

საბავშვო მუსიკა

მუსიკა

საბავშვო

მუსიკა

891.99 ო
ა-91

1933

მუსიკა

УЧУНІС № 89

Ա-91

ՄԿՐՏԻԶ ԱՐՄԵՆ

30 MAY 2011

ԱՄ

Handwritten signature

ՄԿԱՈՒՏ № 89

ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ՎԵՊ

4250

ՊԵՏԱԿԱՆ	ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ	ՄՈՍԿՎԱ
ՅԵՐԵՎԱՆ	1933	

Պատ. խմբագիր՝ Յն. ԶԱՐԵՆՅ

Տեխն. խմբ. Տ. ԽԱՉԱՆՔՅԱՆ

Շապիկը յիմ նկարները Շ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ

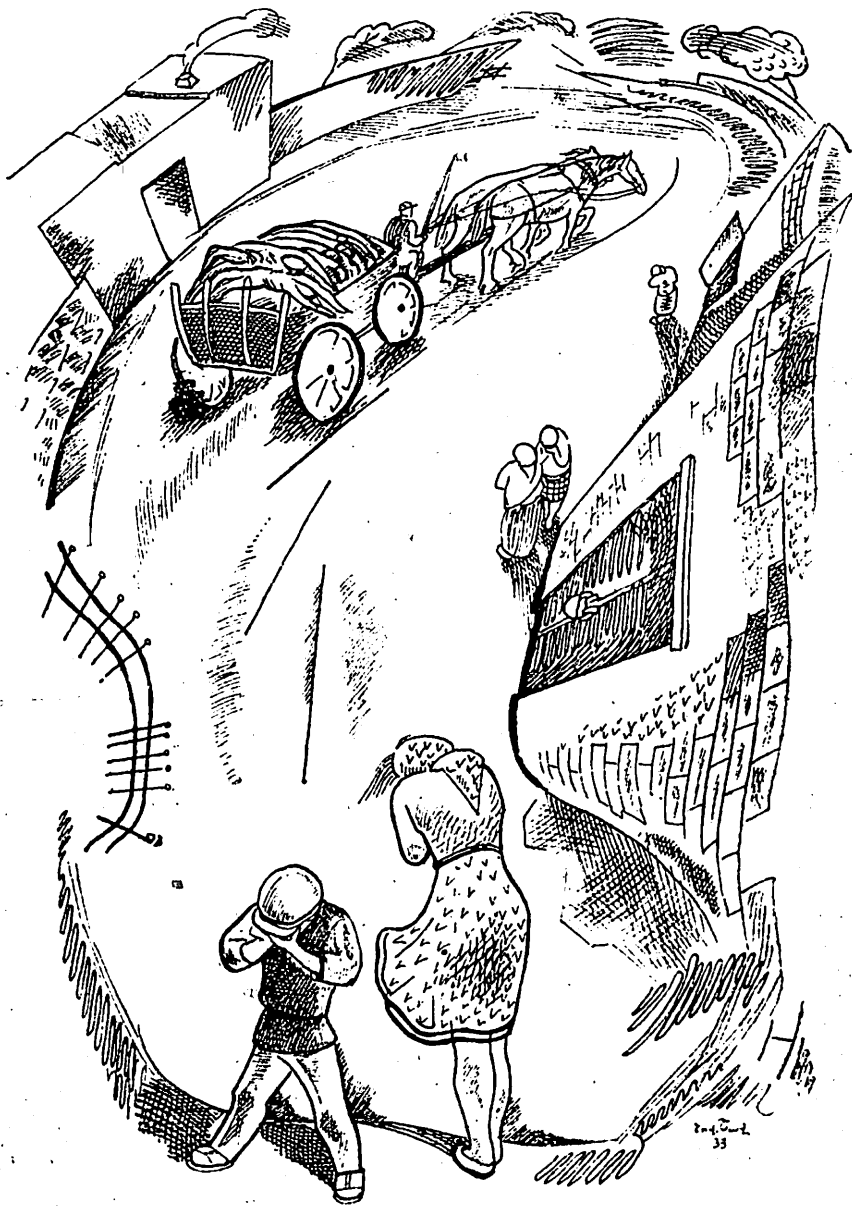
5310-55

1. ՔԱՂԱՔՈՒՄ

1921 թվին մայիսի 3-ին, Լենինական քաղաքի տներինց մեկից դուրս յեկավ տասնհինգամյա մի պատանի և մոլորված հայացքով սկսեց շուրջը նայել։ Նրան տարրորինակ եր թվում, վոր արեն այդքան պայծառ փայլում է և գարուն է արդեն։ Գարուն... ուրախ... կայտառ... Այնինչ, ներսում, իրենց տանը, այսոր դարձյալ հաց չկա։ Այս արդեն՝ յերրորդ օրն է։ Յեթե մի յերկու օր ել այդպես շարունակվի, սովամահ կլինի վողջ ընտանիքը. — տատը, մայրը, քույրն ու յերկու յեղբայրները։ Ինքը շատ փորձեց վորեն բանով նրանց ոգնել՝ բան դուրս չեկավ։ Աշխատանք չկա, տանից ծախելու վորեն առարկա այլևս չի մնացել... Ահա մի շաբաթ է, վոր նա դպրոց չի գնում։ Չի կարողանում սովորել։ Սոված է։ Բայց ի՞նչ անեն քույրն ու յերկու յեղբայրները, վորոնք բոլորն ել իրենից փոքր են...

Նա հիշում է. — սրանից մի տարի առաջ, կես տարի առաջ, իրենց տան դիմացի զորանոցում ապրում էյին հազարավոր զաղթականներ։ Այն ժամանակ դեռ կոմունիստները չէյին յեկել։ Ամեն առավոտ, առանց վորեն մեկին վորեն բան հարցնելու, զորանոցի դռանը կանգնում էյին մի ֆուրգոն և յերկու սայլ։ Նրանք գալիս էյին սանիտարական բաժնից, գիշերվա ընթացքում մեռածների դիակները հավաքելու։ Սանիտարական կոմիտեն առաջուց գիտեր, թե մոտավորապես ինչքան մարդ մեռած պիտի լինի, դրա համար ել ամեն առավոտ ուղարկում էր մի ֆուրգոն ու յերկու սայլ։ Յերբեմն պատահում էր, վոր սանիտարական կոմիտեն սխալվում էր։ Այդ ժամանակ ֆուրգոնը գերեզմանոց գնալուց ու բեռը թափելուց հետո մի անգամ ել էր կանգնում զորանոցի դռանը։

Ի՞նչից էյին մեռնում։ Մեռնում էյին սովից, ցրտից, տիֆից և ուրիշ հիվանդություններից։ Չէյին մեռնում, այլ խոտի պես հնձվում։

Տեսնելով մեռած Լուսիկին, նա սկսեց գոռալով լաց լինել: Փուրգոնը գնաց:

Իր մայրը միշտ իրենց գգուշացնում էր՝ չգնալ գորանոց, վորովհետև տիֆը վարակիչ հիվանդություն էր: Բայց նա գնում

էր: Փնում էր խաղ անելու փոքրիկ Լուսիկի հետ, վորն այնքան սև մազեր ուներ և այնպիսի լավ պատմություններ դիտեր: Նա, որինսկ, պատմում էր՝ թե ինչպես մի որ թուրք զինվորները հարձակվեցին իրենց գյուղի վրա և սկսեցին հայերին կոտորել: Բայց իրենց թուրք զրկիցը նրանց թագգրեց իրենց տանը, վորպեսզի զինվորները չգտնեն: Շատ թուրք զրկիցներ նույնպես, թագցնում էին հայ զրկիցներին: Բայց յերբ զինվորները նրանց տեղն իմանում էին, համ նրանց էին սպանում, համ էլ նրանց թագցնող թուրքերին: Այսպես իրենց տեղն էլ գտան: Հորն ու յեղբորն իսկույն սպանեցին, իսկ ինքն ու մայրը հազիվ փախան...

Այդպիսի բաներ էր պատմում Լուսիկը: Իսկ ինքը զարմանում էր: Միթե լավ թուրքեր էլ կան: Բայց ինչու յեր խմբապետն ասում, թե բոլոր թուրքերն էլ վատ են: Սուա է, — բացականչում էր Լուսիկը. — սուա է: Այ, որինսկ իրենց գյուղի բոլոր թուրքերը, — համարյա թե բոլորը լաֆն էին: Բարի, խելոք, աշխատավոր գյուղացիներ: Ահմեդն էլ էր լավը. — նա իրենց զրկցի յերեխան էր: Լուսիկը միշտ նրա հետ էր խաղ անում, բայց յերբ հայ կամավորները նրան սպանեցին, Լուսիկն այլևս մնաց առանց ընկերոջ...

Բայց մի որ Լուսիկը մեռավ: Տղան կանգնած դիտում էր, թե ինչպես ֆուրգոնի վրա էին բարձում կանանց, տղամարդկանց, յերեխաների դիակներ: Հետո հանկարծ տեսավ, վոր Լուսիկի մայրը լաց էր լինում և մազերն էր պոկոտում: Հետո յեւ տեսավ Լուսիկին: Սայլապանը նրան դրել էր իր ուսի վրա, ինչպես բահն են դնում: Լուսիկը փայտի նման ուղիղ ու ձիգ էր, իսկ նրա սև մազերը կախ էին ընկել նրա գլխի յերկու կողմերից: Տեսնելով մեռած Լուսիկին, նա սկսեց գոռալով լաց լինել ու թավալել գետնին: Լուսիկի մայրն ուշաթափվեց: Փուրգոնը գնաց...

Յերկու ժամ հետո Լուսիկը վերադարձավ տուն: Նա չէր մեռել: Նա ցրտից փայտացել էր, բայց դեռ կենդանի յեր յեղբւր Յերբ բոլոր դիակները թափել էին գետնին և սկսել էին գերեզման փորել, Լուսիկն արևի ճառագայթների տակ տաքացել էր ու կենդանացել...

Տեսնելով Լուսիկին, մայրը խելագարվեց: Պար էր գալիս: Իսկ տղան վազեց և ամուր, ամուր համբուրեց իր ընկերուհուն: Լաց յեղավ, խնդրեց վոր չմեռնի, չթողնի իրեն մենակ: Լուսիկն էլ լաց յեղավ ու նրանք բաժանվեցին: Հենց նույն գիշերը, Լուսիկն էլ, իր մայրն էլ տիֆից մեռան... Տղան ֆուրգոնի յետևից

գնաց գերեզմանատուն, շարունակ լաց լինելով: Ինչքան ցնցեց, ինչքան ձայն տվեց Վուսիկին, նա այլևս չարթնացավ...

Իսկ հետո, յեկնս կոմունիստները... Դադթականներից նրանք, վոր դեռ կենդանի էին մնացել, հաց ստացան: Ճիշտ է, քիչ ստացան, բայց մի կերպ ապրել կարելի յեր: Հիվանդներին տեղափոխեցին հիվանդանոց, մյուսներին մի քիչ հագուստ ու վառելիքայտ բաժանեցին, — ինչքան վոր հնարավոր էր:

Նա այս անգամին ել լաց յեղավ, բայց ավելի դառը և անմխիթար: Նա փողոցում բռնեց մի կարմիր բանակայինի և բարկությամբ լիքն աչքերով հարցրեց, թե ինչու նրանք շուտ չեկան: Յեթե շուտ գային՝ Լուսիկը չեր մեռնի...

Նա սթափվեց: Թողեց հիշելը և շուրջը նայեց: Իսկապես վոր գարուն էր և փայլում էր արևը: Այնինչ, իրենց տանը մի կտոր հաց չկար: Ի՞նչ պետք է անեն...

Անցյալ օրը նա գնաց ընկեր Սիսակի մոտ և ամեն ինչ հայտնեց: Կկոտորվեն սովից, ազնիվ խոսք...

Յերկար մտածեց ընկեր Սիսակը և առաջարկեց. — առայժմ ուրիշ ճար չկա. — թող յերեխաները վորբանոցներ մտնեն, իսկ մայրն ու տատը մի կերպ պահեն իրենց գլուխը, մինչև վոր... Դե, ել ի՞նչ յերկարացնի ընկ. Սիսակը. տղան արդեն տասնհինգ տարեկան է և, ի հարկե, հասկանում է, վոր միշտ այսպես չի մնա: Կամաց-կամաց գործարաններ կբացվեն. գործ կճարվի, գյուղացիները նորից ցանքս կանեն, հաց կճարվի, յերկիրը կվերաշինվի...

Իսկ ի՞նչպես անել, վորբանոց մտնելու համար... Ընկեր Սիսակը մի գրություն չի տա... Վե՛հ, դժբախտաբար ընկեր Սիսակը գրություն տալ չի կարող: Վորբանոցները գտնվում են ամերիկացի քեռիների ձեռքում: Նրանք ուզեն՝ կնդունեն. չուզեն՝ չեն ընդունի: Իսկ յեթե խաթրերին կպչես, կխռովեն ու կգնան: Կասեն՝ թող պետութունը պահի իր վորբերին: Իսկ պետութունն առայժմ պահել չի կարող: Բժժա... Նեղն են լծում մեզ ամերիկացի քեռիները: Նրանք, որինակ, ասում են. — դուք վորբերի մեջ կոմունիստական մտքեր միք տարածի, մենք ել ուրիշ մտքեր չենք տարածի: Թող մեծանան, հետո ինչ ուզում են, թող իրենք իրենց խելքով անեն... Ապա թե վո՛չ կխռովենք, կզնանք, Բժժա... Այդպես են առում: Այդպես են ասում, բայց ուրիշ կերպ են անում: Մեղանից գաղտնի, հավաքում են բոլոր դաշնակցական վարժապետներին, տանում են իրենց մոտ և ասում են. — վորբերին դաստիարակեցե՛ք ձեր ուզածի նման: Չեն սիրում ամերի-

կացի քեռիները կոմունիստներին: Չեն թողնում, վոր մենք վորբերի մեջ պատկոճական կազմակերպչուն տարածենք, իսկ իրենք, նրանց բոլորին դարձրել են սկաուտ: Իսկ սկաուտները, ինչպես գիտենք, դեմ են պատկոճներին ու կոմունիստներին: Նրանք պետք է ծառայեն խմբապետներին ու բուրժուաներին...

Նա դուրս յեկավ ընկեր Սիսակի մոտից ընկճված տրամադրությամբ: Ուրեմն՝ ուզեն՝ կընդունեն, չուզեն՝ չեն ընդունի... Ի՞նչ արած... Հարկավոր է փորձել... Գուցե ընդունեն: Նա ամենից մեծ յերեխան է և կկարողանա մի կերպ համոզել ամերիկացիներին: Յեթե իրեն ընդունեն, նա հետո իր քրոջն ու յեղբայրներին ել ընդունել կտա: Լավ կլինի... Նա հառաչեց, շուտ յեկավ, նայեց իրենց դռանը, յերկար նայեց, ապա արագ հեռանալով, քայլերն ուղղեց դեպի Կազաչի Պոստ:

2. ԿԱԶԱՉԻ ՊՈՍՏՈՒՄ

Կազաչի Պոստը գտնվում է Լենինականից մեկ կիլոմետր դեպի հարավ: Դա համարյա մի փոքրիկ քաղաք է: Նա հիշում է, թե ինչպես իր մանկության տարիներին, իր տատի, քրոջ ու միջնեկ յեղբոր հետ միշտ գնում էր Կազաչի Պոստի մոտերքում զբոսնելու: Այնտեղ, Կազաչի Պոստում կային բազմաթիվ զորանոցներ, վորտեղ ուսւ գինվորներ էին ապրում: Կար այնտեղ մի յեկեղեցի՝ հսկայական զանգով, կար ճաշարան, բաղանիք, մաքրանքի դաշտ... Իսկ հիմա, այնտեղ ապրում են հազարավոր վորբ աղջիկներ: Այնտեղ ապրում են նաև սկաուտներ, վորոնց պարտականությունն է՝ պահակ կանգնել ամբողջ Կազաչի Պոստի շուրջը և թույլ չտալ, վոր վորեւ մեկն առանց իրավունքի դուրս կամ ներս գնա: Նրանք շատ չար տղաներ են և ահագին փայտեր ունեն ձեռքերում բռնած:

Յեվ իսկապես: Յերբ նա մոտեցավ Կազաչի Պոստին, տեսավ թե ինչպես մի սկաուտ, յերկար փայտը ձեռքին, յետ ու առաջ եր շրջում իր պոստի վրա: Փայտը նրա հասակից մի քիչ յերկար էր և յերեխայի թևի հաստություն ուներ: Սկաուտը հագել էր սպիտակ, կարճ շավար և նրա ծնկները մերկ էին: Հագել էր նույնպիսի սպիտակ բլուզ, վորի վրա կապված էր փողկապը: Բազաչի պատկոճների փողկապները կարմիր գույն ունեցին, իսկ

սկառուտինը կապույտ եր: Նա գլխին դրել եր մի այնպիսի գլխաբեկ,
վոր բերանքսիվայր շրջած նավակի յեր նման:

Նա մոտեցավ պոստին և կանգնեց: Իրենից բացի, այնտեղ
կային բազմաթիվ տղամարդիկ և կանայք, զանազան տեսակ
իրերով բեռնավորված: Շատերը թևերի տակ դրել էին լուսա-
մուտի ապակիներ, պատկերազարդ գրքեր, խալիչաներ, վարա-
դույրներ: Բերել էին պղնձի առարկաներ, արձանիկներ, տնային
մանր-մունր իրեր: Մեկը բերել եր վոսկեղոծ աթոռներ, վորոն-
ցից մեկի վրա նստել եր և մյուսներն ել դարսել իր կողքին:
Մի ուրիշը բերել եր սեղան և յերեխայի մահճակալ: Շատ մար-
դիկ կային և շատ առարկաներ: Նա զարմացավ և չեր հասկանում,
թե ինչու համար ե այդ բոլորը: Փորձեց մի կնոջ հարցնել, բայց
կինն անխոս շուռ յեկավ ու վոչինչ չպատասխանեց: Դիչ հետո,
նույն այդ կինը բարկացած դիմեց սկառուտին.

— Շուտ արեք, մեռանք սպասելով...

Սկառուտը մի րոպե կանգ առավ, ապա նորից շարունակեց
քայլել:

— Զի խոսի, — բացատրեց մի մարդ, շատ բան իմացողի
տոնով. — յես դրան լավ գիտեմ: Զի խոսի:

Սկառուտը լսեց թե վոչ՝ դարձյալ շարունակեց անվրդով
քայլել:

— Անունը չգիտե՞ք, — հարցրեց մի կին:

Այս հարցի վրա մի տղամարդ, ապակիները թևի տակ առաջ
անցավ և բոլոր հավաքվածները նայեցին նրան: Նա մոտեցավ
սկառուտին և հին բարեկամի տոնով սկսեց.

— Լսիր, Սիոն ջան...

Բայց նա դեռ խոսքը չեր վերջացրել, յերբ սկառուտի փայտն
ողում ֆուռաց և թափով իջավ մարդու վրաներին:

— Պոստի վրա ինձ չխանգարե՛լ, — գոռաց սկառուտը և շա-
րունակեց քայլել:

Մարդը կաղեկաղ վերադարձավ իր տեղը և այլևս վոչոք վո-
չինչ չասաց: Միայն մի ծերունի, զայրույթով թեց:

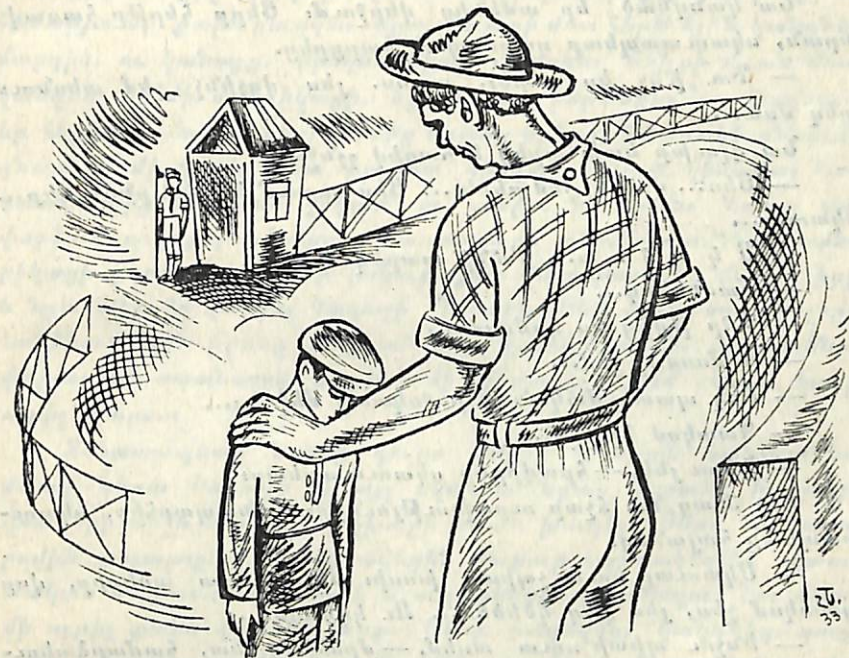
Հանկարծ, հեռվից սուրաց լսվեց: Սիոնը խլիկոտեց ականջ-
ները, ապա գոտուց կախ արած իր սուլիչը հանելով, տվեց պա-
տասխան սուրացը: Հետո շուռ յեկավ դեպի մյուս կողմը և դարձ-
յալ սուլեց: Այդ կողմից լսվեց պատասխան սուրաց:

— Պոստերն են ստուգում, — բացատրեց ամեն ինչ իմացողի
նման մարդը. — գլխավոր պոստից սուրացը պիտի գնա, պտտվի

կազաչի Պոստի շուրջը, վերադառնա նույն տեղը: Յեթե մի տեղ
սուրացն ընդհատվեց՝ նշանակում ե պահակը կամ քնել ե, կամ
իր տեղում չի:

— Ուրեմն ժամը ինն ե, — յեզրակացրեց մի ուրիշը. — Ուր
վոր ե՞ ներս կթողնեն...

Յեվ իսկապես: Մի քանի րոպե անց, յերևաց մի մարդ, վորը
դեպի Սիոնի պոստն եր գալիս: «Սկառուտապետը, սկառուտա-
պետը», — շնչացին հավաքվածներն ու իրար խոսովեցին:

— Դու ինչ ես բերել, տղաս. յես վոչինչ չեմ տեսնում քեզ մոտ:

— Հերթի, — բղավեց Սիոնն ու փայտն սպառնազին շարժեց:

Սկառուտապետը, վոր քառասուն տարեկան, ամուր կազմված-
քով մարդ եր, մոտեցավ պոստին: Սիոնը պատիվ տվեց և քա-
րացավ: Սկառուտապետը, փոքրիկ ձեռնափայտը խաղացնելով,
կանգնեց հերթի մոտ: Նայեց առաջին մարդուն, վորն ուսի վրա
դրել եր մի մեծ խալիչա:

— Գնա, — ասաց սկառուտապետը և փայտիկով ցույց տվեց
կազաչի Պոստը: Մարդն ուրախացած մտավ պոստից ներս:

— Գնա, — դիմեց սկառուտապետը յերկրորդին:

— Գնա...

— Գնա...

— Մի գնա...

Կինը շվարած նայեց մեկ իր թևի տակ բռնած ափսեներին, մեկ սկառտապետին։ Միոնն զգուշությամբ դուրս հանեց նրան հերթի միջից և շարտեց մի կողմ, իբրև քաղհանված մոլախոտ։

— Գնա, — շարունակեց սկառտապետը։ — Մի գնա։ Գնա։ Այս ի՞նչ ե... — ջութակ։ Գնա։ Մի գնա...

Նա կանգնած եր ամենից վերջում։ Յերբ հերթը հասավ նրան, սկառտապետը զարմացած հարցրեց.

— Դու ի՞նչ ես բերել, տղաս. յես վոչինչ չեմ տեսնում քեզ մոտ...

Նա գլուխը կախ արեց և հազիվ շնչաց.

— Յես... վոչինչ չեմ բերել... Յես ուզում եմ ինձ ընդունեք... սկառտ...

— Ս կ ա թ լ տ... Բանի տարեկան ես...

— Տասնհինգ...

— Վեր թվից ես կոմսոմոլ...

— Կոմսոմոլ չեմ...

— Իսկ պատկոմական վեր ջոկատի մեջ ես...

— Պատկոմ ել չեմ...

— Ներս յեկ, — հրավիրեց սկառտապետը։

Քիչ մնաց նա ճշար ուրախությունից։ Ճանապարհին, սկառտապետը հայտնեց։

— Սկառտը սուտ չպիտի խոսի։ Յեթե սուտ ասեցիր, վոր պատկոմ չես, յես քեզ կծեծեմ... Ու կվռնդեմ...

— Ինչո՞ւ պիտի սուտ ասեմ, — մրմնջաց նա, համարձակություն առած։ — Վոր պատկոմ լինեյի, ել ինչո՞ւ պիտի գայի...

Նրանք հասան սկառտանոց, սկառտապետը նրան հանձնեց մի ուրիշին և ասաց.

— Ընդունիր մեռած Վաչագանի փոխարեն։ Տուր սրան ութսունինն համարը...

3. ՍԿԱՌՏ ՀԱՄԱՐ ՈՒՅՍՈՒՆՆՆ

Մարդը, վոր պետք է ընդունեն իրեն, մի ջոկատապետ սկառտ եր։ Նա մտալ նայեց նրա լղար կաղմվածքին, գունատ դեմքին և ասաց.

— Լավ։ Ս պ ա ս ի ր։

Ա. Ներս գնաց։

Իսկ նա, յերկշուռ ու շփոթված, սկսեց շուրջը նայել։ Սկառտանոցը Կաղաչի Պոստի այդ ծայրի ամենավերջին շենքն եր։ Նա մի հարկանի սև քարից շինված զորանոց եր։ Նա, ինչպես և Կաղաչի Պոստի բոլոր շենքերը, կանգնած եր առանձին և նրա շուրջը բալավախանաչափ ազատ տարածություն կար, ուր մարզանք եյին կատարում և զանազան խաղեր եյին անում սկառտները։ Սկառտանոցից մի քիչ այն կողմ, կանգնած եր շատ փոքրիկ մի շենք, — համարյա մի քարե բուդկա։ Նրա մուտքի մոտ հերթ եյին կանգնել մարդիկ, ու կանայք, իրեղեններով միասին։ Շենքի դռան մոտ կանգնել եր մի ամերիկացի, ծխամորճը բերանին։ Նա վերցնում եր հերթի կանգնածների ձեռից նրանց իրերը, թեթևակի զննում, զննում եր մի կողմ, ապա իր մոտ դիզված հին ու կիսամաշ հագուստներից մի բան ջոկում ու տալիս եր նրան։ Վաչոք չեւ փորձում բողոքել անարդար առուտուրի դեմ, վորովհետև ամերիկացի քեռին կարող եր իսկույն յետ վերադարձնել գնված իրը և նրա տիրոջը վռնդել Կաղաչի Պոստից։ Յեվ այսպիսով, բոլորը հանձնում եյին իրենց խալիչաները, կահ-կարասին, վոսկեղենը, փոխարենն ստանալով մաշված մի վերարկու կամ յերկու կտոր ուրիշ փալաս։

Ջոկատապետը նորից դուրս յեկավ և նրան կանչեց։ Նա մտավ ներս։ Իսկույն մի այլ սկառտ նրան խոտեց իր զույգ վոտների միջև և սկսեց վոչխարի նման խուզել։ Յերբ նա բոլորովին քաջալացավ, նրան տվեցին մաքուր սպիտակեղեն, սկառտակա հագուստներ, կոշիկ և ուղարկեցին լողանալու։ Նա մտավ մի ուրիշ քարե փոքրիկ շենք։ Յերբ հագնվեց, կանգնեց դուշի տակ և ծորակը բացեց, նրա մարմինը սրսփաց անսպասելի ցրտից։ Նրան թվում եր, թե ջուրը տաք պիտի լիներ, այնինչ նա պաղ եր սառուցի պես։

Ար կերպ լողանալուց հետո, նա սկսեց հագնվել։ Վազուց շատ վաղուց եր, վոր նա նոր շորեր չեր ունեցել։ — հոր մահվանից հետո։ Հագավ սպիտակեղենը, հագավ բլուզն ու կարճ շալվաքը և մոլորված կանգ առավ փողկապի հանդեպ։ Խնչպես կապել... Նա մտամոլոր նայում եր գոտուն, փորի յերկաթի վրա նկարված եր Մասիս սարը, վերեվում գրված եր՝ «Բարձրացիր», իսկ ներքևում՝ «Բարձրացուր»։ Հետո մի կերպ փողկապն ել դրսոց ու դուրս յեկավ։ Հանկարծ նրա աչքին ընկավ իր բլուզի

ձախ կրծքի վրա կարած գրպանին Գրպանից քիչ վերև ամրացված եր սև թիթեղի մի փոքրիկ կտոր, սպիտակ թվանշաններով. — 89...

Չեր արել դեռ մի քանի քայլ, իբրե իր գլխավերելում լսեց մի խիստ ձայն.

— Սկսեցի:

Նա նայեց վերև: Կանգնած եր իրենից տարիքով մեծ մի սկաուտ և նայում եր իրեն:

— Փողկապն այդպես չեն կապի...

— Տղաներ, լսեցի՞ք, սրա անունն Ութսունինն է...

Նա մոտեցավ և կոպիտ ձեռներով քանդելով կապույտ փառքը նրա ոճիքից, նորից կապեց:

— Անունդ ի՞նչ է...

Նա շփոթվեց, գուցե նրան թվաց, թե հարցնում են իր համարը և անվատա՛ս պատասխանեց.

— Ութսունինն...

Սկաուտը քաշ-քաշ ծիծաղեց և մի քանի ուրիշները նրան նայեցին:

— Տղաներ, լսեցի՞ք, սրա անունն ութսունինն է:

Ահա այսպես յեղավ, վոր հենց առաջին որվանից նրա անունը մնաց սկաուտ համար Ութսունինն...

4. ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Յեվ այսպես, նա արդեն սկաուտ է: Այժմ այլևս նա չի տարբերվում բոլոր այն մյուսներից, վոր հավաքված են այստեղ կամ գտնվում են իրենց պոստերի վրա: Բայց վճի... Նա տարբերվում է... բոլորը նայում են իր սպիտակ ծնկներին և իմանում են, վոր նրանք առաջին անգամ են արևի յերես տեսնում. — դեռ չեն սևացել: Բոլորը նայում են նրա մոլոր հայացքին և զիտեն, վոր նա դեռ չի վարժվել: Ահա նրան նայող սկաուտներից մեկը մոտեցավ:

— Նձր ես ընդունվել:

— Այո: Հենց նոր:

— Նախաճաշ տվի՞ր են քեզ:

— Վ ո չ:

Սկաուտը գնաց ներս, ապա քիչ հետո նորից դուրս յեկավ:

— Հիմա կտան: Իսկ առայժմ յես քեզ ման կածեմ սկաուտանոցում, վոր ծանոթանաս: Իմ անունս Հրաչ է: Բռնը՝ կարծեմ Ութսունինն է, — ծիծաղեց նա, — ճիշտ է...

— Այո... Այսինքն համարս է ութսունիննը...

— Վնաս չունի, — միևնույն է:

Նրանք մտան ներս:

Նախ՝ մի փոքրիկ միջանցք եր: Միջանցքի յերկու կողմերում բացվում եյին մեկական դռներ և մի դուռ ել՝ դիմացը: Ութսունինն սկսեց ծանոթանալ: Աջ թևի դուռը պատկանում եր մարզարանին: Յերկու դուռ ել բացվում եր մարզարանի մեջ. — մեկը տանում եր դեպի գրադարան, իսկ մյուսն՝ ընթերցարան: Միջանցքի ձախ թևի դուռը պատկանում եր ճաշարանին: Յերկու դուռ ել բացվում եր ճաշարանի մեջ. — մեկը տանում եր դեպի սկաուտապետի սենյակը, իսկ մյուսը՝ խոհանոց:

Մնում եր խորքի դուռը: Յերբ Հրաչը նրա փեղկերը յես հրեց, Ութսունիննի աչքերի առջև բացվեց մի յերկար դահլիճ, չորս շարք կողք կողքի շարված մահճակալներով: Դահլիճի կողքի

պատերի վրա լուսամուտներ կային, իսկ դիմացի պատի վրա նստից մի դուռ կար։ Այդ դուռը տանում էր ավելի չփոքր մի դահլիճ, ուր նույնպես մահակալներ կային, բայց միայն, յերկու շաբթի վրա։ Այդ երեք ամբողջ սկառուսանոցը։

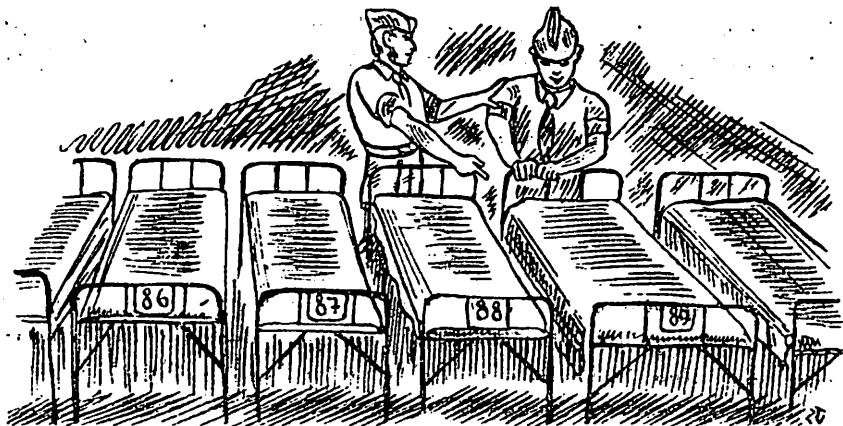
Հրաչն Ութսունինին նորից բերեց մեծ դահլիճը և ցույց տվեց նրա մահակալը։

— Ահա։ Տեսնում ես։ Մահակալիդ անունն էլ է Ութսունինին։ Յերրորդ ջոկատ։ Ընձուղտ խմբակ...

Ութսունինին հարցական նայում էր։

— Ձեռն հասկանում։

— Ձեռն։

Հրաչն Ութսունինին նորից բերեց մեծ դահլիճը և ցույց տվեց նրա մահակալը։

— Դե լսիր, մանրամասն բացատրեմ։ Մենք յերկու հարյուր քառասուն սկառուսներ ենք։ Վեց ջոկատ, յուրաքանչյուրի մեջ քառասուն հոգի։ Դու յերրորդ ջոկատումն ես։ Գո, այսինքն մեր ջակատի դռնակի գույնը կանաչն է։ Ամեն մի ջոկատ ունի չորս խմբակ, գաղափարների ու թռչունների անուններով։ Դու որինակ, Ընձուղտ խմբակումն ես։ Ցեռն էլ...

Ութսունինին անշաղի շնորհակալ եր Հրաչից, նրա տված բացատրությունների համար։ Քիչ հետո, յերբ նստեց նախաճաշի, այսինքն սկսեց խմել մի բաժակ կակաոն և մի կտոր հացն ուտել, նա այնքան համարձակությամբ ստացավ, վոր սկսեց Հրաչին զանազան հարցեր տալ սկառուսանոցի մասին։ Այդպես նա փերջացրեց իր նախաճաշը և յերեք ուր վոչինչ չուտելուց հետո

բավական կշտացած և տպավորություններից հոգնած՝ պահանջ զգաց հանգստանալու։ Մտավ դահլիճ, ուր վոչվոք չկար և գտնելով իր մահակալը, փովեց նրա վրա։ Ինչի՞ մասին եր մտածում, չգիտեր։ Միայն թե, կամաց կամաց նրա քունը տարավ և ինքն էլ չիմացավ, թե ինչպես քնեց։

5. ԱՌԱՋԻՆ ՊՈՍԸ

Ութսունինին հազիվ եր ընկղմել խորը քնի մեջ, յերբ մեկը նրա վոտքերի տակին ամուր հարվածեց։ Նա վեր ցատկեց տեղից և աչքերը ճմռելով տեսավ իր առջև կանգնած մի ջոկատապետի։ Նրա ուսից կախված փոքրիկ ժապավենների գույնից հասկացավ, վոր դա իրենց ջոկատապետն էր։

— Ցերեկը քնել չի կարելի, սովորիր։ Իսկ հիմա՝ պոստի։ Վերցրու փայտդ ու դուրս յեկ։

Ութսունինին վերցրեց մահակալի կողքից, թելե ողակներով կախ արած իր փայտը և դուրս յեկավ։

— Փայտն այդպես չեն բռնի, — նկատեց ջոկատապետը և վերցնելով նրա ձեռքից, ցույց տվեց։

— Իսկ շարքային մարզանք գիտես։

— Գիտեմ... Մի քիչ... Դպրոցում սովորել եմ...

— Լավ։

Ցերբ դուրս յեկան, դռնից մի քիչ հեռու, սկառուսների մի ամբողջ խումբ արդեն շաբթ եր կանգնել։ Ութսունինին միացավ նրանց։ Բոլորի ձախ ուսերից կախված էյին կանաչ ժապավեններ։ Ութսունինին իր ունին նայեց։ Ինքն էլ ունեւ։ Տարորինակ եւ նոր եր նկատում։

— Ձգաստ, բղավեց պետը։ — Ութսունմեկ համար, կգնաս փոխարինելու զանգակատան պոստը։ Ութսունյերկու՝ ճաշարանի մոտ։ Ութսունյերեք դպրոց։ Ութսունչորս՝ մազութի պահեստ։ Ութսունհինգ՝ գերեզմանատան կողմի պատը։ Ութսունվեց՝ ուտելիքների պահեստների պատը։ Կազաչի Պոստի դրսի կողմից։ Ութսունյոթ՝ փուռ։ Ութսունութ՝ գրասենյակի մոտ։ Ութսունին...

Ջոկատապետը մտածեց։

— Կգնաս հիվանդանոցի պոստը։

Այդպես նշանակվեցին բոլոր քառասուն պոստերը։

Շարքի մոտ, յերկաթե մի յերկար ձողի ծայրին ֆոֆուում եր
յեռանկյունի կապույտ դրոշակը. — դա յերկրորդ ջոկատի դրոշակն
էր: Նշանակում է, պոստի վրա կանգնած է յերկրորդ ջոկատը:
Հանկարծ հնչեց շեփորը, սկառսները պատիվ տվեցին, իսկ իրենց
ջոկատապետը, վորի անունը Սմբատ էր, թելով վար քաշեց կա-
պույտ դրոշակը և նրա փոխարեն բարձրացրեց իրենց կանաչ:
Յերրորդ ջոկատը գնաց փոխարինելու պոստերը: Զոկատը բա-
ժանվեց չորս մասի և յուրաքանչյուր տաս հոգին գնաց Կաղաչի
Պոստի մի կողմը: Յերբ մի տասնյակը հասավ հիվանդանոցին, Ութ-
սունինը շարքից դուրս յեկավ, պատիվ տվեց պահակ սկառսին,
պատիվ առավ ու կանգնեց նրա փոխարեն: Յերկրորդ խմբի սկա-
ռսը նրա փոխարեն մտավ շարք և խումբը շարունակեց քայլել, ճա-
նապարհին թողնելով նորանոր սկառսների և հավաքելով հներին:

Ութսունինը մնաց մենակ: Կանգնեց իր պոստի վրա, աշ-
խատելով չմոռանալ Հրաչի տված ցուցմունքները: Ինչքան հե-
տաքրքիր է... Ահա նա կանգնած է այստեղ իբրև պահակ, այնինչ
քիչ առաջ, Կաղաչի Պոստի մի ուրիշ կողմում նա կանգնել էր
խեղճ ու շվար: Ահա նա կապել է կապույտ փողկապ և վոչ մի
սկառս չի համարձակվի իրեն ծեծել, վորովհետև սկառսները
հավասար են...

Հանկարծ նրա սիրտը ճմլվեց հիշողությունից: Տեսնես մայրը
հաց ճարեց իր քրոջ ու յեղբայրների համար... Ութսունինը
նայեց դեպի հեռուն, ուր յերևում էին քաղաքի փողոցներն ու
շենքերը: Իրենց տունն ձեր մնաց... Ահա այն յեկեղեցին, վորի
մոտ ապրում են իրենք: Յեկեղեցին կա, իսկ տունը չի յերևում...

Հանկարծ նրա մեջ ցանկություն առաջացավ թողնել այդ
ամենը, թքել ամեն ինչի վրա և վերադառնալ տուն: Թվաց, թե
այդ ամենը կարճատև խաղ է, վոր ահա պիտի վերջանա: Սակայն
նայելով իր հագուստին, նա հասկացավ, վոր իր կյանքում տեղի
յե ունեցել մի հսկայական փոփոխություն և տուն վերադառնալ
այլևս չի կարելի...

Ճանապարհի վրա ավտոմոբիլ յերևաց: Նա գալիս էր դեպի
հիվանդանոց: Ութսունինը զգաստացավ և սկսեց սպասել: Յերբ
ավտոմոբիլը մոտեցավ, նա փայտը դեմ բռնեց, պահանջելով ան-
ցադիր: Նույն րոպեյին ավտոմոբիլի դռնակը բացվեց, ակնոցա-
վոր մի ամերիկացի հայոցելով դուրս նայեց ու ներս քաշվեց: Ավ-
տոմոբիլն արագ անցավ, առանց կանգ առնելու: Ութսունինը
հաղիվ մի կողմ ցատկեց և չընկավ նրա տակ:

Հիմա ի՞նչ պատասխան տա... չե՞ վոր ամեն ներս մտնող
պարտավոր է անցաթուղթ ունենալ: Ուզում ե՞ թող ամերիկացի
լինի: Հը՞... Թե՞ ամերիկացիներին կարելի չէ առանց վորեք թղթի:

— Ամերիկացիներին կարելի չէ:

Ութսունինը զարմացած յետ նայեց: Կանգնած էր իրենց
ջոկատապետ Սմբատը:

— Ամերիկացիներին կարելի չէ, — կրկնեց նա: — Մյուս ան-
գամ այդպիսի հիմարություն չանես: — կրարկանան...

Այս ասելով Սմբատը հեռացավ:

1) Հիվանդանոցի լուսամուտներից նայում էին խալաթ հագած
վորքեր ու վորբուհիներ: Յերկրորդ հարկի մի լուսամուտից լսվում
էին սուր ճիչեր, կարծես այնտեղ մարդ էլին մորթում: Պատի
մոտով անցան գթության յերկու քույրեր և կարճահասակ մի
բժիշկ, վորի մի աչքը կույր էր: Մի անգամ բերեցին յերկու նոր
հիվանդի, իսկ դրանից հետո՝ ելի մեկին: Սակայն և այնպես, դի-
տելու հետաքրքիր բան չկար և շուտով Ութսունինը սկսեց ձան-
ձրանալ: Յերեք ժամ... Յերեք յերկար ժամեր պիտի նա հսկի իր
պոստը, մինչև վոր գան իրեն փոխարինելու: Գոնե վորեք գիրք
ունենար մոտը կամ մեկի հետ խոսեր: Բայց վոչ գիրք է թույլ
տրվում կարգալ պոստի վրա, վոչ ել խոսել: Ի՞նչ պիտի անի նա
յերեք ժամ...

Հետո նորից մտածեց քրոջ ու յեղբայրների մասին: Յեղբայր-
ները փոքր են. — հինգ և տաս տարեկան: Նրանց սկառս չեն
ընդունի, իսկ Կաղաչի Պոստում տղա վորքեր չկան: Տղաները
գտնվում են քաղաքում և Պոլիգոնում, վորը քաղաքի հյուսիսա-
յին մասում, Կաղաչի Պոստի նման տեղ է... Ուրեմն յեթե ընդու-
նեն ել, այստեղ կարող են ընդունել միայն իր քրոջը: Ի՞նչ արած,
Ութսունինը միայն նրա համար կխնդրի... Դեռ թող մի քանի
որ անցնի, մինչև վոր հարմար առիթը գա...

Մի գյուղացի մարդ ու կին գալիս էին դեպի հիվանդանոց:
Այս անգամ արդեն, իրոք վոր, ներս չպետք էր թողնել: Սրանք
ել խո ամերիկացիներ չէին: Ութսունինը պատրաստվեց նրանց
արգելել ներս մտնելու, բայց նրանք հենց իրենք կանգ առան
պոստից քիչ հեռու, չփորձելով նույնիսկ մոտենալ:

— Ի՞նչ եք ուզում, — ցանկացավ հարցնել Ութսունինը, բայց
հիշեց Սիրոնի լուսթյունը և ձայն չհանեց: Կինը վախվխելով մո-
տեցավ նրան.

— Յերեսա հիվանդ եր... Աղջիկս... Ի՞նչպես յեղավ...

— Զգիտեմ, — պատասխանեց Ութսունինը և սկսեց քայլել:
 — Բա վճնց իմանանք, — սրտապնդված հարցրեց մարդը:
 Ութսունինը չպատասխանեց:
 — Ծանր հիվանդ եր, — փղձկաց կինը և աչքերը սրբեց:
 Ութսունինը զգացվեց:
 — Յեա լ՛հնչ կարող եմ անել, — բացատրեց նա, — յես պահակ եմ:
 — Թող ներս գնանք...
 Ութսունինը վախեցած, իսկույն մերժեց.

Ութսունինը՝ պատրաստվեց նրանց արգելել ներս մտնելու...

— Վոչ, չեմ կարող...
 — Խնդրում ենք...
 — Միք խնդրի... Կվնդեն ինձ, նորից սոված կմնամ... Զի կարելի...
 — Բա վճնց անենք, — շվարած հարցրեց մարդը: Նույն բույսերին մյուս շենքի մոտից վերադարձան գթության յերկու քույրերը, առանց բռնելի: Ութսունինը ձայն տվեց նրանց.

— Մի տեսեք լ՛հնչ են ուզում այս գյուղացիները:
 Քույրերը մոտեցան: Նրանցից մեկի աչքերը կարմրել էին...
 յերևի լացել եր:

— Ի՞նչ եք ուզում, — հարցրեց նա:
 — Մենք վորբուհի Աղունիկ Ոհանյանի ծնողներն ենք: Մեր աղջիկը...

Նրանք դեռ չէին վերջացրել, յերբ կարմրած աչքերով քույրը հեկեկաց և արցունքների միջից հազիվ հայտնեց.

— Մեռավ... Հենց նոր մեռավ...

Սակայն ծնողներն այլևս չլսեցին: «Մեռել ե՛...» գոռացին նրանք և սկսեցին գլխներին խփել: Մյուս գթության քույրը քաշեց կարմրած աչքերով իր ընկերուհու թևից:

— Գնանք, Սիրուշ...

Նրանք գնացին, իսկ գյուղացիները շարունակեցին լաց լինել, ճանապարհի փողոս մեջ նստած...

Հեռվից սուլոց լսվեց: Ութսունինը շտապեց պատասխանել և ապա դառնալով հակառակ կողմը, նույնպես սուլեց: Քիչ հեռու, նա ևս, ստացավ պատասխանը:

Դեռ սուլոցը չեր դադարել, յերբ նորից ջոկատապետը յեկավ:

— Ի՞նչպես են գործերդ: Վոչլ՛հնչ, Կսովորես: Իսկ արձնք ուղքեր են, — բղավեց նա, մոտենալով գյուղացիներին:

— Նրանց աղջիկը մեռել ե, — շշնջաց Ութսունինը:

— Աստված վողորմի հոգուն: Թող պոստից հեռանան, հեռու լիլ լաց լինեն: Ո՞վ ե խանդարում: Լսվում եք, գնացեք, այստեղ չի կարելի: Ամերիկացիները կբարկանան: Գնացեք: Շուտ:

Գյուղացիները վեր կացան և լաց լինելով գնացին: Իսկ մի ժամ հետո յեկան կարմիր ժապավենով առաջին ջոկատի սկաուտները և Ութսունինին փոխարինեցին:

Յ. ԱՌԱՋԻՆ ՅԵՐԵԿՈՆ

Սկաուտանոցի մոտ մի շենքում սկսեց աշխատել ելեքտրոմեքենան: Կազաչի Պոստի կրակները վառվեցին: Տուն վերադարձավ պահակ սկաուտների վերջին խումբը և նրանց փոխարեն Կազաչի Պոստն ողակեցին գիշերային պահակները, վոր սկաուտներ չէին, այլ իսկական միլիցիոներներ: Իսկույն հնչեց յերեկոյան շեփորը, հավաքվեցին բոլոր ջոկատների բոլոր սկաուտները, շարք

«Այնպիսով, վաղուց արդեն մտաբեր
 դարձել է, որ ինչպես թույլ տալ «ժամանակակից»
 «Գեղարվեստ»-ի և «Գեղարվեստ»-ի միջև
 խորհրդակցություններ անցնելու համար —
 «Գեղարվեստ»-ի և «Գեղարվեստ»-ի միջև —

...ပဲလဲပဲပဲပဲပဲ

«Ամսն նամսմսմսճ անմսն ճոխոսո նամսմսմսճ արսնճոսոտ ոչ ոչվոտոտ ասնճմսոչ
նոսչ ոչ ոչն իճնոնճնմսո ոչնճոչնճնճոսոտ մվ իճ մսոմո ուսո ոչ նճննոմ իճ
մս մնոչ վո ուսո ոչ նմսնննի մոնճո նճոխոնսոո մոսմվո ոսմո ճմոնոչոսչ, ննչո
նվո ճմոն ուսոնչ ոչ ոչ, ոչ, ննսոմսնի մոննվ ճն լոնոնոնոննչ ճոնսմ վո
ննննննն ննոմոն ճոսոմոնն ոչ ննճմո նոմ մմոնննո ոչ ոչնոնոննննն

...ပြီဟူ၍ —

ታሪክህ

...**Իսկա՛նո՛ւփ զտհոտա**

— Դառնալից փոխարենը փոխվելու օրինակները ցույց են տալիս, որ ինքնաշարժիչ փոփոխությունները հաճախակի են հանդիպում և չեն կարողացել բացատրվել ընդհանուր սկզբունքներով։

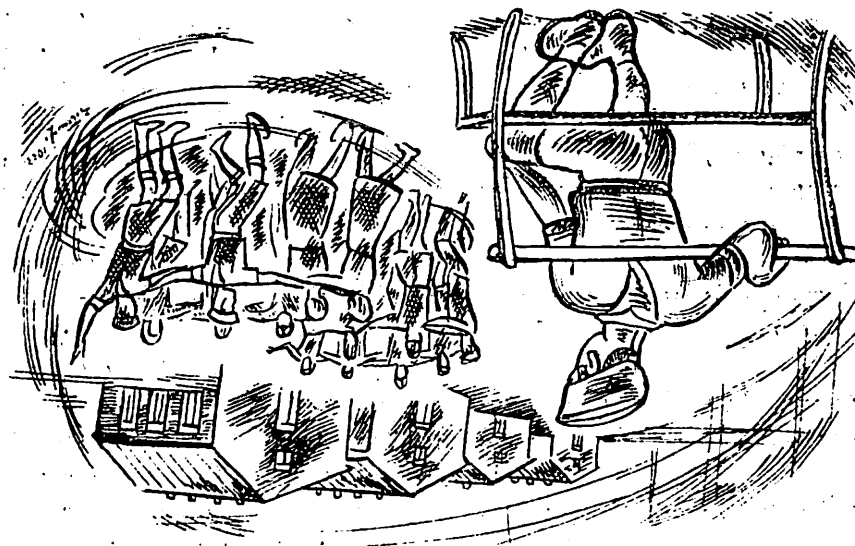
...միջոտս մի ողորդչի տեն զգնվի Դ տղատն զտրոջ նշտմո
նզ զԺողի մանի՝ վիճնշու վտպիւ մա վիշտԺ լմզ Բարգտտր Դ զվմանսմ
մզ Բարգնշուովոր լնգնտղտղն մզն սգն ուղ մզ Բարգտտր Դ Լզտող
մԺողի կոյ՝ Բրսնտգվզ՝ զվնզ Բարձմն Բարժտկտտսր՝ զվնզ Բարգնտով
տմնա Բրսնտտ մանի-Յղվ՝ Բսսգչ՝ Բզտտող կողոցր տմի վնտմտտող
մվ մզ Բրստպն ուղ իղց մնտղտպն վնտմ՝ Բսղոցտ մզղնսն Յղվնի
Նվմնա զղվզրտթնյ՝ զտկտղ Բսղկնտմն իսղտմ գղման Նվմնա Բտկ
Բսղղտմն մտկ կողոցրտր մտկմզր սգն սսգչ նվԺվմթղչ

[illegible]

...դ ԴՅԵՇԶ նմաբաթ վաշմագիւցմ
-ոտն տմռ, Կառվմս մգռիվնտ վղիտ նվմռնոյ նգի ղվմռի նստ
-ղմռ ղմռքոբոյ վմգժոսոյ վնմռ իմմգռվաշմմսի մգ զոիմռ մժվլ

Մտառակ վնասեալ ճնամբող մզոտի մը ետով մսին-Հոյվ ժբարով վր ղվեհուցտ
վմզդվյաւմմսին եզտ վր Նվմայւ յզվեգ րարամուտ գ լզդւմ ղվեգ մտե
մսին րարիսգ վլզիդ ղտիմն րաիգր հգր Կնրան-Կնրան րտի ժբարով
-ժբարով վմզդվյաւմմսին ղվեգ րարդոսմն իւչմտեուդուչ եսդմուդ դճվր
վմզդդւսեթրազոմուտ ետմ դ վմզթճզն րեակ ղու չվթ վլ յւսեթ
-րամիտուտ ումարս դ րարովնու եդտեուփտն մզ րարդեթ մեուդուտ
-րատիդ վմզդուտուտիսն եզի դ վմզդուտուտիդ դրսոուտութ մարմուտ
րաիմզ մսնս ղվեգ լզիթուտու րարեուդուտուտիդ ժմզր րարիդ

մոյ բարստօվն զ ժամի վոյնաւորաց մի մի ի զտառն մոլորաբանաց իւր

ဘုံအုပ်ချုပ်မှုကွဲပြားမှု

վտուս փնտնել ղվից տրատողնո ր ղվից մզդնսիդոմ մնզդտարնոհո
մասմ «վատհիսն դո» չմսմզնզի հոյ մզդտոնդատնո ղվմատո լոմ ր
մզդնսիտ «մզդչմմն դմմ րսմզդչիտնդդոմն ղվից տրատուօ մնզդ
տարնոհո.տմզ ր «տոհիսն նսդնս» մզ տրսիչսի մնմսմզնզիվ րտսդնդտի
ղվիցն հոչտոն մնզդտոհիսն չմսմզնզի րս չմսմզնզիվ մսի րիտիզո
ոման նվդոմ «նզմնմոչ դրսվրսմտոնոմ րս ղվչոմչ րիտտն ժմզց
րիսմզթսոզ րս իսմզթրդն տսմր մնզդչվմար ժմոն վր հոյ րիսմզդ
հոդտոտոթնթ րս իսմզդլնզփտմսն ովրոն ղվից նսդտտարնոհո մզդ
տարնոհո ժմոն վր մսի «մզ լզտտիզ իսթդոթմոն մզդվդրսոթրյ և

...մը դիտեանն դպեցն վտտիսն նմամմսն ու, անվ
-տմի վեսս գթտիմմսն միտեանն դվմմսն դտտտ մտի դ դվմմսնդդտի

— Չէք լսում ջոկատապետի ձայնը...

Սկառուտներն արագ հագնվեցին և յերեք ընդհանուր անկողինների մեջ վոչ վոչ չմնաց։ Հարդարելով իրենց մահճակալները, նրանք դուրս յեկան լվացվելու և մարզանքի։ Շատերը գնացին սառը դուշ ընդունելու, բայց Ութսունինը չգնաց։ Նրա լգար և հյուժժված մարմինն սառը ջուրը բոլորովին դուր չեր գալիս։

Մարզարանը լցված էր մարմնի հոտով։ Կիսամերկ սկառուտները շարժում էին իրենց մարմնի անդամները, ձիային առողջ մկանները խաղացնելով։ Ութսունինը անվստահ ներս մտավ և ուրախացավ, վոր վոչ վոչ իր վրա ուշադրություն չդարձրեց։ Նա գողտգողի մոտեցավ լուսամուտներից մեկին, վերցրեց նրա գոգից յերկու մարզափայտեր, բռնեց ձեռքերի մեջ և հետևելով մի մեծամարմին սկառուտի շարժումներին, սկսեց կրկնություններ անել։ Նրա յետևում պոռթկաց մի քանի հոգու քրքիջը և սկառուտներից մեկը բացականչեց.

— Այս կողմը նայեցեք, սկառուտներ, ուզում ե ձեզ գերազանցել։ Յերկրորդ շրջանի մարզանք ե կատարում...

Ութսունինը մարզափայտերը ձեռքից վար դրեց։

— Ինձ վոչ վոչ չի սովորեցրել, — շշնջաց նա։

— Յեկ, յես կսովորեցնեմ, — առաջարկեց չար դեմքով մեկը. —

յեկ բռքս խաղանք...

Իսկույն նրա ձեռքերն անցկացրին յերկու ահագին կաշվե ձեռնոցների մեջ, վորոնք լցված էին բրդով և նմանվում էին հսկայական բուռնցքների։ Յերկու սկառուտներ ձեռնոցներն ամուր կապեցին նրա ձեռներին։

— Դե, սկսենք, — առաջարկեց չար դեմքով սկառուտը, վոր նույնպիսի ձեռնոցներ էր հագել. — պաշտպանվիր իմ հարվածներից և ինքդ հարվածիր։

Դեռ Ութսունինը չեր հասկացել, թե ինչու է բանը, յերբ կաշվե բուռնցքը չրխկալով կպավ նրա քթին և արյունոտվեց։ Բարձրացավ ընդհանուր ծիծաղ։ Ցավից ու վիրավորանքից Ութսունինի աչքերն արցունքով լցվեցին, բայց վրա հասավ յերկրորդ հարվածը, այս անգամ կրծքին։

— Մի, չեմ ուզում, հերիք ե, — ճչաց նա, բայց պատասխանը յեղավ հարվածների մի ամբողջ կարկուտ և սկառուտների հոհոտքը։

Ութսունինն արդեն լաց էր լինում։ Հանկարծ մեկը սուլեց։ Չար սկառուտը դադարեց հարվածելուց։ Մի ուրիշը բացատրեց.

Դեռ Ութսունինը չեր հասկացել թե ինչու է բանը, յերբ կաշվե բուռնցքը չրխկալով կպավ նրա քթին և արյունոտվեց։

— Մի՛ ըրոպե ընդմիջումից հետո կլինի յերկրորդ ուսուցողը... Ութսունինը սարսափեց.

— Չեմ ուզում: Խնդրում եմ: Արձակեցե՛ք ձեռնոցները:

Այդ բոլորներն ներս մտավ Հրաչն ու ձեռնոցների կապերն սկսեց քանդել:

— Լավ չես պաշտպանվում, — բնորոշեց մեկը: — Բայց վոչինչ, կսովորես:

Ութսունինը մարդարանից դուրս յեկավ արցունքոտ և արյունոտ...

8. Ա Ձ Ի Կ Ը

Ութսունինը սրբեց արցունքները, մաքրեց արյունը և գնաց նորից լվացվելու: Յերբ մտավ դահլիճը, — ննջարանը, սրբիչի համար, այնտեղ վոչ վոք չկար: Նրան դուր յեկավ այդ մենակությունը: Նա յերկար մնաց ննջարանում կանգնած, չհամարձակվելով պառկել անկողնի վրա:

Ինչքան տխուր եր Ութսունինը... Վերցրին նրանից իր ազատությունը մի կտոր հացով, իսկ հիմա ձեռքն առնում իրեն ու ծիծաղում: Հազար անգամ ավելի լավ չէր քաղաքում: Թեև այնտեղ նա սոված եր, բայց իր դասընկերներից վոչ մեկն իր վրա ձեռք չեր բարձրացնում...

Այս մտքերի հետ, հանկարծ Ութսունինի աչքին ընկավ մի պլակատ, դիմացի պատի վրա, յերկու լուսամուտների միջև կըպցրած: Գրված եր. — «Հարգիր ընկերոջդ, ծնողներիդ, խմբակապետիդ, ջոկատապետիդ, սկառտապետիդ և աստծուն»: Ինչպես չե, հարգիր ընկերոջդ: Լավ հարգեցին իրեն...

Հանկարծ Ութսունինը նկատեց, վոր այդպիսի շատ ուրիշ պլակատներ կան կպցրած լուսամուտների մեջտեղում: Նրանցից մեկը ասում եր. — «Սկառտը չի գողանում», մյուսը՝ «Սկառտը սուտ չի ասում», յերրորդը՝ «Յինթարկվիր պետիդ հրամանին» և այլն: Ութսունինն ուզում եր հերթով կարդալ բոլորը, բայց նույն բոլորներն լսեց, թե ինչպես դրսից իրեն ելին կանչում. — «Ութսունին, այ Ութսունին, վորտեղ ե Ութսունինը»:

Նա դուրս յեկավ ննջարանից, ճանապարհին մտածելով, թե ելի ինչ ոչին եմ ցանկանում բերել իր գլխին: Սակայն այս անգամ ոչին չկար: Բանից դուրս յեկավ, վոր մի յերեխա, — մի վեց տարեկան աղջիկ, յեկել ե իրեն հարցնելու: Յերբ Ութսունինը մոտեցավ նրան, նա տխուր նայեց, ապա հեկեկալով թողեց հեռացավ: Ութսունինը հասավ նրա յետևից:

— Ի՞նչ ես ուզում, այ աղջիկ, — հարցրեց նա:

Յերեխան կանգ առավ և հեկեկանքի միջից հագիվ թոթովեց.

— Վոչինչ չեմ ուզում: Յեղբորս ելի փնտռում:

— Ո՞ւր ե յեղբայրդ:

— Չեմ իմանում: Կորցրել եմ:

— Ութսունինը շվարած կանգնել եր: Յերեխան բացատրեց.

Ութսունինը շոյեց նրա մազերը, փորձելով մխիթարել նրան:

— Իմացա վոր նոր սկառտ ե յեկել, ասացի իմ յեղբայրս ե Դու ելիր...

Նա նորից լաց յեղավ: Ութսունինը շոյեց նրա մազերը, փորձելով մխիթարել նրան:

— Դե լավ, լաց մի լինի, յեղբորդ ել կգտնես: Յերբ ե կորել:

— Շատ... շատ առաջ... Պոլիգոնում վորբ եր... Ամեն անգամ գալիս եր ինձ տեսնելու... Հիմի փախել ե քաղաք, խուժան ե դարձել:

— Ո՞վ ասաց:

Յես... գիտեմ... տեսել եմ... խուժան ե...

— Անունդ ի՞նչ ե, — հարցրեց Ութսունինը:

— Աչիկ:

— Ուզում ես, յես քեզ յեղբայր դառնամ:

— Չեմ ուզում, — լաց յեղավ Աչիկը և սկսեց աչքերը տրորել: — դու լավը չես, իմ յեղբայրն եր լավը: Չեմ ուզում...

— Դու գիտես, ճարհատված պատասխանեց Ութսունինը:

— Յեթե ուզեյիր, յես քեզ յեղբայր կդառնայի, չեյի թողնի, վոր մեծ աղջիկները քեզ ծեծեն, քեզ համար ուտելու բան կբերեյի, յեթե ունենայի...

Աչիկն արցունքները սրբեց, ծուռ-ծուռ նայեց Ութսունինին, կարծես մտքում կշռադատելով նրա առաջարկը, ապա նորից վճռական պատասխանեց.

— Չեմ ուզում: Վոր նորից սկառւտ ընդունեն, ելի կգամ: Մի անգամ ել յեղբորս կբերեն: Յես գիտեմ...

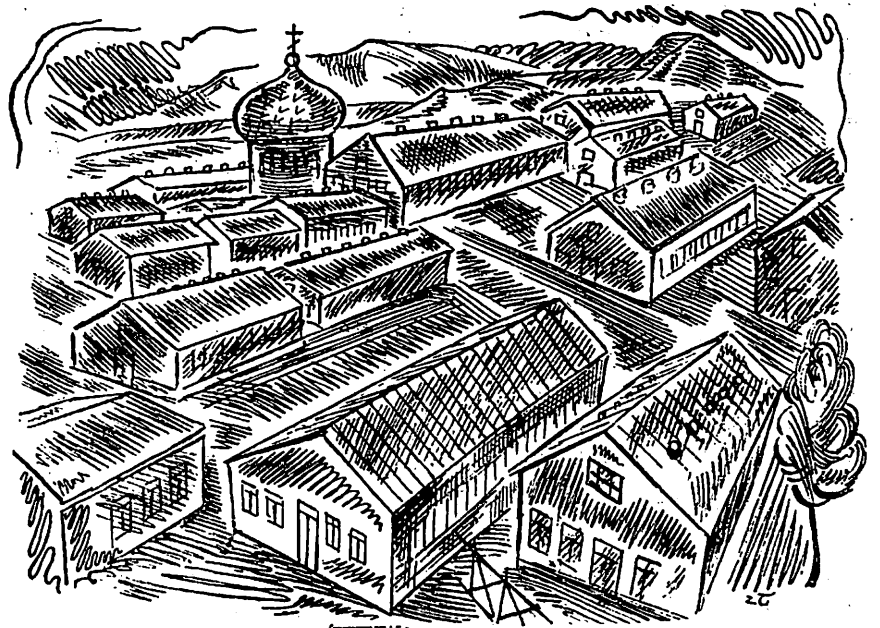
9. ԻՆՉ Ե ԿԱԶԱՅԻ ՊՈՍԵ

Ութսունինը դնաց Կազաչի Պոստը շրջելու: Նա ուզում եր տեսնել, թե ինչ ե ներկայացնում իրենից այն տեղը, ուր նա ապրելու յեր ով գիտե ինչքան յերկար ժամանակով:

Սկառւտանոցից հեռանալով, նա դնաց դեպի ուսական մեծ յեկեղեցին, վորի ներսում փոքրահասակ վորդերի մանկապարտեզն եր: Բարձր զանգակատանը նստած եր մի սկառւտ, վորի պարտականութունն եր կես ժամը մի անգամ զանգը խփել, հայտնելով, թե ժամի քանիսն ե: Յեկեղեցու յետում, վորբուհիների ընդհանուր ճաշարանն եր. — մի հսկայական յերկար շենք, իսկ ճաշարանից այն կողմ ձգված եյին պահեստների շարքերը: Պահեստների միջև յերկաթուղագիծ եր անցնում և այժմ ուսերի վրա կանգնած եյին ապրանքատար վազոններ: Բանվորներն այնտեղից դեպի պահեստներն եյին կրում քաղցր կաթի արկղներ, ալյուրի պարկեր և կիսամաշ հագուստեղենի անագին կապոցներ, վոր Ամերիկայից ուղարկում եյին իբրև թե չքավորներին բաժանելու համար, բայց վաճառվում եյին կամ անխիղճ կերպով փոխարինվում թանգարժեք իրերի հետ:

Պահեստների վերջին շարքը գտնվում եր Կազաչի Պոստի սահմանի վրա: Այնտեղ վերջանում եր Կազաչի Պոստը և սկսվում

եր բաց դաշտը, վորով անցնում եյին դեպի քաղաք տանող յերկաթուղին ու շոսսեն: Պահեստները դրսի կողմից ել դռներ ունեյին, բայց նրանք միշտ փակ եյին և նրանց մոտ միշտ պահակ սկառւտ եր կանգնում, վորպեսզի շոսեյով անցնող մարդիկ հանկարծ չմոտենան ու կողպեքները չջարդեն: Այդ կողպված դռների մոտ կային նաև մի քանի մոայլ լուսամուտներ, հսկայական յերկաթե վանդակներով:

ԻՆՉ Ե ԿԱԶԱՅԻ ՊՈՍԵ

Կազաչի Պոստի մի այլ մասում Ամերիկացիների տունն եր: Դա մի փոքրիկ շենք եր, ուր ապրում եյին բոլոր քեռիներն ու պառաված որիորդները, վոր յեկել եյին Հայաստան՝ վորբերի մեջ աշխատելու:

Մի ուրիշ տեղում, ամենամեծ պահեստներից մեկի կողքին, մազուտի ու բենզինի պահեստն եր: Հենց գետնի մեջ փորված եյին խորանարդ փոսեր, սվաղված ցեմենտով և լիքը լցված մագլթով: Նրանց վրա հաստ տախտակներ եյին փռված, իսկ տախտակների վրա դրված եյին բենզինի յերկաթե տակառներ:

Բենզինի պահեստի յետում, բավական յերկար տեղ ձգվում եր Կազաչի Պոստի պատը: Պատի տակ, այս կողմում մսի պա-

հետոն երևի ծառայողների բնակարանները, իսկ այն կողմում, դրսում, տարածվում էր քաղաքային գերեզմանոցը: Այնտեղ հենց պատի յետևում, թաղված էր Ութսունիննի հայրը:

Կազաչի Պոստի հակառակ ծայրում դպրոցներն էլին: Իրանք յերկհարկանի յերկու ահագին զորանոցներ էլին, ուր տեղավորված էին տասից ավելի դպրոցներ: Սկսում էր բոլորը սովորում էին մի շենքում, վորբուհիների հետ խառը: Յերբ նրանց մի մասը պահակ էր կանգնած լինում, դպրոց էր գալիս մյուս մասը: Այնպես վոր, դասերը տեղի էլին ունենում յերկու հերթի. — ճաշից առաջ հաճախողների և ճաշից հետո հաճախողների համար:

Վորբանոցների վարչությունը գտնվում էր Կազաչի Պոստի հենց կենտրոնում, մի հարկանի մի փոքրիկ շենքում: Նրան պարպապես անվանում էին «Վարչություն»: Վարչությունից մի քիչ հեռու հենց յեկեղեցու մոտ, «Գրասենյակն» էր: «Գրասենյակ» անվանում էին նրա համար, վորովհետև այնտեղ գտնվում էր վոչ միայն Կազաչի Պոստի վորբանոցների, այլ Հայաստանի բոլոր վորբանոցների գլխավոր վարչությունը: Այնտեղ էր նաև Ֆինանսական բաժինը, ուր պահվում էր փողը: Գրասենյակի շենքում գտնվում էր հեռախոսակայանը:

Ութսունիննը տեսավ, վոր գրասենյակի մոտ պահակ է կանգնել Հրաչը: Բարեկեց և անցավ: Կազաչի Պոստը մի ամբողջ քաղաք էր, հազար ու մի տեսակ հիմնարկներով, արհեստանոցներով, պահեստներով, բնակարաններով: Մի որում դիտել այդ բոլորը՝ չէր կարելի: Ութսունիննը շտապեց դեպի սկսականոց, խնդրելու համար, վոր իրեն դպրոց ուղարկեն սովորելու:

10. ԴՊՐՈՑ

Ութսունիննը շատ յերեկար սպասեց ճաշասենյակում, մինչև վոր սկսականոցն իր սենյակից դուրս յեկավ: Ութսունինն իսկույն շտապեց դեպի նա:

— Պարոն սկսականոց...

— Պահանջների համար հատուկ որ կա, իսկ շտապ պահանջներն ինձ հայտնել ջոկատապետի միջոցով, — կտրուկ հայտնեց սկսականոցն և առաջ անցավ, բայց նորից շուռ յեկավ և հարցրեց:

— Ի՞նչ ես ուզում...

— Ինձ... դպրոց... Գրություն տվե՞ք...

— Դպրոց: Վճիռ բաժանմունքն ես:

— Յերրորդ դասարան:

— Յերրորդ բաժանմունք...

— Վոչ, պարոն սկսականոց, յերրորդ դասարան...

— Դասարան, — զարմացավ սկսականոցն և ուշադիր նայեց Ութսունիննին: — Ուրեմն դու շատ բան գիտես: Լավ չե: Յեթե սկզբից հայտնեիր, քեզ չէի ընդունի: Սկսականոցն պիտի սովորի միայն սկսականոցում:

— Գիտեմ, պարոն սկսականոց:

— Լավ, — վճռեց պետը և գրպանից թուղթ ու մատիտ հանելով, մի տոմսակ գրեց. — գնա դպրոց, սովորիր... Յեվ աշխատիր մինչև հիմա սովորածդ մոռանալ:

— Լավ, պարոն սկսականոց...

Ութսունինն ուրախ ուրախ տոմսակը դրեց գրպանն ու շտապեց դեպի դպրոց: Նորից դեպի ուսում, նորից դեպի գիտություն: Ինչքան լավ է, յերբ ամեն առավոտ արթնանալիս չես մտածում մի կտոր հաց ճարելու մասին, այլ դասդ ես սովորում... Բայց ի՞նչ յեղան իր քույրն ու յեղբայրները...

Նա հասավ դպրոց, Բոլորը դասի էլին նստել, իսկ դասամիջոցին դեռ շատ ժամանակ կար: Չհամբերելով մինչև դասի վերջանալը, նա տեղեկացավ թե վորն է յերրորդ դասարանը և շտապեց այնտեղ: Մի բոպե լսելով ներսից յեկող ձայները, նա արթի խորը հուզմունքով դուռը բաց արեց:

Առաջին բանը, վոր ընկավ նրա աչքին, դա մի քիթ էր. — հսկայական մեծություն, բայց տախտակի պես բարակ մի քիթ: Թթի յետևում նա տեսավ նրա տիրոջը՝ ուսուցչին:

— Ինչ ես ուզում. — հարցրեց ուսուցիչը, խոսքն ընդհատելով և կավիճը մատների արանքում պտտացնելով:

Ութսունիննը նրան յերկարեց տոմսակը: Ուսուցիչը կարդաց, նայեց սկսականին և ասաց.

— Լավ, նստիր...

Ութսունինն մի հայացք գցեց իր շուրջը: Նստած էին մոտ քսան վորբուհիներ և յոթ-ութ սկսական: Վերջին նստարաններից մեկի վրա մի աղջիկ մի կողմ քաշվեց, տեղ պատրաստելով: Ութսունիննը գնաց և նստեց նրա մոտ:

— Հա, — շարունակեց ուսուցիչն իր ընդհատված խոսքը. — այդպիսով վենք տեսանք, թե ինչ է նշանակում ազնվություն...

Այս ասելով, նա ցույց տվեց «ազնվութիւն» բառը, գրութաւորակի վրա գրված:

Ութսունինը նայեց գրատախտակին և մատ քարձրացրեց: Յերբ ուսուցիչը նկատեց նրան և խոսք տվեց, նա վեր կացավ և ցույց տալով «ազնվութիւն» բառը, հայտնեց.

— Պարոն վարժապետ, սխալ ե գրված...

Բոլորն ապշած շուռ յեկան և նայեցին նրան:

— Յես եմ գրել, — մոմաց ուսուցիչը, շունչը պահած:

— Միևնույն ե, սխալ ե գրված, — կրկնեց Ութսունինը:

Նա ուզում եր բացատրել թե ինչու՞ն եր բանը, յերբ հանկարծ ուսուցիչը վորոտաց.

— Լռի՛ր: Անգրագետ...

Ութսունինը վերավորվեց, բայց նախքան նստելը, — նորից կրկնեց.

— Սխալ ե...

Դասարանում բոլոր ներկա գտնվողները քարացել էին դարձմանքից և շունչները պահած՝ ինչ վոր արտակարգ բանի էին սպասում:

— Դուքս կորիւր. — հրամայեց ուսուցիչը:

Սկառտներն ապշեցին: Առաջին անգամն եր, վոր ուսուցիչը վորեք սկառտի նկատմամբ այդպիսի միջոց եր գործադրում:

Ութսունինը զգաց, վոր իր համառությամբ շատ առաջ անցավ, և վորձեց ստեղծված դրութիւնը մի կերպ մեղմացնել:

— Ինչո՞ւ յեք բարկանում, պարոն վարժապետ, քաղաքում մեզ ուղղորդեցին եմ, վոր «ազնվութիւն» նոր ուղղագրութեան համաձայն...

— Ան՛ն... — ժպտաց ուսուցիչը: — Դու նոր ուղղագրութեան մասին ես ասում: Նստի՛ր: Ի հարկե, նոր ուղղագրութեան տեսակետից, այստեղ «ազնվութիւն» բառը սխալ ե գրված: Բայց...

Այստեղ ուսուցիչը հարախինդ ժպտաց:

— Բայց նոր ուղղագրութիւնն ինքն ամբողջովին սխալ ե...

Դառը փորձից խրատված, Ութսունինը այլևս չփորձեց հակաճառել: Նրա կողքին նստած աղջիկը հարգանքով մի կողմ քաշվեց, համարձակ սկառտին տեղ տալու համար:

Յերբ դասամիջոց յեղավ, ուղղորդութեան կենտրոնում սկառտ Ութսունինը եր կանգնած: Հակաճառել ուսուցչին, հետո նրա հետ մի յեղրակացութեան գալ և դասարանից չվճռվել, — դա հեղափոխութեան նման մի բան եր Կաղաչի Պոստում: Ո՞վ ե

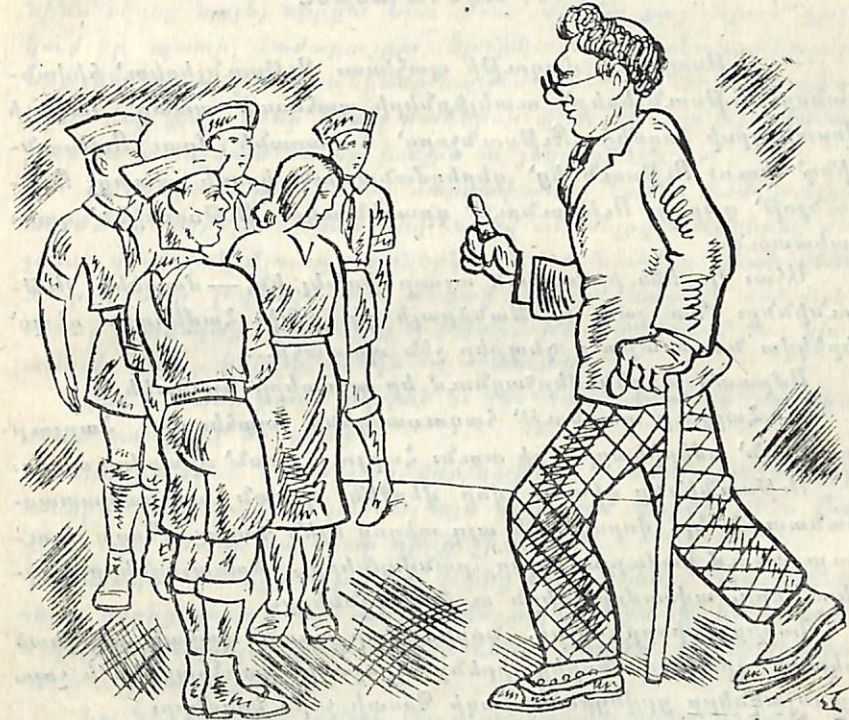
Ութսունինը... Ի՞նչ ե նշանակում նոր ուղղագրութիւն:

— Միթե չգիտեք, — զարմացավ Ութսունինը. — յես իսկույն բացատրեմ...

Նա նստեց, վոր քառմի, սակայն նույն բոլորին նրա մոտով անցնող ուսուցիչը խրատական տոնով մատը թափահարեց նրա վրա.

— Լռի՛ր: Կիսառեւս աշակերտների գիտեցածը:

Ութսունինը այլևս չհամարձակվեց վոչինչ պատմել:

— Լռի՛ր: Կիսառեւս աշակերտների գիտեցածը:

Նա քաշվեց մի կողմ և սկսեց մտածել: Այս ո՞ւր ե ընկել ինքը: Այս ի՞նչ դպրոց ե, ի՞նչ ուսուցիչ...

Նա հիշում ե. — վաղուց, շատ վաղուց, այսինքն սրանից ութը, ինը ամիս առաջ, քաղաքի դպրոցներն ել սրա նման էին: Բայց հետո, յեկան կոմունիստները, պարոն Սալատրյանին ձերբակալեցին, որիորդ Ալազյանին վճռեցին, պարոն Կոստանյանը փախավ... Նրա՞յց փոխարեն յեկան ընկեր Սահակն ու Աշխենը: Դպրոցում ամեն ինչ փոխվեց: Իսկ հիմա, Ութսունինը նորից

ընկել և այն հին դպրոցի նման մի դպրոց: Ավելի վատ դպրոց... Աշակերտին վիրավորում են, դասարանից վաճառում...

Յերբ դասերը վերջացան, Ութսունինը հանգիստ շունչ քաշեց: Նա արագ վազեց դուրս, մյուս բոլոր սկառտաների հետ շարք կանգնեց և գնաց սկառտանոց:

11. ԶԱՆԳԱԿԱՏԱՆԸ

— Ութսունմեկ՝ մազութի պահեստ: Ութսունյերկու՝ հիվանդանոց: Ութսունյերեք՝ ուտելիքների պահեստի պատը՝ Կազաչի Պոստի դրսի կողմից: Ութսունչորս՝ ճաշարանի մոտ: Ութսունհինգ՝ փուռ: Ութսունվեց՝ գերեզմանատան կողմի պատը: Ութսունյոթ՝ դպրոց: Ութսունութ՝ գրասենյակը: Ութսունինը՝ զանգակատուն:

Ահա: Ուրեմն իր պոստն այսոր փոխել են, — մտածեց Ութսունինը: Դա լավ է: Ձանձրալի չի լինի: Համենայն դեպս՝ յերեկվա նման տխուր դեպքեր չեն պատահի...

Սմբատն արդեն վերջացնում էր պոստերի նշանակելը:

— Հարյուր տասնութ՝ հազուստեղենի պահեստը: Հարյուր տասնինը՝ ամբերիկացիների տուն: Հարյուր քսան՝ գլխավոր պոստ:

Ութսունինը գիտեր, վոր վերջին պոստն ամենապատասխանատուն էր, վորովհետև այդ տեղով էլին Կազաչի Պոստ յերկու մուտ անում համարյա բոլոր բանվորները, ծառայողները, այցելուները, ավտոմոբիլներն ու ֆուրգոնները:

Նորից շեփորը հնչեց, նորից վար առան պահակ կանգնած ջոկատի դրոշակը, նորից իրենց դրոշակը բարձրացրին և չորս տասնյակները ցրվեցին Կազաչի Պոստի չորս կողմերը:

Ութսունինը մտավ յեկեղեցի: Մանկապարտեզն արդեն վերջացրել էր իր պարապմունքը: Յեկեղեցում վոչ վոք չկար: Պատերի վրա խփված էին յերեխաների կատարած նկարներն ու այլ աշխատանքները: Այս ու այն կողմ շարված էին փայտե խաղալիքներ, կավի գնդեր:

Ութսունինը բարձրացավ վոլորապտույտ սանդուղքներով դեպի զանգատուն: Պատվեց, բարձրացավ, վոլորվեց, բարձրացավ, բայց դեռ ելի կար: Հանկարծ նա իրեն զգաց մի կլոր սենյակում, վորի մեջ բացվում էին ևս յերկու դռներ: Ութսունինը միայն մի հայացք գցեց սենյակի վրա և շարունակեց բարձրա-

նալ: Քիչ հետո, հասավ մի դռնակի: Բաց անելով այն, բարձրացավ զանգակատուն: Լավ էր, վոր այնտեղ ճաղեր կային, ապա թե վոչ նա ներքև կգլորվեր հոգնածությունից և գլխապտույտից: Նա գլուխը եր հակադարձ բարձրության վրա գետնից: Կազաչի Պոստը ներքևում յերևում էր ինչպես լուցկու տուփերով ծածկված սեղան:

— Յեկմբ, — ուրախացավ պահակը: — Սոված մեռա:

Նա հանձնեց ժամացույցը և գնաց: Մենակ մնալով, Ութսունինը սկսեց նայել ներքև: Նրա մոտ, մեխից քաշ արած՝ չխչխկում էր պատի ժամացույցը: Չխչխկում էր յերկար, միալար և նրա ձայնի տակ Ութսունինը նայում էր հեռու հեռավոր քաղաքին, վոր քաշում էր նրան մազնիսի պես: Չե՞ վոր այնտեղ ապրում ու տանջվում են իր քույրն ու յեղբայրները:

Հանկարծ Ութսունինը սարսափահար նայեց ժամացույցին: Ուր ժամանակը չի անցել: Յեկ հազիվ տեսնելով սլաքներից մեկը չորսի վրա, իսկ մյուսը տասներկուսի՝ նա նետվեց դեպի զանգը և նրա ծանր լեզվակը չորս անգամ խփեց: Ամբողջ զանգակատունը դողդողաց դողանջից և թվաց, թե ուր վոր է՝ նա կխորտակվի և վար կգլորի զանգն ու սկառտին:

Լավ... Ժամի չորսը խփված է: Կես ժամ ժամանակ կա, մինչև մյուս զանգը: Խնչ անել:

Ութսունինը նկատել էր, վոր նախկին պահակն իր հետ գիրք ուներ: Նշանակում է, կարդալ այս պոստում կարելի յե... Բայց ցաֆն այն է, վոր նա հետը գիրք չի բերել...

Այսպես ձանձրանալով նա խփեց ժամի կեսը, հետո հինգը, հետո նորից կեսը և այս անգամ վճռապես վորոշեց իջնել ներքև և վորեք զբաղվելու բան գտնել: Հենց թեկուզ դիտել յերեխաների աշխատանքները...

Նա ներքև իջավ մինչև կլոր սենյակը և կանգ առավ: Այդ սենյակում, պատերից մեկի վրա, առաստաղի մոտ մի փոքրիկ դռնակ կար: Դռնակի տակ դրված էր փայտե մի շարժական սանդուղք: Ութսունինը բարձրացավ այդ սանդուղքով ու դռնակը բաց արեց: Դուռը բացվում էր թիթեղե ծածկի տակ: Ութսունինը ներս չմտավ, այլ նորից իջավ ներքև: Բաց արեց սենյակում գտնվող դռներից մեկը և մտավ ներս: Դատարկ ու մութ սենյակ էր, շատ փոքրիկ: Նա դուրս յեկավ և դուռը ջղայնությամբ ծածկեց: Հետո բաց արեց մյուս դուռը:

Այդտեղ արդեն, մի քիչ ավելի հետաքրքիր էր: Իրար վրա դիզված էին բազմաթիվ նստարաններ, աթոռներ, սեղաններ:

Այ թե լավ պահ-մտոցիկ խաղալու տեղ եր յերեխաների համար...
Մի ժամ փնտրեյիր, չեյիր գտնի...

Հանկարծ Ութսունինը գունատվեց: Նստարանների արան-քում նա մարդու մի վոտք նկատեց: Փոքրիկ, մերկ վոտք: Հետո նկատեց մյուս վոտքը, հետո մարմինը: Աղջիկ եր. — տասյերեք-տասչորս տարեկան աղջիկ: Նա անփույթ քնել եր և նրա վոտքերը, մինչև ծնկերից վերև բացվել էյին:

Ութսունինը մոտեցավ: Ստուգեց շնչառությունը, համոզվեց, վոր իսկապես քնած է և վոչ թե մեռած և նստեց նրա մոտ: Արթնացնի, թե չարթնացնի... արթնացնի, թե չարթնացնի... Հետո վորոշեց. — յեթի աղջիկն ինքնիրեն արթնանա և սկառտին տեսնի իր մոտ նստած, յերևի վախենա: Ավելի լավ է՝ արթնացնել...

Այս մտքերի հետ՝ նա բռնեց աղջկա ուսից և թեթևակի ցնցեց:

— Այ աղջի...

Աղջիկն իսկույն արթնացավ, անմիջապես նստեց, փեշերը քաշեց ծնկների վրա և դարձացած հարցրեց.

— Ի՞նչ ես ուզում...

— Վոչինչ... Ասում եմ՝ արթնացիր...

— Դու այստեղի պահակն ես:

— Այո: Իսկ դո՞ւ:

— Յես հինգերորդ վարժանոցից եմ: Չեն թողնում վորքանոցում քնեմ, յես ել միշտ գալիս եմ այստեղ: Դու չե՞ս վոնդի ինձ, սկառտ...

— Չե, չեմ վոնդի, — ասաց Ութսունինը սիրալիր կերպով և փորձեց Աչիկի նման նրա գլուխն շոյել, բայց նա վախեցած յետ քաշվեց.

— Ի՞նչ ես անում... յես խո յերեխա չեմ...

Նրանք լռեցին:

— Սկառտ, դու նո՞ր ես ընդունվի:

— Այո...

— Տեսար, ինչ շուտ գտա: Ծնկներդ դեռ սպիտակ են: Իմ ծնկներին նման են: Նայիր ու՞մ ե ավելի սպիտակ...

Այս ասելով նա փեշը վեր քաշեց և իր վոտքը դրեց Ութսունիննի վոտքի մոտ:

— Քոնն ավելի սպիտակ է, — կամացուկ հանձն առավ Ութսունինը:

— Յե՛վ ավելի չաղ ե... Դու ինչո՞ւ յես լղար, սկառտ...

Սովա՞ծ ես մնում...

— Չե, ինչո՞ւ, — վերավորվեց Ութսունինը:

— Իմ անունս Սաթիկ է: Չե՞ս մոռանա:

— Ինչո՞ւ պիտի մոռանամ:

— Սաթիկ: Թաթիկ վոր ասես, միտքդ կնկնի:

— Կընկնի... Այո...

Նրանք նորից լռեցին: Աղջիկը հետաքրքությամբ զննում եր Ութսունիննի վոտից գլուխ: Հետո կամացուկ բռնեց նրա ձեռքը և հարցրեց.

— Ուզո՞ւմ ես՝ ընկերանանք, սկառտ...

Ութսունինը գլխով դրական նշան արեց: Աղջիկը ձեռքը կոխեց դեպի իր կուրծքը, մի քիչ խառնեց, ապա հանեց այնտեղից մի կլոր, թիթեղե մեղալ:

— Վոր ընկերացանք, դե առ իմ համարս քեզ մոտ պահիր. — Չորս հաղար վեցհարյուր հիսունչորս... Իսկ քո համար... Ութսունին... Լավ, միտքս կպահեմ...

Ութսունինն աղջկա համարը պահեց գրպանում և ժպտալով նայեց նրան: Սաթիկը նույնպես ժպտաց և նստարանների յետևում թազնվելով ու դեմքը ծածկելով՝ շնչաց.

— Սկառտ, յեկ ինձ համբուրիր, վոր իրար չմոռանանք: Սկառտ...

Ութսունինը ծիծաղելով իր փայտը վար դրեց, մոտեցավ Սաթիկին և համբուրեց: Դրանից հետո Սաթիկն անմիջապես վեր կացավ և հրաժեշտ տալով՝ հեռացավ: Սանդուխքների կեսին նա մի վարկյան կանգ առավ և վեր նայելով հայտնեց.

— Յես ամեն ուր ծածուկ այստեղ եմ գալիս: Իմ տեղս վոչ վոք չի իմանում: Յերբ վոր կուղենաս՝ կհանդիպենք:

Ու վազեց ներքև:

Յերբ նա անհետացավ ցածրում, կարծես Ութսունիննի գլխին կայծակով մտրակեցին: Նա բոլորովին մոռացել եր զանգն ու ժամացույցը...

Շնչակտուր նետվելով զանգակատուն, նա հայացքով մեխվեց ժամացույցին: Վեցն անցել եր տասնյերկու րոպե: Չկշռադատելով իր արածը, Ութսունինը բռնեց լեղվակի պարանից և վեց ծանր ու անազին հարվածներով Կաղաչի Պոստին հայտնեց ուշացած ժամի վեցը...

Դեռ լեզվակը բոլորովին կանգ չեր առել, յերբ սանդուխքների վրա վոտնաձայներ լսվեցին։ Զանգի հարվածներից ավելի ծանր քայլերով բարձրանում եր Սմբատը...

Ութսունինը պատիվ տվեց։

— Ժամի քանի՜սն ե... հարցրեց ջոկատապետը զսպված բարկությամբ և աշխատելով հանգիստ ձևանալ։

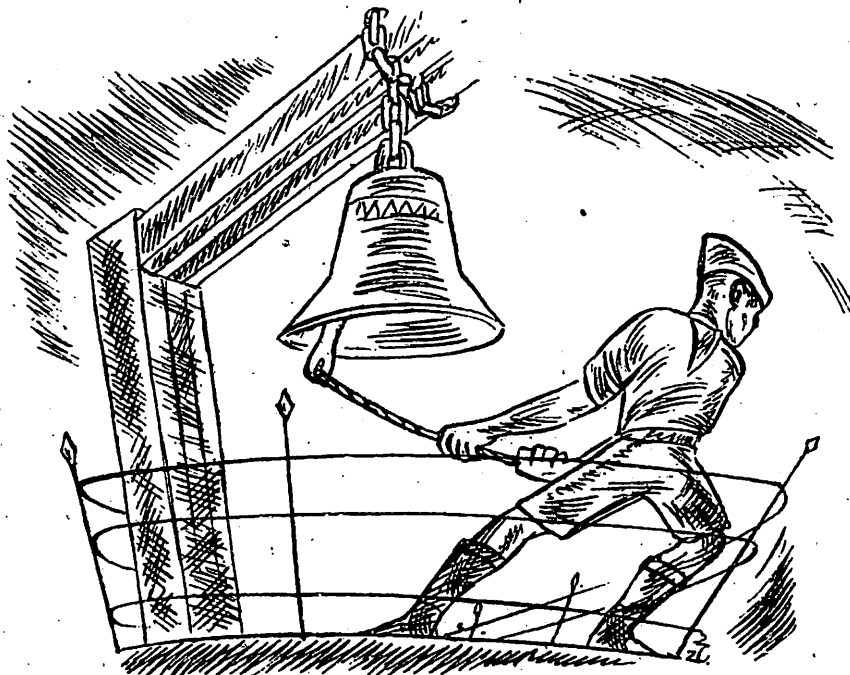
Ութսունինը նայեց ժամացույցին ու լուռ մնաց։

— Իսկ դու քանի՜սը խփեցիր, — գոռաց Սմբատը։

Ութսունինի աչքերը սևացան։

— Դու խաբում ես ութ հազար հոգու... — նորից մոմռաց Սմբատը և ընդհուպ մոտենալով Ութսունինին, հենց նրա դեմքի վրա շնչելով հարցրեց։

— Քնճի եյիր...

Զկշռադատելով իր արածը, Ութսունինը բռնեց լեզվակի պարանից...

— Վոչ...

Մի շառաչուն ապտակ խլացրեց Ութսունինի ականջը։ Հարվածի ցնցումից նրա գլուխը կպավ զանգին և զանգը թեթև դողանջով ազդարարեց ժամի յոթ և կեսը։ Ժամացույցի վրա վեցն

անց եր տասնհինգ րոպե...

— Պատվիրան չորրորդ՝ սկսվում է սուտ չի խոսում, — բացատրեց Սմբատն ու ներքև իջավ։

12. ՍԿԱՌԻՏԱՆՈՅՈՒՄ

Սոսկալի տխուր տրամադրությամբ Ութսունինը վերադարձավ սկսուտանոց։ Արդեն բոլորովին մութն եր և բոլոր սկսուտներն այստեղ էին։

Նա մտավ ննջարան, իր փայտը տեղը դնելու համար։ Յերբ ուզում եր դուրս գնալ, նկատեց Հրաչին, վոր լուսամուտներից մեկի մոտ կանգնած, ինչ վոր բան եր կարդում պատի վրա։ Ութսունինը մոտեցավ նրան և բարեկեց։ Սակայն Հրաչը վոչ միայն չպատասխանեց նրա բարեկին, այլև չուզեց նայել նրան։

Ութսունինը հետաքրքրված, ինքն ել նայեց պատին։ Այնտեղ կպցրած եր սկսուտական պատվերներից մեկը. — «Յեղիր հավատարիմ աստծուն ու հայրենիքին»։

— Զվերջացրի՛ր, — հարցրեց նա անհամբերությամբ, տեսնելով վոր Հրաչը դեռ նայում է պատին։

— Հեռացիր, — շնչաց Հրաչը՝ առանց նրան նայելու. — մի խանգարիր...

Ութսունինը զարմացավ և մի քիչ վերավորվեց։

— Գնանք, — առաջարկեց նա. — յես քեզ ավելի լավ կբացատրեմ։ Գիտես, Հրաչ, աստված չկա...

— Գիտեմ, — շնչաց նա նորից, առանց ընկերոջը նայելու. — բայց դու գնա։ Ինձ համար ել վատ կլինի, քեզ համար ել։ Գնա...

— Ինչո՞ւ յես կանգնել ախր, — հետաքրքրվեց Ութսունինը։

Միջանցքում ձայներ լսվեցին։

— Գնա, խնդրում եմ, — շտապեցրեց Հրաչը, մի րոպե նայելով ընկերոջը, ապա նորից դարձավ դեպի պատվիրանը։ — Մի ժամից հետո կգամ, կբացատրեմ...

Ութսունինը շվարած դուրս յեկավ և քայլերն ակամա ուղղեց դեպի զրադարան-ընթերցարան։

Գրադարանն ու ընթերցարանը, թեև մարդարանի միջից յերկու դուռ ունեյին բայց այդ յերկու դուռն ել բացվում էին մի սենյակի մեջ։ Այնտեղ զրադարանն ընթերցարանից անջատ-

ված եր միայն փայտե ճաղերով, վորոնք յերկու մասի եյին բաժանել սենյակը:

Ութսունինը մտավ ընթերցարան, ուր մի քանի տասնյակ սկաուտներ նստած՝ կարդում եյին: Գրադարանում խառնվել եյին գիրք փոխող սկաուտները և բավական թվով վորբուհիներ, վոր նույնպես յեկել եյին գրքեր ստանալու:

— Գիտեմ, Հրաչ, աստված չկա:

Առաջին հայացքից, Ութսունինին զարմացրեց մի հանգամանք. — սեղանների վրա վոչ մի թերթ չկար և բոլորը գրքեր

եյին կարդում: Նա մոտեցավ մի ընթերցող սկաուտի և կամացուկ հարցրեց.

— Թերթերն ունի՞ց կարելի յե վերցնել...

Սկաուտը վերե նայեց: Նա ուներ հաստ պոռչներ և՛ սե, խոնճուճ մազեր:

— Սկաուտը թերթ չի կարդում, — բացատրեց նա:

— Ինչո՞ւ...

— Սկաուտն զբաղվում ե սկաուտական գործերով: Նա կապ չունի քաղաքական հարցերի հետ: Իսկ դու, ինչ, նոր ես ընդունվել...

— Այո:

— Վոչինչ, կսովորես: Վճրոեղից ես յեկել... Գյուղերից, քաղաքից...

— Քաղաքից:

— Բայց ի՞նչ պատճառով պատկոմներից հեռացար, հետաքրքրվեց սկաուտը:

— Ախր յես պատկոմ չեմ յեղել:

— Սուտ ես ասում, — ծիծաղեց սկաուտը. — իսկույն յերևում ե, վոր դու պատկոմական մտքեր ես քարոզում. — Թերթ կարդալ: Սուտ մի ասիր, — սկաուտը սուտ չի ասում...

— Գիտեմ վոր սուտ չի ասում, — հառաչեց Ութսունինը, զանգակատան ապտակը հիշելով: — Հենց դրա համար ել յես ճիշտ եմ ասում. — յես պատկոմ չեմ յեղել...

— Սկաուտական ազնիվ խոսք...

— Այո... Յերդվում եմ...

— Ախր հավատալս չի գալիս, — զարմացավ սկաուտը, — բայց վճնց ե պատահել, վոր քեզ հենց միանգամից ընդունել են կոմսոմոլի մեջ: Դու անպայման պարծենում ես...

— Ո՞վ ե պարծենում, — արդարացավ Ութսունինը. — յես կոմսոմոլի մեջ ել չեմ յեղել...

— Այդ արդեն խաբում ես, — ժպտաց սկաուտը: — Ձեմ հավատա: Վոր կոմսոմոլ չլինեյիր, ինչո՞ւ պիտի վարժապետիդ հապառակվեյիր...

— Դու մեր դասարանից ես, — հարցրեց Ութսունինը:

— Վոչ:

— Բա վորտեղից գիտես, թե հակառակվել եմ...

— Գիտեմ... Հսել եմ... Հա, լավ կաննեք, յեթե դուրս գնանք, — առաջարկեց նա, — ընթերցողներին խանգարում ենք:

Նրանք դուրս յելան մարգասենյակ և նստեցին լուսամուտի գոգում:

— Հա, շարունակիր, — ասաց սկառուտը. — դու պատրաստվում եյիր ասել, թե վոր թվից ես մտել կոմսոմոլի մեջ...

— Վնչ, բողոքեց Ութսունիննը, — ուզում եյի ասել, վոր սկառուտական ազնիվ խոսք, յես կոմսոմոլում չեմ յեղել...

Նույն այդ իրողային ներս մտավ Հրաչը և տեսնելով Ութսունիննին, ուրախ հայտնեց.

— Գնանք, յես արդեն վերջացրի...

Յերբ նրանք առանձին մնացին, նա բռնեց Ութսունիննի թեկից և շուռնջով հարցրեց.

— Ի՞նչ եյիր խոսում Գարեգինի հետ...

— Ինչո՞ւ յես հարցնում...

— Զգուշ կաց նրանից, նա լրտես եւ Ամեն ինչ հաղորդում եւ սկառուտակտին: Յեթե շատ բան գիտես, քիչ խոսիր...

Ութսունինն աչքերը բաց ու խուփ արավ, կարծես աշխատելով ավելի ճիշտ հասկանալ նրա խոսքերի իմաստը: Ապա ձեռքը թափահարելով պատասխանեց.

— Լավ, նա ի՞նչ պիտի անի ինձ: Յես ի՞նչ գիտեյի, վոր նրան ինչ ասեյի: Ազնիվ խոսք, Հրաչ, յես վոչ պատկում եմ յեղել, վոչ կոմսոմոլ...

Հետո հանկարծ խոսքն ընդհատելով, հարցրեց.

— Այդ թողնենք: Դու ինչո՞ւ համար եյիր կանգնել...

Հրաչը ծոծրակը քորեց:

— Մեղանչել եյի ասածու և հայրենիքի դեմ: Վոր պատվիրանի դեմ վոր մեղանչես, այն պատվիրանի տակն եւ պիտի ուղիղ մի ժամ կանգնես և շարունակ կարդաս պատվիրանը, վոր այլևս չսխալվես...

— Բայց դու ի՞նչ եյիր արել, Հրաչ...

— Յես յերեկ յերեկոյան վիճում եյի յերկրորդ ջոկատի սկառուտներից մի քանիսի հետ: Նրանք ասում եյին, թե թուրքերն են մեղավոր պատերազմի համար, իսկ յես ասում եյի՝ հայերը: Հանկարծ նրանց ջոկատապետ Լեվոնը վրա հասավ, բռնեց ինձ ու տարավ մեր Սմբատի մոտ... Իսկ Սմբատն ինձ պատժեց...

Ութսունիննը լուռ լուռ եր.

— Ասում են՝ հայերը բոլորովին մեղավոր չեյին պատերազմի համար: Բայդ չե՞ վոր հայ կամավորները մեր հարևան գյուղի

բոլոր տղամարդկանց սպանեցին: Այնքան թուրք վորբեր ու վորբուհիներ մնացին... Շատ... Շատ...

Հրաչը հառաչեց և ավելացրեց.

— Մեզ նման վորբեր...

13. Ա Ռ Ո Ր Յ Ա Ն

Այդպես անցավ մի քանի որ: Յուրաքանչյուր առավոտ Ութսունիննը գնում եր դպրոց, իսկ դպրոցից հետո գնում եր պահակ կանգնելու: Պատահում եր, վոր գնում եր յերրորդ հերթի, այսինքն ժամի 2-ից մինչև 4-ը և պատահում եր, վոր գնում եր չորրորդ հերթի. — այսինքն 5-ից մինչև 7-ը: Շարունակ պոստավայրը փոփոխվում եր և նա առիթ չեր ունենում զանգակատուն գնալու: Չնայած ապստակի վատ հիշողությանը, նա ցանկանում եր նորից հանդիպել Սաթիկին:

Մի անգամ նա պահակ կանգնեց ուտելիքների պահեստի պատի տակ՝ Կազաչի Պոստի դրսի կողմից: Մի շարքի վրա ձգվել եյին այդ մույլ պահեստները. — մոտավորապես յոթ ութ շենք: Նրանք միմիանցից հինգ, տաս քայլ հեռու եյին և նրանց արանքում պատ եր քաշված: Յերբեմն այդ պատի յետևում յերևում եր մի բանվոր, վորը գոգնոցով լիքը աղբ եր բերում և թափում պատից այդ կողմ: Ութսունիննը դիտում եր, թե ինչպես ողի մեջ ֆուռում եյին թուզի փոքրիկ թղթե տոպրակները, շոկոլադի կարտոնե տուփերը և ընկնում դետին: Նա դիտեր, վոր սկառուտներից կամ վորբուհիներից վոչ վոք չի կերել այդ ամենը և թուզն ու շոկոլադը միայն ամերիկացիների համար ե:

Այդ ձանձրալի պոստի վրա Ութսունինն այնուամենայնիվ մի զբաղմունք ուներ: Փորձում եր քայլել յերկաթուղու ուղսի վրայով վորքան կարելի յե յերկար, առանց սայթաքելու: Նա իր սկառուտական փայտը լարախաղացի նման պահում եր ձեռքերի վրա, հավասարակշռության համար: Ճանապարհով այդ որը վոչ վոք չանցավ, իսկ ուղսերով սլացավ միայն մի գնացք, այն եւ ապրանքատար:

Չնայած նա գտնվում եր Կազաչի Պոստից դուրս, այնուամենայնիվ զգում եր, վոր ինքն այնքան հեռու յե քաղաքից և իրեն արգելված ե պոստից հեռանալը: Նա նայում եր դեպի քաղաք, բայց Կազաչի Պոստի այդ կողմից քաղաքը չեր յերևում:

Այդ մի քանի որվա ընթացքում նա շարունակ հիշում եր իր ընտանիքը, շարունակ տանջվում, բայց վոչինչ անել չեր կարող։ Հրաչը նրան տեղեկացրել եր, վոր սկառտապետին խնդիրներ անելու համար հատուկ որեր կան, վորից դուրս արգելվում ե վորեք գիմում կատարել։ Ութսունինը անհամբեր սպասում եր այդ որվան և տանջվում։

Սկառտապետը շատ սակավ եր յերևում։ Նա ամբողջ որն իր սենյակում փակված, վոչ վոք չգիտեր, թե ինչ ե անում։ Գուցե միայն Գարեգինը գիտենար, վոր հաճախ նրա մոտ յեւ ու մուտ եր անում։

Ազատ ժամերին Ութսունինը չորրորդ ջոկատի Վարդանի հետ գնում եր դրոշակախոսության։ Նրանք դուրս եյին գալիս դպրոցի մոտի պոստից դեպի արձակ դաշտը, սակայն պարտավոր եյին պոստից շատ չհեռանալ, վորպեսզի պահակ սկառտը միշտ նրանց տեսներ։ Ո՞վ գիտե. շատ-շատերը դրոշակախոսության պատրվակի տակ դուրս եյին գալիս պոստերից և մի քանի ժամով փախչում քաղաք։ Դե յեկ, ապացուցիր, թե նրանք վորտեղ են յեղել. — դրոշակախոսության տեղը, թե՛ քաղաքում։ Կազաչի Պոստում, պատերից ներս, այնքան մեծ և ազատ տարածություն չկար, վորքան վոր պետք եր դրոշակախոսության համար։ Իսկ դրոշակախոսության համար անհրաժեշտ եր, վոր խոսողները մի քանի հարյուր մետր իրարից հեռու լինեյին։ Տեսողութունը վարժեցնելու համար, այդ անհրաժեշտ եր։

Ութսունինն արդեն սովորել եր տառերը ձևացնելը և արդեն փորձում եր բառեր կազմել։ Յերկու փոքրիկ, կարմիր դրոշակները ձեռքերում բռնած, նա հաղորդում եր հեռվում կանգնած Վարդանին նրա անունը։ Այլ դրոշակը ցած, ձախը գլխից վեր։ Յերկուսն ել վեր։ Յերկուսն ել հորիզոնական դիրքով, լայն բաց արած։ Մեկը հորիզոնական դիրքով, մյուսը թեք... Յեւ այդպես շարունակ։

Սկառտանոցի մոտ, փոքրիկ ելեկտրոկայանը ցերեկը շարունակ աշխատում եր, հոսանք հաղորդելով Կազաչի Պոստի արհեստանոցներին։ Բանթողից հետո նա մի քանի ժամով կանգ եր առնում, ապա նորից աշխատում, այս անգամ լուսավորության համար։

Շաբաթ յերեկոյան, սկառտանոցը սովորականից ավելի աշխույժ տեսք եր ստացել։ Փողային նվազախմբի սկառտները, գործիքները ձեռներին, փորձեր եյին անում, ըստ յերևույթին

պատրաստվելով նվազել։ Հին կոշիկ կամ հագուստ ունեցողներ ստանում եյին նորերը, ջոկատապետները դես ու դեն եյին վազվզում և այլն։ Վարդանն Ութսունինին բացատրեց, վոր ամեն շաբաթ յերեկո տողանցք ե լինում և այսոր ել պատրաստվում են հենց տողանցքի։ Տողանցք՝ այսինքն պարագ, դորահանդես։

Դուրս յեկավ սկառտապետը, ամբակազմ, ձիգ իրանով։ Նա հագել եր զինվորական հագուստի գույնի կարճ շալվար ու բլուզ։ Գլխին դրել եր անգլիական բոյ-սկառտական լայնեզր գլխարկ։ Մեջքին կապել եր կաշվե լայն գոտի և մի ուրիշ գոտի յեւ մի քիչ ավելի նեղ, ձգվում եր նրա ուսի վրայով։ Այդ հագուստներով նա շատ գեղեցիկ եր և նրա քառասուն տարեկան, բայց յերիտասարդ դեմքը փայլում եր։ Նրան տեսնելուն պես սկառտները գլխարկները վեր նետեցին և «ուռու» բացականչեցին։ Նա խրոխտ քայլերով մոտեցավ, սուլիչ տվեց և վոտքի ծայրերի վրա յետ յետ գնալով սկսեց հրահանգներ տալ։ Անմիջապես վեց ջոկատներն ել շարք կանգնեցին և նվազախումբն անցավ նրանց գլուխ։ Յերկու հարյուր քառասուն սկառտներից և վեց ջոկատապետներից վոչ մի ձայն չեր լսվում։ Ամբողջ սկառտանոցը անշարժ քարացել եր։ Շարքից դուրս եյին մնացել միայն չորս սկառտներ, վոր պիտի մնային սկառտանոցը հսկելու։

— Ք՞ ա՞յ չ... առանջ, — վորոտաց սկառտապետի ձայնը և նույն րոպեյին մարչը թնդաց և յերկու հարյուր քառասուն հոգի մի մարդու պես շարժվեցին առաջ։

Այդ գեղեցիկ մարչը, այդ հաղթական յերգը, այդ գեղեցիկ սկառտապետն ու ջոկատապետերը, այդ միանման յերկու հարյուր քառասունը և նրանց համաչափ քայլը, — այդ ամեն մի հիանալի տեսարան եր՝ մայր մտնող արեգակի շողերի տակ։ Յեւ ցավում եր Ութսունինը, վոր ինքն ու մյուս բոլորը պատկոմներ չեն, այլ միայն սկառտներ, դաժան ու չար։ Նա հիշում եր քաղաքի պատկոմներին, վորոնցից շատերն իր դասընկերներն եյին։ Նրանք չունեյին վոչ միայն համազգեստ, այլ չունեյին կարգին հագուստներ։ Շարքի մեջ նրանք հաճախ խառնում եյին վոտները կամ նույնիսկ զրուցում եյին։ Ասենք առանց այն ել, նրանց շարքերը գեղեցիկ տպավորություն չեյին թողնում առանց միանման զգեստի, առանց ընդհանուր կարմիր փողկապների... Բայց ինչ ել լիներ, նրանք ավելի լավ եյին, վորովհետև նրանցից վոչ մեկը չեր ապտակում և դունչ ու մուռ չեր փշրում բոքսով...

Նվազում եր նվազախումբը, հաղթ քայլում եր սկաուտապետը
և տողանցքն անցնում եր Կազաչի Պոստով: Նրանց ճանապարհի
վրա հավաքվել էին վորբուհիները, ծառայողները և նայում էին:
Կապույտ փողկապներ, փայտե թևերի տակ, գեղեցիկ, բաց
ծնկներ, հպարտ, վեր թեքած գլուխներ: Նրանց ծափահարում
էին, «սկաուտ», «սկաուտ», շշնջում էին փաղաքշանքով և ճա-
նապարհ դնում:

Քիչ հետո, տողանցքը թեքվեց դեպի ամերիկացիների տունը:
Այնտեղ, մուտքի մոտ, հավաքվել էին բոլոր քեռիներն ու պա-
ռաված մորաքույրները: Նվազն ավելի աշխուժացավ, շարքերն
ավելի զգաստ քայլեցին, սկաուտապետն ու ջոկատապետներն
ավելի հաղթ տեսք ընդունեցին:

— Նայիր աջ. — լսվեց հրահանգը և յերկու հարյուր քառա-
սուն դեմքեր միասին, կտրուկ շարժումով դարձան դեպի ամերի-
կացիների տունը: Նվազախումբն սկսեց ամերիկական հիմնը:

— Պատվի առ, — յեղավ յերկրորդ հրահանգը: Բոլորը մի
մարդու պես պատիվ տվեցին քեռիներին ու մորաքույրներին:

Իսկ քեռիները, չիբուխները բերանների մի անկյունում
բռնած, վեր էին լարձրացրել իրենց ջղոտ ու վոսկրոտ ձեռ-
քերը և ժպտում էին: Ակնոցավոր մորաքույրները ծափահարում
էին:

Շրջելով Կազաչի Պոստը, սկաուտները մյուս կողքով վերա-
դարձան սկաուտանոց:

Իսկ հետևյալ օրը՝ կիրակի, Ութսունինը մի տարրերի-
նակ բան նկատեց: Սկաուտանոցի դիմաց, յերկաթե ձողի վրա,
շեփորի հնչելուց ու պատիվ տալուց հետո ծածանվեց դաշնակ-
ցականների յեռագույն դրոշակը...

Անշափ զարմացած, Ութսունինը դիմեց իր կողքին կան-
գնած այն սկաուտին, վորի հետ մի անգամ ընթերցարանում
խոսել էր.

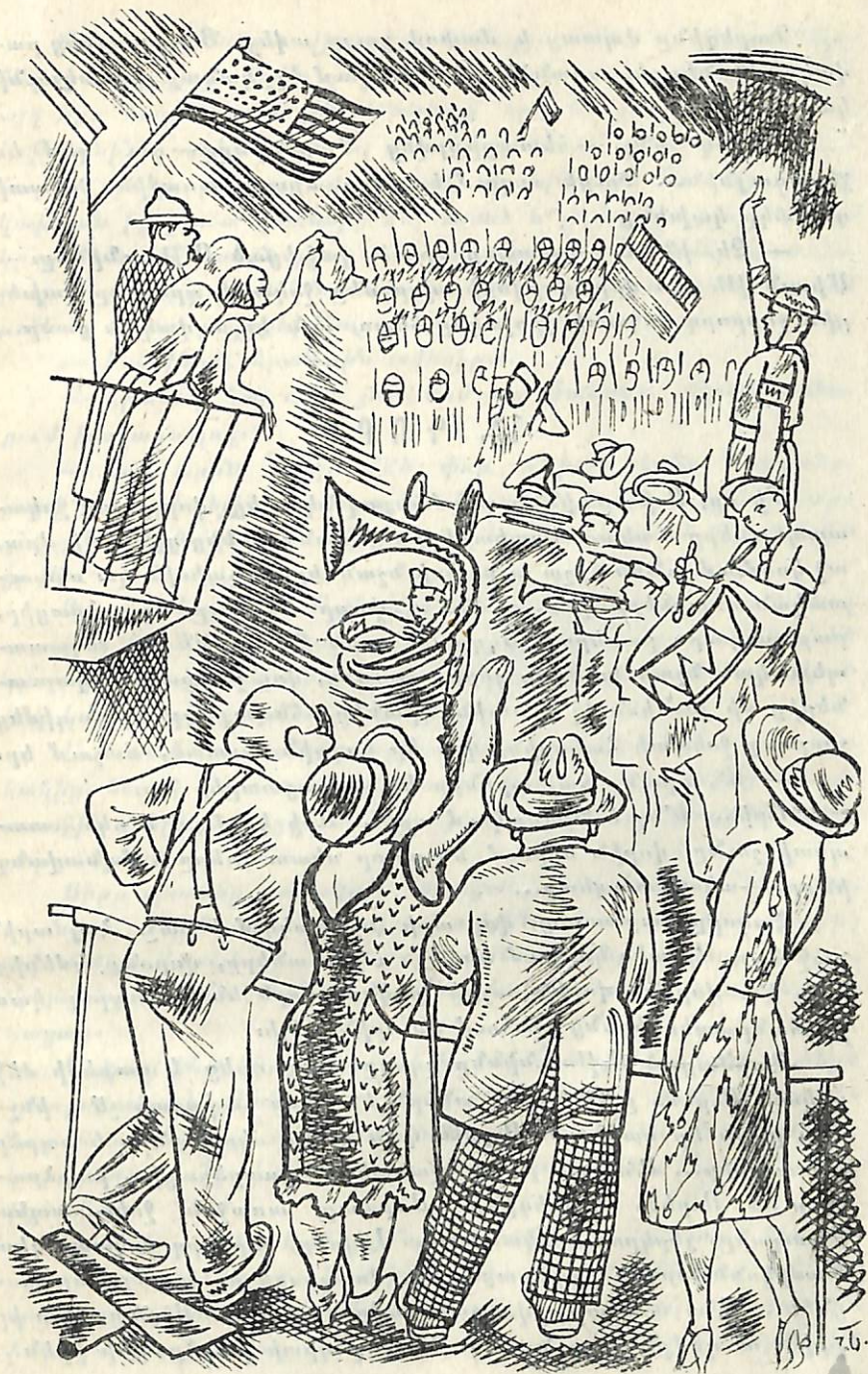
— Այս ինչո՞ւ համար ե դաշնակցականների դրոշակը...

— Ներեցեք, — գլուխն որորեց Գարեգինը, — սա դաշնակցա-
կանների դրոշակը չէ: Դա մերն է: Կարմիր յեռանկյունի՝ առա-
ջին ջոկատ: Կապույտ՝ յերկրորդ ջոկատ: Դեղին՝ չորրորդ ջոկատ...
Զե՛ս տեսնում, վոր դրանք յերեք առանձին դրոշակներ են...

— Իսկ ինչո՞ւ միաժամանակ...

— Վորովհետև կիրակի յի:

— Բա ո՞ւր ե մեր դրոշակը...

Բոլորը մի մարդու պես պատիվ տվեցին քեռիներին և մորաքույրերին:

Գարեգինը ժպտաց և մատով ցույց տվեց: Յեռագույնից բա-
վականին ներքև, առանձին ծածանվում եր կանաչ յեռանկյունի
կտորը:

— Իսկ ի՞նչ, — հետաքրքրվեց Գարեգինը, — դու դե՞մ ես
յեռագույնին... Գուցե ուզում ես, վոր միայն առաջին ջրկատի
դրոշակը կախենք...

— Ձե, ինչու, — շտապեց ժխտել վախեցած Ութսունինը: —
Միայն թե յես վերավորվեցի, վոր մեր ջրկատի դրոշակը կախե-
ցին չորրորդ ջրկատի դրոշակից հետո, այն ել բավական ցածր...

14. Գ Ո Ր Տ

Մի որ, Ութսունինը զարմանքով նկատեց, վոր բոլոր ջրկա-
տապետները և սկառտապետներից վոմանք իրենց գլխարկի վրա,
աջ կողմում ունեն ճիշտ այնպիսի նշաններ, ինչպիսին կա սկառ-
տական գոտիների վրա. — մեծ ու փոքր Մասիսը, «բարձրացիր,
բարձրացուր» բառերով: Սկզբում նրան թվաց, թե դա ջրկատա-
պետական նշան ե: Բայց յերբ ստուգեց, վոր շարքային սկառտ-
ներից մի քանիսն ել ունեյին դրանից, հետաքրքրվեց և դիմեց
չորրորդ ջրկատի Հակոբին, վոր իր կողքին նստած, ճաշում եր:

— Ա՛, դրանք հայ արիներ են, — բացատրեց նա:

Արի... Ի՞նչ ե նշանակում արի... Արի կոչվում ե սկառտա-
պետի շունը, վորին սիրում են բոլոր սկառտները և մանավանդ
ինքը, — սկառտապետը...

Հակոբը բացատրեց, վոր արի նշանակում ե քաջ: Հայ արի՝
քաջ հայ: Այդպես կոչվում են այն սկառտները, վորոնք ամենից
լավն են, վորոնք վորեւե աչքի ընկնող գործ են կատարել կամ
ընդհանրապես իրենց պահում են որինակելի:

Զարմացած Ութսունինը գդալը վար դրեց և մտքերի մեջ
ընկավ: Ուրեմն բոլոր սկառտներն ել իրար հավասար չե՞ս, ինչ-
պես ինքն եր կարծում: Ուրեմն կան ցածր սկառտներ և բարձր
սկառտներ... Ահա թե ինչ ե նշանակում «բարձրացիր, բարձրա-
ցուր...» Ուրեմն Գարեգինը, Սմբատը, առաջին ջրկատապետ
Գասպարը, յերկրորդ ջրկատապետ Լեվոնը, չորրորդ ջրկատապետ
Մամիկոնին արդեն բարձրացել են, վորպեսզի իրենց էլ բարձրա-
ցնեն... Ահա անցյալ որվա չար դեմքով սկառտ Ոհանը, վոր իր
քիթն ու դեմքն արյունոտեց: Նա յե՛լ պիտի բարձրացնի իրեն...

Ճաշը վերջանալու վրա յեր, Համարյա ամեն որ սկառտները
ճաշարանից դուրս եյին գալիս կիսատ կշտացած, իսկ հատկապես
այդ որը ճաշը բոլորովին անպետք եր: Մաքրելով իր ափսեն,
Ութսունինն ուղեց ինքն ել մյուսների նման գնալ և մի ափսե
ճաշ ևս խնդրել, բայց վախեցավ մերժվելուց: Սահակը, ճաշի
կաթսան իր ջրուտ վոտների մեջ առած և շերեփով զինված, յեր-
կրորդ անգամ բաժին լցնում եր շատ քչերին: Ահա մերժված վե-
րադարձավ Հրաչը: Իսկ նրա փոխարեն, դատարկ ափսեն ձեռքում
բռնած, սկսեց բողբոջել Վարդանը...

— Իսկ ինչո՞ւ Հրանտին տվեցիր...

— Հրանտը հայ արի յե — մոմնաց Սահակը, շերեփը ձեռ-
քում խաղացնելով:

— Հայ արին ա՛վելի մեծ փոր ունի, — սկսեց Վարդանը,
բայց նույն բողբոջին սկառտապետի դուռը բացվեց և պետը դուրս
գնաց: Անմիջապես լուռ թյուռն տիրեց և սկառտներն սկսեցին
ցրվել:

Դրսում Վարդանն Ութսունինին առջարկեց գնալ կանաչ
ուտելու: Ինքն այսօր բոլորովին, բոլորովին սոված ե: Կվեցնեն
դրոշակները, կգնան պոստից դուրս իբր թե դրոշակախոսության
և կսկսեն ուտելու կանաչ փնտրել...

Ութսունինը համաձայնվեց: Յերկար ամիսների սոված վի-
ճակից հետո, սկառտանոցի ճաշը նրան բավարարեց միայն
առաջին որերի ընթացքում: Իսկ այժմ, նա ամեն որ, քաղց եր զգում
բոլոր մյուսների պես:

Յերբ պոստից բավական հեռացան, տեսան մի քանի սկա-
ռտների, վորոնք ծիծաղելով գորտ եյին բռնում անցնող փոքրիկ
ջրի միջից: Վորպեսզի նրանք չնկատեն իրենց կանաչ ուտելը,
Վարդանը և Ութսունինը շեղեցին ճանապարհը և նրանցից հե-
ռացան:

Կանաչ, իհարկե, շատ կար և հաճախ հանդիպում եյին ուտելու
պետքական տեսակները: Կես ժամի չափ քաղհան անելուց և ուտե-
լուց հետո նրանք սկսեցին դրոշակախոսել: Ութսունինն արդեն
կարողանում, եր հաղորդել ամբողջ բառեր ու նախադասու-
թյուններ:

Նրանք տարվել եյին իրենց գործով, յերբ հանկարծ հեռվից,
սկառտանոցից հնչեց շեփորի ձայնը: Այդ նշանակում եր, վոր
պոստից, արհեստանոցներից, դպրոցից ազատ բոլոր սկառտներն
իսկույն պետք ե վաղ տային սկառտանոց: Չհասկանալով թե

ինչու՞նք ե՛րբանը, Ութսունինն ու Վարդանը նույնպես վազեցին այն կողմ:

Յերբ տեղ հասան, սկառտները մի յերկար հերթ արդեն կանգնել եր սկառտապետի դռանը: Վոչ վոք պատճառը չգիտեի. հրամայված եր հանգիստ կանգնել և սպասել:

Գարեգինը ժպտալով դուրս յեկավ պետի սենյակից, նայեց հավաքվածներին և ներս մտավ: Քիչ հետո դուռը նորից բացվեց ու շեմքի վրա յերևաց ինքը, սկառտապետը, մի մեծ թավա ձեռքին բռնած: Թավայից գոլորշի յեր բարձրանում:

— Սկառտը չպիտի զգվի, — սկսեց նա լուրջ, բայց զվարթ տոնով. — հիմա մենք բոլորս, սովորական ճաշից դուրս ուտելու յենք մի մի գդալ գորտով ձվածեղ...

Աննկարագրելի աղմուկը յեղավ պատասխանը: Մի քանիսը վրձնկացին, մի քանիսը ծիծաղեցին, վոմանք սկսեցին պարզապես բղավել իրենց համաձայնությունը կամ անհամաձայնությունն արտահայտելով: Իսկ մինչ այդ, սկառտապետը լցրեց առաջին գդալը:

— Յեկ... Ապրես... Դե կուլ տուր...

Սկառտի աչքերը չովեցին, դեմքի մկանները խաղացին և նա հենց տեղնուտեղը, դուրս ժայթքեց վոչ միայն ձվածեղը, այլև քիչ առաջ կերած ճաշը:

— Վոչինչ. ահա քեզ մի գդալ ևս: Սա արդեն կեր: Ապրես: Դե գնա...

Սկառտն իրեն դուրս նետեց գնդակի պես:

— Խոնչ կա, վոր չեր ուտում, — զարմացավ մեկը:

— Յես շատ եմ կերել, — պարծեցավ մյուսը:

— Յես գորտ չեմ կերել, — խոստովանվեց մի ուրիշը, — բայց խեցգետին՝ շատ...

Սկսեցին ուտել: Յուրաքանչյուր սկառտ մոտեցնում եր բերանը, կուլ եր տալիս իրեն հասնելիք մի գդալը և նետվում եր դուրս: Բայց ահա մոտեցավ յերկրորդ խմբի մի սկառտ, — այն չար դեմքով տղան, վոր բոքս եր խաղացել Ուսունիննի հետ: Նա ախորժակով կերավ իր բաժինը և համարձակ դիմեց պետին.

— Յեթե կարելի յե, մի գդալ ել տուր, պարոն սկառտապետ...

Բոլորը զարմացած նայեցին: Պետը գդալը դրեց վար, ժպտաց, քաջալերանքով թոթովեց նրա ուսը և բացականչեց.

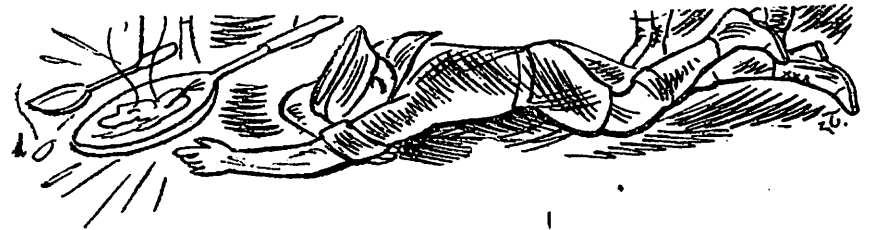
— Ապրես, Ոհան: Յերեկոյան յեկ ինձ մոտ, հայ-արիական նշանդ ստացիր...

Ոհանը կերավ նաև յերկրորդ գդալը և հպարտ դուրս յեկավ, հերթում կանգնածների նախանձոտ հայացքների տակ:

Ութսունիննը սարսափով սպասում եր իր հերթին: Իրենից առաջ մնացել յիյն միայն յերեք հոգի: Ահա մեկը կերավ: Ահա մոտեցավ մյուսը...

Իր ամենասոված որերին անգամ նրա մտքով չեր անցնի այդպիսի կեղտոտ բան անել: Գորտ ուտել: Ազնիվ խոսք նա կմեռնի զգվանքից կամ կգժվի: Թյու, ուտել կոկոացող գորտերին...

Բայց չուտել չեր կարելի: Մի քանի որ հետո նա սկառտապետից պիտի խնդրեր իր քրոջը վորբանոց ընդունել: Յեթե այժմ ձվածեղ չուտեր, ամեն ինչը փչանար: Ուտել անհնար ե, բայց հարկավոր ե...

Սկառտը զգվանքով ճչաց և անզգա փովեց հատակին:

Ահա կերավ նա յերկրորդը: Ահա սկառտապետը լցնում ե գդալը՝ յերկրորդի համար: Նրանից հետո հերթն իրենն ե... Խոնչ պիտի անի... Ահա պետը բարձրացրեց գդալը...

Բայց այս ինչ պատահեց... Սկառտը բերանը մոտեցրեց գդալին, ապա զգվանքով ճչաց և անզգա փովեց հատակին: Սկառտապետը կատաղած թքեց, մի ձեռքով թավան շարտեց հատակին, մյուսով գդալը և քթի տակ ինչ վոր հայոյանք մոմալով մտավ ներս ու դուռը շխկացրեց:

Նույնիսկ Գարեգինը չհամարձակվեց մտնել նրա յետևից...

15. ՎԱՀԱՆ ՔԻՐԱՉ

Յերեք որ սկառտապետը սենյակից դուրս չեկավ:

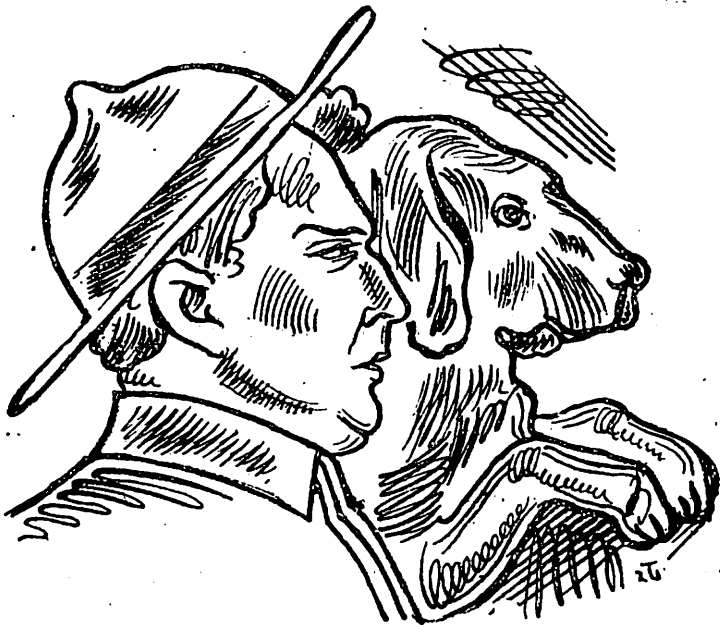
Յերեք որ, ճաշի ժամանակ ամենախորին լուսթյուն եր տիրում, վորպեսզի պետը նրանց ձայներից ավելի չնյարդայնանար:

Յեւ յերեք որ, Գարեգինն անընդհատ յեւ ու մուտ եր անում նրա մոտ, բոլոր սկառւանների կողմից խնդրելով նրան՝ ներել իրենց... Յերբ Գարեգինը դուրս եր գալիս նրա սենյակից, մյուս հայ արիւններն ու սկառւանները թափվում էին նրա վրա և տեղեկություններ հարցնում: Սակայն պատասխանը միշտ նույնն եր լինում: Գարեգինն իր հաստ շրթունքների միջից մըմնջում եր.
— Չէ...

Իսկ մի անգամ, նա հայտնեց.

— Պետն ինձ առաջարկեց, այս դեպքը մտցնել հիշատակարանի մեջ...

Այստեղից Ութսունիննը իմացավ, վոր Գարեգինի պարտականությունների մեջ եր մտնում նաև՝ գրել սկառւանոցի հուշա-

Նա զարմանքով տեսավ իրենց պետի լուսանկարը, արի շան հետ միասին:

տետրերը: Գրի առնել այն բոլոր կարեւոր ու աչքի ընկնող դեպքերը, վոր տեղի էին ունենում Կազաչի Պոստում և հատկապես սկառւանների մոտ:

Սակայն չորրորդ որը, Գարեգինը վերջապես դուրս յեկավ պետի մոտից գվարթ դեմքով: Լսելով, վոր ուշաթափված սկառւանը զղջացել եր և այժմ համաձայն եր պետի հետ գործերի մի ամբողջ

ճահիճ ուտել, պետը ժպտացել եր: Ժպտալ, — դա արդեն վորոշ բան նշանակում ե...

Նույն յերեկոյան, Ութսունիննը ընթերցարանի սեղանների վրա գտավ արտասահմանում լույս տեսնող «Հայ Սկառւան» շաբաթաթերթի մի համար և բաց անելով, զարմանքով տեսավ այնտեղ իրենց պետի լուսանկարը, արի շան հետ միասին: Նկարի տակ գրված եր.

«Սկառւանագետ Վահան Գիրադ: Վերջերս նա զնաց Հայաստան, աշխատելու այնտեղի վորբերի մեջ, արհամարհելով կոմունիստների դաժան ռեժիմը: Մենք հաջողություն ենք ցանկանում հերոս սկառւանագետին, վորը համարձակ կերպով զնաց ազատելու հայ պատանիներին կոմունիստական թղթեցությունից»:

Ութսունիննը թերթը ծալեց և սկսեց յերկար մտածել:

16. ՀԱՄԱՐՁԱԿ ՍԿԱՌՈՒՏԸ

— Ի՞նչ համարձակ սկառւան ե Ութսունիննը, — իրենց տպավորություններն էին հաղորդում վորբուհիները, շրջելով դպրոցի միջանցքում և սպասելով զանգին:

— Բայց ինչքան խեղճ ե յերևում, — ավելացրեց Արուսյակ անունով մի վորբուհի. — նա միշտ մտածում ե և շատ քիչ ե խոսում:

— Լղար ե...

— Նոր ընդունվածները միշտ այդպես են լինում, — բացարեց Նվարդ անունով մեկը. — իմ յեղբայրն ել այդպես եր...

Նա յեղբայր անվանում եր Վարդանին: Ընդհանրապես յուրաքանչյուր վորբուհի աշխատում եր սկառւաններից մեկին իրեն յեղբայրացնել, վորպեսզի նա զոնե մի քիչ մոռացնել տար իսկական յեղբայրների կորուստը և առիթ յեղած տեղը պաշտպաներ վորբուհուն կառավարիչի կամ դպրոցապետի հետ բարեկցությունից:

— Իսկ գիտե՞ս, Իսկուհի, — դարձավ Արուսյակը մի թուխ աղջկա, — ասում են Ութսունիննը պատկոմ ել ե յեղել... Բաղաբում յեղած ժամանակ...

— Պատկոմն ի՞նչ ե, — չհասկացավ Իսկուհին:

Արուսյակը չկարողացավ բացատրել: Պատկոմը... դա ելի... սկառւանի նման մի բան ե, բայց կարմիր փողկապավոր սկառւան: Յեւ նա դեմ ե սկառւաններին:

— Իսկ Ութսունինն Թ՛ւ ե սկառաւորներն դեմ... Բա ել ինչո՞ւ համար ինքն ել ե սկառաւ...
Աղջիկները վոչ մի յեզրակացութեան չեկան: Յերբ սկառաւորները շարքով յեկան դպրոց, նրանք փորոշեցին Ութսունիննին հարցուփորձ անել: Բայց այդ բոլորներն զանգը տրվեց, իսկ դասընթացքում մի դեպք պատահեց, վորը մոռացնել տվեց Ութսունիննին հետ կապված բոլոր մյուս հարցերը:

Առաջին դասը կրոն եր: Խնչպես թե կրոն... Ութսունինն ապշեց: Դպրոցում կրոնի դաս... Վեր դարձն ենք ապրում:

Սակայն իսկապես վոր կրոնի դաս եր: Յեկավ վարժապետ Մելիք Ջահանգուլյանը, տերտերի կերպարանքով, հաստամարմին մի մարդ և մտավ դասարան: Աշակերտները վոտքի կանգնեցին: Նա փնջալով նստեց և աշակերտներին թույլատրեց նստել: Հետո քանոնն ուղղեց դեպի վորբուհիներից մեկը.

— Սկսում ենք կրոնի դասը: Պատմիր...

«Յերբ Հիսուս Քրիստոս տեսավ աղքատ Ղազարոսի մոր լացն ու կոծը...

Բայց այդ բոլորներն, առանց մատ բարձրացնելու, Ութսունիննը իր տեղից բացականչեց.

— Պարոն վարժապետ, դպրոցներում արգելված ե կրոն դասավանդելը...

— Ո՞վ եր... — հարցրեց շնչահեղձ յեղած ուսուցիչը և նրա ձայնը չարագուշակ հնչեց ընդհանուր լուռության մեջ:

— Յես եյի...

Վոչ վոք չեք համարձակվում մի շշուկ հանել: Խնչպես յերեւում եր, Ութսունիննը դեռ շատ պիտի զարմացներ նրանց: Նրանք սպասում եյին:

— Ո՞վ ես դու:

— Սկառաւ եմ:

Մելիք Ջահանգուլյանը փորձեց մի բան անել, բայց անակընկալի ազդեցութեան տակ այնքան շփոթված եր, վոր վոչնչի ձեռնարկել չեք կարող: Շվար դրութեամբ մի քիչ կանգնելուց հետո նա դուրս գնաց:

Դասարանում բոլորն իսկույն հանգիստ շունչ քաշեցին և սկառաւորներից մեկը բարկացած բղավեց.

— Խնչ ես ամեն անգամ դասերը խանգարում, կոմունիստական լրտես...

Ութսունիննը գունատված վերկացավ և պատասխանեց.

— Մի վերափորիր ինձ, սկառաւ: Կրոնն արգելված ե...

Իր տեղն անհարմար եր. — ամենավերջում: Բոլորը շուռ եյին յեկել և նայում եյին իրեն: Ստիպված՝ նա դուրս յեկավ և գնաց կանգնեց ամբիոնի մոտ:

— Կրոնն արգելված ե, — կրկնեց նա. — ազնիվ խոսք, ազնիվ սկառաւական խոսք: Ամերիկացիներն ու կոմունիստներն իրար հետ համաձայնվել են, վոր մեզ մոտ վոչ կոմունիստական մտքեր քարոզվեն, վոչ ել կրոնական: Մենք պիտի մեծանանք,

— Դեռ սկառաւանոց, պետք քեզ կանչում ե...

հետո նոր պիտի ընտրենք մեր ճանապարհը... Մենք վոչ ուզում ենք ազդիտացիա լսել, վոչ ել կրոն...

— Ծիշտ ե ասում, — համաձայնվեց Գրիգոր անունով մի սկառաւ, ոգնող ջոկատից: Յերկու յերեք վորբուհիների գլուխներն որորեցին ինչպե՞ս համաձայնութեան, իսկ Ութսունիննի կողքին նստած աղջիկն ինչ վոր բան ասեց, վորն Ութսունիննը չկարողացավ լսել:

— Այ, որինակ, քաղաքի դպրոցներում, — շարունակեց նա:

Բայց այդ ըրպեյին դուռը բացվեց և ներս մտավ Մելիք-Ջահանգուլյանը դպրոցի վարիչի հետ։ Աշակերտները վոտքի թռան։

— Ո՞վ եր այն սկաուտը, — հարցրեց վարիչը և նրա ակնոցները կարծես փայլեցին բարկութունից։

— Յես եմ...

Վարիչը բռնեց նրա թևից։

— Ինչ սկաուտանոց. պետք քեզ կանչում ե...

Ապա դառնալով Մելիք-Ջահանգուլյանին ավելացրեց։

— Շարունակեցե՞ք դասը։

Ութսունիննի աչքերը մթնեցին։

Նա զգաց, վոր ամեն ինչ կորած է. — մաքուր հագուստ, ուտելիք, քրոջն ընդունել տալու հույսը... Ամեն ինչ... Նա վերջին մի հայացք գցեց դասարանի վրա, — կարծես հրաժեշտի հացք, — և դուրս յեկավ...

17. ԽՈՐԱՄԱՆԿ ՍԿԱՈՒՏԸ

Սկաուտանոցի ճանապարհին Ութսունիննը զգաց, վոր նա շատ եր առաջ անցել։ Այդքան անզգույշ չպետք եր լինել։ Ի՞նչ դուրս յեկավ... Իրեն կվճռեն և դպրոցում ամեն ինչ նորից նույնը կմնա։ Իսկ ինքը կրկին սոված կթափառի և վոչնչով չի կարողանա ոգնել իր ընտանիքին... Բայց չե, նա կզնա ընկեր Միսակի մոտ, կհայտնի, վոր Կազաչի Պոստում կրոն են դասավանդում։ Կոմունիստները կզան, կարգելն կրոնի դասը։ Իսկ իրեն՝ այլևս սկաուտանոց չեն ընդունի վոչ ամերիկացիները, վոչ սկաուտապետը...

Վոչ, ինչ ել վոր լինի, նա մեծ սխալ է գործել։ Ա՛խ, յերանի ամեն ինչ նորից յետ դառնար, նորից սկսվեր առաջին դասը. նորից ներս մտներ Մելիք-Ջահանգուլյանը և հայտներ. — «սկսում ենք կրոնի դասը»։ Այս անգամ Ութսունիննը ծպտուն չեր հանի...

Սակայն ուշ է և ահա ինքը գնում է սկաուտապետի մոտ — փողոց շարտվելու համար...

Նա արագացրեց քայլերը։ Սկաուտանոցի դիմաց առաջին ջոկատը շարք եր կանգնել, իսկ յերկրորդ ջոկատապետ Լեոնը յերկաթե ձողի վրայից իջեցնում եր կտպույտ դրոշակը։ Բայց այժմ այդ բոլորն Ութսունիննին չի վերաբերում։ Նրա բաղժն արդեն վորոշված է։ Նա անտարբեր կարող է անյանել և մտնել սկաուտապետի սենյակը...

Հստ յերևույթին Գիրազն արդեն ամեն ինչ գիտեր։ Նա հանգիստ նայեց ներս մտնող Ութսունիննին և մի ըրպե լուռ զննելուց հետո ասաց։

— Սկաուտատետրդ տո՛ւր...

Ութսունիննը գրպանից հանեց և դողդողացող ձեռքերով հանձնեց այն փոքրիկ գրքույկը...

Ութսունիննը գրպանից հանեց և դողդողացող ձեռքերով հանձնեց այն փոքրիկ գրքույկը, վոր միայն յերկու որ առաջ եր ստացել։ Այնտեղ գրված եր իր անուն-ազգանունը, ծննդյան և սկաուտ ընդունվելու թվերը, ծնողների անունը, իր ջոկատը և այլն։ Այնտեղ կար «վոսկի եջ» ու «սև եջ», ուր պիտի գրվեյին սկաուտի լավ ու վատ արարքները։ Մի փայրկյան Ութսունիննի մեջ շողաց հույսը և նրան թվաց, թե խնդիրը կարող է վերջանալ սև եջով։ Բայց յերբ Գիրազն սկաուտատետրը վերցնելով անփութորեն նետեց գրասեղանի դարակը, այդ վերջին հույսը միանգամայն չքացավ։

— Պատմիր, — առաջարկեց Քիրազը:

Յեվ այստեղ, Ութսունիննի ծայր աստիճան լարված ուղեղում մի միտք հղացավ. — խաբել պետին: Մի վարկյան, միայն մի փոքրիկ վարկյան նա մտածեց, թե ինչպիսի վտանգավոր քայլ է անում և ինչքան դժվար է իր պես անփորձի համար՝ խաբել այդքան հասակավոր ու խելոք մի մարդու: Բայց սովամահ լինելու սարսափը նրան ույժ ներշնչեց և նա, ինքն ել չի՝ մանալով թե ինչպես, սկսեց:

— Պարոն սկաուտապետ, յես ուզում եմ բողոքել քեզ՝ մի հիմար վարժապետի վրա: Ներողություն, վոր յես այդպես եմ անվանում նրան: Մտնում է դասարան ու բոլորի մոտ հայտարարում. — Սկսում ենք կրոնի դասը... Յեղամի... Ազնիվ սկաուտական խոսք, հանկարծ վոր քաղաքում իմանան, թե մենք կրոն ենք սովորում... Միթե կարելի չէ այդպիսի անզգուշություն, պարոն սկաուտապետ... Չի՞ կարելի, որինակ, մտնել դասարան և ասել. — սկսում ենք հայոց լեզվի դասը. այսոր մենք կքննադատենք ավետարանը... Որինակ, քաղաքի մի քանի դպրոցներում այդպես են անում...

Յերբ սկաուտապետը ժպտաց, քիչ մնաց Ութսունիննը ճշար ուրախությունից: Տասնապատկված վոգևորությամբ նա շարունակեց այս անգամ ձայնը ցածրացնելով:

— Քաղաքում արդեն վեց ամիս է, վոր կրոնի դասը վերացրել են... Հանկարծ կգան, այստեղ ել կվերացնեն...

Քիրազը վեր կացավ և Ութսունիննին գրկեց:

— Ճիշտ ես ասում: Նաև ճիշտ ես ասում, վոր ձեր ուսուցիչը հիմար մարդ է... Յես կդիմեմ դպրոցների վարչությանը...

Այս ասելով նա բաց արեց գրասենյանի դարակը և հանեց այնտեղից սկաուտատետրը: Բաց արեց վոսկի եջը և կարմիր թանաքով, մանր տառերով գրեց.

«Ութսունիննը մեր սկաուտանոցի գիտակից տղաներից մեկն է»:

Սկաուտատետրը գրպանը դնելիս, քիչ մնաց Ութսունինն ուրախությունից լաց լինելու: Նա դիմեց դեպի դուռը, բայց Քիրազը կանչեց նրա յետևից.

— Վերցրու այս շոկոլադը...

Ութսունիննը շոկոլադը վերցրեց. մի կտոր կերավ հենց ճանապարհին, իսկ մյուսը պահեց իր քրոջ ու յեղբայրների համար: Շոկոլադ... Նա այդպիսի բան չէր կերել յերբեք իր կյանքում...

Վե՛հ, Ութսունիննն այսուհետև ավելի զգուշ կլինիր... Նա ընկել է բոլորովին ուրիշ աշխարհ...

18. ՓՆՏՐՈՒՄՆԵՐ

Որերն անցնում էին, բայց Ութսունիննին դեռ նորից չէին նշանակում զանգակատան պոստը գնալու: Վերջապես մի որ այլևս չհամբերելով, նա մի ազատ ժամ գտավ և գնաց այնտեղ: Վոլորապտույտ սանդուղքներով բարձրանալիս նրա սիրտը բաբախում էր: Նա շտապում էր տեսնել Սաթիկին, վորի հետ ընկերացել էր ու համբուրվել: Նա գիտեր, վոր Սաթիկն ամեն որ սպասած կլիներ իրեն... Ահա սանդուղքը վերջանալու վրա յե, ահա կլոր սենյակը, ահա և այն դուռը...

Նա նայեց վերև, բայց զանգակատան պահակը չէր յերևում: Յենթադրելով, վոր նա լսած կլինի իր վտանաձայնը և վար կիջնի իրեն փնտրելու, նա վորոշեց նախ բարձրանալ նրա մոտ: Նա չէր ուզում, վոր ուրիշները Սաթիկի տեղն իմանային. Սաթիկը կարող էր մի ուրիշի հետ ընկերանալ և Ութսունիննին նորից մենակ թողնել...

Թևի դեղին նշանից իմացավ, վոր զանգակատան պահակը չորրորդ ջոկատից է: Բարևեց, նստեց: Պահակն ուրախացավ. նա մենակ ձանձրանում էր: Շատ կմնա Ութսունիննը:

— Վոյ, յես հենց հիմա կգնամ. — պատասխանեց Ութսունիննը ցավակցությամբ, — յես յեկա միայն նրա համար, վոր մի քանի մոմի կտորտանք գտնեմ: Հարկավոր է...

— Կա. — հայտնեց պահակը հորանջելով. — ներքևի կլոր սենյակում, մյուս սենյակներում...

Ինչպես թե մյուս սենյակներում... Ութսունիննի սիրտը թռնդ յելավ: Ուրեմն պահակը յեղել է նաև մյուս սենյակներում...

Նա արագ վար վազեց և մտավ նստարաններով ու սեղաններով լիքը սենյակը:

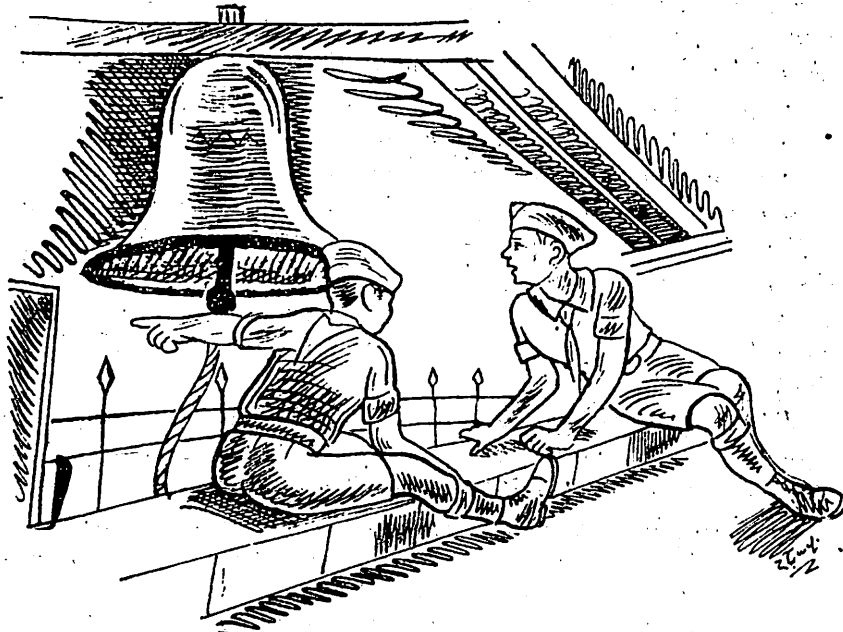
Սաթիկը չկար...

Ինչո՞ւ... Չի, վոր նա ասաց, թե ամեն որ գալիս է այստեղ... Ո՛ր է Սաթիկը...

Ութսունինն սկսեց նրան փնտրել նստարանների արանքներում, սեղանների տակը, աթոռների վրա: Բայց նա, իսկապես վոր չկար:

Այդ ժամանակ Ութսունինն սկսեց գործ դնել իր սկառուական գիտելիքները, վոր սովորել էր Ընձուղտ խմբակում։ Որինակ, յեթե նստարաններից մեկի տախտակն ավելի տաք է քան մյուսները, նշանակում է նրա վրա քիչ առաջ մարդ է նստած յեղել...

Բայց ինչո՞ր նստարանները, բոլոր սեղաններն ու աթոռները հավասար ջերմությո՞ւն ունեյին և Ութսունիննը չկարողացավ նրանցից վո՞չ մեկի վրա նկատել Սաթիկի մարմնի թարմ հետքը։

Ութսունիննը բարեկեց, նստեց։ Պահան ուրախացավ։ Նա մենակ ձանրանում էր։

Այս անգամ ինքը նստեց և սկսեց յերկար մտածել։ Ախր ո՞ւր է Սաթիկը... Չգնա՞լ արդյոք հինգերորդ վորդանոց և հենց այնտեղ նրան հանդիպել... Բայց հիշեց, վոր առանց գործի վոր-բուհիների հետ հանդիպելը խստիվ արգելվում է և հարկավոր է կառավարչին կամ դաստիարակչուհուն մանրամասն բացատրու-թյուն տալ հանդիպման պատճառի մասին... Իսկ Ութսունիննը վո՞չ մի պատճառ չուներ։ Նա պարզապես ցանկանում է հանդիպել ու մի քիչ խոսել նրա հետ, վորովհետև նա բարի աղջիկ է, նա իր ընկերուհին է և նման Լուսիկին...

Ութսունիննը տրտում վեր կացավ։ Նախ վորոշեց մի գրու-

թյուն թողնել աղջկան, բայց հետո վախեցավ, վոր մի ուրիշը կարող է գրությունը կարդալ։ Դուռն մոտից նա հառաչանքով նայեց այն սենյակին, վորի հետ կապված էր իր կյանքի լավ հիշողությունը։ Հետո դուռն յեղավ, դուռը դանդաղ ծածկեց, կար-ծես զգուշանալով քնած Սաթիկին արթնացնելուց... Մի քանի քայլ իջնելուց հետո նա նորից վերադարձավ, արագ բաց արեց դուռը և նորից մտավ ներս։ Գուցե լավ չի փնտրել, գուցե այն-տեղ է Սաթիկը։

Վոչ, Սաթիկ չկար։

Ութսունիննը դուռն յեկավ յեկեղեցուց։ Նա՞ վաղն էլ կգա, այստեղ, մյուս ուրն էլ այն մյուս ուրն էլ... Ու յեթե այլևս Սա-թիկին չհանդիպի, նրա ինչի՞ն է հարկավոր զանգակատան պոստը։ Նա այլևս լարված չի լսի Սմբատին, վորպեսզի մի ուր, պոստերը նշանակելիս նա վերջապես ասի.

— Ութսունինն՝ զանգակատուն...

19. ՔԱՂԱՔԻ ԿԱՐՈՏԸ

Քաղաքի կարոտը նոր ուժով սկսեց քաշել Ութսունինին։ Նա վո՞չ կարողանում էր ուտել, վո՞չ խմել, վո՞չ դաս սովորել։ Նրա աչքի առաջ կանգնում էին մեկը մյուսից ավելի սարսա-փելի պատկերներ։ Ի՞նչ յեղավ իրենց ընտանիքը... Պառավ տատը, մայրը, քույրը, յեղբայրները։ Ի՞նչ պատահեց նրանց հետ...

Մի գիշեր նա յերազ տեսավ, իբր թե իր ամենափոքր, հինգ տարեկան յեղբայրը մեռել է։ Արթնանալով, Ութսունիննը յեր-կար լաց յեղավ ու վորո-եց փախչել քաղաք։ Նույնիսկ հագնվեց, յեղավ դուռն, բայց յերբ հովը դիպավ նրա ճակատին, նա սթափ-վեց և սկսեց մտածել. — Ի՞նչ կարող է անել, ինչի՞վ կարող է ոգնել, յեթե փախչի... Յեթե կարողանա ոգնել, ապա կկարողանա ոգնել միայն սկառու մնալով...

Յեվ՝ նա վերադարձավ ննջարան, իր վորոշումը փոխած։ Յերկու սկառուներ, վոր արթուն հսկում էին իբրև սկառուտա-նոցի գիշերապահներ, ուշադրությո՞ւն չդարձրին Ութսունիննի վրա։ Քչե՞րն են գնում գիշերով արտաքնոց...

Մի ուրիշ անգամ, առավոտյան, — սրբիչով յերեսը չորացնե-լիս, Ութսունիննի աչքովն ընկավ շոկոլադի ծայրը, վոր յերևում էր բարձի տակից։ Նա նորից լաց յեղավ, հիշելով ընտանիքը և պատկերացնելով, թե ինչպես իր փոքր յեղբայրներն ու քույրը

կխօսեցին այդ անծանոթ, համեղ առարկան: Իսկ յեթե նրանք իսկապես մեռել են... Ութսունիններ սարսափով ընդհատեց մտքերի թելը:

Հրաչը նկատեց, վոր Ութսունիններ նորից սկսում է լղարել: Ութսունիններ ուսերը թափահարեց: Ի՞նչ անի... Սակայն նա վոչնչին չպատասխանեց Հրաչին, ավելի լավ համարելով իր վշտի հետ մնալ մենակ...

Իրողակախոսությունը, սկառառական գիտելիքները, մարդանքը, ամենորոյա շարքային վարժությունները, — այդ ամենն իրենց իմաստը կորցրին Ութսունինների աչքում: Այդ ամենի փոխարեն, նրա ուղեղում տեղ գրավեց միայն մի միտք, տանջող ու հյուժող — ընտանիքը:

Մի որ, դասերից հետո, նրան բաժին ընկավ գերեզմանատան կողմի պատը կամ ինչպես ասում էին՝ գերեզմանատան պոստը: Դա Կազաչի Պոստն ողակող պատի մի մասն էր: Ութսունիններ պետք է հսկեր, վորպեսզի պատի վրայից մարդիկ չանցնեին: Նա սկսեց պոստի յերկայնքով յետ ու առաջ գնալ, բայց շատ շուտով ձանձրացավ: Մի քիչ կանգ առավ մսի պահեստի մոտ, վոր գտնվում էր պատի տակ: Պահեստապետը մի նախկին մսագործ էր, վոր համաձայն հին սովորության, մսերը կախել էր պահեստի բաց դռների միջև, կարծես դա պահեստ չէր, այլ մսավաճառանոց: Սակայն այդտեղ ել հետաքրքիր վոչինչ չկար և Ութսունիններ իսկույն հեռացավ այդտեղից:

Նա մտածեց. — ավելի լավ չի՞ լընի, յեթե վեր կենա ու ուստի պատի վրա...

Այդ մտքից վոգեվորված, նա արագ վազեց, փայտը դեմ տվեց գետնին և ցատկեց պատի վրա: Այ՛ թեղ հետաքրքրություն, այ՛ թեղ զբաղմունք: Այդ ի՞նչպես էր, վոր վաղուց չմտածեց այդ...

Հենց պատի տակից սկսած՝ փովում էր գերեզմանոցը: Հազարավոր դեղին, կարմիր ու սև քարեր կանգնել էին խառն-իխուռը, մեծ ու փոքր, կարճ ու յերկար... Նրանց միջև յերևում էին աղքատ մեռելների աղքատ հողաթմբերը:

Հանկարծ Ութսունիններ հիշեց. — հենց այստեղ մի քանի քայլ այն կողմ, հինգ տարի առաջ թաղեցին իր հորը: Այնուհետև Ութսունիններ այդտեղ չի յեղել: Կգտնի արդյո՞ք հոր հողաթումբը...

Յեվ մոռանալով ամեն զգուշություն, նա պատի վրայից թռավ ներքև:

Վոչ, բազմաթիվ շիրիմների միջև նա իր հոր գերեզմանը գտնել չի կարող: Բայց այն միտքը վոր իր հայրը թաղված է այդտեղ, նրա հոգին լցրեց դառը տխրությամբ:

Բայց ահա շիրիմաքարերի միջև յերևում է փայտե մի խաչ: Սովորական խաչ, վրան կպցրած մի կլոր թիթեղ: Ութսունիններ մոտեցավ խաչին, զարմանքով աչքերը տրորեց: Փայտի վրա ամրացված էր սկառառական «Բարձրացիր, բարձացուր»-ը...

...Նա արագ վազեց, փայտը դեմ տվեց գետնին և ցատկեց պատի վրա:

Սկառառ էր թաղված. — իրեն պես մի սկառառ: Վոչ անուն ազգանունը կար, վոչ նույնիսկ նրա համարը: Սկառառ, վորք սկառառ...

Ութսունիններ յերկար կանգնեց փայտե խաչի մոտ, նայեց: Ուղղեց թիթեղի մի անկյունը, վոր ծովել էր: Մաքրեց խաչի թևերի վրայից փոշին ու նորից բարձրացավ իր պատի վրա:

Հեռվում, գերեզմանոցի մյուս ծայրում, յերևում էր այն հսկայական հողաթումբը, վորի տակ թաղված էին Լուսինն ու

իր մայրը և նրանց հետ բոլոր այն մյուսները: Սակայն գնալ մինչև այնտեղ՝ Ութսունիններ չեք կարող: Հանկարծ կարող եյին սուլիչը տալ և պատասխան չստանալ: Հանկարծ կարող եյին անցնել Գասպարը, Լեոնը, Մամիկոնը կամ ահռելի Սմբատը...

Յերբ արևն սկսեց մայր մտնել, գերեզմանոցի այն կողմից անցնող ճանապարհի վրա յերևացին սայլեր և մարդիկ: Գյուղացիները յերգում եյին և ճիպոտները շարժում: Ութսունինների սիրտը քաղցրութեամբ լցվեց: Նշանակում է այնտեղ, քաղաքում արդեն վերակենդանանում է կյանքը, նշանակում է, ամեն առավոտ նորից գյուղացիները գնում են այնտեղ և քաղաքը լցվում է հազար բարիքով: Նորից խփում է առողջ կյանքի դարկերակը:

Իսկ ինքը, ինքը նստել է ահա այստեղ, այս պատի վրա և չի կարող քսան քայլից ավելի հեռանալ իր տեղից: Սովի սարսափը նրան կասկած է պահում Կազաչի Պոստին և նա, յեթե նիզակներով ել քշեն, քաղաք չի վերադառնա: Ընդհակառակը, դեռ կաշխատի այստեղ բերել թե իր քրոջը և թե... Վհչ, յեղբայրներին հնարավոր չի: Բայց լինչ պիտի անեն նրանք...

Ութսունիններ վորոշեց, վոր հենց առաջին անգամ, յերբ թույլատվութիւն ստանա և գնա քաղաք, աշխատի վորեւե գործ ձարել: Գտալ թե չե՝ իսկույն դուրս կգա սկառուտանոցից...

Խտացող խավարի միջով անցկացավ մարդատար գնացքը, վորը շտապում եր հասնել քաղաք: Լուսամուտների մեջ փայլում եյին ելեկտրական ճրագները և յերևում եյին մարդկանց գլուխները...

Լավ եր, վոր Ութսունիններ անմիջապես ցած թռավ պատի վրայից: Իսկույն նրա մոտից անցավ առաջին ջոկատապետ Գասպարը և տեսնելով Ութսունինին, մոտեցավ.

— Վհր ջոկատից ես...

— Յերրորդ:

Գասպարը սկսեց նրան զննել: Նրա դեմքը բարկացած եր ու դաժան: Ըստ յերևույթին, նա ցանկանում եր Ութսունինին բռնած լինել վորեւ հանցանքի մեջ:

— Այստեղից սկառուտները չանցան...

— Չեմ տեսել:

— Ի՞նչպես թե չեմ տեսել. — գոռաց Գասպարը. — դու այստեղի պահակը չե՞ս:

— Այո: Բայց յես պոստն եմ հսկում...

— Լռիր... — և Գասպարը ձեռքը բարձրացրեց, բայց չխփեց:

— Ջոկատապետ — շնչաց Ութսունիններ. — յես ինչո՞վ եմ մեղավոր... Ախր յես...

— Լավ, — կտրուկ ընդհատեց ջոկատապետն ու գնաց:

Յերբ նա հեռացավ, Ութսունիններ դառնացած թքեց: Նրան շատ լավ հայտնի յեր ջոկատապետների սովորութիւնը. — նրանց միջև հավիտենական մի թշնամութիւն կար և նրանք միշտ փոխադարձաբար վարկաբեկում եյին իրար: Նրանցից յուրաքանչյուրն աշխատում եր ապացուցել, վոր մյուսի սկառուտներն անկարգապահ են, անպետք, անշնորհք: Ապացուցել, վոր ջոկատապետը հոգ չի տանում նրանց վրա և նրանք չգիտեն սկառուտական կանոնները, պոստի կանոնները... Յեւ յեթե վորեւ ջոկատապետի կամ սկառուտի հաշոյվում եր մյուս ջոկատի վորեւ սկառուտից պոստի ժամանակ գողանալ նրա փայտը, այդ արդեն մեծ հաղթանակ եր նրանց կողմից և զարհուրելի խայտառակութիւն՝ պարտված սկառուտի վողջ ջոկատի համար: Հրաչի պատմածի համաձայն, ջոկատապետ Լեոնն անցյալներում այդպիսի մի հանցանքի համար շան նման ծեծել եր իր սկառուտներից մեկին և վռնդել տվել:

Քիչ հետո, Ութսունինն իր պոստը հանձնեց ծանոթ միլիցիոներին, և սկսեց սպասել, վոր պահակատեղիներից վերադարձող սկառուտների խումբը գա և ինքը միանա նրանց:

20. ՊՈՍՏԵՐԻ ՎՐԱ

Պատահում եյին սոսկալի պոստեր: Այնքան ձանձրալի, վոր ուզում է սիրտդ ճաքի՝ վոչինչ անել չես կարող: Որինակ, դպրոցի պոստը: Կանգնիր այնտեղ, տես թե ինչպես հեռվում խաղ են անում դասաժիջոցի դուրս յեկած աշակերտները, իսկ դու գոռանցիր ինքդ քեզ հետ խոսելով, կամ նայիր դռնների լայնարձակութեանը:

Ութսունիններ մտածում եր. — արդյոք բոլոր պոստերն են այդպես, թե՛ կան նաև հետաքրքիրները: Վերջին որերը նա նկատել եր, վոր մի քանի սկառուտներ, շարք կանգնելուց առաջ խնդրում եյին ջոկատապետին՝ իրեն այս կամ այն պոստում նշանակել: Ու յեթե խնդրողը լինում եր ջոկատապետի սիրելի սկառուտներից մեկը, նրա խնդիրը հարգվում եր:

Հենց իրենց ջոկատում, Ութսունիններ նկատել եր, վոր յերկու Վահանն ել, — թե Սեւ, թե Սպիտակը, համարյա միշտ նույն

պոստերում ելին նշանակվում: Սև Վահանը հայ արի յեր, իսկ Սպիտակը՝ Սմբատի մոտիկ ընկերներից մեկը:

Ցանկալի պոստերի մեջ ելին մտնում պահեստները, գլխավոր պոստը, մազութի պահեստը: Ինչո՞վ ելին այդ պոստերը հետաքրքիր, Ութսունինը պարզ պատկերացնել չեր կարող: Նա, որինակ մի անգամ պահակ էր կանգնել ուտելիքների պահեստի պատին Կազաչի Պոստի դրսի կողմից և ճիշտն ասած՝ վոչ մի հետաքրքրություն չեր գտել:

Պատահում էր, վոր մի ջոկատի պոստ կանգնելու միջոցին այդ ջոկատի վորևե սկառու գաղղված էր լինում: Այդ դեպքում թույլատրվում էր վերցնել մի այլ ջոկատի սկառու, յեթե նա այդ որը պահակած չեր լինում: Այդպիսի դեպքերում վայ այդ սկառուին. — նրան անպայման ընկնում էր Կազաչի Պոստի ամենաանպետք պոստերից վորևե մեկը...

Մի անգամ, Ութսունինը պահակ կանգնեց գրասենյակի դռանը: Դա ևս համարվում էր անպետք պոստերից մեկը: Դրա համեմատությամբ զանգակատունը, վոր գտնվում էր գրասենյակի հենց դիմացը, մի կատարյալ դրախտ էր:

Վերջին որերի, ընթացքում Ութսունինը մի քանի անգամ էր գնացել յեկեղեցի, Սաթիկին փնտռելու, բայց Սաթիկը չկար: Իսկ այժմ գրասենյակի դռանը կանգնած՝ նա նորից հիշեց նրան և հառաչելով գրպանից հանեց նրա համարը: Չորս հազար վեց հարյուր հիսուն չորս... Վերտեղ ես հիմա, չորս հազար վեցհարյուր հիսուն չորսյերորդ վորբուհի, թանկագին Սաթիկ...

Չանգակատան ճաղերին կռթնած՝ ներքև երնայում մի սկառու: Դժվար էր վորոշել նրա ով լինելը: Յերբ Ութսունինին թվաց, վոր նա դեպի իր կողմն ենայում, իսկույն փայտն առավ վոտների արանքը և դատարկ ձեռքերով սկսեց դրոշակախոսել. — հիվ ես:

— Հրաչը, — յեղավ պատասխանը:

— Ի՞նչ կա հետաքրքիր:

— Վոչինչ, — հայտնեց Հրաչը, թեևրը համապատասխան ձեռքով շարժելով:

Ութսունինը մի քիչ տատանվելուց հետո հարցրեց.

— Մենակ ես...

Նախքան պատասխանելը, Հրաչը խփեց ժամի չորս և կեսը: Ութսունինը սրտատրոփ սպասում էր: Վերջապես Հրաչը հայտնեց.

— Այո:

...նա շտապեց հեռանալ վտանգավոր դարձած պոստից:

Ութսուներկնը հանգիստ շունչ քաշեց և նորից խոսեց.

— Մի կտոր մոմ գցիր...

Հրաչը վերևում անհետացավ, ապա նորից յերևաց:

Նույն վայրկյանին, Ութսուներկնի վոտների մոտ ընկավ կարտոֆիլի մոմի մի հաստ կտոր:

Ի՞նչ հնարել դրանով, վոր հետաքրքիր լինի: Որինակ, ծամոն սարքել... Փորձեց, բան դուրս չեկավ: Ծամոնը չեր կաշում իրար: Ելի մտածեց և վոչ մի յեզրակացության չեկավ: Բարկ արևի տակ մոմի կտորն սկսեց կակղել:

Ութսուներկնի աչքն ընկավ մոտակա պահեստներին: Նրանց մուտքի մոտ կանգնած եր Սիոնը: Բանվորները ներսից պարկերով ինչվոր բան ելին բերում և բարձում ֆուրգոնները: Ութսուներկնը սկսեց հաշվել, թե մի ֆուրգոնի վրա քանի պարկ են դնում: Հետո յենթադրեց յուրաքանչյուր պարկի քաշը, բանավոր հաշիվ տեսավ, բայց սխալվեց: Ուզեց թուղթ հանել, բայց մոտը մատիտ չկար: Միտքն ընկավ մոմը: Նայեց գրասենյակի պատին: Պատը սև քարից եր շինած, վուրը փողոց ստացել եր մոխրագույն տեսք: Հարթ, միապաղաղ, մոխրագույն պատ: Հիանալի գրատախտակ ե... Ութսուներկնը գրպանից մոմի կտորը հանեց, մոտեցավ պատին, բայց հանկարծ, փոխանակ ֆուրգոնների խնդիրը լուծելու, խոշոր, հաստ տառերով գրեց. — ... Սիոն...

Իսկույն մոմը հալվեց: Ջեռացած քարի վրա սև, մեծ տառերով փայլեց կատաղի սկառտի անունը: Ութսուներկնը սարսափեց: Նա այդպիսի բան չեր յենթադրում: Մոտեցավ, վոր մոմի մնացած կտորով ջնջի գրածը, բայց նույն ըոպելին հեռվից յերեվաց չորրորդ ջոկատի տասնյակը, վոր գալիս եր իրենց փոխարինելու: Նա շունչը պահած հագիվ պատիվ տվեց իրեն փոխարինող սկառտին, պատիվ առավ և շտապեց հեռանալ վտանգավոր դարձած պոստից...

Մի ուրիշ անգամ նրան նշանակեցին վորբանոցների մի խմբի մոտ պահակելու: Սրտի հուզումով, նա հենց պոստի վրա լսեց, վոր վորբանոցներից մեկը հինգերորդն ե: Յեթե Սմբատի վախը չլիներ, նա անմիջապես կթողներ իր պոստն ու կվազեր այնտեղ:

Վորբուհիները, տեսնելով, վոր Ութսուներկնը դեռ անփորձ ե, հավաքվեցին նրա շուրջը և սկսեցին խնդրել.

— Սկահատ, թող քաղաք գնանք...

— Սկահատ, թող պոստից անցնեմ...

— Թույլ տուր գնամ տուն, սկահատ:

Ութսուներկնը մերժում եր բոլորին, բայց նրանք, մերժելու մեղմ ձևից վոգելոված՝ ավելի շատ ելին խնդրում:

— Սկահատ, ինչքան խիստ ես: Մյուս պահակները միշտ թողնում են մեզ: Դու ել թող...

Յեվ վերջապես, ձանձրանալով Ութսուներկնի մեղմ, բայց համառ մերժումից, նրանցից մի քանիսն արդեն պոստն անցան:

— Հետ դարձեք, — բղավեց Ութսուներկնը.

Վորբուհիները կանգ առան, բայց յետ չդարձան:

Ութսուներկնը զգաց, վոր յեթե վազի նրանց յետևից, պոստի վրա գտնվող բոլոր այն մյուսները կփախչեն չորս կողմերով: Նա չվար մտածում եր իր անելիքը: Հենց այդ ըոպելին յերևաց մյուս պոստի պահակը, վոր իր կողմն եր նայում: Ութսուներկնը զայրացած, նախ քեց պոստի վրա հավաքվածներին, ապա վազ տվեց պոստից դուրս յեկածների յետևից, փայտը սպառնազին շարժելով:

Յերբ վորբուհիներն զգացին, վոր այս մեկն ել նման ե բոլոր մյուս սկառտներին, այլևս դադարեցին խնդրելուց և քաշվեցին իրենց գործերին:

Ութսուներկնը վճռեց վորևե վորբուհուց՝ իմանալ Սաթիկի մասին: Սակայն, յերբ կանչեց նրանցից մեկին, մի ամբողջ խումբ վազեց դեպի պոստը: Ստիպված՝ նա ձայն չհանեց, այլ քեց նրանց:

Այդ ըոպելին պոստի վրա յերևաց մի գյուղացի կին:

— Աշխեն, մայրիկդ, մայրիկդ, — բղավեցին չորս կողմից և վազեցին դեպի լղար ու փոքրիկ մի աղջիկ: Աղջիկը զարմացած նայեց, ապա վազ տվեց դեպի պոստը: Ութսուներկնի մոտ նա տխուր կանգնեց ու հարցրեց.

— Սկահատ, թույլ կտամ մորս տեսնեմ...

Ութսուներկնը նայեց նրա աղաչական աչքերին ու մրմնջաց.

— Դնա տես, բայց շուտ վերադարձիր...

Աղջիկը վազեց, մայրը գրկեց նրան: Ութսուներկնը սկսեց վախով շուրջը նայել: Վոչ վոք չկար:

Տաս ըոպե հետո, նա քայլերն ուղղեց դեպի վորբուհին: Մայրը նստել եր գետնին, գրկել եր նրան և նրանք զրուցում ելին:

— Բավական ե, — լսնջաց Ութսուներկնը, աշխատելով կոպիտ չլինել:

— Թող, բալա ջան, — աղերսեց կինը, — յերկու տարի յե, չեմ տեսել...

— Չե, գնամ, մայրիկ, — հառաչեց յերեսխան. — կրարկանան սկառուտի վրա...

Յերբ մայր ու վորդի բաժանվեցին, աղջկա մոտ մնաց շորի մի փոքրիկ կապոց:

— Վերցրու մի քիչ, սկահուտ, — ասաց նա, կապոցը բաց անելով: — Վայրի տանձ ե:

Ութսուներկունը նայեց, բայց չվերցրեց:

— Վերցրու:

— Չեմ ուզում: Գնա, փոքրիկ, շնորհակալ եմ...

Մի քանի անգամ նորից խնդրեց յերեսխան, բայց Ութսուներկունը չվերցրեց: Աղջիկն իսկույն վազ տվեց մյուս վորբուհիներին մոտ, նրանց հետ միասին ուտելու իր մոտ յեղածը:

Ութսուներկունը պոստից վերադարձավ սկառուտանոց, առանց Սաթիկին տեսնելու:

Մի այլ անգամ, նա պահակ կանգնեց ուտելիքների պահեստի պատի տակ, բայց այս անգամ կազաչի Պոստի ներսի կողմից: Այդ ևս համարվում էր ցանկալի պոստերից մեկը, բայց վոչ այդ ժամերին:

Պահեստն արդեն փակ էր:

Ութսուներկունը մի հետաքրքիր դադմունք գտավ: Պահեստի դռները գետնից բավական բարձր էին և յուրաքանչյուր դռան դիմաց շինված էր քարե սանդուխքներով մի բարձրություն: Նրանցից մեկի մոտ, գետնի վրա, ցցխաջուր կար: Ութսուներկունը հավաքեց մի քանի տասնյակ մեծ քարեր և կրեց պահեստի դռան մոտ: Հետո ինքն էլ բարձրացավ այնտեղ և սկսեց շրժփ, շրժփ, նետել ցցխաջրի մեջ: Շիթերը դեռ ու դեն էին ցայտում, ճառագայթաձև թրջելով շրջապատը:

Դիմացից, ճաշարանի խոհանոցի լուսամուտից, յերևաց խոհարարի զարմացած դեմքը: Հետո նա, յերես յենթադրելով, վոր սկառուտն այդպիսով ուզում է ուշադրություն հրավիրել տալ իր վրա, կանչեց նրան լուսամուտի տակ:

Իսկույն լուսամուտը բացվեց և այնտեղից դուրս ձգվեցին խոհարարի մազոտ ձեռքերը, վորոնցից մեկում մի մեծ կտոր հաց կար, իսկ մյուսում, համարյա նույն մեծությամբ միս:

Այդ որը ճաշի ժամանակ Հրաչը զարմանքով նկատեց, վոր Ութսուներկունն ախորժակ չուներ:

Բայց վերջապես մի որ, Սմբատն Ութսուներկունին նշանակեց պահեստների շարքերից մեկը: Յեվ Ութսուներկունը սկսեց հասկանալ, թե ինչ էր պոստերի հետաքրքրությունը: Նրա պոստ կանգնելու հենց առաջին բոլորներին մի բանվոր դուրս յեկավ պահեստից և նրա գրպանները լցրեց համեղ ջրով: Մի ուրիշ բանվոր նրան տվեց ամենամաքուր չամիչ: Ութսուներկունն իսկույն սպանեց իր մի գրպանը, մյուսը պահելով քրոջ ու յեղբայրների համար:

Այդ ուժ համար էր չիրն ու չամիչը պահեստներում... Մի բանվոր իբրև գաղտնիք, նրան հաղորդեց, վոր այդ ամենն Ամերիկայից ուղարկում են իբր թե վորբուհիների և սկառուտների համար, բայց ամբողջը յուրացնում են նույն ամերիկացի և հայ վարիչներն ու կառավարիչները:

Սկառուտներից շատերը ազատ յել ու մուտ էին անում պահեստը, բանվորների հետ մտնում էին պարկերի արանքը և այնտեղից դուրս էին գալիս ուռած գրպաններով: Միայն պահեստապետ Արտուրյանի յերևալն էր փախցնում նրանց, համարյա առանց բացառության: Բացառությունը սարսափելի Սիոնն էր, վորից վախենում էին նույնիսկ պահեստապետները: Յերբ նա մտնում էր պահեստ նեղ աչքերը պլպլացնելով, Արտուրյանն ինքն էր նրան միտք ու քաղցրավենիք առաջարկում:

Սիոնի յերևալուն պես, Ութսուներկունի մարմնով դող էր անցնում: Նախ նա հիշում էր Սիոնի փայտի հարվածն այն մարդու վրաներին, ապա հիշում էր «Սիոն» բառը, վոր ահա քանի որ է, ինչ անջնջելի փայլում էր գրասենյակի պատի վրա:

Մի որ, Ութսուներկունը Վարդանից իմացավ, վոր գլխավոր պոստը՝ դա Սիոնի մասնագիտությունն է: Բայց ի՞նչ մասնագիտություն էր դա՝ հենց այնպես՝ ել նա չհարցրեց: Նա գիտեր միայն այն, վոր Սիոնի մասնագիտությունը ֆուտբոլն էր: Ֆուտբոլ, վորը կազմում էր թե Սիոնի, թե չար դեմքով Ոհանի, թե Սմբատի և թե համարյա բոլոր մյուս սկառուտների զբաղմունքի գլխավոր առարկաներից մեկը...

21. ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Պոստից ուշ փոխարինվելու պատճառով, Ութսուներկունը առաջին դասին ուղացավ: Յերբ մտավ ներս, բոլոր հայացքներն ուղղվեցին դեպի նա: Դրանից շփոթվելով, Ութսուներկունը հաղիվ հասավ իր տեղն ու նստեց: Քոսում էր անծանոթ ու նոր մի ուսուցիչ:

Յերբ Ութսունինն նստեց, նրա կողքի աղջիկը՝ Արշալույսը, սովորականից ավելի սիրալիր նայեց նրան և շնչաց.

— Սկսու՛ւ, — մենք այլևս կրոն չենք անցնելու... Մեկի՞ք-Ջահանգյուլյանին վռնողել են:

Ութսունիննը զարմացած ուզեց հարց տալ, բայց այդ քո-պեյին ուսուցիչը նայեց նրանց:

— Յե՛վ այսպե՛ս, — շարունակեց ուսուցիչը. — այն դասը վոր մենք անցնելու յենք կրոնի փոխարեն, կոչվում ե տրամաբանու-թյուն: Տը-րա-մա-բա-նու-թյուն: Կրկնեցե՛ք...

— Տը-րա-մա-բա-նու-թյուն, — յերգեց դասարանը:

— Այո, ճիշտ այդպես: Տրամաբանություն՝ նշանակում ե դատողություն: Նու, ասենք, մտքերի, գաղափարների ուսումնա-սիրություն: Հասկանալի՞ յե: Մենք տարվա ընթացքում կվեր-ցնենք հին ու նոր գրվածքներ և կսկսենք նրանց մտքերն ու գաղափարներն ուսումնասիրել: Սկսենք աստվածաշնչից...

Այս ասելով, բաց արեց ամբիոնի վրա դրած հսկայական գիրքը:

Դասամիջոցի ժամանակ Արշալույսն Ութսունիննի հետ առանձ-նացավ:

— Սկսու՛ւ, — ասաց նա փաղաքշական ձայնով, — ինչի՞ց ե, վոր դու այդքան համարձակ տղա յես...

— Ինչո՞վ եմ համարձակ. — հարցրեց Ութսունիննը:

— Մեր դասարանի մյուս սկսուսները քեզ նման չեն: Այդ ի՞նչպես ես անում, վոր խոսում ես վարժապետների դեմ և քեզ չեն վռնողում... Մեր բոլոր աղջիկները զարմացել են...

Ութսունիննը ձայն չհանեց: Արշալույսն սպասողական նա-յում եր նրա դեմքին: Տեսնելով, վոր տղան չի խոսում, նա շարու-նակեց.

— Սկսու՛ւ, կրոնի դասը քո պատճառով վերացրին...

Ութսունիննը շուրջը նայեց, ապա շրթունքները մոտեցնելով աղջկա սպիտակ ականջին, շնչաց.

— Կրոնը չեն վերացրել... Անունն ես փոխել...

— Ինչո՞ւ...

Յե՛վ Արշալույսն սկսեց վախեցած նայել:

— Ինչո՞ւ, — կրկնեց նա:

— Վորովհետև կոմունիստները արգելում են կրոնը:

— Կոմունիստներն ո՞վքե՞ր են:

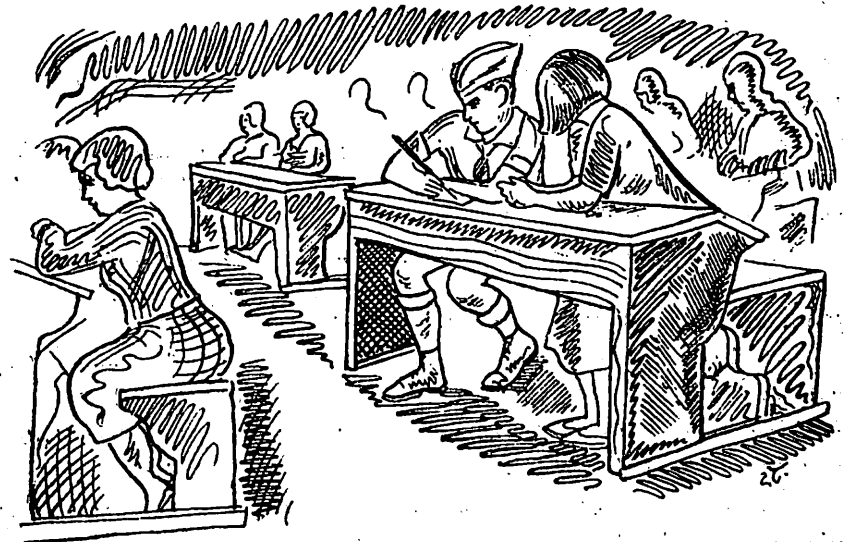
— Ամենալավ մարդիկ:

— Ինչո՞ւ նրանք չեն ուզում, վոր մենք կրոն սովորենք: Խո թուրքեր չե՞ն...

— Չե, Հայեր են: Ասում են՝ կրոնը խաբում ե մարդկանց: Ասում են՝ կրոնը չի թողնում, վոր ճշգրիտ մարդիկ կովեն իրենց շահագործողների դեմ: Կրոնն ասում ե. — վարժապետը կծեծի՝ հնազանդվիր, դաստիարակչուհին մազերդ կքաշի՝ լոբր...

Արշալույսը զարմացած լսում եր:

— Իսկ կոմունիստներն ի՞նչ են ասում. — հարցրեց նա:

Ութսունիննը մի ուրիշ թղթի վրա գրեց. — հետո կբացատրեմ...

— Կոմունիստները... Նրանք ասում են՝ մի հնազանդվիր, այլ բողոքիր... Կովիր...

Արշալույսը վախեցավ:

— Ի՜նչ վոր վռնողե՞ն, սկսու՛ւ...

Ութսունիննը հանկարծակի յեկավ: Նա սկսեց մտածել:

— Ինձ թվում ե, — պատասխանեց նա քիչ հետո, — վոր յեթե բոլորդ միասին բողոքեք, դիմադրեք, խո բոլորիդ ել չե՞ն վռնդի: Ի՞նչ ես կարծում...

— Չենք փորձել, — խոստովանվեց Արշալույսը:

Նրանք լռեցին:

— Գիտե՛ս, աստված չկա, — սկսեց նորից Ութսունիննը:

— Ե՛հ, այդ արդեն սուտ ե, — ժխտեց Արշալույսը:

Ութսունինը վերավորվեց:

— Ազնիվ սկաուտական խոսք, — պնդեց նա, — աստված չկա: Ամեն ինչ բնությառն է:

Բայց այդ բոլորին զանգը տրվեց և նրանք գնացին դասարան: Աղջիկներն սկսեցին նախանձով նայել Արշալույսին:

Սկսվեց հայոց լեզվի դասը, սակայն վոչ Ութսունինը վոչ Արշալույսը, տրամադրություն չունեցին դաս լսելու: Մի անգամ, յերբ ուսուցիչը կոացավ գրքի վրա, Արշալույսը սեղմվեց սկաուտին և ականջին շշնջաց:

— Բա վոր աստված չկա, յերեխա վճնց և լինում...

Ութսունինը զգուշությամբ յետ հրեց նրան, վախեցած նախազգուշացնելով:

— Վարժապետն այս կողմն է նայում. հետո կբացատրեմ...

Քիչ հետո, նա մի թղթի կտորի վրա մի քանի խոսք գրեց ու դրեց Արշալույսի առաջ:

— Յերեխային ել, մեծին ել ստեղծում է բնությառն...

Արշալույսը հարցական նայեց: Չեր հասկանում: Ութսունինը մի ուրիշ թղթի վրա գրեց:

— Հետո կբացատրեմ. միայն թե խնդրում եմ ասածներս գաղտնի պահես: Թե չե՝ ինձ ել կվռնդեն, քեզ ել... Յեթե բան է, կուզենաս ուրիշներին պատմել, պատմիր միայն ամենահավատարիմ ընկերուհիներիդ...

Նստարանի տակից Արշալույսն իր ձեռքը սողացրեց դեպի սկաուտը և սեղմեց նրա ձեռքը, իբրև անկեղծ յերդում:

22. ԱՆՍԱՆՈՒ ԼԵՁՈՒ

Հրաչը մտավ սկաուտանոցի ընթերցարանը և խորհրդավոր տոնով Ութսունինին դուրս կանչեց: Յերբ նրանք իրենց զգացին մենակ, Հրաչը ձեռքը գրպանը տարավ և այնտեղից հանեց մի ծալած թղթի կտոր:

— Ի՞նչ բան է...

— Չեմ հասկանում, Ութսունին... Գլուխ ճաքեցրի, չկարողացա հասկանալ: Անձանոթ լեզվով է գրված...

Ութսունինը վերցրեց թուղթն ու նայեց: Գրված էր հայերեն. տառերով, բայց բառերը հասկանալ չեր կարելի:

— Անգլերեն խո՞չի, Հրաչ...

— Չե, ի՞նչ անգլերեն: Նրանց տառերն այդպես չեն, վոչ ել բառերը: Մի՞թե ձեր դասարանում անգլերեն չեք անցնում...

— Անցնում ենք, — պատասխանեց Ութսունինը, — բայց յես միայն դեռ տառերը գիտեմ: Գուցե՞ս անգլերեն բառեր են, հայերեն տառերով...

— Վհչ, վհչ, — շտապեց հակաճառել Հրաչը:

— Չեմ հասկանում, Ութսունին: Անձանոթ լեզվով է գրված...

— Լավ, ինչ լեզվով ուղում է լինի: Ի՞նչո՞ւ. յես հետաքրքրվում:

— Հրաչը ձայնը ցածրացրեց:

— Գարեգինի թղթերի միջից ընկավ...

— Այդ արդեն ուրիշ բան է: Այդ արդեն բոլորովին ուրիշ բան է: Ութսունինը նորից թուղթը ձեռքն առավ, ավելի ուշադիր կարդալու համար: Բայց և այնպես, հասկանալ վորևե բան՝ հնարավոր չեղավ: Նրանք յերկար մտածեցին, ապա հանկարծ Հրաչն առաջարկեց:

— Յեա մի խելոք սկառու գիտեմ: Գնանք նրա մոտ: Գուցե նա բացատրի...

Նրանք գնացին գրասենյակ: Այնտեղ, հեռախոսակայանում, գիշերային հերթապահության եր նստել մի սկառու, Վազգեն անունով: Սակայն վերջին րոպեյին Ութսունինը սեղմեց Հրաչի ձեռքը և աչքով արավ: Հրաչը թղթի մասին Վազգենին վոչինչ չասաց և մի քիչ զրուցելուց հետո նրանք վերադարձան:

— Ո՛վ գիտե՛ ինչ ե գրված... Գուցե գաղտնի բան ե... Դարձյալ մեզ պիտի մեղադրեն, վոր հետաքրքրվում ենք, փոխանակ հանձնելու տիրոջը...

— Այո... — համաձայնվեց Հրաչը:

Նրանք գնացին քնելու, հետևյալ առավոտյան Հրաչը լեկավ Ութսունինին հայտնելու, վոր թուղթն իր բարձի տակից գողացել են:

— Ձի կարող պատահել, — ապշեց Ութսունինը: — Գուցե ուրիշ տեղ ես դրել կամ կորցրել ես...

— Վո՛չ, գողացել են... Ինչ վոր մեկը գիշերով քրքրել ե համարյա բոլորի բարձերի տակն ու հագուստները, մինչև վոր թուղթը գտել ե: Մեր ջոկատի տղաներից մի քանիսը առավոտյան գտել են իրենց հագուստները խառնոտած: Վոչինչ չի կորել, բայց հագուստները խառնվել են...

Ութսունինը արագ շուռ տվեց բարձն ու նայեց: Վո՛չ, շոկոլադեն ու չիրն այնտեղ եյին և վոչ վոք վոչինչ չեր վերցրել:

— Ձեմ հասկանում, — հայտնեց նա Հրաչին, հանելուկից գլուխը հոգնած:

23. ՍԵՎ ԶՈՎԱՏԻ ՀԱՅ ԱՐԻՆ

Մեծ ննջարանում տեղավորված եյին առաջին չորս ջոկատների մահճակալները: Չորս շաբաթներից յուրաքանչյուրը մի ջոկատ եր: Վերջին յերկու ջոկատները տեղավորված եյին փոքր ննջարանում:

Ութսունինը շատ սակավ եր լինում փոքր ննջարանում և ավելի սակավ եր հանդիպում «ոգնողների» ու «սևերի» հետ: Սակայն նրանց աջ թևերին խփված թիթեղե փոքրիկ յեռանկյունիների նկարներից գիտեր, թե նրանցից ով ինչ արհեստ ունի: Նրանց մեջ կային ատաղձագործներ, հյուսներ, ներկարարներ, դարբիններ, կաղմարարներ... Կային և այնպիսիները, վո-

րոնք, յերեք-չորս մասնագիտություն ունեյին և յերեք-չորս յեռանկյունիներ եյին կրում իրենց թևի վրա: Յեվ ահա, այդ «սևերից» մեկի հետ եր, վոր պատահաբար սերտ հարաբերություն մեջ մտավ սկառու համար Ութսունինը:

Այս սկառուի անունը Միհրան եր և նրա գլխարկի վրա հայ արիի նշան կար: Իսկ աջ թևի վրա՝ յերեք յեռանկյունի: Առաջինի վրա՝ մի զնդան, յերկրորդի վրա՝ սղոց ու դուր, իսկ յերրորդի վրա՝ կաղմարարական գործիք: Միհրանը դարբին եր և մյուս արհեստներով բոլորովին չեր զբաղվում: Յերբ նա բանթողից հետո վերադառնում եր սկառուտանոց, նրա յերեսն ու ձեռքերն ամբողջովին սևացած եյին լինում: Հանելով իր բանվորական կապույտ զգեստը, նա ժպտերես լվացվում եր ու մաքրվում: Նրան նայելիս Ութսունինը մի տեսակ մխիթարվում եր, զգալով, վոր սկառուտանոցում բոլորը չեն դաժան ու չար և նրանց մեջ կան Միհրանի նման հանգիստ մարդիկ:

Յեվ իսկապես — Միհրանը սքանչելի տղա յեր յերևում: Ո՛վ ասես, վոր նրա հետ կատակ չեր անում, ո՛վ ասես, վոր նրան չեր չարացնում, բարկության փոխարեն միայն ժպիտ ստանալով նրանից:

Մի անգամ, որինակ, նա սկառուտանոց յեկավ տարորինակ բեռով: Վազրի նման նրա շալակն եր թռել յերկրորդ ջոկատի կարճահասակ Ավետիսը և փաթաթվել եր նրա վզով: Իսկ նա, յերկարահասակ ու մեծամարմին, լոք-լոք գցում եր իր վոտները և ծիծաղում: Նա, ի հարկե կարող ե մի լվի նման Ավետիսին պոկել իր վրայից, բայց չեր անում: Սկառուները ծափահարություններով ուռաներով դիմավորեցին նրան, իսկ զարմացած սկառուտապետը լուսամուտից գլուխը դուրս հանեց:

Հենց նույն յերեկոյան, Ութսունինը վորոշեց նրա հետ մտերմանալ:

Հարմար առիթ պատահեց ընթերցարանում: Միհրանը նըստել եր և ինչ վոր դասագիրք եր թերթում: Ութսունինը մոտեցավ նրան:

— Սկսուտ, իմ դանակի բերանը բթացել ե, կտանե՞ս ձեր արհեստանոցում սրելու:

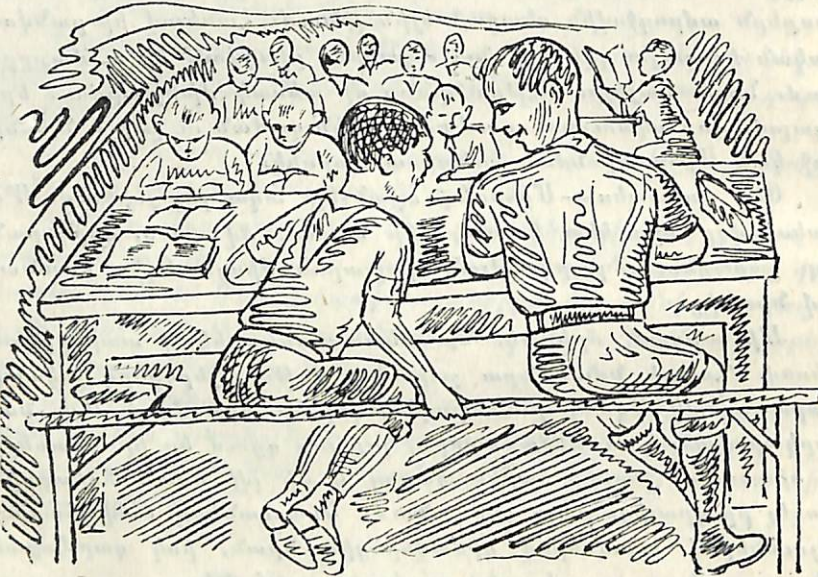
— Տո՛ւր...

Յեվ Միհրանը դանակը վերցրեց:

Կես ժամ հետո Ութսունինն այնքան եր մտերմացել նրա հետ, վոր արդեն պատմում եր նրան խորհրդավոր թղթի գտնելվին ու անհետանալը:

— Ա՛... — գլխի ընկավ Միհրանը։ — Գիտեմ դա ինչ թուղթ ե։
 Զարմացած Ութսունինը նորից հարց ու փորձ արեց Միհրանին, բայց նա հանկարծ լրջացավ ու վեր կացավ, առանց խոսելու։
 Յերբ Ութսունինը դուրս գնաց ընթերցարանից, նրան ապշեցրեց մի այլ նորութիւն։ — Հրաչն իր մահճակալի տակից գտել եր կորցրած թուղթը...

— Յեկ արտագրենք, առաջարկեց նա, — թող մի որինակ քեզ մոտ մնա, իսկ մի որինակ ել ինձ մոտ։ Մեկը կորչելու դեպքում, մյուսը կմնա...

— Սկսուտ, իմ դանակի բերանը բթացել ե. կտանձա՞նք արհեստանոցում սրելու։

Նրանք մտան ընթերցարան։ Ութսունինը թուղթն ու մատիտը վերցրեց, նստեց, Հրաչը նստեց նրա կողքին և շուկով սկսեց թելադրել։ Նրանք աշխատում էին ամեն ինչ գաղտնի կատարել, դրա համար ել, հենց վոր մի մարդ եր մոտենում, իսկույն թողնում էին գործը և իբր թե խորասուզվում ընթերցանության մեջ։

Յերբ արտագրութիւնը կեսից անցել եր, հանկարծ մոտեցավ Գարեգինը։ Տղաներն իսկույն թողեցին արտագրութիւնը։ Գարեգինը մոտեցավ Հրաչին, համարյա զոռով խլեց նրա առջև դրած

գիրքը, իբր թե վերնագիրը նայելու համար և միջից հանելով իր թուղթը, կատաղած մոմաց։

— Ինչո՞ւ յես պահել... Միւսույն ե, վոչ մի բան չես հասկանա...

Այս ասելով, նա հեռացավ։ Բարեբախտաբար, թղթի արտագրելը նա չեւր նկատել։

Ութսունինը ու Հրաչը հեռու մի տեղ ծածուկ նայեցին արտադրութեանը։ Այնտեղ գրված էին հետեյալ անհասկանալի բառերը.

Ծենորիդբառ խտահուկ գեհիս բեծ ուսք անիգեհիս, իյհեծ աֆեգիծ րածագահիֆգեհը՝ խտաուկագոծուֆ տաչֆուֆ եգճ նափիգի ֆիուպուգ, տոֆուգի խկատագ նափաղահգեհի շեֆ տլծեու...

— Ուրեմն իմ բարձի տակից գողացուլը Գարեգինը չեւր յեղել... — յեզրակացրեց Հրաչը։

— Ծիշտ ե։ Բայց ուրիշ ո՞վ կարող եր լինել, — հարցրեց Ութսունինը։ Միթե ուրիշները գիտեցին թղթի կորչելու մասին...

— Գիտելին, — հաստատեց նա. — Գարեգինը հայտարարութիւն եր փակցրել պատին։ Յերեի չես կարդացել...

Մոտեցան մի քանի սկսուտներ և տղաների խոսակցութիւնն ընդհատվեց։

24. ԴԵՊԻ ԲԱՆԱԲ

Վերջապես յեկավ այն ուր, յերբ Վահան Բիրազը ցանկացավ լսել սկսուտների պահանջները, վոչ թե ջոկատապետների միջոցով, այլ անձամբ իրենցից։ Յեւ անհա, դեռ վաղ առավոտից, մի անագին հերթ կանգնեց նրա դռան առաջ։

Գարեգինը, ինչպես միշտ, սկսուտանոցի՝ հիշատակարանը թեի տակ, յեւ ու մուտ եր անում Բիրազի մոտ։ Մի անգամ նա լուր բերեց, վոր սկսուտապետն արդեն վերջացրեց նախաձաշը։ Մի ուրիշ անգամ, հավաքվածների անհամբեր հարցերին պատասխանեց, վոր Բիրազն ատամներն ե քչփոռում և պատրաստվում ե սկսուտներին ընդունել։

Այս խոսքերից քիչ հետո, Բիրազը զանգը տվեց և առաջին սկսուտը ներս մտավ։

Շուտով հերթը հասավ Ութսունինին։ Նա ներս մտավ և շփոթված կանգնեց սենյակի կենտրոնում։

— Ի՞նչ ունես ասելու։

— Պարոն սկառտապետ... — Ութսունինը կակաղեց. — պարոն սկառտապետ, իմ քրոջը վորբանոց չէ՞ք ընդունի... Նա...

— Այդ մասին դիմիր վորբանոցների վարչությանը, — ընդհատեց Քիրազը:

Ութսունինի շունչը կտրվեց: Ինչպե՞ս թե... Վարչությանը... Ուրեմն, մինչև այժմ նա կարող եր դիմել: Իսկ հիմա պետք է դուրս գնալ: Ասիտոս, վոր հենց սկզբից չխնդրեց քաղաք գնալ:

— Ուրի՞շ... — հարցրեց սկառտապետը:

Ութսունինը ուրախացած, իսկույն վրա տվեց.

— Պարոն սկառտապետ, թույլ տվե՞ք գնալ քաղաք... Բոլորովին քաղաք չեմ գնացել...

Քիրազը մի թղթի կտորի վրա գրեց թույլտվությունը, Ութսունինը համարյա հափշտակեց այն ու դուրս թռավ:

Ուրեմն նա գնում է տո՛ւն... Տեսնելու յե իր ընտանիքի... Նա արագ մտավ ննջարան, բարձի տակից վերցրեց շոկոլադն ու չիրը և դուրս յեկավ: Գլխավոր պոստի մոտ, վորտեղից պետք է անցներ, նա պահակ սկառտին տվեց իր թույլտվությունն ու առաջ անցավ:

Հենց վոր Ութսունինը պոստից դուրս յեկավ, վոնց վոր մի ծանր քար նրա կրծքի վրայից վերցնես: Նա խորը, խորը շունչ առավ ու քայլերն արագացրեց: Կարծես նա պոկ եր յեկել մի կախարդական շրջանակից, վորի միջից դուրս գալն անկարելի յեր: Այժմ նա իրեն զգում եր ազատ, իր գլխի տերը...

Տարորինակ եր: Կազաչի Պոստի ներսում, չնայած բավական լայնարձակ տարածություններին, նա իրեն ազատ չեր զգում: Շարունակ հիշում եր, վոր ինքը, այս տարածությունը, այս ամբողջ Կազաչի Պոստը շրջապատված է պահակներով: Իսկ այժմ, նա ազատ է: Մինչև յերեկո ազատ... Հիմա դեռ առավոտ է: Նա կարող է գնալ՝ ուր վոր ուզենա, անել՝ ինչ վոր ցանկանա: Ի՞նչ պես թե... Ազատ... Առաջվա նման...

Բայց ա՛հ, դիմացը փռվել է քաղաքը: Հիսուն կամ հարյուր քայլից հետո նա կհասնի նրա առաջին շենքերին: Քաղաքը... Ընտանիքը...

Նրա սիրտն սկսեց բաբախել, իսկ շտապ քայլերից շունչը կտրվում եր: Ախր յ՞՞րբ պիտի հասնի...

Իր դիմացը, ճանապարհի վրա յերեացին յերկու սկառտներ: Նրանք ել ելին քաղաք գնում: Տեսնես ուրիշ ել ո՞վ է գալիս: Ութսունինը յետ դարձավ, նայելու համար: Նա տեսավ մի սկառտի, վորը չգիտես ինչու, աշխատեց թագնվել նրանից: Ութսունինը ճանաչեց նրան, — նա հեռախոսակայանի հերթապահ Վազգենն եր, — և բղավեց: Տեսնելով, վոր թագնվելն անհնար է, Վազգենը մոտեցավ:

— Բարե, Ութսունին, քաղաք ես գնում...

— Այո... Յեկ միասին գնանք:

Վազգենը տատանվեց:

— Չեմ կարող, — շնջաց նա. — դիմացից գնացող սկառտներն ինձ կնկատեն... Կարող են նաև յետևից ուրիշները գալ... Յես ճանապարհս պիտի փոխեմ...

— Ինչո՞ւ...

— Յես հավատում եմ քո ազնվությունը, Ութսունին: Դու վոչ վոքի չես ասի, այնպես չէ: Յես այսոր քաղաք եմ գնում առանց թույլտվության: Քիրազն ինձ մերժեց, վորովհետև յես անցյալ շաբաթ ել եմ քաղաք գնացել...

Ութսունինը պատիվ տվեց ու բացականչեց.

— Վոչ վոքի չեմ ասի: Սկառտական ազնիվ խոսք...

Վազգենն իր ճանապարհը թեքեց, իսկ Ութսունինը շարունակեց գնալ համարյա վազելով:

Տո՛ւն... Տո՛ւն... Դեպի տո՛ւն... Թպրտում է սիրտը, լարվում են վոտները, կտրվում է շունչը: Ահա նա մտավ քաղաքի առաջին փողոցը: Դա արհեստավորների փողոց է: Իրենց փողերիկ, մրոտ խանութներում նրանք ահա աշխատում են. — դարբիններ, պղնձագործներ, թիթեղագործներ: Ահա այս անկյունում պառկեցրել են մի յեզան, չորս վոտները պարանով կապել են մի փայտից ու պայտում են: Պայտառը մեխն է խփում, իսկ յեզան տերն ոգնում է նրան: Տո՛ւն, տո՛ւն, դեպի տո՛ւն...

Շուկայում հագին մարդիկ կան: Արև, աղմուկ, աշխուժություն: Մի մարդ հայելի յե ծախում: Արևն ընկել է հայելու վրա: Ութսունինն նայում է և նրա աչքերը խողտում են: Հին պանդոկի բակում ու դարբասի մոտ, փողոցում, կանգնած են գյուղերից յեկած գյուղացիների սայլերը, ֆուրգոնները: Յեզները թրիքի մոտ նստած հանդարդ վորոճում են, իսկ ձիերը, գլուխները դեպի ֆուրգոնները դարձրած կանգնած, ուտում են իրենց գլխից կախված տոպրակների գաթին, ֆռնչացնելով ու գլուխ-

ները թափահարելով: Բայց ահա Ութսունինը դուրս ե գալիս շուկայից: Աղմուկը, մարդիկ, ձայները մնում են յետևում: Նա թեքվում է մի փողոց և ահա բնակարաններ են ու վոչ մի խանութ չկա: Իսկ փողոցներն ամայի յեն: Մարդ չկա: Միայն մի քանի յերեխաներ են խաղ անում մի պատի տակ:

Ութսունինի սիրտն այնպես եր բաբախում, վոր նա վախենում եր: Ահա այս անկյունից վոր թեքվի՝ յերկրորդ տունն իրենցն է: Նրա աչքերը մթնեցին: Նա չգագ, թե ինչպես շուռ յեկավ իրենց փողոցը, ինչպես բաց արեց դարբասը և ինչպես հայաթը մտավ: Բայց այս ինչ բան ե, իրենց տանեցիներից վոչ վոք չկա: Միթե բոլորն ել ներսումն են: Նա հասավ իրենց բնակարանի դռանը, կամացուկ յետ հրեց ու փայտե, ճոճացող սանդուխքով բարձրացավ սենյակ...

Մայրը նրան չնկատեց: Նա մենակ եր և փախաի մի կտորով պատերի փողին եր մաքրում: Իսկ յերբ նկատեց, չճանաչեց: Իսկ յերբ ճանաչեց՝ ճչաց ու լաց լինելով գրկեց տղային:

— Ո՛ւր են մերոնք, — շշնջաց Ութսունինը, վախենալով պատասխանից և վախենալով իր սրտի սարսափելի խփոցից:

— Մի վախենա, վորբանոցումն են, — հանգստացրեց մայրը:

— Սուտ ես ասում...

Յեվ Ութսունինն սկսեց աղեկտուր լաց լինել, կարծես իր քրոջ ու յեղբայրների մահվան լուրը լսելով:

— Ի՞նչ ես լաց լինում, ա՛յ գիժ, յես քեզ ասում եմ, վոր վորբանոցումն են: Մարիամը՝ քաղաքի վորբանոցներից մեկում, փոքրը, Հարությունը՝ Պոլիգոնում...

— Իսկ Արտաշեսը...

— Արտաշեսը... Նա Բաթում ե գնացել: Վենետիկ անունով մի քաղաքից վարդապետ եր յեկել: Նա մի քանի յերեխաների հավաքեց, վոր տանի իրենց քաղաքը, նրանց վարդապետ դարձնելու: Գաղտնի պիտի տաներ: Յես ել չգիտեմ. — հիմի Արտաշեսը դեռ Բաթումի՞նն ե, թե նրան արդեն տարել են...

Այստեղ լաց յեղավ վոչ մի միայն Ութսունինը, այլև մայրը:

— Իսկ տատի՛ն, տատի՛ն...

— Նա գյուղ ե գնացել Բարեկամների մոտ: Դյուղում ապրելն ավելի հեշտ ե...

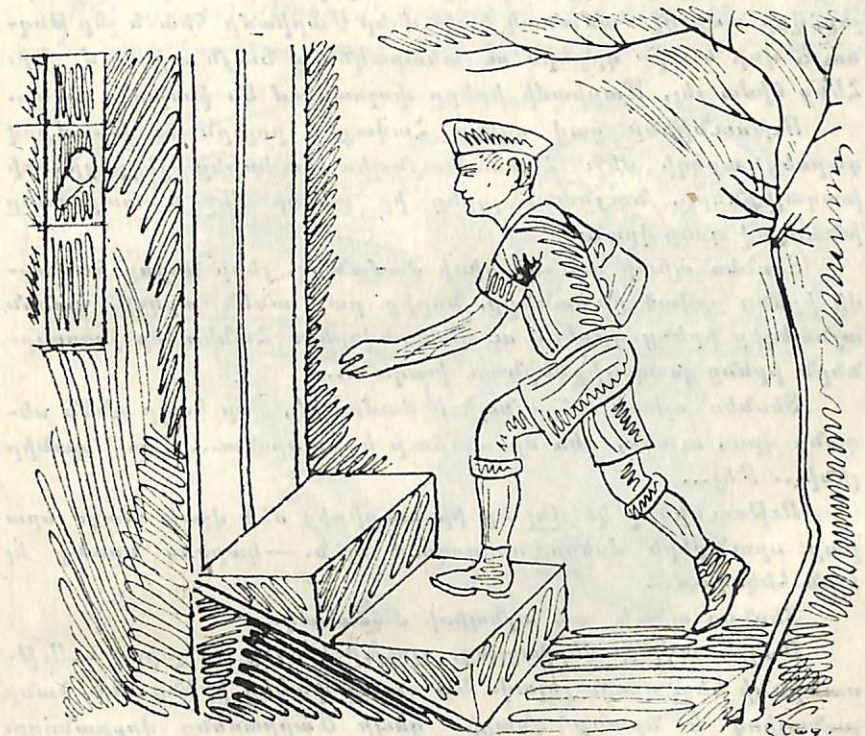
— Իսկ դժու ինչով ես ապրում...

— Հաց եմ ստանում: Հազիվ ոգտում ե առավոտից յերեկո... Իսկ դու կճշտ ես լինում, վորդիս...

— Յես լավ եմ ապրում, մայրիկ: Իսկ պոստ կանգնելը՝ դժվար չի: Շատ հետաքրքիր ե... Վոչ վոք չի ապտակում, վոչ վոք քիթ ու պուռնգ չի ջարդում: Դու ինձ համար մի անհանգստանա, մայրիկ...

Մայրը դիտում եր տղային, նրա հագուստները: Նա ուղղեց նրա գոտին, կտրեց փողկապի ծայրից կախ ընկած թելը և հարեցրեց.

— Սոված խո չե՞ս... Մի քիչ հաց կա...

Նա հասավ իրենց բնակարանի դռանը, կամացուկ յետ հրեց...

— Չե, մայրիկ, սոված չեմ: Իսկ քեզ համար չիր եմ բերել: Հետո՝ շոկոլադե...

Նա հանեց գրպանից իր ունեցածը և դարսեց սեղանին: Մայրը կերավ մի չիր, իսկ մնացածը պահեց:

— Կտանենք Մարիամին: Դու սկառստ ես, քեզ թույլ կտան նրանց վորբանոցը մտնելու: Իսկ հետո, յեթե ժամանակ մնաց, կգնանք Պալիգոն, Հարությունի մոտ...

Մայրն շտապեց վերջացնել տուն մաքրելը: Ութսունինն սկսեց շուրջը նայել: Ահա իր արկղը, վորի մեջ իր դասագրքերն են ու տետրակները: Ահա նայե գրքերն ու տետրակները: Ահա Արաաշեսի ու Հարությունի խաղալիքները... Նրանք թողել են այդ բոլորն ու գնացել, սովից ազատվելու համար: Ինչ տխուր է, ինչ վատ է...

Ութսունիննը բաց արեց իր արկղը և հանեց այնտեղից մի տետրակ: Հետո դրեց տեղը: Ջեր ուզում նայել: Տխրում եր: Հետո հիշեց, վոր աճբողջ ժամանակ կուվում եր Մարիամի հետ և չեր թողնում, վոր նա իր գրքերն ու տետրակները նույն արկղում դնի: Հենց հիմա յե, Մարիամի իրերը փոշոտվում են թախտի տակ...

Ութսունիննը ցավ զգաց: Հավաքեց բոլորն ու խնամքով դարսեց արկղի մեջ: Հետո նույնպես հավաքեց յեղբայրների խաղալիքները, նույնպես լցրեց իր արկղի մեջ և տախտակը խնամքով դրեց վրան:

Տեսնես՝ պիտի գամ այնպիսի ժամանակ, յերբ նորից հավաքվի իրենց ցրված ընտանիքը, նորից բաց անեն արկղը, հանեն այնտեղից իրենց գրքերն ու դաս սովորեն: Հանեն իր յեղբայրներն իրենց խաղալիքներն ու խաղան...

Տեսնես՝ պիտի գամ այնպիսի ժամանակ, վոր հացը դնեն սեղանի վրա, ուտեն, դեռ մի պուճուր ել ավելանա... Հետո՝ պանիր լինի... Թեյ...

Ութսունիննը կծկվել եր իր տարիքից մեծ վշտի տակ: Նրա բաց սրունքերի մսերը դողդողում եյին. — կարճես նրանք ել եյին հեկեկում...

Տեսնես պիտի գամ այնպիսի ժամանակ...

Մայրն ավելել վերջացրեց, գլուխը կապեց մի շորով և Ութսունիննի հետ դուրս յեկավ: Նա դուռը փակեց իրենց միծ, ծանր բանալիով և նրանք գնացին դեպի Մարիամենց վորբանոցը: Մայրը մի թղթի մեջ փաթաթած՝ ձեռքում բռնել եր մի քանի չիր ու մի կտոր շոկոլադ...

25. ՆՈՐԻՑ ԴԵՊԻ ՅԵՏ

Ինչպես որն անցավ, ինչպես մթնեց և յեղավ վերադառնալու ժամանակը: Ութսունինն ու իր մայրը հագիվ կարողացան հանդիպել Մարիամին, իսկ հետո գնացին Պալիզոն:

Հարությունին հազցրել եյին վորբական մոխրագույն խալաթ և գլուխն ածիլիլ եյին: Նա տխուր նստել եր պատի տակ: Մայրն արտասովեց: Տեսնելով մորն ու յեղբորը, Հարությունը վազեց, լաց յեղավ և այլևս չեր ուզում վերադառնալ: Նա ուզում եր տուն գնալ: Վորբանոցում լավ չի: Այնտեղ բոլոր յերեխաներին ծեծում են...

Յերբ նրանք հեռացան, յետևներից դեռ յերկար ժամանակ լսվում եր Հարությունի լացը...

Յեվ այսպես՝ մթնեց: Ութսունիննը մոր հետ յեկավ մինչև տուն, ապա հրաժեշտ տալով գնաց, խոստանալով շուտով ելի գալ:

Յերբ նրանք հեռացան, յետևից դեռ յերկար ժամանակ լսվում եր Հարությունի լացը:

Նորից ճանապարհը՝ Այժմ արդեն, շուկան դատարկ եր և բոլոր խանութները փակ եյին: Փակ եյին նաև պանդոկի բահադին դարբանները: Շրջապատը մութն եր և միայն դիմացը, հեռվում, բարձրավանդակի վրա, պլպլում եյին Կազաչի Պոստի կրակները:

Ութսունիննը դուրս յեկավ քաղաքից դեպի ճանապարհը: Ժանապարհի յերկու կողմերում փովել եյին քաղաքի բոստան-

ները, վորոնց միջով, հանդարտ ու անձայն՝ հոսում եր փոքրիկ մի առու։ Ճանապարհից հեռու, բոստանների զլխներին շինված իրենց փոքրիկ տնակներում նստել էին բոստանչիները և ոչախ էին վառել։ Նրանց առաստաղի գերանները թարմ կտրված ծառերից էին և այժմ նրանք ճյուղեր ու տերևներ էին արձակել։ Մի ճյուղ, դեռ կոկոն տերևներով՝ դուրս եր յեկել լուսամուտից։ Նա փողողված եր փոքրիկ լամպի լույսով։

Տնակների շուրջը փովել էին մարգերը — կանաչեղենի, կարթոֆիլի, կաղամբի, վարունգի ու դդումի մարգերը։ Իսկ մարգերի ափերին՝ որորվում էին յերկար արևածաղիկները...

Ինչքան լավ եր այդ բոլորը... Ինչքան գեղեցիկ եր ազատ կյանքը։ Յեվ ինչքան մոայլ եր նայում Կաղաչի Պոստը դիմացից՝ իր ծանր գորանոցներով ու տրտում վորբանոցներով։

Բայց պետք ե գնալ... Պետք եր գնալ, սովամահ չլինելու համար։ Պետք եր նորից մտնել պոստից ներս, զգալ, վոր դու նորից համարյա բանտում ես և քեզ արգելված ե պոստից դուրս գնալը։ Պետք ե գնալ, այո...

Բայց Ութսունինն զգաց հանկարծ, վոր հարկավոր ե գնալ վոչ միայն սովամահ չլինելու համար, այլև ուրիշ բանի... Պետք ե գնալ, վորովհետև այնտեղ են Սաթիկն ու Աչիկը, Միհրանն ու Հրաչը, Արշալույսն ու Վարդանը...

Պետք ե գնալ...

26. ՏԵՈՒՐ ՈՐ

Տխուր առավոտ բացվեց Ութսունիննի վրա։ Սկսվեց հենց այնտեղից, վոր յերկինքը թուխպ եր և արև չկար։ Չնայած այն հանգամանքին, վոր տան հոգան այլևս նրան առաջվա պես չեր տանջում, դարձյալ նա չեր կարողանում հանգստանալ։ Նրա ականջներում դեռ հնչում եր իր փոքր յեղբոր լացը։ Նա դեռ հիշում եր քրոջ փոշոտ տնտրակներն ու յեղբայրների անտեր մնացած խաղալիքները։ Յեվ ահա, այս հոգսերի հետ միասին հանկարծ լսում ե զազազած Սիոնի ձայնը.

— Ո՛ւր ե, ձ՛վ ե գրել պատի վրա։ Այս յերկու՝ որ ե, վոր փնտրում եմ։ Սկսում եր, խոստովանվեցեք, ապա թե վոչ, յեթե բռնեցի՝ կապանեմ... Ա՛խ, յեթե մի գիտենայի, թե վո՞ր որն ե գրված յեղել... Գփնտրեյի այդ որվա պահակներին... Կգտնեյի մեղավորին... Ո՛վ ե գրել...

Բանից դուրս յեկավ, վոր ամերիկացիները տեսել էին կեղտոտված պատը և բողոքել։ Լուրը հասել եր Քիրազին։ Իսկ Քիրազը յենթադրելով, վոր դա Սիոնն ինքն ե գրել, պատժել եր նրան մտրակի յերեք ծանր հարվածներով։ Շատ սակավ եր պատահում, վոր արիւններից մեկը պատժվեր, այն ել այդպես։

Ութսունիննը սարսափեց։ Ի՞նչ կլինի իր դրությունը, յեթե իմացվի, վոր ինքն ե հանցագործը... Բայց ինչո՞ւ պիտի իմացվի։ Սյդ մասին գիտե միայն Հրաչը, վորը պահակ եր զանգակատանը։ Իսկ նա, պարզ ե, վոր վոչ վոքի չի ասի։

— Յեվ այն ել ինչո՞վ են գրել, — շարունակում ե զբաղվել Սիոնը. — վոչ վոք չի կարող ասել, թե ինչով են գրել։ Մազոթ ե. — մազոթ չի։ Նե՞րկ ե, ներկ չի... Լվանում ես՝ մնում ե։ Քե-րում ես, քարը տաշվում ե, իսկ տառերը մնում են։ Ա՛խ, թե կգտնեյի, թե ձեռքս կընկներ...

Կատաղած վագրի նման շրջում եր Սիոնը սկստատանոցում և յուրաքանչյուր սկստու, — մանավանդ շարքայիններն ու փոքրահասակները, շտապում էին խոսափել նրան հանդիպելու անհաճ պատահականությունից։

Կարծես բոլորը խոսք մեկ էին արել, այդ որն արտահայտել իրենց բարկությունը և զրանով գցել Ութսունիննի տրամադրու-թյունը։ Հետեյալ դեպքը, վորին ականատես յեղավ Ութսունիննը, վերաբերում եր Աչիկին։

Ութսունիննը նրան հանդիպեց դաշտի մոտերքում։ Նա ճա-նաչեց յերեխային ու կանչեց իր մոտ։

— Ո՛ւր ես գնում, Աչիկ։

Աչիկը դժկամությամբ մոտեցավ և նույնիսկ չպատասխանեց սկստու հարցին։

— Դու խո ինձանից չես նեղացել, Աչիկ...

— Նեղացել եմ, — թոթովեց յերեխան։

— Ինչո՞ւ յես նեղացել։

— Ի՞նչու յեկար, — բացատրեց Աչիկը։ — Դու վոր չգայի Կաղաչի Պոստ, իմ յեղբայրը կգար... Խուժան չեր մնա...

— Նա յեւ կգա, Աչիկ ջան...

Բայց յերեխան չեր հավատում...

— Ել չի գա։ Ել ուրիշ սկստու չեն ընդունում...

— Գընդունեն։

Աղջիկը թերահավատ նայեց և ուզում եր հեռանալ։

— Ուզո՞ւմ ես յեղբորդ գտնեմ, — հանկարծ առաջարկեց Ութսունինընը:

Աղջիկը չհավատաց:

— Սուտ ես ասում:

— Կգտնեմ, աղնիվ խոսք: Մյուս անգամ վոր քաղաք գնամ, անպայման կհանդիպեմ: Նա վժիրտեղ ե:

— Բաղարում... Միրգ ե փախցնում: Վոր գնաս, կտեսնես: Ասում են՝ ձեռքին կեռ յերկաթ ունի: Գյուժեմ ե ժրգին ու տանում:

— Բա քեզ ինչո՞ւ չի հանդիպում, Աղջիկ...

— Վախենում ե, վոր ծեծեն: Լավ շոր չունի... Խուժանի շորերով ե:

Մի դաստիարակչուհի, — հասակավոր կին, վոր հեռվից ծածուկ մոտենում եր, հանկարծ բռնեց վախեցած Աչիկի մազերից և բղավեց.

— Մյուս անգամ կգնաս կանաչ ուտելու, հո, մյուս անգամ կգնաս...

Ութսունինընը փորձեց բռնել կնոջ թևից, բայց նա յետ շարտեց սկառտին և հեկեկոցի մեջ խեղդվող Աչիկին ծեծելով քարշ տվեց վորբանոց:

Յերբորդ դեպքը պատահեց դպրոցի պոստի վրա: Ութսունինընը գնացել եր դպրոց, վերցնելու այնտեղ մոռացած իր մատիտը: Յերբ շենքից դուրս յեկավ, նրա ականջին հասավ Սմբատի գոռոցը: Նա բարկանում եր պահակ սկառտի վրա:

— Ախր ինչո՞ւ յես կախ արել կանաչ ժապավենը, սրիկա... Դու արժանի՞ յես դրան... Ախր բավական ե: Ահա յերկրորդ անգամն ե, վոր Գասպարը նկատողութուն ե անում քեզ: Բավական ե, լակոտ, քո պատճառով յես եմ խայտառակվում...

Այս ասելով, Սմբատը գետին գլորեց պահակին և իր ծանր կոշիկներով սկսեց ջարդ ու փշուր անել նրան: Հարվածեց այնքան, վոր հոգնեց: Հետո քարշ տվեց նրան, կանգնեցրեց վտաքի վրա և փայտը տվեց ձեռքը:

— Հիմա յերևի չես համարձակվի պոստի ընթացքում աշակերտների հետ զրույց անել...

Բայց փայտը պահակի ձեռքից ընկավ վար, վորից հետո ընկավ ինքը, սկառտը: Սմբատը շուրջը նայեց և տեսնելով Ութսունինընը, բղավեց.

— Ի՞նչ, դու ազատ ես... Ախ, չորրորդ հերթին ես պահակելու: Շատ լավ: Դե յեկ, մի բոպե կանգնիր այստեղ, յես ուրիշին կուղարկեմ քեզ փոխարինելու...

Այս ասելով, Սմբատը փայտը տվեց նրան, իսկ ինքը գրկելով անզգա սկառտին, տարավ նրան հիվանդանոց...

Յերկար նայեց Ութսունինընը Սմբատի յետևից և սկսեց մտածել:

Ի՞նչն ե այդպես կատաղի դարձրել ջոկատապետի բնաշխորութունը: Նա կարող ե սպանել սկառտներին, թեև, ըստ յերևույթին նա ևս ունի իր սրտի բարի մի անկյուն: Ահա նա գրկել ե սկառտին և տանում ե: Ինչպիսի՞ քնքշությամբ ե վարվում նա նրա հետ: Կարծես ինքը չեր քիչ առաջ նրան ծեծողը...

Յեվ հանկարծ, Ութսունինընի գլխում ծագեց մի հիմար, անհիմն միտք: Մի միտք, վոր զուրկ եր վորևե լուրջ դատողությունից: Ութսունինընը վորոշեց, ինչ գնով ել լինի ուղղել Սըմբատին:

Քիչ հետո, յերբ յեկավ մի սկառտ և փոխարինեց իրեն, նորից Ութսունինընը սկսեց թափառել Կազաչի Պոստով ու մտածել. — մինչև պոստի կանգնելը դեռ յերկու ժամ կա: Ի՞նչ անել այդքան ժամանակամիջոցում, այս տխրությունից ու ձանձրույթից ազատվելու համար...

Նա հիշեց, վոր Միհրանն իր դանակը դեռ չի վերադարձրել: Այլ լավ առիթ արհեստանոց գնալու և աշխատանքը դիտելու համար: Իսկույն Ութսունինընը քայլերն ուղղեց դեպի այն կողմը, վորտեղից զալիս եյին ծեծվող յերկաթի, սղոցվող փայտի, պտուղով փոկերի ու դարձող մեքենաների ձայներ: Դարբնոց գնալուց առաջ նա մտավ փայտամշակման մասը, ուր, դազգահների յետևով կանգնած, բանվորներն ու սկառտները չարխում եյին սեղանի ու թախտի վոտներ, զանազան կարիքների համար կլոր կամ նախշած փայտամասեր, փայտյա ափսեններ, յերեխայի խողալիքներ, հոլեր... Այդպես շրջելով բոլոր արհեստանոցները, նա գնաց դարբնոց և ստացավ հիանալի սրած իր սկառտական դանակը:

Նա դուրս յեկավ դարբնոցից և իր քայլերն ուղղեց սկառտանոց: Նրա ականջներում դեռ ժժում եյին արհեստանոցի ձայները:

Ամբողջ սև ջոկատն այնտեղ եր — արհեստանոցներում: Մոտ յերեք ջոկատի չափ ել, մոտ հարյուր քսան հոգի, — բանվորներն եյին: Իսկ ինչքան բանվորներ կան պահեստներում, մյուս արհեստանոցներում, ուր ինքը չկարողացավ լինել, փուժում, խոհանոցում, վորբանոցներում... Մոտավոր հաշվով՝ Կազաչի Պոստն ունի հազար բանվորներից ու ծառայողից ավելի...

Ութսունինը նկատեց մի բնորոշ հանգամանք. — սև ջուկատի սկառտներն աշխատում էին բոլոր արհեստանոցներում, բացի փոխից: Դե, իհարկե, այնտեղ հաց կա: Իսկ այդքան շատ հացի հետ սկառտը գործ չպիտի ունենա: Դե, կարող ե գաղտնի կերպով մի կտոր հաց տալ իր ընկեր սկառտներից մեկին ու մեկին: Իսկ դա՝ ֆառս կհասցնի ամերիկական նպաստամատույց կոմիտեին... Ավելի լավ է, թող փողում միայն բանվորներն աշխատեն, վորոնց ընտանիքն ու ընկերները հեռու յեն, — քաղաքում, ուստի և նրանք հաց գողանալու շահագրգռություն չունեն: Կուտեն՝ ինչքան փորները կտանի, վորովհետև միևնույնն է, իրենց գրպանում պահած մի կտոր հացն անգամ կխլեն իրենցից, բանթողի ժամանակ խուզարկելիս:

Յերևի ինչան շնորհակալության, վոր Ութսունինը իր հերթից դուրս պոստ եր կանգնել դպրոցի մոտ, Սմբատը նրան նշանակեց ուտելիքների պահեստի պատը՝ Կազաչի Պոստի դրսի կողմից: Յեվ Ութսունինը այս անգամ վորոշեց վերջնականապես պարզել, թե ինչու է կայանում այդ պոստի զբաղվածությունը: Սակայն վորքան գլուխ ճաքեցրեց, վոչինչ չկարողացավ հասկանալ: Պահեստի դռներն այդ կողմից բաց չէին, ուստի չեր կարելի ներս մտնել և մի բան ուտել: Ել ի՞նչ կար հետաքրքիր. — անցնող սայլերը, թե՛ մոայլ դեմքով այն բանվորը, վոր ժամը մի անգամ յերևում եր պատի յետևից և աղբ եր թափում ներքև... Բայց ահա, պատի յետևում նորից յերևաց այդ բանվորը և իրեն կանչեց:

Ութսունինը մոտեցավ:

— Հը, լավ է, — հարցրեց բանվորը, ժպտալով:

— Ի՞նչը... — զարմացավ Ութսունինը:

Բայց այդ բոլորին, յերևի պատի այն կողմով մարդ անցավ: Բանվորն շտապեց յետ քաշվել: Ութսունինը վոչինչ չհասկացավ:

Կես ժամ հետո, բանվորը նորից յերևաց:

— Ել ուզում ես, — հարցրեց նա:

— Ախր ի՞նչ...

— Հիմա, — բացականչեց բանվորը, — տես ինչ եմ թափելքեղ համար...

Ութսունինը արագ մոտեցավ աղբին և նրա աչքերը փայլեցին: Թղթի կտորտանքի և ջարդված կարտոնների ու ապակիների միջև ընկած էին ընտիր թուզի լիքը տուփեր, մի քանի

շոկոլադ, մի փոքրիկ տոպրակ կանֆետ և թիթեղե մի կտոր տուփով ձկան խավյար...

Ահա թե ինչու է բանը: Ահա թե ինչով է լավ այս պոստը...

Նա գլուխը վեր բարձրացրեց, շնորհակալության համար, բայց բանվորը չեր յերևում: Ութսունինը իսկույն խփեց ամեն ինչ, բացի մի տուփ թղթից ու խավյարից, վորը պահեց Հրաչի հետ միասին ուտելու համար:

Որվա տխրությունն սկսեց չքանալ:

...Ընտիր թուզի լիքը տուփեր, մի քանի շոկոլադ, մի փոքրիկ տոպրակ կանֆետ և թիթեղե մի կտոր տուփով ձկան խավյար...

Սկառտանոց վերադառնալիս, Ութսունինը ավելի ուրախացավ մի նորությունից. — Սիոնն ուրախ է: Սիոնն այլևս չի փնտռում իր հակառակորդին: Այսոր Սիոնը հարստացել է...

Դեպքը պատահել եր այսպես: Ինչպես հաճախ, այդ որն էս, Սիոնը գնացել եր պահեստները, վորեն բան ուտելու, վորեն բան վերցնելու: Յեվ ահա, հագուստի պահեստի մոտից անցնելիս, պատահաբար մտել եր ներս:

— Բիչ մնաց չմտնելի, — պատմում ե նա: — Բայց վոնց վոր մեկն ասի՝ մտիր, Սիոն, չես զղջա... Մտա... Պահեստապետը հայտնեց, վոր Ամերիկայից հազուստեղենի նոր կապոցներ են ստացել: Ասի՝ ուր են... Ասավ՝ վաղը կգաս, կնայես, Սիոն: Ասի՝ ուր են, տեղն ասա... Ասավ՝ կասեմ, բայց բաց չանես, Սիոն... Ասի՝ սկառուտական անգնիվ խոսք, բաց չեմ անի... Տեղը ցույց տվեց: Յերեք սովորական կապոց՝ ամեն մեկը տասյերկու փութ... Դանակով բաց արի յերկաթե կապերը: Պինդ եր կապված: Հենց վոր յերկաթը դեն գնաց, կապոցն ինքն իրեն բացվեց: Վոչինչ չկար մեջը. — միայն գլխարկներ: Զղայնացած՝ բաց արի մյուս կապոցը: Ելի վոչինչ չկար. — պինջակ ու շալվար: Մեկ ել նայեմ, մի շալվարի գրպանը խշխշում ե: Ձեռքս կոխեցի, հանեցի՝ լոնջ հանեմ. — հարյուր քսան դոլլար... Հի, հի, հի... Հարյուր քսան դոլլար: Մյուս կապոցն ել բաց արի, բոլոր գրպանները խառնեցի, ել բան չգտա: Հարյուր քսան...

Յեվ իբրեւ ապացույց, նա ֆուռացնում եր ձեռքում բռնած թղթադրամի դաստան:

Մյուս սկառուտները նախանձում եյին Սիոնին, բայց դժբախտաբար նրա տեղը լինել՝ չեյին կարող: Ինչ վոր թույլատրվում ե նրան, նրա նման հայ արիներին, արգելվում ե իրենց: Սիոնից բոլորը վախենում եյին և նա մուտք ուներ ամեն տեղ:

— Իսկ պահեստապետը չնեղացավ, վոր բաց եյիր արել, Սիոն...

— Ծիծաղեց...

Այս խոսքից հետո, Սիոնը, բոլորի ներկայությամբ իր գումարը դրեց իր փոքրիկ սնդուկի մեջ և առանց կողպեքը փակելու դրեց մահճակալի տակ: Ո՞վ կհամարձակվեր ձեռք տալ Սիոնի ունեցածին...

27. ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ութսունինն ու Հրաչը, Թուզն ու խավյարը միասին կերան, շրթունքները լպտեցին և սկսեցին զրուցել: Վերջին որերի նրանց մտահոգության առարկան անձանոթ լեզվով գրած թուղթն եր:

— Ափսոս, վոր կեսը հազիվ արտագրեցի, — շնչաց Ութսունիննը:

— Ինչեքիս ե պետք, — հուսահատ բացականչեց Հրաչը. — միենույն ե, վոր վոչինչ չենք կարող հասկանալ:

Նրանք լռեցին: Ամեն մեկն իր համար մտածում եր: Յեվ հանկարծ, Ութսունինն ուրախ վեր բաձրացրեց գլուխը:

— Հրաչ, — հարցրեց նա, — հեռախոսակայանի Վազգենը կարո՞ղ ե կարդալ:

— Յերևի: Նա շատ խելոք տղա յե: Զորորդ դասարանից: Ազատ խոսում ե անգլերեն, Փիլիսոփայական գրքեր ե կարդում. — գիտե՞ս, անհասկանալի բաների մասին...

— Լավ, — վճռեց Ութսունիննը, — գնանք նրա մոտ...

— Ի՞նչպես թե գնանք, — ապշեց Հրաչը. — Եթե դու անցյալ որն ասում եյիր, վոր նա կարող ե մատնել...

— Գնանք, հիմա նա չի կարող մատնել: Յես մի գաղտնիք գիտեմ, վոր յեթե բաց անեմ, նա կորած ե:

Ապա բերանն ականջին մոտեցնելով բացատրեց.

— Բաղաք ե գնում... Առանց թույլտվության...

— Այդ դեպքում գնանք, — համաձայնվեց Հրաչը և նրանք դուրս յեկան:

Գրասենյակում լույս կար: Ըստ սովորության, գրասենյակը վողջ գիշերը բաց եր և այժմ, միլիցիոնները գրասենյակներին մեկի յետևում նստած հսկում եր իր պոստը, պարապությունից հաշիվ չէին մատնելը չըրկացնելով:

Ութսունինն ու Հրաչը լուսամուտների մոտից սահելով, մտան հեռախոսակայան:

Վազգենը, հեռախոսափողն ականջին դրած, ննջում եր: Լսելով վոտնաձայներ, նա սթափվեց ու վեր կացավ: Սկառուտները բարեկեցին նրան ու նստեցին:

— Զրոսնում եք, — հարցրեց նա, ինքն ել նստելով:

— Ձե, քեզ մոտ յեկանք:

— Յերևի հեռախոսով քաղաքի հետ խոսելու:

— Ձե, հենց այնպես, զրուցի:

— Լավ արեցիք, ձանձրանում եյի:

— Իսկ լոնջ, այստեղից հնարավոր ե քաղաքի հետ խոսել: — Հնարավոր ե, բայց չի թույլատրվում: Իսկ յես, մեր սկառուտներին գաղտնի թույլ եմ տալ ս:

Ութսունինն ու Հրաչն ուրախացան այդ մտերիմ խոստովանության համար:

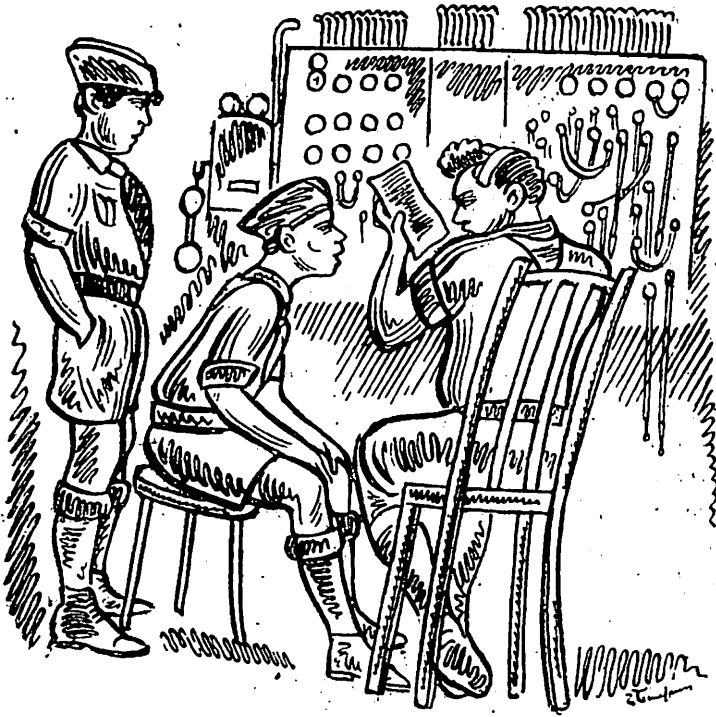
— Յերկուսդ ել յերրորդ ջոկատից եք, այնպես չե՞, — հարցրեց Վազգենը, — ապա նկատելով նրանց ժապավեններն ու համարները, հեղրակացրեց. — հա, իհարկե, համար ութսունիննը և իննսուն:

Լուսինը Ութսունինն սկսեց հաշվել. — համար մեկինց մինչև քառասուն՝ առաջին ջոկատ: Քառասուն մեկից ութսուն՝ յերկրորդ ջոկատ: Հետո ծուլացավ շարունակել:

— Ձեր դպրոցներն արձակվել են, — նորից հարցրեց Վազգենը:

— Վաղվանից այլևս չենք տեսնվելու:

— Այ թե հետաքրքիր կլինի, հա... Մի որ առավոտյան

Սա հայերեն է, բայց գրված է պայմանական նշաններով:

կգնանք պոստի, մի որ ցերեկով, կամ ճաշից հետո, կամ յերեկոյան:

Լավ կլինի...

— Ձահրուժար կլինի, — ջղայնացավ Հրաչը. — քո գործդ ավելի հետաքրքիր է:

— Միթե, իսկ յես այստեղ եմ ձանձրանում: — Ամբողջ վեց ժամ, մինչև կես գիշեր...

Ութսունիննը գրպանից թուղթը հանեց և մոտենալով Վազգենին, խորհրդավոր շշնջաց:

— Սա չէս կարդա...

— Ի՞նչ բան է, — նույնպես շշուշով հարցրեց նա:

— Ձգիտենք: Անծանոթ լեզվով է գրած...

Վազգենը թուղթը վերցրեց և սկսեց յերկար դիտել:

— Անծանոթ լեզվով չի գրած: Սա հայերեն է:

Ութսունինն ու Հրաչը զարմացած նայեցին իրար:

— Այո, հայերեն է, բայց գրված է պայմանական նշաններով: Սա կոչվում է գաղտնագրութուն... Շիֆր...

— Ի՞նչ...

— Գաղտնագրութուն: Այսինքն մի տառի փոխարեն մի ուրիշ տառ են գրում: Մարդ դրա որենքը պետք է իմանա, վոր կարողանա կարդալ: Այ, որինակ, իմ կարծիքով այստեղի խտառկ բառը նշանակում է սկառու: Ուրիշ ի՞նչ բառ կա, վորի մեջ ա և ու տառերն իրար կողքի լինեն: Սկառու և խտառկ, նման են իրար, տղաներ: Ինչպես յերևում է, սրա միայն բաղաձայներն են փոխված, իսկ ձայնավորները նույնն են...

Սկառուները լուռ լուռ ելին նրան, թե զարմացած և թե վախեցած:

— Յես շատ շնորհակալ եմ, վոր յեկաք, — ժպտաց Վազգենը. — յես այլևս պարապութունից չեմ ձանձրանա: Դրանով կգրադվեմ...

— Միայն թե, — նախազգուշացրեց Ութսունիննը, — զգուշ յեղիր, վոր ուրիշի ձեռքը չընկնի և հատկապես՝ Գարեգինի ձեռքը: Շատ ենք խնդրում...

— Լավ, լավ, — հանգստացրեց Վազգենը:

Բայց լավը բավական չէր. — սկառուտական ազնիվ խոսք եր հարկավոր: Յեվ խորամանկ Ութսունինն սկսեց:

— Վազգեն, յես սկառուտական ազնիվ խոսք եմ տալիս քեղ, վոր վոչ վոքի չեմ ասի քո գաղտնի քաղաք գնալու մասին... Վազգենը հասկացավ:

— Սկառուտական ազնիվ խոսք եմ տալիս, — ասաց նա իր հերթին, — վոր այս թուղթը վոչ վոք չի տեսնի և նրա մասին վոչ վոք չի իմանա...

Ութսունինն ու Հրաչը դուրս յեկան:

Մմբատն Ութսունիննին մի անգամ ևս նշանակեց զանգա-
կատան պոստոնում: Ութսունինն աշնտեղ գնաց անտարբեր, վորով-
հետև, գիտեմ, Սաթիկին այլևս չէր հանդիպելու:

Սակայն վորովոր սանդուղքներով վերև բարձրանալիս, նո-
րից նրա սրտում հույսի մի շող ցոլաց: Յերբ հասավ կրոր սեն-
յակը, նրա սիրտն ուժեղ բաբախում էր: Նա բաց արեց ցանկալի
սենյակի դուռը: Վհ, Սաթիկն աշնտեղ չէր...

Կոտրված տրամադրությամբ նա բարձրացավ զանգակատուն:
Յերբ զանգը խփեց, նորից ներքև իջավ կրոր սենյակը: Իհարկե
ափսոս, վոր Սաթիկը չկա, բայց վորևե բանով զբաղվել հար-
կավոր է: Նա շարժական փայտե սանդուղքն ամուր դրեց պատն
ի վեր և բարձրացավ դեպի այն դռնակը, վորը տանում էր յեկե-
ղեցու թիթեղե ծածկի տակ:

Մտավ ներս: Կեսորի արևից թիթեղը չափազանց տաքացել
էր և այժմ նրա տակ սոսկալի տոթ էր — բաղանիքի նման:
Ութսունինն իսկույն քրտնեց և սկսեց ծանր շնչել: Գալիս էր
կիզացած թիթեղի ներկի հոտը և հոտը տաքացած հողի, վորով
սփռված էր այդ վերնատան ամբողջ հատակը:

Աջ ու ձախ կողմերում ծածքը հետզհետե իջնում էր, ցածրա-
նում, նեղանում: Այդ տեղերում մութն էր և Ութսունիննը հա-
մարյա վախենում էր: Բայց իր գլխավերևում, դարձյալ աջ ու
ձախ կողմերում, բացվում էին կտուրի յերկու շարք կիսակլոր
լուսամուտներ: Ութսունիննը կանգնեց վտոների ծայրերի վրա,
բաց արավ նրանցից մեկի ապակին: Իսկույն նրա դեմքին խփեց
դրսից փչող ողի թարմ հոսանքը: Նա մի քիչ զովացավ և շարու-
նակեց առաջ քայլել: Նրանից վախեցած, իսկույն մի քանի աղավ-
նիններ թևերը թափահարեցին և լուսամուտներից մեկի կոտրված
ապակուց դուրս թռան:

Ութսունիննի վտոքը մի փափուկ բանի կպավ: Նա նայեց
ներքև ու տեսավ մի մեռած աղաջի: Կոացավ, վերցրեց: Թշնա-
մին ծակել էր նրա վիզը, ծծել էր արյունը և նրա արնաքամ
դիակը թողել էր այնտեղ...

Քիչ հետո Ութսունիննի աչքերը վարժվեցին կիսախավարին
և նա զարմանքով նկատեց հողե հատակի վրա, այս ու այն կողմն
ընկած բազմաթիվ աղաջիների, բոլորի վրաններն էլ ծակոտած...

Նա հասկացավ: Այդ վամպիրն է արել: Մի մութ անկյունում
թաքնված՝ նա հետևել է իր զոհերին և ապա հանկարծ հարձակ-
վել է նրանցից մեկի վրա: Այդ, իհարկե յեղել է գիշերով, վորով-
հետև վամպիրը գիշերով լավ է տեսնում: Նա բռնել է աղաջի-
ներից մեկին, նրա քնքուշ ու թպրտացող մարմինն առել է իր
ձանկերի մեջ ու սուր ատամներով ծակել է նրա յերակը...

Մյուս աղաջիները վախից ճչացել են խավարի մեջ, թևերն
են թափահարել ու փախչելու փորձ անելով՝ դիպել են թիթեղին:
Ջնգացել է թիթեղը...

Կամ այդ արել են առնետները: Նրանք էլ են սիրում ծծել
աղաջիների արյունը: Նրանց բերանի առջև չորս հատ սարսա-
փելի ատամներ կան, յերկար ատամները: Յերկուսը վերևում, իսկ
յերկուսը ներքևում...

Վամպիրն է յեղել, թե առնետը, միևնույն է: Գիշերվա խա-
վարին այդ թիթեղե թակարդը դարձել է հիանալի ճաշարան:
Թշնամին արնաքամ է արել քանիսին վոր ցանկացել է: Խավա-
րում թպրտացող աղաջիներից յերեկ շատ քչերն են գտել ճա-
նապարհը դեպի ջարդված ապակին, դեպի դուռը...

Ութսունիննը բաց արեց բոլոր լուսամուտները: Թող աղավ-
նիներն աղատվելու ավելի շատ հնարավորություն ունենան...

Հանկարծ Ութսունիննին թվաց, թե այդ մեռած աղաջիներ-
ից մեկը Սաթիկն է: Նա վախեցավ: Հետո հիշեց կրոր սենյակը,
հետո զանգակատունը, հետո զանգը և սարսափից քարացավ: Նա
ուշացել է: Նա նորից մոռացել է զանգը խփել...

Ութսունիննը սարսափահար դեմքով նետվեց դեպի դռնակը
և հենց նույն բոպեյին տեսավ, թե ինչպես առաջին ջոկատի
յերկու սկառուտներ սանդուղքը վար առան և ծիծաղելով հե-
ռացան...

Կանչելն իզուր էր: Նրանք հենց դրա համար էլ արեցին այդ-
պես, վորպեսզի ինքը խայտառակվի... Մմբատն անպայման իրեն
մերձիմահ կծեծի, իսկ այն յերկու սկառուտներն իրանց ջոկա-
տապետ Գասպարի հատուկ հարգանքին կարժանանան...

Դեռ լավ է, վոր նա փայտն իր հետ է բերել: Ապա թե վոչ՝
փայտն էլ կտանեյին... իսկ ժամացույցը չէն վերցրել...

Համարյա կիսախնդար՝ Ութսունիննը կուացավ, բարձրա-
ցավ, նորից կուացավ և իրեն նետեց առաջ, դեպի զանգակատան
սանդուղքը: Կարողացավ բռնել նրա ճաղերից և իսկույն վեր
սլացավ: Ժամացույցն աշնտեղ էր: Կեսն անցել էր մի բոպե:

Ութսունիննը իսկույն զանգը խփեց և ժամացույցի սլաքը յետ տվեց մի րոպե: Նույն վարկյանին սանդուղքների վրա յերևաց Սմբատը, վորին յերևի գնացել էյին կանչելու այն յերկու սկառուները:

Տեսնելով Ութսունիննին իր պոստի վրա, Սմբատը զարմացավ:

— Դու այստեղ ես...

— Իհարկե, ջոկատապետ: Ձե՞ վոր այսոր դու ինձ այս պոստին ես նշանակել:

— Այո՛, բայց...

— Վատ կարծիք ունես իմ մասին, ջոկատապետ, — ժպտաց Ութսունիննը. — յես իմ պոստից մի քայլ չեմ հեռանում...

— Յեվ չես ել քնում...

— Վոչ, այն դեպքից հետո այլևս չեմ քնում...

Սմբատը գոհ մնաց: Նա ուշադիր նայեց տղային և հայտնեց.

— Դու այժմ չաղացել ես: Առաջ շատ լղար էյիր:

— Այո՛:

Սմբատը նստեց և թաշկինակով սրբեց քրտինքը:

— Կարելի՞ յե մի բան հարցնել, ջոկատապետ:

— Հարցրու:

— Ի՞նչ ես կարծում, յես ինչո՞ւ այլևս չեմ քնում պոստի վրա: Ապտակի պատճառով...

— Յերևի:

— Վոչ, ջոկատապետ: Յես քեզ հարգում եմ, դրա համար ել չեմ քնում: Յեթե ինձ այլևս չապտակես, քեզ ավելի շատ կսիրեմ...

Սմբատը զարմացած նայեց:

— Իսկ յեթե վոչ վոքի չծեծես, — ավելացրեց Ութսունիննը, — յես կայծակի արագությամբ կկատարեմ քո յուրաքանչյուր խոսքը: Վատ ե, շատ վատ ե, վոր դու սկառուներին ծեծում ես...

Սմբատն ապշած նայում էր:

— Ձե՞ս վախենում ինձանից, վոր այդպիսի բաներ ես ասում, — հարցրեց նա վերջապես:

— Վոչ, ջոկատապետ, չեմ վախենում: Յես գիտեմ, վոր դու հոգով լավ մարդ ես: Ա՛յ, որինակ՝ անցյալ օրը, դու ինքդ գրկած հիվանդանոց տարար քո ծեծած սկառուին... Դու լավ մարդ ես, բայց չեմ հասկանում, թե ինչո՞ւ մեզ յերբեմն ծեծում ես...

Սմբատը գլուխը կախեց:

— Զանիկ, — մրմնջաց նա, — բոլորը քեզ նման գիտակից չեն: Կարգապահություն չգիտեն...

— Դիտեմ, — բացականչեց Ութսունիննը, Սմբատի փափկելուց վոդեորված, — ջոկատապետ: Բայց դու փորձիր մի ամիս վոչ վոքի չծեծել, փորձիր մեզ հետ վարվել ընկերաբար ու տես թե ինչ դուրս կգա... Ազնիվ սկառուական խոսք, մեր ամբողջ ջոկատը քեզ կսկսի իր յեղբոր պես սիրել: Այն ժամանակ թող կատարեն Գասպարը, Լեոնն ու Մամիկոնը...

Ջոկատապետ Սմբատից այլևս վոչինչ չմնաց: Նստած տեղից Ութսունիննին էյին նայում արյունով լցված, բայց բարի հայացքով յերկու մեծ աչքեր: Սմբատը ցատկեց վոտքի, ձեռքը դրեց Ութսունիննի ուսին և ասաց.

— Ազնիվ հայ արու խոսք, Ութսունինն, յուրաքանչյուր ծեծից հետո իմ սիրտը ցավում ե ու յես խղճում եմ: Դու կարծում ես՝ ինձ դուր ե գալիս, վոր յես ձեզ ծեծում եմ... Լավ, յես մի ամիս, ուղիղ մի ամիս կփորձեմ ձեզ հետ լավ վարվել: Ինձ համար ավելի լավ կլինի, յեթե քո ասածը դուրս գա...

Նա մտերիմ բռնեց Ութսունիննի ձեռքը, սեղմեց, ժպտաց ու գնաց:

Ժպիտ Սմբատի դեմքի վրա... Ութսունիննը ցատկեց սանդուղքների գլխի մոտ և կանչեց.

— Ջոկատապետ...

Սմբատը կլոր սենյակում կանգ առավ: Ութսունիննը իջավ նրա մոտ, պատիվ տվեց և հայտնեց.

— Ների՛ր ինձ, ջոկատապետ, յես գտնվում էյի թիթեղե ծածկի տակ և առաջին ջոկատի սկառուները սանդուղքը վար առան: Դու այդ բանը գիտեյիր, բայց ահա յես խոստովանում եմ: Այլևս չեմ անի...

Սմբատը մտածեց:

— Զանձրալի պոստ ե... Յես քեզ չեմ մեղադրում...

Ապա նայելով Ութսունիննին, ասաց.

— Մյուս անգամ, յեթե նորից այդտեղ բարձրանալու կլինես, զգուշ յեղիր: Յեվ աշխատի՛ր զանգը խփելուց չուշանալ: Դու ժամի կեսը մի րոպե ուշ խփեցիր...

Այս ասելով, նա գնաց:

Ութսունիննը մնաց իր տեղում քարացած: Ուրեմն կարելի յե... Ուրեմն հնարավոր ե շարժել մարդու հոգու ամենալավ լարերը... Ազնիվ խոսք, Սմբատն այնքան վատ մարդ չի, ինչպես թվում ե: Մի մտածիր. — նա գիտեր, վոր դու զանգն ուշացրել ես մի րոպեով, բայց քեզ չեր ապտակում...

Մժբատը կորած մարդ է...

Յեկան Ութսունինին փոխարինելու: Հենց վոր ազատվեց իր պոստից, նա իսկույն քայլերն ուղղեց դեպի հինգերորդ վոր-բանոց: Փոքրահասակ վորբուհիները պատի տակ խաղ էին անում: Մեծահասակներից մի քանիսը գիրք էին կարդում: Նա մտավ ներս և կառավարչի դուռը թակեց:

Դուրս յեկավ կառավարիչը, վոր մոտ յերեսունհինգ տարեկան մի կին էր: Նա խիստ հայացքով նայեց Ութսունինին և հարցրեց:

— Ի՞նչ ես ուզում...

— Կարելի չե տեսնել հորեղբորս աղջկան, Սաթիկին...

— Սաթիկին...

— Այո...

Կառավարչուհին վոտից գլուխ չափեց Ութսունինին և քմծիծաղ տվեց:

— Նրան չի կարելի տեսնել, — ասաց արհամարհաբար շրթունքները սեղմելով և աչքերը կիսափակ անելով:

— Ինչո՞ւ չի կարելի...

— Վորովհետև նա հիմա գտնվում է մի կարևոր տեղում: Իսկ դու, սկառտ, հեռացիր: Սաթիկը հորյեղբոր տղա չունի...

Կառավարչուհին մի անգամ ել չար ծիծաղեց ու ներս մտավ: Ութսունինին վոչինչ չեր մնում, բացի վերադառնալուց: Սակայն նա մոտեցավ մի քանի վորբուհիների և հարցրեց նրանց Սաթիկի մասին:

Վոչ վորք Սաթիկի տեղը չգիտեր...

Տխուր յետ դարձավ սկառտ համար Ութսունինին: Նրա գլուխն անկարող էր լուծել այդ հանելուկը: Ո՞ւր է գնացել Սաթիկը... Պարզ բան է, վոր նա չեր մեռել...

Ութսունինն ամբողջ օրն այդպես տխուր թափառեց, իսկ վերջալույսի ժամանակ, յերբ արևը մայր էր մտնում հեռավոր լեռների յետևում և վերջին շողերի տակ վոսկեգոծվել էին մոտակա արտերը, նա տեսավ իր դասընկեր Արշալույսին:

Այդ հանդիպումը նրան շատ ուրախացրեց: Ուրախացավ նաև Արշալույսը: Նա բռնեց Ութսունինին ձեռքերից, նայում էր նրան ժպտալով, շշնջում էր «սկառտ, սկառտ», չգտնելով ուրիշ ավելի փաղաքշական բառ:

— Մենք բոլոր աղջիկներս միշտ հիշում ենք քեզ և սպասում ենք պարապմունքները վերսկսվելուն, — ասաց նա: — Դու չե՞ս

նեղանա, սկառտ, վոր յես ի՞մ բոլոր ընկերուհիներիս հաղորդել եմ քո խոսքերը...

Ութսունիննը չեր հիշում:

— Վճի խոսքերը — հարցրեց նա:

— Յերեսային ել, մեծին ել, ստեղծում է բնությունը...

— Ա՛յ, այդ խոսքերը... Իսկ ի՞նչ, ընկերուհիներդ հավատում են, թե վոչ...

Այդ հանդիպումն Ութսունին շատ ուրախացրեց:

— Հավատում են: Բայց ուզում են ավելի մանրամասն իմանալ: Դու խոսքերդ լսելուց հետո մենք շարունակ ծածուկ վիճում ենք. — աստված կա՞մ, թե չկա...

— Իհարկե չկա, — տեղակացրեց Ութսունինին:

— Սկառտ, մի օր չե՞ս գա ընկերուհիներիս մոտ, այդ նյութի մասին խոսելու: Մենք կհավաքվենք մի ծածուկ տեղ ու կխոսենք: Կգա՞ս, սկառտ...

— Կգամ:

— Մենք բոլորս դարձանում ենք, թե այդքան բան դու վերտեղից գիտես: Դպրոցներում այդպիսի բաներ չեն սովորում...

— Սովորում են, Արշալույս: Քաղաքի դպրոցներում սովորում են: Յես այդ բոլորն ել այնտեղ եմ լսել, կոմունիստների գալուց հետո:

— Հա, — հիշեց Արշալույսը, — հետո, մեր դասարանի բոլոր աղջիկները հետաքրքրվում են, թե ովքեր են կոմունիստները...

— Այդ ել կբացատրեմ:

Ութսունինը ցավակցաբար նայեց Արշալույսին և հարցրեց:

— Ի՞նչ ե, ձեզ չե՞ն թողնում քաղաք գնալ...

— Թողնում են... Ամիսը մեկ անգամ, այն ել խմբով, վորպեսզի մենք զանազան կողմեր չցրվենք: Միշտ մեզ հետ գնում են մի հավատարիմ աղջկա, վոր մեր բոլոր ասածներն ու արածները հաղորդի իրենց... Ել վերտեղից իմանանք կոմունիստների մասին...

Բաժանվելուց առաջ, Արշալույսը խորհրդավոր տոնով շնջաց.

— Սկսուտ, իմ կարծիքով դու միակ վորքն ես, վորին ընդունել են այս վերջին ժամանակներս: Կոմունիստների գալուց հետո այլևս վոչ վոքի չեյին ընդունում, վոր վորքանոցները վատ մտքեր չմտնեն... Այնպես, վոր միայն դու կարող ես մեզ նորոթյուններ հաղորդել...

Ութսունինը պայմանավորվեց նորից հանդիպել և նրանք բաժանվեցին:

29. ԼՈՒԾՎԱԾ ԳԱՆՏՆԻՔ

Քիրազի հրամանով, գլխավոր պոստի վրա այժմ պահակ եյին կանգնում միաժամանակ յերկու սկաուտներ: Հարկավոր եր բանթողից հետո քաղաք գնացող բոլոր բանվորներին խուզարկել, ապա բաց թողնել: Առաջ այդ գործը կատարում եր միայն մի սկաուտ և չեր կարողանում հասցնել: Բանվորների մի մասը մնում եր առանց խուզարկվելու, իսկ վոմանք ուղղակի ծլկվում եյին:

Իսկ այժմ, մի սկաուտը պիտի խուզարկեր, իսկ մյուսը պիտի հետևեր, վոր ծլկվողներ չլինեն: Բացի դրանից, պատահում եր, վոր գալիս եր մի ավտոմոբիլ և հարկավոր եր նրա անցագրին ստուգել: Մի խոսքով, գլխավոր պոստի վրա շարժումը մեծ եր և մի պահակը չեր բավականացնում:

Այդ պոստը միակն եր, վոր հեռախոս ուներ: Դժվար խնդիրների համար պահակը զանգահարում եր Քիրազին և նրանից խորհուրդ հարցնում: Պատահում եր նաև, վոր հեռախոսը հարկավոր եր լինում սկաուտների ոժանդակ մի խումբ հրավիրելու համար:

Մի որ գլխավոր պոստի վրա կանգնած եյին այդ պոստի «մասնագետ» Սիոնն ու Ութսունինը: Հենց առաջին հայացքից, նրանք միմյանց դուր չեկան: Սիոնը, վոր առաջին ջոկատից եր, տանել չեր կարող ընդհանրապես մյուս ջոկատցիներին: Իսկ Ութսունինը ատում եր Սիոնին իր Կազաչի Պոսա գալու հենց առաջին օրից: Սակայն չնայած իր հակակրանքին, նա փորձեց Սիոնի մեջ արթնացնել մարդկային բարի գծեր, ինչպես Սմբատի մեջ:

— Սիոն, — հարցրեց նա, — ինչո՞ւ յես մարդկանց ծեծում, չե՞ վոր...

— Լավ եմ անում, — գոռաց Սիոնը. — իսկ դու քիչ խոսիր: Քեզ այստեղ ինձ ոգնական են նշանակել և վոչ թե հրամայող...

Ութսունինը ստիպված լռեց: Նա մի թարվեց միայն նրանով, վոր պատի վրա Սիոնի անունը գրելով առիթ եր տվել, վոր գոնե մի անգամ ել նա ծեծվի...

Վորոշ ժամանակ նրանք ձանձրանում եյին, բայց հետո, յերբ հնչեցին բանթողի շահկները, դրուժյունը փոխվեց: Իսկույն յեքակցին բազմաթիվ բանվորներ, վոր դեպի պոստն եյին շտապում:

Սիոնն անցավ գործի: Խուզարկեց մեկին, յերկրորդին, յերրորդին, բոլորին ել բաց թողեց: Չորրորդի գրպանից նա հանեց յերեք կտոր տուևիտի սապոն, դրեց մի կողմ և նրան նույնպես, բաց թողեց:

Ութսունինը զարմացավ, վոր Սիոնը նրան չծեծեց: Բայց հետո նկատեց, վոր նա վոչ վոքի չի ծեծում, այլ ընդհակառակը, կարծես ասում ե.

— Լավ ես արել, սիրելիս, վոր գողացել ես: Վաղն ել գողացիր: Միևնույն ե, վոր հետդ վոչինչ չես տանի...

Յերբ բանվորների գլխավոր հոսանքը պոստով անցավ, պոստի վրա մնաց սապոնի, գուլպայի, թուզի, հագուստի մի ամբողջ կույտ, հանված չորս թե հինգ բանվորի գրպաններից: Սիոնը ջոկեց մի քանի արժեքավոր իրեր, դրեց իր գրպանը և սպառնալիքն նայելով Ութսունինին, ասաց.

— Պատահաբար մարդու բան չասե՛ս...

Հետո ցույց տալով ճամբի յեզրին թափված մյուս իրերը, գլխով արեց.

— Մի բան ել դու վերցրու...

— Ինձ պետք չի...

— Դու գիտես:

Քիչ հետո, յերևաց միայնակ մի բանվոր, վոր գալիս եր դեպի պոստը: Սիոնը պատրաստվեց նրան խուզարկելու: Իր փայտը հանձնեց Ութսունինին: Բանվորը կանգնեց: Սիոնը խուզարկեց նրան, վոչինչ չգտավ, բայց հանկարծ տարավ, բերեց ու մի պինդ ապտակ հասցրեց բանվորի յերեսին:

— Սրիկա, — գոռաց նա, — թալանեցիք Կազաչի Պոստը: Այսքան ել ապրանք գողանան...

Այս ասելով, նա ցույց տվեց ճամբի յեզրին թափված իրերը...

Ութսունինը ապրեց զարմանքից, իսկ բանվորը պինդ սեղմեց բռունցքն ու մի սոսկալի հարված հասցրեց Սիոնի տափակ բթին:

— Լակոս, — գոռաց նա, — ստախոս սրիկա:

Արյունոտ քիթը բռնած, Սիոնը տենդագին զանգահարեց հեռախոսը:

— Պարոն Քիրազ, պարոն Քիրազ, խնդրում եմ շտապես այստեղ, սկաուտներով միասին:

Չորս կողմից մարդիկ վազ տվեցին դեպի գլխավոր պոստը, իսկ քիչ հետո յերևաց սկաուտապետը, սկաուտների հետ:

— Ի՞նչ ե պատահել, — հարցրեց նա:

— Պարոն Քիրազ, — դիմեց Սիոնը նրան, — այս բանվորն ահա այսքան բան ե գողացել: Խուզարկեցի, խփեց: Ուզում եր փախչել...

Բանվորն առաջ նետվեց իրեն պաշտպանելու համար, բայց Ութսունինը բղավեց.

— Սուտ ե ասում: Ուզում եք ինձ դուրս արեք: Սուտ ե ասում: Նա իրերն ուրիշներից հանեց: Այս բանվորը մեղավոր չի...

Հավաքվածները զարմացած նայեցին Սիոնին, վորը կատաղությունից իրեն եր ուտում, չիմանալով թե ինչ անի: Դրությունը փրկեց սկաուտապետը:

— Կարող ե պատահել, վոր Սիոնը սխալվել ե, — յենթադրեց նա. — բայց դրա համար բանվորը իրավունք ունի պահա-

կին ծեծելու: Լսի՛ր, բանվոր, դու կարող ես վաղվանից աշխատանքի չգալ: Յես կհայտնեմ ամերիկացիներին այս բանը և կխնդրեմ, վոր քեզ վռնդեն...

— Կտեսնենք... մոմաց բանվորն ու հեռացավ:

Քիրազը թեևանցուկ արեց Ութսունինին ու տարավ մի կողմ:

— Ամեն ինչի մեջ չեն խառնվի, սիրելիս, — խրատեց նա. — ամեն տեղ անկեղծ խոսելը հիմարություն ե...

Ապա դառնալով Սիոնին՝ հրահանգեց,

— Սրա հետ վատ չվարվես: Քեզ անտեղի նեղություն պատճառեց, բայց կուղղվի... Սա վատ սկաուտ չե...

Յեվ գնաց:

Այժմ արդեն, Ութսունինը համարյա համոզված եր, վոր Սիոնն այն չորս-հինգ բանվորների հետ խորհրդավոր կերպով աչքով եր պնում և յերբ նրանց գրպաններից իրերը հանեց ու նրանք հեռացան, նրանց գրպաններում անպայման ուրիշ իրեր ել մնացին... Ահա թե ինչու Սիոնը չեր բարկանում նրանց վրա: Միթե գողն իր ընկերներին կվշտացնի...

Զսպված գաղանի նման Սիոնը նայում եր Ութսունինին, բայց վոչինչ անել չեր կարող: Քիրազի խոսքերը նրան սաստել էին:

Պատի վրա, հեռախոսը զանգահարեց:

— Լուսմ եմ, — կանչեց Ութսունինը, խոսափողը վերցնելով: Նրա ականջին հնչեց Վազգենի ձայնը:

— Տեղեկացա, վոր այդ պոստումն ես: Հենց վոր կգան քեզ փոխարինելու, անմիջապես անցիր ինձ մոտ: Յեթե կարող ես Հրաչին ել բեր, Խորհրդավոր գրության գաղտնիքը լուծված ե...

Դադարիքը լուծված ե... Ել Ութսունինն ի՞նչ համբերությամբ սպասի պոստի վրա: Սուտ չի ասում Վազգենը: Միթե իրոք, նա կարդացել ե անհասկանալի բառերը...

Մինչև պոստի վերջնալն Ութսունինն այդ մասին եր մտածում: Իսկ յերբ փոխարինվեց, անմիջապես գտավ Հրաչին և նրանք միասին վազ տվեցին հեռախոսակայան:

Վազգենն այժմ հերթապաշտյուն եր անում կեսորից մինչև յերեկո: Նա նստել եր և անհամբերությամբ սպասում եր տղաներին: Յերբ նրանք ներս մտան, նա առանց բարև տալու կամ առնելու, նրանց առջև դրեց մի թղթի կտոր, հետևյալ գրությամբ.

Բ գ դ զ թ ժ ւ խ ծ կ հ ձ դ ճ մ

յ ն շ չ պ ջ ո ս վ տ ր ց փ ք ֆ

— Ի՞նչ բան ես սա, — հարցրին սկաուտները, վոչինչ չհասկանալով:

— Սա գաղտնի գիտությունն է բանալին:

— Ի՞նչ բանալի...

Վազգենն սկսեց ավելի մանրամասն բացատրել:

— Ինչպես նկատել եյի հենց առաջին հայացքից, «խղառկ» բառը շատ նման է սկաուտ բառին: Դրանից ել յեղրակացրի, վոր գաղտնի գրություն մեջ ձայնավոր տառերը մնացել են նույնը և միայն բաղաձայներն են փոփոխված: Սկսեցի փնտրել և ահա գտա, վոր բանալին այս է: Նրանք բաղաձայները բաժանել են յերկու շարքի և յերբ վոր մի տառ է պետք յեղել, նրանք վերցրել են նրա տակի կամ վրայի տառը: Որինակ, սկաուտ գրելու համար վերցրել են ս տառի վերևի դ-ն, կ տառի տակի տ-ն, ա և ու տառերը՝ իրրե ձայնավորներ, թողել են նույնությամբ և վերջապես տ-ի փոխարեն վերցրել են նրա վերևի կ-ն...

Սկաուտները, բերանները բաց լսում եյին նրան: Հրաչը հաղթական նայեց Ութսունինին, կարծես ուզում եր ասիլ:

— Յես չասի, վոր Վազգենը կգտնի...

— Իսկ ի՞նչ եր գրություն բովանդակությունը, — հետաքրքրվեց Ութսունինը:

Վազգենը գրպանից գրությունը հանեց և բանալու ոգնությամբ սկսեց կարդալ: Ութսունինը ու Հրաչը ծայր աստիճան լարված սկսեցին հետևել և ահա, անհայտ տառերի արանքից գուրս լողաց բառը բառի յեանից վողջ նախադասությունը:

— Վերոհիշյալ... սկաուտներս... և հայ... արիներս... իբրև... ամենից... հավատարիմները... սկաուտանոցում... կազմում... ենք... գաղտնի... միություն... կոմունիստական... գաղափարների... դեմ... կովելու...

— Այ քեզ բան... — ապուշ կտրեց Հրաչը:

— Կոմունիստական գաղափարների դեմ... — հազիվ կակագեց Ութսունինը: — Իսկ ովքեր են այդ «վերոհիշյալները»...

— Դժբախտաբար չգիտենք, — գլուխն որորեց Վազգենը: — Թե կգիտենայինք, լավ վերոհիշյալ ցույց կտայինք...

Հրաչը նորից գրությունը ձեռքն առավ, կարդաց ու յեզրակացրեց:

— Ուրեմն բոլոր հայ արիներին չէն վերցրել այդ գաղտնի միություն մեջ...

— Այդպես է յերևում... վարվել են շատ զգույշ...

Ութսունինը հուզված վեր կացավ: Նրա նիհար կուրծքն արագ վեր ու վար եր անում:

— Կոմունիստական գաղափարների դեմ կովելու համար... — բացականչեց նա: — Ազնիվ սկաուտական խոսք, այս կոմունիստները շատ լավ մարդիկ են: Նրանք վերջացրին պատերազմները, սովածներին հաց տվեցին, չթողեցին, վոր կրոնով և ուրիշ բա-

Նրանք ճկույթները մոտեցրին միմյանց...

ներով հարուստները մեզ խաբեն ու շահագործեն... Ազնիվ սկաուտական խոսք՝ յես կոմունիստների կողմն եմ...

Վազգենը նրան ընդհատեց:

— Ուղում ես, հենց հիմա զանգահարենք քաղաք 'և հայտնենք մեր գյուտի մասին: Թող գան, այդ սրիկաներին ձերբակալեն:

— Կարիք չկա, — մերժեց Հրաչը: — միևնույն է, մենք սրիկաների անունները չգիտենք... Ավելի լավ է լռենք ու հետևենք...

— Ծիշտ ե, — համաձայնվեց Ութսունինը, — բայց լուին ու հետևելը բավական չե: Յես առաջարկում եմ, վոր մի միություն ել մենք կազմենք, կոմունիստական գաղափարները տարածելու համար: Որենքով պետք ե, վոր իբրև թե սկառտներին այդպիսի խնդիրներին հեռու պահեյին, բայց քանի վոր նրանք իրենց միությունն են կազմել, յեկեք մենք ել մերը կազմենք...

— Ի՞նչ դնենք անունը, — հարցրեց Վազգենը, վորին այդ բանը բավական հետաքրքրում եր:

— Դու յե՞լ ես համաձայն, բացականչեց Ութսունինը. — ուրեմն յերեքով ենք:

— Այո, համաձայն եմ, — հաստատեց Վազգենը: Քանի վոր նրանք, խառնվում են քաղաքական խնդիրներին, յես ել կխառնվեմ...

Ութսունինը ձայնը ցածրացրեց.

— Բայց զգուշ պետք ե լինենք, սկառտներ. ով վոր մի խոսք բաց թողնի...

— Յեկեք յերգվենք, — առաջարկեց Հրաչը:

Ութսունինը գոտուց արձակեց իր դանակը, մի քիչ ձեղքեց իր ձկութը, հետո Հրաչինը, հետո Վազգենինը: Նրանք ձկութները մոտեցրին միմյանց, արյունները խառնեցին իրար ու յերգվեցին:

— Յերգվում ենք սկառտական ազնիվ խոսքով, վոր վոչ վոքի վոչինչ չենք ասի և հավատարիմ կսլայքարենք մեր... մեր...

— Կոմունիստական բջիջի համար, — անվանեց Ութսունինը:

— Կոմունիստական բջիջի համար, — կրկնեցին Հրաչն ու Վազգենը:

Նրանց հիմնադիր ժողովը դրանով փակվեց:

30. ԱՄԵՆԱԼԱՎ ԱՐԻՆ

Սկառտապետ Քիրազը սոսկալի տխրել եր: Ամենալավ արին, իր շունը, — հիվանդ եր: Ահա յերրորդ օրն եր, վոր նա վոչ քաղցր կաթ եր ուտում, վոչ ել ընդհանրապես վորևե բան: Վշտահար Քիրազը նրա մոտից չեր հեռանում: «Արի, արի, իմ խելոք արի» — կրկնում եր նա անդադար, բայց շունը միայն նայում եր տխուր հայացքով և տեղից շարժվել չեր կարողանում:

Սկառտների համար պետք եր նոր սպիտակեղեն դուրս գրել, բայց վոչ մի ջոկատապետ չեր համարձակվում մտնել Քիրազի

սենյակը, այն ել այդպիսի մի խնդրով: Գարեգինը, — նույնիսկ նա, — զբաղված եր զուտ Արիի վերաբերող հարցերով:

Կեսորին Քիրազի մոտ յեկավ Կազաչի Պոստի գլխավոր բժիշկը, այն մի աչքանին, վորին Ութսունինն արդեն տեսել եր: Դեռ նա ներս չեր մտել, յերբ հայտնվեց միստեր Նոնսը: Իսկույն բոլոր սկառտները, վոր սկառտանոցի առջև, դեռ ուղեն ցրված, զանազան գործերով եյին զբաղված, պատվի առան նրան: Միստեր Նոնսը, առանց նայելու նրանց, իր փայլուն սապոգներով դոփելով գետինը, մտավ Քիրազի մոտ: Թվում եր, թե նրա հսկայական կազմվածքը չպիտի անցներ սկառտապետի փոքր դռնով:

Մի քիչ անց, Քիրազի դռնից դուրս թռավ Գարեգինը մի դեղատոմս ձեռքին: Կազաչի Պոստի դեղատանն իսկույն պատրաստեցին հարկավոր դեղերը և տասնհինգ րոպե չանցած, Գարեգինը վերադարձավ: Սկառտները հարցին, թե ինչպես ե շան առողջությունը, նա կարճ պատասխանեց.

— Թոքային բորբոքում ե ստացել... Առողջանալու համարյա հույս չկա...

Միստեր Նոնսից հետո, հիվանդին տեսնելու յեկան միս Ադամսը, միս Ֆայենը, դոկտոր Եկշոնը, օրիորդ Սիրանուշը և ուրիշ շատերը: Դեռ նրանից վոչվոք դուրս չեր յեկել, յերբ շնչափութուր վազելով, սկառտանոց ներս ընկավ պահեստապետ Արտուսյանը:

— Դողություն, — գոռաց նա. — ամբողջ պահեստը թալանել են...

Նա ահաբեկված տեսք ուներ: Վախվելով ներս մտավ Քիրազի սենյակը և ամեն ինչ պատմեց նրան: Իսկ մի քիչ հետո, սկառտները Գարեգինի միջոցով իմացան գործի մանրամասնությունները:

Բանից դուրս ե գալիս, վոր դա առաջին գողությունը չեր: Պահեստից հաճախ եր ապրանք պակասում: Բայց Արտուսյանը դա վերագրում եր բանվորներից մի քանիսի հերթական մանր գողություններին: Սակայն այսօր, պահեստը բաց անելիս, նրա աչքով եր ընկել զգալի դատարկություն: Ապրանքը ստուգելուց հետո պարզվել եր, վոր պահեստից պակասում եյին քսանվեց պարզ զանազան ուտելիքներ: Քսանվեց պարկ... Դա հո մի ամբողջ ֆուրգոն եր, յեթե վոչ ավելին... Իսկույն հարցաքննել եյին

պահեստի և գլխավոր պոստի միլիցիոներներին, բայց նրանք վոչինչ չեյին տեսել...

Սոսկալի ջղայնացած՝ դուրս յեկավ Քիրազը և միջանցքում կախված գրատախտակի վրա կավիճով գրեց.

«Հրաման: Հրամայում եմ առաջին ջոկատապետ Գասպարին, իր հայեցողությամբ, անմիջապես միջոցներ ձեռք առնել գողությունը պարզելու համար: Այն սկսուտապետը, վորն անձամբ կրոնի գողին, կստանա ամենալավ արիի կոչումը: Վահան»:

Գասպարը պայծառացավ: Նրանք անպայման կգտնեն գողերին...

Անմիջապես անցնելով իր պարտականություններին, Գասպարը հավաքեց չորս ջոկատների ամենահուսալի սկսուտներին: Յերեկոյան նրանք նորից պիտի հավաքվեյին, բայց թե ինչու համար՝ վոչ վոք չգիտեր:

Այդ սկսուտների մեջ եր նաև առաջին ջոկատի Վարդանը, վորի հետ Ութսունինը սովորել եր դրոշակախոսելը: Հրաչն ու Ութսունինը վորոշեցին, վոր Գասպարը խորամանկ մարդ է և անպայման նրան կհաջողվի բռնել գողին կամ գողերին:

Այս յենթադրությունների տակ իջավ իրիկունը: Սկսուտները քնեցին, իսկ Գասպարի ընտրած խումբը գնաց:

Յերեկ արդեն լուսանում եր, յերբ Ութսունինն ու Հրաչն արթնացան: Աղմկելով ներս եյին մտնում Գասպարն ու իր խումբը: Հրաչը նստեց, աչքերը տրորեց և կանչեց Վարդանին.

— Պատմիր, — խնդրեց նա. — գտա՞ք գողերին թե վոչ...

— Գողերին չգտանք, — խոստովանեց Հրաչը, — բայց հետաքրքիր շատ բաներ պատահեցին:

— Դե պատմիր, — շապկեցրեց Ութսունինը իր հերթին:

— Մենք այստեղից գնացինք առանց վոչ մեկին հայտնելու: Միստեր Նոնսից խնդրեցինք բանալիները և ծածուկ մտանք պահեստ ու թագնվեցինք: Այդ մասին վոչ Արտուսյանն իմացավ, վոչ պահեստի միլիցիոները, — Արտուսյանն արդեն տուն եր գնացել, իսկ միլիցիոներին միստեր Նոնսը մի կողմ քաշեց ինչ վոր պատրվակով:

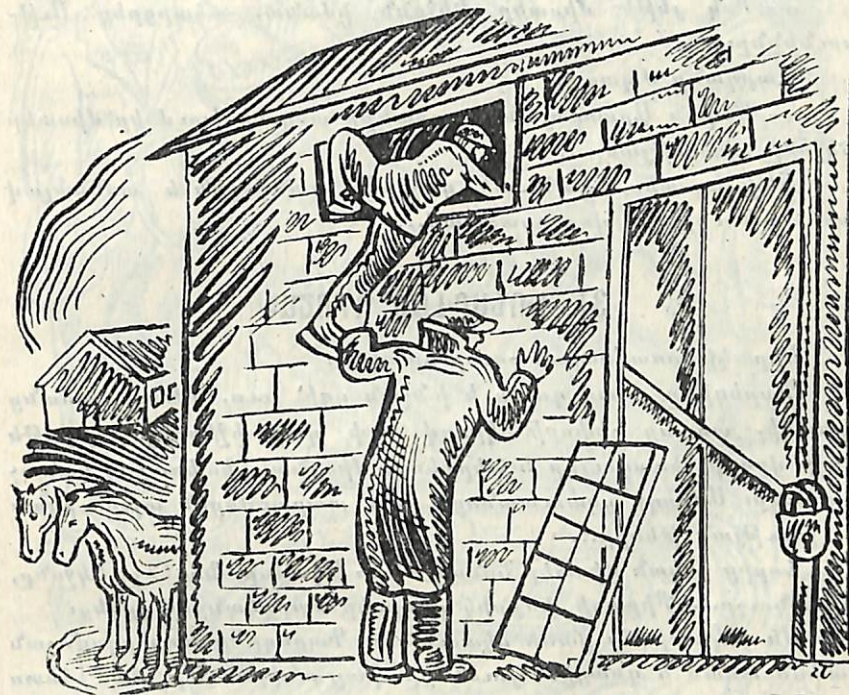
Արդեն կես գիշերն անց եր, յերբ հանկարծ լսեցինք ֆուրգոնի ձայն, վորը կանգ առավ պահեստի դռան մոտ: Շունչներս պահեցինք: Քիչ հետո, լուսամուտներից մեկի ամբողջ փեղկը տեղահան յեղավ և անշուշտ ներս մտան յերեք մարդ: Յերբ նրանք մտան պահեստի խորքը, իսկույն Գասպարն ու մի քանիսը նրանց բռնեցին և մթան մեջ սկսվեց սոսկալի մի տուրու-

դմբոց: Մեզանից մեկը լուցկի վառեց և նույն ըոպեյին պարզվեց թյուրիմացությունը, — մեր առջև կանգնած եյին պահեստապետն ու պահեստի յերկու բանվորներ:

— Ա՛... — բացականչեց Գասպարը, — այդ դժեք եք, պարոն Արտուսյան... Յես կարծեցի...

Արտուսյան մի մոայլ հայացք գցեց մեզ վրա և ժպիտով բողբոջեց Գասպարին.

— Այդպես եք հսկում... Գողերին բռնելու փոխարեն քիչ քնաց ինձ սպանեցիք...

...Լուսամուտներից մեկի ամբողջ փեղկը տեղահան յեղավ և անշուշտ ներս մտան յերեք մարդ:

Գասպարը ներողություն խնդրեց, մենք գլուխներս քաշ արինք, Սիոնը հանցավոր ժպտաց: Արտուսյանը, վոր յեկել եր քաղաքի վորբանոցների համար մթերք տանելու, բարձեց ֆուրգոնն ու գնաց:

Յեվ այդպես, մենք գողերին չգտանք...

— Իսկապես չգտաք, — հարցրեց Ութսունինը յերկիմաստ նայելով:

— Զգտանք:

— Իսկ Արտուտյանը...

Վարդանը վախեցած շուրջը նայեց:

— Հասկացա՞ր, — շշնջաց նա:

— Միթե արևի պես պարզ է, — բացականչեց Հրաչը: — Իսկ հետո...

— Հետո ուրիշ վոչինչ... Մնացածը առավոտյան կիմանաք... Սիրեն այժմ ունի և՛ հարյուր հիսուն դոլլար, իսկ Գասպարը՝ յերկու հարյուր...

— Իսկ յեթե միտեր Եկջոնն իմանա՞, — հարցրեց Ութսունինը:

Վարդանը ժպտաց:

— Պարոն Արտուտյանը ապրանքը տեղափոխում էր միտեր Եկջոնի գիտությամբ...

Յե՛վ այսպես, պահեստի գողերը չգտնվեցին և ամենալավ արիի անունը վոչ վոք չստացավ...

31. ԽՈՆԱՐՎԱԾ ԴՐՈՇԱԿ

Կիրակի առավոտյան շունը սատկեց:

Գարեգինը յելավ դուրս և ինչան սգի՝ լուռ, տխուր, առանց պատվի, առանց շեփորի՝ կիսով չափ վար իջեցրեց յերկաթե ձողի վրայի յեռագույնը և ներքևում միայնակ ֆոֆոացող կանաչ դրոշակը: Ամբողջ սկառտանոցի վրա տարածվեցին տխրության ու լուռության թևերը...

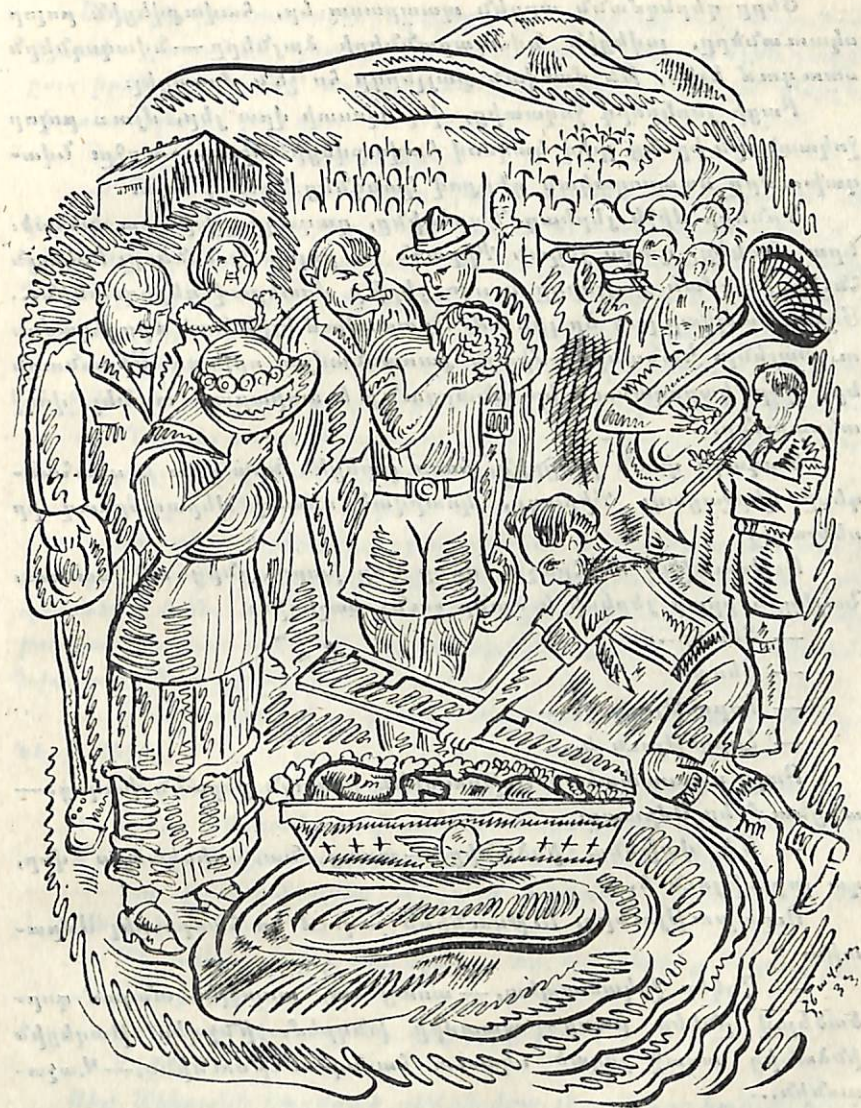
Նորից յեկան միտեր Նոնսը, հետո Ադամսը, Փայենը, Եկջոնը, Սիրանուշը... Բիրադի փոքրիկ սենյակը մարդկանցով լցվեց:

Սև ջոկատի մի քանի սկառտներ, Գարեգինի խորհրդով, շան չափսն առան և դնացին հյուսնոցը բաց անելու: Մի ժամ հետո նրանք վերադարձան մի վոսկեզոծ դագաղի հետ միասին:

Ութսունինին թվում էր, թե նա յերազ է տեսնում: Միթե շանը պիտի դագաղի մեջ դնեն...

Սկառտապետի դուռը բացվեց և յերևաց ինքը, Բիրադը, աչքերը կարճրած: Հավաքված սկառտներն իսկույն դես ու դեն ցրվեցին, իսկ ջոկատապետները ցավակցաբար սեղմեցին պետի ձեռքը:

Բիրադը գնաց դուրս և մատնացույց անելով յերկաթե ձողի մոտի տարածությունը, հրահանգեց.

Սկառտապետը լաց էր լինում: Արտասովում եյին նաև միս Ադամսն ու Փայենը:

— Փորեցեք...

Ու նորից ներս մտավ: Իսկ քիչ հետո յերևաց նրա դեմքը իր սենյակի լուսամուտում: Նա նայում էր, թե ինչպես է գնում փորելու աշխատանքը:

Յերբ գերեզմանն արդեն պատրաստ եր, հավաքվեցին բոլոր սկառուները, լավեցին նվագարանների ձայները — նվագողներն ստուգում էին, թե մահվան քայլերգը հո չի մոռացել:

Բացի յերկրորդ ջոկատից, վոր պոստի վրա յեր, մյուս բոլոր ջոկատներն իրենց լրիվ կազմով հավաքվեցին փոսի շուրջը: Նվագախումբը սպասողական դիրքով կանգնեց նրանց մոտ:

Դռների միջև յերևաց Գարեգինը, դագաղը գլխի վրա պահած: Նրա յետևից, դուրս յեկան Քիրազն ու բոլոր մյուսները: Իսկույն հնչեց. թաղման քայլերգը և սգո յերթը մոտեցավ գերեզմանին... Սկառուապետը լաց եր լինում: Արտասովում էին նաև միս Աղաման ու Ֆայենը: Կանանցից միայն քառասնամյա որիորդ Սիրանուշն եր, վոր կարողանում եր անարցունք և արիաբար տանել վողջ տեսարանը...

Դագաղը փոսն իջեցրին, հողը լցրեցին նրա վրա և սգահանդեսը վերջացավ: Քիրազը, կոտրված սրտով վերադարձավ իր սենյակը:

Ութսունինն ու Հրաչը, վոնց վոր խորը քնից արթնանան: Նայեցին իրար յերեսի և ծանր շունչ քաշեցին:

— Տեսա՞ր...

— Տեսա:

— Լրբություն չե՞...

— Լրբություն ե...

Բայց սարսափահար Ութսունինն իսկույն բերանն փակեց. — անցնում եր Սմբատը:

— Մի վախենա ինձանից, — ասաց նա, — իսկապես վոր, դա լրբություն ե...

Ուրախությունից, Ութսունինն ուզում եր համբուրել Սմբատին:

— Ընկեր ջոկատապետ, — ասաց նա, առաջին անգամ գործածելով ընկեր բառը — պատմիր խնդրեմ, ի՞նչպես թաղեցին ինձանից առաջ յեղած սկառու համար Ութսունինն, — Վաչագանին...

Սմբատի աչքերը դայրույթով լցվեցին: Նա գոռաց.

— Շշան նման...

— Վոչ այս շան նման, — սրբագրեց Հրաչը:

— Այո... Վոչ այս շան նման...

Յեվ ջոկատապետը նայեց թարմ հողաթմբին, թքեց ու հեռացավ...

Ամբողջ սկառուանոցում սկսվեց զաղտնի զրույց ու վիճաբանություն՝ պատահած դեպքի մասին... Բոլորը քննում էին դեպքն ըստ իրենց գիտցածի՝ աշխատում էին վորոշել. — ճիշտ վարվեց սկառուապետը, թե վոչ:

Գարեգինը բացատրում եր.

— Պետն այդ բանն արեց իբրև որինակ մեզ համար: Չե՞ վոր մեր պատվիրաններից մեկն ասում ե. — սկառու սիրում ե կենդանիներին... Այ, որինակ մեր բոլոր խմբակների զրոշակների վրա կենդանիներ ու թռչուններ են նկարված. — ընձուղտ, աղվես, դայ, արծիվ, բագե... Պետն, իհարկե, ճիշտ վարվեց...

Հանկարծ տեղի ունեցավ մի տարրինակ բան: Ո՞վ կսպասեր սև ջոկատի հեզ ու խելոք Միրանից այդպիսի բարկություն...

— Դու յեկ ես գլուխդ քարով տվել, — գոռաց նա, — պետն ել...

Բոլորը կաթվածահարի նման յեղան:

— Ի՞նչ... ի՞նչ... — կմկմաց Գարեգինը:

— Ինչ ու զահրումար, — շարունակեց Միրանը ձայնն ավելի բարձրացնելով. — սկառտին գիշեր-ցերեկ աշխատեցնում են, շան պես ծեծում են, մեռնելիս քաշ են տալիս, զցում մի փոստի մեջ, իսկ շան համար սուգ են հայտարարում, զրոշակ են իջեցնում, նվագում են... Լրբեր...

— Ո՞ւմ ես ասում, — գոռաց Գարեգինն իր հաստ շրթունքների միջից:

— Քեզ ել, քո պետիդ ել: Յերկուսիդ ել հերն անիծած...

— Լո՛ր, անդգամ, — վորոտաց Գարեգինը, վեր կենալով: Միրանը նույնպես վոտքի թռավ և մոտեցավ նրան:

— Դու չհամարձակվես անդգամ անվանել բանվորին, թե չե դունչդ կփշրեմ...

— Մի մոռանա, վոր դու սկառու ես, — հիշեցրեց Գարեգինը:

— Յես բանվոր եմ:

— Վոչ, դու սկառու ես: Հայ արի յես:

— Վոչ!!!

Յեվ Միրանի կարմրած դեմքի վրա յերակները կանգնեցին: Նույն բոպեյին բացվեց փոքր ննջարանի դուռը և ամբողջ սև ջոկատը դուրս թափվեց:

— Ի՞նչ ե պատահել, — հարցրեց փականագործ Գրիգորը, առաջ գալով:

Հրաչը յեղելությունը հաղորդեց նրան: Գրիգորը նայեց Գարեգինին, նայեց յերկար, ապա մոտեցավ: Բայց իսկույն, ուրիշ

յերկու սև ջոկատցիներ, գուշակելով Գրիգորի մտադրութիւնը, մոտեցան և բռնեցին թևերից:

— Թողէք, — բղավեց նա:

Բոլորն իրար խառնվեցին:

— Թող, Մկրտիչ, թող Սարգիս, — խնդրեց նա, թևերը թափահարելով:

Նրան բաց չթողեցին: Իսկ նրա փոխարեն, Գարեգինին պատասխանեց ձուլարանի Գևորգը:

— Կորիւր անմիջապէս, թե չե բուրդդ քամուն կտանք: Պետիդ ել կասես, վոր թքել ենք իր վրա յեւ, իր շան վրա յել...

Գարեգինը գնաց:

— Լսիր, — կանչեց Միհրանը նրա յետևից, — կասես նրան, վոր յեթե համարձակվի ինձ վռնդել, աղնիվ բանվորի խոսք, ամբողջ սև ջոկատը վոտքի կկանգնի...

— Ո՞ւմ դուրս անի, — վորոտաց Մկրտիչը, — մենք խո իր սեփական հացը չենք ուտում: Ա՛յ, այս ձեռներով ենք աշխատում, սրիկաներ... Առանց ոռճիկի, մի վոր հացով բանվոր են պահում. կարող են դուրս անել...

Գարեգինը գնաց, իսկ սև ջոկատը մնաց հենց այդպէս հավաքված: Նրանք սպասում էին: Յեւ իրոք, քիչ հետո նորից յերևաց Գարեգինը և ձայն տվեց.

— Յեկ, Միհրան, պետք քեզ կանչում ե...

— Թող ինքը գա, — առաջարկեց Միհրանը:

Սև ջոկատը հրհռաց:

Գարեգինը թքեց, հեռացավ, ապա լերկորդ անգամ յեկավ:

— Ի՞նչ կա, լրտես, — հարցրեց Սարգիսը:

Գարեգինն ուշադրութիւն չդարձրեց նրա վրա, մոտեցավ Միհրանին և հայտնեց:

— Սկսեցանք արդէ ու հայ արիական նշանդ տնւր...

Միհրանն անմիջապէս պոկեց նշանը գլխարկի վրայից, գրպանից հանեց տետրն ու հանձնեց Գարեգինին: Միայն յերկու բառով անցավ և նա վերադարձավ, այս անգամ միայն սկսեց անդադրել ձեռքին:

— Վերցրու, — ասաց նա ու գնաց:

Սև ջոկատը հավաքվեց Միհրանի գլխին, վորն առանց սխալվելու բաց արեց սև եջն ու կարդաց.

«Հարգելով իմ շան հիշատակը, յես այսօր դուրս չեմ անում քեզ, այլ միայն զրկում եմ հայ արիական կոչումից: Յեթե յեր-

կորդ անգամ փորձես դուրս գալ իմ դեմ և իմ դեմ գրգռել սև ջոկատը, յես քեզ դուրս կշարտեմ իբրև անկարգապահի»:

Վճշ, Վահան Բիրազը կատակ չեւ անում...

32. ԺՈՂՈՎ

Յերեկոյան Ութսունինը հեռախոսակայանում ժողով նշանակեց: Ներկա պիտի գտնվէին յերդված յերեքը և Միհրանը: Նա մտածեց կանչել նաև Սմբատին ու Վարդանին, բայց հետո թողեց: Նրանց հանդեպ այնպէս վստահ լինել, ինչպէս Միհրանի՝ առայժմ չեւ կարելի:

Յեւ ահա, կենտ, կենտ, գործադրելով ամեն տեսակի զգուշութիւն, սկսեցին հավաքվեցին Վազգենի մոտ: Միհրանը յեկավ ամենից առաջ և մինչև բոլորի հավաքվելը՝ զրուցում եւ Վազգենի հետ:

Ութսունինը հիշեց քաղաքում իր տեսած ժողովները և դիմեց հավաքվածներին:

— Ընկերներ... Ժողովը համարում եմ բացված: Այսօր մենք խոսելու յենք հետեյալ նյութերի մասին. — առաջին՝ շան թաղումը: Յերկրորդ՝ գաղտնի գրութիւն հարցը: Յերրորդ՝ ընդունելութիւն: Չորրորդ՝ ուրիշ հարցեր...

Առաջին հարցի մասին շատ քիչ խոսեցին և բոլորն ել յեկան մի յեզրակացութիւն. — շան թաղումը լրբութիւն ե: Այդպէս ել գրեցին արձանագրութիւն մեջ: Յերկրորդ խնդրի մասին խոսք վերցրեց Միհրանը:

— Սկսեցանք, ասաց նա. — յերբ Ութսունինը ինձ պատմեց Հրաչի դատած թղթի մասին, յես նրան վռչինչ չասեցի: Մեր ժողովում յիս յերդվել էի լուրսիւն պահպանել... Բայց հիմա պիտի ասեմ, — Բիրազի ղեկավարութեամբ սկսեցանք, իսկապէս, վոր կաղմված ե այդ գաղտնի միութիւնը, հետեյալ անդամներով...

— Սիւն... Գարեգին... Գասպար... Լևոն... Վահան... Մամիկոն... Սեդրակ... Հրանտ... Սև Վահան... Սպիտակ Վահան... Յես ել էի, բայց այժմ, իհարկե, ինձ վռնդել են...

— Ասիտոս — ցավեց վազգենը. — յեթե չվռնդէին, դա մեզ շատ ոգտակար կլինէր...

Յերրորդ խնդրի մասին ևս խոսեց Միհրանը:

— Ընկերներ, — ասաց նա այս անգամ, — խնդրում եմ, վոր ինձ ել ընդունեք ձեր կոմունիստական բլիշի մեջ: Յես խոսք եմ

տալիս ձեզ նման գաղտնապահ լինել և կոմունիստական գաղափարները տարածել սե ջոկատում:

— Իսկ ձեր ջոկատից ել հւմ ընդունենք, — հարցրեց Հրաչը:

— Առայժմ վոչ վոքի: Ծիշտ ե նրանք բոլորն ել հիանալի տղաներ են, բայց պետք ե զգույշ լինել... Կընդունենք հետագայում... Միհրանին ընդունեցին, բայց ավելորդ գտան ձկույթը կտրել: Զորրորդ խնդրի մասին խոսեց Ութսունինը:

— Սա ինչ բան ե, Վոչ սկաուտն ունի մարդու իրավունք, վոչ՝ վորբուհները

— Սա ինչ բան ե, — հարցրեց նա — Վոչ սկաուտն ունի մարդու իրավունք, վոչ՝ վորբուհները: Դեռ մենք տղաներ ենք, մի կերպ տանում ենք: Իսկ ինչ անեն խեղճ աղջիկները... Յես առաջարկում եմ, վոր նրանց մեջ ել տարածենք կոմունիստական գաղափարները և նրանց ել ընդունենք բջիջի մեջ...

Վորոշեցին, վոր ամեն մարդ իր դասարանի աղջիկների մեջ աշխատանք տանի: Ստորագրեցին արձանագրությունը, պայմանավորվեցին մյուս հավաքույթի մասին և ցրվեցին:

Ութսունինը հեռացավ չափազանց վոգևորված: Նրան ուրախացնում եր այն միտքը, վոր նա լավ բան ե անում և միաժամանակ գաղտնի բան... Ինչքան վտանգավոր և հաճելի յե գաղտնի աշխատելը...

33. ՆՈՐԻՑ ԽՈՇՈՐ ԳՈՂՈՒՅՈՒՆ

Ութսունինը, համաձայն Արշալույսի ժամադրության, գնաց ությերորդ վորբանոց, ընկերուհիներին հանդիպելու: Բայց նախ քան նրանց հանդիպելը, ներկա յեղավ մի դեպքի:

Հանկարծ նա գույգ ձեռքերով բռնեց իր մազերից ու բղավեց:

Հենց Արշալույսինց սենյակում տեղի յեր ունեցել մի խոշոր գողութուն: Վորբուհիներից մեկը, տեսնելով սենյակում մի ավելորդ և իր ընկերուհիներից վոչ մեկին չպատկանող սրբիչ, վերցրել և դրել եր իր արկղը: Բայց նա այդ հանցանքը կատարել եր շատ անզգույշ: Կառավարիչը լուսամուտից ամեն ինչ տեսել եր:

Յերբ Ութսունիննը ներս մտավ, շատ վորբուհիներ հավաքվել էին սենյակում և կառավարին աղջկա արկղն եր խուզարկում:

— Ահա, — բացականչեց նա, — գտա վերջապես: Գտա, անգամ գող...

Աղջիկը, վորի դեմքն իր գողացած սրբիչի պես սպիտակել էր, բերանը կիսաբաց կանգնել էր մահճակալի մոտ և անիմաստ հայացքով շուրջն էր նայում:

Ներս յեկավ դաստիարակչուհին: Նա սրբիչը վերցրեց կառավարչի ձեռքից, շարժեց աղջկա յերեսին ու թքեց:

— Թյու, թյու քո պատվիդ, լիրբ, գող: Թալանում ես ընկերուհիներդ...

Ընկերուհիների անունը լսելուն պես, աղջիկը սարսափահար շշնջաց:

— Աղջիկներ... Միթե յես ձեր սրբիչն եմ գողացել: Ախր ավելորդ սրբիչ եր...

— Լավ, — վորոտաց կառավարիչը:

Աղջիկը շուրջը նայեց: Նրա աչքերը խելագարի տեսք ունեյին: Հանկարծ նա զույգ ձեռքերով բռնեց իր մազերից ու բղավեց:

— Ո՛ր ո՛ր... Խայտառակ յեղա... Ո՛ր, պատիվ...

Արշալույսը փորձեց հարձակվել և բռնել նրա թևերից, բայց նույն րոպեյին աղջկա ձեռքերը ցնցվեցին և իր գլխից պոկեց յերկու ահագին փունջ մազեր: Պոկեց, նայեց մազերին, դաստիարակչուհուն, կառավարչին և բարձր, շատ բարձր ծիծաղեց:

— Ի՞նչու յեք հավաքվել... Դեռ ճաշի ժամանակ չի...

Դաստիարակչուհին ցնցվեց:

— Շուտ, — շտապեցրեց վառավարիչը, — սրան պետք է հեռացնել վորբանոցից...

Ութսունիննը նայեց նրան բուռնցքները սեղմած, մոտեցավ, ծանր հևաց նրա դեմքն ի վար և ասաց:

— Խորտակեցիք խեղճ աղջկան, ավազակներ: Հիմա ուղարկեցեք խելագարանոց...

Արշալույսն ու մի քանի ուրիշները գրկեցին աղջկան, փորձելով մխիթարել:

— Վարդուհի, աղջի, հո չե՞ս գժվել, վերջ տուր, կատակ եյին անում քեզ հետ: Աղջի...

— Կատմիկ, — զարմացավ Վարդուհին և նրա աչքերը կտրացան: — Կատմիկ, — կրկնեց նա, — ապա այնպես ծիծաղեց, վոր բոլորը փառապովեցին:

— Թողեք, Թողեք, — ճչաց նա և դուրս պրծավ:

Բայց Ութսունիննը բռնեց նրան:

— Կաց, աղջի, հանգստացիր...

— Թող, սկառուտ, ինձ մի սպանի, յես ինքս կփախչեմ, — նորից ճչաց նա և դուրս թռավ...

Նրան բռնեցին յեկեղեցու մոտ: Տարան հիվանդանոց, իսկ քիչ հետո՝ խելագարանոց: Միաջքանի բժիշկը նրան բնորոշեց իբրև անհույս ցնորված...

Յերբ Ութսունիննը վերադարձավ ութերորդ վորբանոց, այնտեղ համարյա բոլոր աղջիկները լաց էին լինում: Վոչ կառավարչի սպառնալիքները, վոչ դաստիարակչուհու խրատները չէին ոգնում: Ամբողջ շինքը հեծկլտում էր և հարյուրից ավելի վորբուհիների ուսերը ցնցվում էին լացից:

Ութսունիննը լուռ նստեց ընկերուհու կողքին, սպասեց մի քիչ, ապա խնդրեց:

— Մի լաց լինիր, Արշալույս ջան, բավական է, լսիր ինձ: Բավական է հեկեկաս...

Արշալույսը լացեց ավելի անմխիթար և իր հոգնած գլուխը հենեց սևահեր Իսկուհու ուսին, վոր կարմրած աչքերով նստել էր և վերմակի ծայրի հետ խաղ էր անում ու տխուր մտածում:

Քիչ հետո, Արշալույսը փալասի մի կտորով աչքերը սրբեց, ապա դիմեց ընկերուհիներին:

— Ե՛հ, զնանք, աղջիկներ...

Վորբանոցից դուրս յեկան Ութսունիննը, Արշալույսը և հինգ-վեց ուրիշ աղջիկներ:

Այնտեղ, ուր նրանք պիտի հավաքվեյին, մի փոս էր, վորի մի կողմում պահեստի մերկ պատը, մյուս կողմում Կազաչի Պոստի պարիսպը, իսկ յերկու կողմերում՝ արձակ դաշտը: Վոչ վոք նրանց նկատել չեր կարող: Նրանք նստոտեցին և Ութսունինն անմիջապես սկսեց:

— Աղջիկներ, յերկար խոսելու կարիք չկա: Ինքներդ ինձանից լավ եք տեսնում, թե ինչ է կատարվում: Մենք սրանց ձեռքում չենք դիմանա: — կամ Վարդուհու պես կխելագարվենք, կամ կմեռնենք: Լռելու կարիք չկա: Հիմա առաջվա նման չե: Կոմունիստները մյուսների նման չեն: Նրանք մեր կողմն են: Մենք վոր մեր ջոկատապետների, ուսուցիչների, կառավարիչների, գաստիարակչուհիների դեմ դուրս գանք, կոմունիստները մեզ կպաշտպանեն: Նրանք...

— Իսկ ամերիկացիները, — շնչաց մի աղջիկ:

— Ամերիկացիներն ի՞նչ պիտի անեն, յեթե ամբողջ Կաղաչի Պոստը միասին սկսի բողոքել: Հո բոլորիս ել դուրս չե՞ն անի... Զոկատով, դասարանով, վորքանոցով կբողոքենք... Թույլ չենք տա, վոր մեզ տանջեն...

Ստուգելով իր խոսքերի թողած տպավորությունը, Ութսունինը շարունակեց.

— Սրանք, աղջիկներ, մեզ հազար ու մի տեսակ, սուտ ու սխալ բաներ են սովորեցնում, վոր մենք կոմունիստներին չսիրենք: Բայց կոմունիստները, ազնիվ սկառավական խոսք, շատ լավ մարդիկ են: Որինակ՝ քաղաքում նրանք հաց են բաժանում, հիվանդներին դեղ են տալիս և այլն... Դրա համար ել յես ասում եմ, վոր մենք ծածուկ կերպով հավաքվենք, սովորենք կոմունիստների մասին, տեսնենք նրանք ձեռք վաճառ են ուզում, թե՛ լավը...

— Դու կոմունիստի գրքեր չունե՞ս, — հարցրեց մեկը:

— Չունեմ...

— Այ, յեթե լիներ, կկարդայինք...

— Այո... Կկարդայինք... Յես ել չեմ կարդացել: Միայն լսել եմ, — խոստովանվեց Ութսունինը:

Շուրջը վոչ վոք չկար: Իրենց թագստոցում նստոտած, նրանք շարունակում էին իրենց առաջին ժողովը:

34. ՊԻՄԵՆ

Պոլսից մի սկառավակա յեկավ Պիմեն աճունով: Նա յեղել էր Բիրազի հին աշակերտներից և ընկերներից մեկը: Հենց նրա գալու ուր լուր տարածվեց, վոր Կաղաչի պոստում տեղի յե ունենալու Կաղաչի Պոստի, Պալիզոնի և քաղաքի սկառավակների ընդհանուր ոլիմպիադա: Պիմենը յեկել էր այդ ոլիմպիադային ներկա գտնվելու համար: Յերևի նա շատ նորություններ եր բերել իր հետ, վորովհետև նրա գալուց հենց մի ժամ հետո Բիրազի սենյակում ժողով յեղավ, վորին մասնակցում էին միայն հայ արիները: Հասարակ սկառավակներից մասնակցում էին միայն այն մի քանի հոգին, ովքեր կոմունիստական գաղափարների դեմ պայքարող միության անդամ էին: Նրանք ժողովը շուտ վերջացրին, վորովհետև ուր շաբաթ եր և սկառավակները պատրաստվում էին տողանցքի դուրս գալու: Սակայն, նախքան տողանցքը,

նրանց հավաքեցին ընթերցարանում, ներս մտավ Գարեգինը մի հաստ կապոց թղթեր ձեռքին և սկսեց խոսել:

— Սկառավակներ... Պարոն Պիմեն, ոգտվելով իր այստեղ գալուց, Տաճկաստանից ձեզ համար բերել է այս թղթերը...

Սկառավակներն իրար խառնվեցին: Շշուկներ, խոսակցություն, հարցեր: Ի՞նչ է բերել պարոն Պիմենը... Ի՞նչ թղթեր են դրանք...

— Սրանից վոչ շատ ժամանակ առաջ, — շարունակեց Գարեգինը, — մեր դաշնակցական զորքերը կովում էին կոմունիստների դեմ: Լսելով այդ կոիմիսների մասին, Տաճկաստանի Իզմիր

Մի բողոք լուսթյուն տիրեց: Ապա հանկարծ բոլոր հայ արիները, կարծես սկզբից պայմանավորված լինելին, սկսեցին լզոռադուրալ. — Ի՞նչ առը, տոգ...

քաղաքից, մի շարք հարուստ և աչքի ընկնող հայ մարդիկ փող, մթերք և ուրիշ իրեր էին ուղարկել մեր զորքերին: Նրանք ուղարկել էին նաև այս նամակները...

Գարեգինը շարժեց ձեռքում բռնած թղթերը:

— Բայց, — շարունակեց նա, — նամակները հասել էին բավական ուշ, յերբ մեր զորքերն արդեն հաղթվել էին: Այդ պատճառով, նամակները յետ էին վերադարձել...

Գարեգինը հառաչեց և շարունակեց.

— Պարոն Պիմենը վերցրել եր այս բոլորը, պահել եր և այժմ բերել ե մեզ, իբրև այդ զորքերի հավատարիմ հաջորդողների... Հաղթված և ջարդված զորքերի փոխարեն այժմ մենք պիտի պատասխան գրենք Իզմիրի մեր անծանոթ բարեկամներին... Յես նմուշի համար կկարդամ այդ նամակներից մեկը և հետո բոլորը կբաժանեմ ձեզ...

Նա առանց ընտրելու վերցրեց նամակներից մեկը և կարդաց. «Անծանոթ զինվոր: Յես, քո անծանոթ բարեկամդ, ուղարկում եմ քեզ այս նամակը, վոր քաջալերվես և ավելի վողևորված կովես այդ սրիկա կոմունիստների դեմ: Գիտցիր, վոր դու մենակ չես և քո թիկունքում կանգնած ենք մենք, բոլոր հարուստ և նշանավոր մարդիկս, բոլոր դաշնակցականներս: Յես քեզ խնդրում եմ, վոր կամ հաղթես, կամ մեռնես...»

— Մյուս նամակներն ել մոտավորապես այս բովանդակություներն ունեն, — ասաց Գարեգինը, ընթերցումը վերջացնելով: — Այժմ ասացեք, ով ե ուզում այս նամակներից ստանալ...

Մի ըրպե լուսթյուն տիրեց: Ապա հանկարծ բոլոր հայ արիները, կարծես սկզբից պայմանավորված լինելին, սկսեցին դողդողալ.

— Ինձ տուր, ինձ տուր... -

— Լավ, լավ, — հանգստացրեց Գարեգինը, — միք աղմկի, բոլորիդ ել կհասնի:

Յերբ ցանկացողներն ստացան, Գարեգինը զարմանքով նկատեց, վոր նամակներ կային գլխավորապես հայ արիների ձեռքում: Սկառտներից շատ քչերն էլին վերցրել:

— Ել ով ե ուզում, — հարցրեց Գարեգինը:

Այլևս վոչ վոք չեր ուզում:

Մի քիչ սպասելուց հետո, նա նորից հարցրեց.

— Ել ուզող չկա...

Չկար:

Գարեգինը, թղթերի կույտը ձեռքին դուրս գնաց և վերադարձավ Պիմենի հետ: Բոլոր սկառտները վոտքի կանգնեցին և պատիվ տվեցին:

— Սկառտներ, — սկսեց Պիմենը. — Գարեգինն ինձ տեղեկացրեց, վոր դուք նամակներն ստանալու խնդրում ակտիվություներն չեք ցուցաբերում: Դա լավ չե: Այս նամակները մենք ցանկանում ենք տալ բոլորիդ, այն ինչ, միայն հայ արիներն են

ստացել: Իսկ մեր նպատակն այն ե, վոր մենք ձեր պատասխանները կարդալով, կարողանանք ավելի լավ ծանոթանալ ձեք մտքերի հետ: Մանավանդ, վոր, սիրելիներս, մենք ուզում ենք ամենալավ պատասխան գրողներին նկատի ունենալ հայ արիի կոչում տալու համար...

— Ինձ տվեք. — բացականչեց Ութսուներինը:

— Ինձ ել, — ավելացրեց Հրաչը:

Վազգենը նույնպես վերցրեց, վորից հետո բոլոր մյուսները Պիմենը սիրալիր մոտեցավ Ութսուներինին, հարցրեց նրա անունը, ժպտալով խփեց ուսին և դուրս գնաց:

— Կես ըրպե ժամանակ՝ նամակները պահելու համար, — հրահանգեց առաջին շոկատապետ Գասպարը:

Իսկույն բոլորը վազեցին իրենց անկողինների մոտ, նամակները դրեցին բարձերի տակ և դուրս յեղան: Շենքի առջևում, թմբուկն իր տկտկոցով շտապեցնում եր բոլորին:

Յերբ բոլորն արդեն շարք էլին կանգնել Սմբատը հանկարծ մոտեցավ Ութսուներինին և ժպտաց.

— Առաջին անգամ եմ տեսնում, Ութսուներին, վոր դու առանց գլխարկի շարք կանգնես...

Ութսուներին շփոթված ձեռքը տարավ գլխին և ստուգելով, վոր այնտեղ գլխարկ չկա, արագ վազեց ննջարան:

— Յեվ ձեզանից վոչ մեկը, — հանդիմանեց Սմբատն իր սկառտներին, չեր նկատել, վոր Ութսուներինը գլխաբաց ե... Ել ուր մնաց «սկառտը սրատես պիտի լինի» պատվիրանը...

Սկառտներն ամոթաբար գլուխները կախեցին...

Յեթե առաջ լիներ, Սմբատն այդպիսի հանցանքի համար շան նման կծեծեր Ութսուներինին և կպատժեր իր ամբողջ ջուկատը: Բայց հիմա նա զարմանալի կերպով խելոքացել ե: Վշտացնել այդպիսի լավ շոկատապետին՝ չարժե:

Այդ ուրը, տոկանցը դեկավարելու յեր Պիմենը, Նա դուրս յեկավ Բիրազի հետ միասին և անցնելով յերթի գլուխը, հրահանգեց.

— Պատ-ընստ....

Հրաչն սկսեց անհանգստանալ. — Ութսուներինը դեռ չեր վերադարձել...

— Քայլ առնջ...

Այն չորս սկառտները, վոր պիտի մնային՝ սկառտապետը հսկելու, սկսեցին նախանձով նայել շարքերին:

Նվազախմբում, նվազարանները մոտեցրին բերաններին և սկսեցին սպասել «մարդ» բառին: Հրաչն անհանգստությունից իրեն եր ուտում...

Հանկարծ շենքից դուրս թռավ Ութսունինը և իրեն նետեց դեպի շարքերը: Նա հազիվ եր կանգնել իր տեղը, յերբ Պիմենը բղավեց.

— Մարդ:

Ու չորից հաղթական քայլերով, ու չորից հաղաբավոր վորբուհներ նրանց ճանապարհի կողքերին կանգնած: Ութսունինն աչքի ծայրով նայում և տեսնում եր իր դասընկերուհիներից մի քանիսին: Հետո տեսնում եր փոքրիկ Աչիկին: Հիվանդանոցի մոտով անցնելիս, տեսավ միաչքանի բժշկին, վոր լուսամուտից դուրս կախված նայում եր իրենց:

Այնուհետև Ութսունինը տեսավ բոլոր այն ծանոթ և անծանոթ ծառայողներին, ուսուցիչներին, վորոնք, կազաչի Պոստում եյին ապրում: Հետո չորից վորբուհներ... վորբուհներ... Կարելի յե տարիներով ապրել այդտեղ և դեռ չկարողանալ նրանցից շատերին ճանաչել: Միշտ նոր դեմքեր, միշտ նոր աղջիկներ, վորոնց մինչ այդ չեյիր նկատել...

Իսկ Սաթիկը չկա... Բոլորը կան, բացի նրանից...

— Նայիր աշ... — լսվեց Պիմենի հրահանգը ուղղված բոլորին և Ութսունիննի մտքերը ցրվեցին: Նա յերեսը դարձրեց դեպի ամերիկացիների տունը, վորի դռան առաջ, արդեն իջնող կիսախավարում կանգնել եյին չիբուխավորներն ու ակնոցավորները...

Բայց... Բայց Սաթիկը չէ՞ այն, նրանց հետ միասին... Սաթիկը... Նրանց հետ: Բայց ինչո՞ւ այսքան գունատ... Գուցե Սաթիկը չի՞...

Ութսունինը աչքերը հռեց, բայց պատահաբար միտար նոնսը շարժվեց և աղջիկը կորավ նրա հսկա կերպարանքի յետևում:

Ո՞վ ե... Սաթիկն եր... Սաթիկը չեր... Յեվ ինչո՞ւ այնքան գունատ...

Նույն յերեկոյան, տողանցքից հետո, սկսումնոցում մի տարրինակ բան պատահեց:

Ութսունինն իր փայտը կախեց մահճակալի կողքից, գլխարկը հանեց և յերբ բարձն եր ուղղում, տեսավ, վոր իր ստացած նամակը նրա տակից անհետացել եր...

— Սկսումներ, — բղավեց նա ննջարանով մեկ. — ո՞վ ե իմ բարձի տակից նամակս վերցրել...

Ննջարանի հեռու ծայրից, չորրորդ շուկատի մի սկսում, — համար հարյուրերեսուն յոթը, բղավեց.

— Այստեղ գողեր չկան... Լռիր...

Բայց նրանից հետո, մի ուրիշն ել կանչեց.

— Իմ նամակս ել չկա...

Իսկույն բոլորը նետվեցին դեպի իրենց բարձերը: Պարզվեց, վոր շատ շատերի ստացած նամակներն անհետացել եյին...

Սկսումնոցը խառնվեց իրար: Յեկան Գիրազն ու Պիմենը, նորությունից ապշած:

— Ովքե՞ր եյին սկսումնոցի պահակները, — հարցրեց Քիրազը բարկությունից կարմրած:

Առաջ յեկան չորս սկսումներ: Չորսն ել հայ արիներ և Քիրազի ամենահավատարիմ տղաներից, վորոնց մասին սկսումնապետը վոչ մի կասկած ունենալ չեր կարող: Նա զարմանքից քար կտրեց:

— Տղաներ, մեր գնալուց հետո ո՞վ ե մտել սկսումնոցը...

Իսկույն չար դեմքով Ոհանն առաջ յեկավ և պատասխանեց.

— Պարո՞ն պետ, յերգվում եմ կոչմանս վրա, վոր թռչունն ել չի անցել այստեղով: Ամբողջ ժամանակ յես ննջարանումն եյի...

Նրա հետ յերգվեցին նաև մյուս յերեքը:

— Բա ո՞վ ե արել, — հարցրեց չորից Քիրազը և նրա ձայնը դողում եր կատաղությունից:

Չորս սկսումներն անմիջապես հանեցին իրենց գլխարկները, թափեցին իրար վրա, հետո նրանց վրա լցրին իրենց սկսումնապետները և Սպիտակ Վահանը բացականչեց.

— Պետ, վերցրու մեր նշանը և թող մենք այլևս չլինենք հայ արիներ, վերցրու մեր տետրը և թող մենք չլինենք սկսումներ: Վոնդիր մեղ հենց այս բոպյիս, բայց մեղ վրա մի կասկածիր...

Մի բոպե իր բարկությունից սթափվելով, Քիրազը գրկեց նրան և հանգստացրեց:

— Յես ինձ վրա սվելի շուտ կկասկածեմ, քան քեղ վրա... Բայց ո՞վ ե արել...

Ապա դռնալով դեպի մյուսները, բղավեց զայրագին.

— Ո՞վ ե արել...

Պորը լուսությունը յեղավ պատասխանը:

Քիրազի դեմքի մկանները խաղացին.

— Միոն, Գարեգին, Ոհան, խուզարկեցեք ամբողջ ննջարանը և բոլորին, առանց բացառություն: Կացե՛ք: Սկսեցե՛ք ինձանից...

— Պարոն պետ... — ապուշ կտրվեց Սիոնը:

— Վոչ մի խոսք: Խուզարկիր...

Սիոնը վստահ մոտեցավ, վոտից գլուխ տնտղեց Բիրազին և հայտնեց.

— Չկա...

— Այժմ գնացե՛ք սենյակ...

Բայց այսեղ բոլորը բողոքեցին և թույլ չտվին պետի սենյակը խուզարկել, Սկսեցին քրքրել մեծ ու փոքր ննջարանները: Արդեն գիշեր եր, բայց բոլորը վոտքի վրա էին:

Յերկու ժամ հետո խուզարկող յեռյակը Բիրազին պատվի առնելով հաղորդեց, վոր վոչինչ չի գտնված:

Բիրազն այլալվեց: Նայեց շուրջը, բոլորին, նայեց ահից քար կտրած յերկուհարյուր քառասունին և նրա ուժեղ ձայնը թնդաց վողջ շենքով մեկ.

— Այդպէս ընդունեցիք Պիմենին, հա... Ձեր մեջ բայլելիկներ կան... Կսպանեմ իմ ձեռքովս, իժի ծնունդներ... Յես թույլ չեմ տա, վոր սկառտանոցս ոտար գաղափարներ մտնեն...

Նա գնաց և այնպես շրխկացրեց դռները, վոր ամբողջ մեծ ննջարանը ձայն տվեց: Իսկ քիչ հետո, նրա սենյակում գումարավեց կոմունիստական գաղափարների դեմ կռվող միության նիստը, վոր տեեց մինչև առավոտ...

Իրենց անկողիններում պառկած, Հրաչն ու Ութսունինն նայեցին միմյանց:

— Իմ կարծիքով, — յենթադրեց Հրաչը, — այսորվա գողը նույն մարդն է, վորը վերցրեց իմ բարձիս տակից գաղտնի գրութիւնն ու վերադարձրեց...

Ուրեմն քո կարծիքով, — շշնջաց Ութսունիննը, — նա նամակներն էլ կվերադարձնի...

— Վոչ... Նա յերևի նամակները վերցրել է այլ նպատակով, քան գաղտնի գրութիւնը... Դժվար թե վերադարձնի...

— Իմ կարծիքն էլ այդ է, — համաձայնվեց Ութսունիննը: Յեթե պիտի վերադարձնի, էլ ինչո՞ւ յե վերցրել: Ութսունիննը այդքան հիմար տղա չի...

Հրաչը տեղից վեր ցատկեց:

— Պառկիր... Կնկատեն...

— Դո՛ւ...

— Յես...

— Յերբ...

— Դիտարկս վերցնելու ժամանակ... Դիտարկս յես դիդամբ էյի մոռացել...

Հրաչն սկսեց վախից դողալ: Թեև նրա մահճակալն անմիջապես Ութսունիննի մահճակալի կողքն էր դրված և համարյա կպած էր նրան, բայց նա այնքան կամաց էր խոսում, վոր վոչինչ լսել չէր կարելի:

— Իսկ...

— Բարձր ասա... քնած եմ...

— Իսկ ո՞ւր են...

— Վառեցի... Դուրս գալիս, լցրեցի խոհանոցի կրակը... Դե թող Իզմիրի մեր հարուստ բարեկամները պատասխանի սպասեն...

— Բա ինչո՞ւ բոլորը չհավաքեցիր...

— Ժամանակ չկար... Բացի դրանից, յես ջոկեցի: Հայ արիւնների և գաղտնի միության նամակները չգողացա: Թող պատառխանեն... Յեթե գողանայի էլ, միևնույն է, նրանք նամակ կգըրեյին... Սրիկաները:

Լռեցին: Քիչ հետո, Հրաչը նորից ձայն տվեց.

— Ութսունինն, Ութսունինն, այ Ութսունինն...

— Հը...

— Քնած չե՞ս...

— Դեռ չե:

— Դադանի գրութիւնն էլ էյիր դու գողացել...

— Չե:

— Բա վո՞նց իմանանք, թե ով էր: Սիրտս ձաքում է հետաքրքրութիւնից: Մինչև հիմա չենք գտել թե ով էր...

— Կգտնենք: Համբերիր: Յեվ շուտ գալով մյուս կողքի վրա, լռեց: Բայց իսկույն, ձայն տվեց.

— Հրաչ...

— Լսում եմ...

— Նրանք դեռ չեն լիկել...

— Չե... Դեռ Բիրազի մոտ են... Ժողովը յերկարեց...

— Ինչքան ուղում է թող յերկարի: Ել հիմա նրանք մեզ վոչինչ չեն կարող անել: Մենք բլիշ ունենք...

Ութսունիննը քնեց:

35. ՍԱԹԻԿ

Նախաճաշից անմիջապես հետո Ութսունիննը գնաց դեպի ամերիկական տունը և սկսեց նրա մոտերքը թափառել: Պեռք էր

անպայման իմանալ, Սաթիկն եր այն կերպարանքը, վոր յերեկոյան կիսախափարի մեջ յերևաց մի վայրկյան և անհետացավ...

Ամերիկական տան մոտ պահակ եր կանգնել սկսեալ տանոցի ամենափոքր տղան, — չորրորդ ջոկատի տասնյերեք տարեկան Աշոտը:

Ութսունինը կանգնեց և սկսեց նրա հետ զրույցել:

Վոչ, ամերիկական տանը վոչ վոք չեր յերևում: Գործնական քեռիներն ու մորաքույրները գնացել էյին իրենց պաշտոնատեղերը, իսկ Սաթիկը չկար...

Ճաշի ժամանակ Ութսունինը վերադարձավ սկսեալ տանոց, իսկ ճաշից հետո՝ նա պահակ պիտի կանգներ: Վորոշեց հետևյալ որը նույնպես գնալ ամերիկացիների տան մոտ և համառութեամբ սպասել Սաթիկին կամ նրա նման աղջկան:

Այս անգամ նա պահակ կանգնեց բնակարանների մոտ, վորոնք, շինված էյին Կաղաչի Պոստի մի ծայրում: Ծենքերի առջև մի փոքրիկ հրապարակ կար և յերկաթե ճաղերով մի դարբաս տանում եր դեպի քաղաք:

Ութսունինը նստեց դարբասի մոտ, մի քարի վրա և սկսեց դիտել: Արդեն ժամի յերեքն եր և գործերից ազատ ծառայողներն ու դասերից ազատ ուսուցիչներն զբոսնում էյին փոքրիկ հրապարակով:

Առաջին անգամը չե, վոր Ութսունինը կանգնում եր այդ պոստում: Այդ պատճառով եր, նա ճանաչում եր համարյա բոլոր բնակիչներին:

Նրանք, այդ բնակիչներն ունեն իրենց փոքրիկ աշխարհը: Ապրում են այդ աշխարհում: Քաղաք գնում են միայն կիրակի որերը: Քաղաքը նրանց չի հետաքրքրում: Իրենք այնտեղ շատ փոքր են յերևում: Իսկ այստեղ... այստեղ նրանցից յուրաքանչյուրը մի հեղինակութուն և, մի նշանավոր անձնավորութուն... Ահա պարոն Հովհաննեսը, վորի համար գովում են յերկրորդ հիվանդանոցի և աչքի ամբուլատորիայի քույրերը: Պարոն Հովհաննեսն այդ բանը գիտե և դրա համար ել իրեն պահում ե շատ ծանր: Քայլում և դանդաղ, հպարտ նայելով շուրջը: Նա միշտ հագնում ե հիանալի զգեստներ: Հասկանալի չե, Նա և պահեա-տապետ Արտուշյանը մոտիկ ծանոթներ են: Ամերիկայից ստացված հին շորերի առաջին ջոկողը միշտ պարոն Հովհաննեսն և լինում: Այդ և պատճառը, վոր նրա հագուստները միշտ լավ են լինում և դուք նրա պինջակի վրա չեք գտնի համարյա վոչ մի յուզոտ բիծ, համարյա վոչ մի թելով լցրած ծակ...

Կամ ահա պարոն Բարունակը: Կամ արդյոք նրանից ավելի խելոք մարդ Կաղաչի Պոստում... Ինչի մասին ուզում ես, խոսիլ հետը: Նա ամեն ինչ գիտե: Յերբ յերկու հոգի միմյանց հետ վիճում են և մեկն ասում ե, վոր պարոն Բարունակն ել այս կարծիքին ե, մյուսն այլևս զինաթափ ե լինում: Պարոն Բարունակը միշտ զբոսնում ե շրջապատված իր դասարանի մի քանի վորբուհիներով, վորոնք զարմացած նայում են նրա բերանին, սպասելով իմաստուն խոսքերի:

Պարոն Բարունակն իմաստուն խոսքերի կողմից ժլատ չե: Բարձր, չորս կողմը լսելի ձայնով նա այնքան ե պատմում, բացատրում, վոտ ու ձեռքերը շարժում, կանգնում, գետնի վրա ինչ վոր գծագրում, բացատրում, ապա նորից իր շքամբով շարժվում առաջ, այնքան ե դուրս հորդում գիտութեան զանձերը, վոր խելճ աղջիկների գլուխները հոգնում են և նրանք պատրաստ են լինում քանդել քաղաքավարութեան շղթաները և գնալ դեպի պարոն Ժանը, իմաստութունից հետո մի քիչ ել անիմաստ խոսքեր լսելու:

Պարոն Ժանը... Նա հո միայն դերասան չի... Նա գիտե նայե հիանալի պարեր: Սովորեցնում և ցանկացողներին: Ձրի: Մեծ ուրախութեամբ: Հետո՝ նա շատ անեկդոտներ գիտե:

Ահա նայե վարժապետների ու վարժուհիների մի խումբ: Նրանց հետ ե նաև միտոր Հարլի թարգման Ասքանազը: Նրանք նստոտել են մի քանի նստարանների վրա և քաղաքական կյանքի մասին են վիճում:

— Խորհրդային իշխանութուն՝ իր վրա դրած իմ հույսեր՝ չարդարացրեց, — ցավելով հայտնում ե մեկը:

— Յես միշտ Անգլիո կողմնակից յեղած եմ, — հանգիստ վրա յե բերում մի ուրիշը:

— Յես Անգլիո հետ միայն մի խնդրո նկատմամբ համաձայն չեմ, — հայտնում ե յերրորդը, շեշտակի նայելով իր դեմից անցնող որիորդ Անուշի աչքերին:

Որիորդ Անուշը... Նա տասնվեցերորդ վորբանոցի դաստիարակչուհին ե և ըստ իր և մի քանի ուրիշների կարծիքի, Կաղաչի Պոստի ամենագեղեցիկ կանանցից մեկը: Ահա նա անցնում ե Ազգանուշի մոտից և արհամարանքով ծովում ե քիթը: Մինչև հիմա յե, չի կարողանում տանել, վոր իր նախկին վորբուհին այժմ այդքան փարթամացել և և հանդիսանում ե միսիս Ստաուտնի թարգման Հակոբի կինը... Ախ, այդ Հակոբը... Ինչքան ե

յերևակայում իրեն... Յեկավ տասնվեցյերորդ վորքանոց, իրեն կին ընտրեց ինչ վոր Ազգանուշի, չնկատելով դաստիարակչուհուն... Շատ հարկավոր է... Թող կորչի ինքն ել իր կինն ել...

Դիտում է Ութսունիններ նրանց բոլորին և սովորում է մարդկանց ճանաչել: Նա լավ գիտե, վոր հետագայում այդ իրեն շատ պետք կգա: Դիտում է Ութսունիններ և չի զգում, թե ինչպես է անցնում ժամանակը:

Յերբ առաջին ջոկատի տասնյակն անցավ իր մոտից և մի սկառւտ յեկավ իրեն փոխարինելու, Ութսունիններ նույնիսկ վորոշ ափսոսանքով թողեց իր պոստը: Նա վազեց, հասավ շարքին, մտավ շարք և քայլեց նրա հետ: Մյուս պոստում փոխարինվեց Հրաչը և շարք մտավ Ութսունինների կողքին:

Ճանապարհին, ամերիկական սանմոտից անցնելիս, Ութսունինն արագ կերպով իր փայտը տվեց Հրաչին և շարքից դուրս ծլկվեց,

— Սաթիկ...,

Աղջիկը ցնցվեց, կանգնեց և նայեց:

— Ութսունինն... բացականչեց նա:

— Ո՛ւր եյիր Սաթիկ ջան, ախր ո՛ւր եյիր...

— Խնչքան ես փոխվել, — հիացավ Սաթիկը, առանց նրան պատասխանելու — չաղացել ես, սևացել...

— Սաթիկ, — անհամբեր հարցրեց Ութսունիններ, — դու քո մասին ասա: Շաբաթ յերեկոյան այդ դու եյիր կանգնած ամերիկացիների տան դռանը:

— Յես եյի...

— Խնչ ես անում նրանց մոտ...

Սաթիկը գլուխը կախ արեց և ուսերը շարժեց:

— Չգիտեմ, — շնչաց նա քիչ հետո:

— Չգիտեմ թե ինչ ես անում... — զարմացավ Ութսունիններ:

— Վո՛չ:

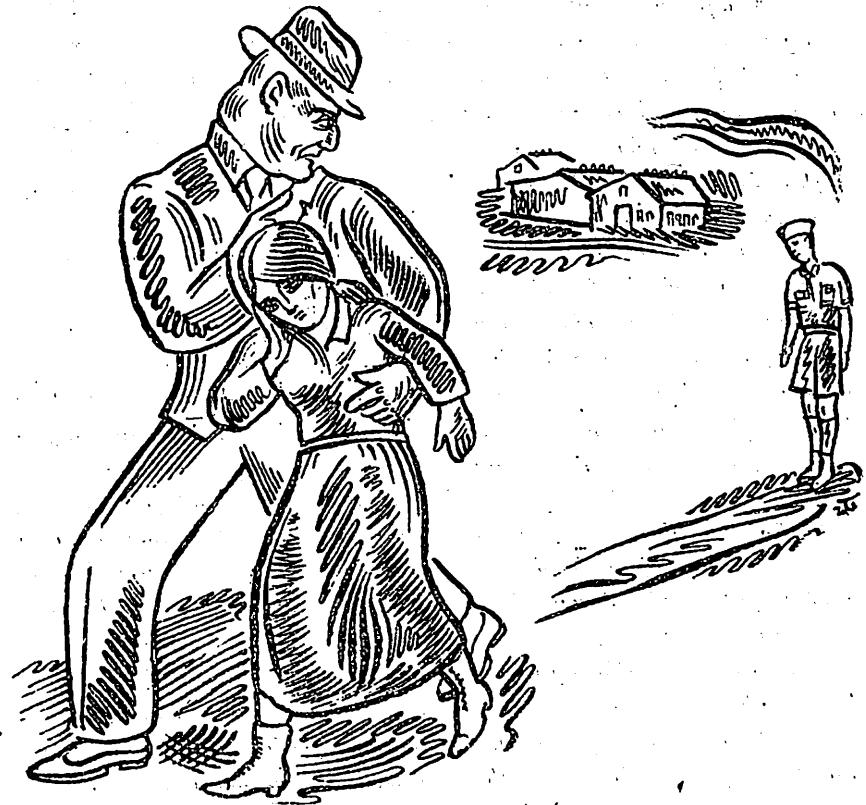
— Չես ուզում ասել...

Սաթիկը վախեցած նայեց շուրջը և ասաց.

— Գնանք մի քիչ այն կողմը: Ամերիկացիները լուսամուտից կնկատեն...

— Ուզում ես գնանք զանգակատան սենյակը, — առաջարկեց Ութսունիններ:

— Գնանք: Յես ա՛նն ինչ կպատմեմ քեզ, սկառւտ...

Նա իրենց լեզվով հայրյեց Ութսունինին և Սաթիկին համարյա գրկելով՝ նորից յետ տարավ իրենց տունը...

Նրանք դեռ յերկու քայլ չեյին արել, յերբ հանկարծ նրանց դիմաց կտրեց միստր Նոնսը: Նա իրենց լեզվով ինչ վոր հայրյեց Ութսունինին և Սաթիկին համարյա գրկելով՝ նորից յետ տարավ իրենց տունը...

36. ՍՈՍԿԱԼԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ամբողջ սկառւտանոցը պատրաստվում էր ոլիմպիադայի հաճար: Մարգանքը, վոր առաջ ել կազմում էր սկառւտների պարագմունքների գլխավոր արարկան, այժմ արդեն գրավում էր համարյա միակ տեղը: Յուրաքանչյուր ջոկատ ստուգում էր իր լավագույն մարզիկներին, վազողներին, թռչողներին, ցատկողներին, գունդ,

սավառնակ, նիզակ նետողներին և բոլոր մյուսներին, ուղիմպիա-
դային ներկայացնելու համար։ Ամբողջ ուրը կարելի չե՛ր տեսնել
մկանոտ թևեր ու վոտներ և լսել «չեմ խառնվի» բղավոցը...

«Չեմ խառնվի», — դա նշանակում էր, վոր գունդ, նիզակ
կամ սկավառակ նետողը նախազգուշացնում է հավաքվածներին։

Դա նշանակում էր, «հոռու կացե՛ք գնդիս, նիզակիս, սկավա-
ռակիս ճանապարհի վրայից»։ Հակառակ դեպքում, յեթե ձեզ մի
բան պատահի, յես չեմ խառնվի, իմ գործս չի՛նք։

Ութսունինը լսում է այդ «չեմ խառնվի»-ն և մտածում, թե
ինչ դաժան բան է մարմնամարզությունը։

Նա իր սկառուտանոց գալու հենց առաջին որվանից ատեց
ֆիզկուլտուրան, վորովհետև ֆիզկուլտուրայի անունով էր, վոր
Ոհանն իր քիթ ու պոտենզը ջարդեց։ Այդ որվանից ի վեր նա
յերբեք չե՛ր զբաղվում մարմնամարզությամբ, բացի շարժային
պարապմունքներից, վոր պարտադիր էին բոլորի համար։

Սակայն, նա միակը չե՛ր։ Ընդհանուր յերկու հարյուր քառա-
սուն հոգուց մոտ հիսուն հոգի ատում էին ֆիզկուլտուրան։
Յերեկի նրանց մի մեծ մասը նույնպես զոհ էր գնացել Ոհանի
նմաններին, իսկ մյուս մասն իր ուրն անց էր կացնում զուտ
մտավոր աշխատանքով։

Պետն այդպիսիներին չե՛ր սիրում և տիրացու յեր անվանում։
Տիրացուի կոչում էր ստացել նաև սկառուտ համար Ութսունինը։

Յեվ ահա, ուղիմպիադայի կապակցությամբ, մի ուր այդ տիրա-
ցունների գլխին ճայթեց մի սոսկալի հայտարարություն, վոր
պետը վարդապետ կավճով գրել էր միջանցքի գրատախտակի վրա.

«Սկառուտների և հատկապես տիրացունների ուշադրությանը։
Մի քանի ուր հետո, տեղի յե ունենալու ֆուտբոլի մրցում։ Խա-
ղալու յեն սկառուտանոցի ամենաթույլ, մարմնամարզություն չսի-
րող և ֆուտբոլից բան չհանկապող սկառուտները։ Նրանց ցուցակը
շուտով կհայտարարվի։ Վահանա։

Վոչ մի լուր, վոչ մի նորություն սկառուտանոցում այնպիսի
աղմուկ չե՛ր հանել, ինչպես այդ հայտարարությունը։ Փորձված
ֆուտբոլիստները բռնաբռնեցին յին, հին մարդիկները կատակ-
ներ անում ու ձեռն փռում և բոլորը միասին՝ անհամբեր սպա-
սում։ Իսկ տիրացուները, վախից չորացած, սպասում էին դար-
հուրելի ցուցակին։ Տեսնես նրանցից ով կընկնի այդ ցուցակի
մեջ, տեսնես ով պետք է ուրը ցերեկով խաղա՞նա կ՞ի դիտող
հասարակության առաջ։ Ախր ի՞նչպես թե՛։ Ահանց սեղմվելու,

առանձնորձելու, վերցնել ու ֆուտբոլ խաղալ, այն էլ ուղիմպիա-
դայի պատրաստվելու համար... Վոչ, Բիրազն ավելի սոսկալի
ծաղր չե՛ր կարող հնարել և ավելի մեծ տանջանք չե՛ր կարող
ստեղծել այդ հիսուն տիրացունների համար։

Հրաչի թուքը չորացել է։

— Ութսունինը, — ասում էր նա անո՞վ ու տաննանով, — ախր
մի մտածիր. — կխաղանք յես ու դու, կնայեն մեր դասարանի
սեղանները, մեր ջոկատի տղաներն ու կհրահան... Ազնիվ խնք,
յես կփախչեմ...

Վոչ մի լուր, վոչ մի նորություն սկառուտանոցում այնպիսի
աղմուկ չե՛ր հանել, ինչպես այդ հայտարարությունը։

— Կաց տեսնեսք, — մոայլ վրա յե՛ր բերում Ութսունինը. —
զուցե մեզ չեն ընտրել։

— Կընտրեն, կընտրեն, վստահեցնում էր Հրաչը և ընկերոջ
սիրճը կնքե՛ս ճաքեցնելու համար ավելացնում էր. — իսկի ինձ
էլ վոր չընտրեն, քեզ անպայման կընտրեն...

Յեվ ծիծաղում էր։

— Յերկուսիս ել կընտրեն, — յենթադրում եր Ութսուն-
իննը. — իսկ յեթե քեզ չընտրեն, դու, իբրև հավատարիմ ընկեր,
կխաղաս իմ փոխարեն...

Բայց այս կատակները նրանց չեյին ուրախացնում և նրանք
մի քանի որ շարունակ, շրջում եյին մոլորվածի ու շշմածի պես:
Նախքան չարաբաստիկ ցուցակի հայտարարվելը, սկսում
ենքին արդեն յենթադրում եյին, թե ովքեր պիտի լինեն այդ
տարորինակ ֆուտբոլ խաղացողները: Տասնմեկ հոգի մի խումբը
և տասնմեկ ել մյուս խումբը: Ասել ե՛՛ Հրաչին ել հերթ կհասնի,
Ութսունիննին ել, գրադարանապետին ել, ճաշ բաժանող անճու-
նիորեն չաղ Սահակին ել... Բոլորը կլինեն:

Մի որ, Ութսունիննը Սմբատի կարծիքը հարցրեց.

— Ի՞նչ ես կարծում, պարոն ջոկատապետ. յես կլինեմ
նրանց մեջ...

Սմբատը ծիծաղեց և խփեց նրա ուսին.

— Մի վախենա, կլինես հենց առաջին հերթին:

Ութսունիննը հուսահատ նայեց նրան և մրմնջաց.

— Իսկ... Ձի՛ կարելի խուսափել...

— Ձե, չի կարելի: Բայց, Ութսունինն, այս բանը թող քեզ
խրատ լինի, վոր սկսես մարզվել...

— Ձեմ մարզվի, ծաղրում են:

Սմբատը լրջացավ:

— Այո: Ծաղրում են, Ութսունինն: Իսկ դու, ի՞նչ շատ ես
քաշվում ծաղրելուց:

— Դե, վիճեց ասել, — ազդում ե, իհարկե:

— Յես քեզ առանձին կմարզեմ, ուզում ես, Ութսունինն...

— Ուզում եմ, — ուրախացավ Ութսունիննը: — Բայց կմրող ես
այնպես անել, վոր մինչև ֆուտբոլի որը բավականաչափ մարզվեմ...

— Ինչո՞ւ: Վոր ազատվե՞ս խաղալուց:

— Այո...

Սմբատը քրքջաց:

— Ձե, այս անգամ, ուզես թե չուզես, պիտի խաղաս: Իսկ
յես քեզ կմարզեմ անլախ դրանից: Հո ֆուտս չի՞...

Ութսունիննը ջղայնացած թքեց.

— Տես ինչեր ե հնարում: Բիրազը, մեզ տանջելու համար...

— Վատ ե անում, — համաձայնվեց Սմբատը. — դրանով մար-
մամարզության սեր չի առաջանա, այլ կառաջանա ատելու-
թյուն... Ճիշտ չի՞ Ութսունինն...

— Յես առանց այդ ել ատում եմ մարմնամարզությունը, —
դառնացած խոստովանվեց Ութսունիննը:

Յերկու որ հետո կախվեց սոսկալի ցուցակը:

Ութսունիննը, սրտի բարախոցով մոտեցավ պատին և կար-
դաց իր անունը... Ուրեմն կատարվեց խայտառակությունը...
Ինչն ել կար, Հրաչն ել...

Իսկույն հայտարարություն մոտ հավաքվեց սկսումների մի
մեծ խումբ: Մեկը կարդում եր անունները, իսկ մյուսներն ան-
զուսպ հրհուռն եյին յուրաքանչյուր անունը կարդալուց հետո:
Այդ դեռ ցուցակի մոտ: Իսկ ի՞նչ պիտի տեղի ունենա խաղի մի-
ջոցին...

Տիրացուները մի յերկար հերթով կանգնեցին Բիրազի դռան
մոտ: Խնդրեցին Դարեգինին, վոր հայտնի սկսուտապետին իրենց
մասին: Նրանցից յուրաքանչյուրն ուզում եր խնդրել, վոր իր
թեկնածությունը փոխվի մի ուրիշով:

Սկսուտապետը համաձայնվեց նրանց ընդունելու: Անմիջապես
հերթի առջևում կանգնած յերկու սկսուտ, ալսինքն Ութսունինն
ու Հրաչը, մտան ներս...

Պիմենը նույնպես ներսումն եր: Նրա ներկայությունն սկա-
սումներին շփոթեցրեց: Սակայն Հրաչը կակազելով սկսեց.

— Պարոն պետ, յես չեմ ուզում խաղալ...

— Ինչո՞ւ:

— Ձեմ կարող: Բոլորովին չեմ խաղացել:

— Հենց դրա համար ել պիտի խաղաս, սիրելիս, — պատաս-
խանեց Պիմենը:

Հրաչը լռեց:

Ութսունինն ուրիշ բանով եր զբաղված: Նրա դարձացած
հայացքի դիմաց, պատի վրա կպցրած եր մի իսկական յեռագույն
դրոշակ: Վոչ մի Դարեգին այլևս չեր կարող պատճառաբանել,
վոր դա յերեք ջոկատի դրոշակների գույներն են:

— Իսկ դու, ջանիկս, — հարցրեց Բիրազն Ութսունիննին:

— Ինձ համար միևնույնն ե — ասաց Ութսունիննը անփույթ
տոնով: — Յես ֆուտբոլ շատ եմ խաղացել...

Բայց Բիրազը հասկացավ խորամանկությունը և Պիմենին
աչքով անելուց հետո պատասխանեց.

— Ապրես... Ուրեմն կխաղաս...

Նրանք շվարած դուրս յիլան: Հերթում կանգնածները հար-
ցական նայեցին նրանց:

— Զուր ե, ցրվեցեք, — խորհուրդ տվեց Հրաչը: — Վոչ մի հույս չկա ցուցակը փոփոխելու...

Քիչ հետո յերբ Քիրանդն ու Պիմենը դուրս յերան, դառն առջև այլևս վոչ մի սկանալ չէր մնացել:

37. ԱՆՋԻԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Դպրոցները բացվեցին: Սակայն այժմ, Ութսունինը և նրանց ամբողջ հասարակը դպրոց պիտի գնար կեսօրից հետո: Յերբ նորից սկսվեցին կանոնավոր պարապմունքները, Ութսունինը սկսեց ավելի հաճախ հանդիպել աղջիկներին և ավելի հաճախ հավաքել նրանց պարապմունքների: Իսկուհին հարցնում էր, Արշալույսը հարցնում էր, Մյուս թնորը հարցնում էին և Ութսունինը պատասխանում էր այնքան, ինչքան վոր կարող էր: Այն, յեթե նա ինքն այդ բոլոր հարցերին պատասխան ունենար...

Սակայն միայն իր գրույցներով չէ, վոր Ութսունինը ոգնում էր նրանց: Յերբ նա պահակ էր կանգնած լինում Կապաչի Պոստի սահմաններից մեկի վրա, շատ անգամ նրա ընկերուհիները գալիս էին, անջնդ էին անում, ցույց էին տալիս մի թղթի կտոր՝ իբրև թե անցագիր, և զննում էին քաղաքի Ութսունինն այլևս չէր վախենում, վոր անաժը կնկատեն: Նա վաղուց արդեն նկատել էր, վոր բոլոր սկառտներն էլ, հաճախ զանցառու յեն լինում իրենց պահակային պարտականություններից: Ել ուրեմն ինչու ինքն էլ դանդաղորդ չլինի, քանի վոր դրանով ոգնում է վորոշ հիսներին: Մյուս կողմից, Ութսունինը շատ լավ գիտեր, թե ինչ է նշանակում կարոտել քաղաքին: Նա ինքն ևս կարոտից տանջվում էր և չէր ուզում, վոր իր ընկերուհիներն էլ տանջվեն...

Ի միջի այլոց, մի ուր, նա խոսակցություն ունեցավ Վազգենի հետ, անանց թույլտվության քաղաք գնալու մասին:

— Դրանից հեշտ իմն չկա, — բացատրեց Վազգենը. — այն որը, յերբ դպրոցից անգամ կլինես, վեր կան ու ծղվիլի: Ո՞վ կփնտրի քեզ, ո՞վ կնկատի բացակայությունդ, յեթե դու ներկա գտնվես նախաճաշի, ճաշի, ընթրիքի, պոստի, դպրոցի կամ քննելու ժամերին: Ինչ այդ ժամերից դուրսն ինչքան անգամ ժամանակ կա... Հեշտ ե...

Ութսունինն ընտրեց ճաշից մինչև ընթրիքը յեղած անգամ ժամանակը: Առաջին ջոկատի Վարդանի պոստից դուրս յեկավ և շոսսից հեռու, դաշտերի միջով հասավ քաղաք: Նրա սիրտը

բարախում էր թե ուրախությունից և թե անհանգստությունից: Յեթե վորևե սկսեց տեսնել նրան, նա կորած էր: Ուստի և, հասնելով շուկային, նա փորձեց ճանապարհը թեքել: Սակայն նա դեռ վոչ մի քայլ չէր արել դեպի մյուս փողոցը, յերբ հանկարծ անսովոր մի աղմուկ զբաղեց նրա ուշադրությունը: Մարդիկ սկսեցին վազել և նրանց հետ վազեց նաև Ութսունինը: Քիչ հետո նա տեսավ պատահական շորերով մի տղայի, վոր խաղողի վողկույզը ձեռքում, փախչում էր: Նրա յետևից, հետևել հալածում էր չաղլիկ մի մարդ. — յերևի խաղողի տերը: Նա մեկնեց իր ահապի թաթը, ցատկեց մի ուժեղ թռիչքով և տղային բռնեց: Մինչդեռ նրա մյուս ձեռքը վերև բարձրացավ հարվածի համար, Ութսունինն անաջ նետվեց ու բղավեց:

— Յերեսաներին ծեծել չի կարելի: Յես թույլ չեմ տա, վոր ծեծեք, նա սոված ե:

Այդ վողկույզը վերցնելով խուժանի ձեռքից, նետեց գետնին:

— Վերցրեք:

Յեզ դարձավ խուժանին:

— Գնանք...

Խուժանը սկառտի հովանավորություն տակ իրեն ապահով գտնվով, սկսեց քայլել, աչխատելով յետ չընկնել և չուտել իրեն համար պատրաստված ծեծը:

Յերբ նրանք մի քիչ հեռացան, Ութսունինը նրան հարցրեց.

— Դու Կապաչի Պոստի Աչիկի յեղբայրը չե՞ս...

— Վոչ, — ժպտաց խուժանը, կարծես ներողություն խնդրելով վոր ինքը նրա ուզած մարդը չի:

— Ափսոս, — մրմնջաց Ութսունինը և քայլեց:

— Լսիր, — բղավեց խուժանը նրա յետևից, — յես նրա տեղը գիտեմ:

— Դիտե՛ս...

— Այո: Վաչիկ ե անունը...

— Անունը չգիտեմ:

— Յես գիտեմ: Վաչիկն ե: Սպասիր զնամ կանչեմ: Նա իսկույն անհետացավ և վերադարձավ միայն հինգ բոպ հետո: Նրա ձեռքում մի ծրար կար:

— Չեկավ, — ասաց նա: — Զբաղված ե: Յեզ խնդրեց, վոր այս նամակը անա իր քրոջը:

— Նամակը... Ի՞նչ, այդ Վաչիկը խուժանն է՞:

— Ի՞նչ կա վոր, — հարկադրեց յերեսան: — Խուժանը նամակ գրել չի կարող... Հա, ասա Աչիկին, վոր նրա յեղբայրը գրադրված էր...

— Ի՞նչ ե անում...

— Ինչ վոր պատահի. — հաց, խաղող, ձմերուկ...

— Յույց տուր ինձ նրա տեղը, — խնդրեց Ութսունինը:

— Չեմ կարող:

— Ինչո՞ւ:

— Չի կարելի:

Ութսունինը բռնեց նրա թևից, վորպեսզի գոռով տանի իր հետ, բայց հանկարծ, նրա աչքով ընկավ ավելի կարևոր մի բան. — Սիոնը շուկայում շորեր եր ծախում:

Պետք եր փախչել: Յեվ Ութսունինը, թողնելով խուժանի թեք, իսկույն անհետացավ: Նա նկատեց, թե ինչպես Սիոնը սլացավ իր յետևից, փորձելով բռնել իրեն կամ ճանաչել, բայց Ութսունինը չթողեց այդ: Կես ըոպե անց, նա շուկայի վերջին խանութներն իր յետևում եր թողել...

Այժմ պետք եր շտապել, բայց վոչ դեպի տուն, այլ դեպի իր պարտականությունները: Նա շոշափեց գրպանի թղթերը, հագուստները շտկեց և քայլերն ուղղեց դեպի կոմսոմոլի գավառային կոմիտեն...

Նրան մեծ զարմանքով ընդունեցին: Քարտուղարն ընդհատեց իր խոսակցությունը ուրիշների հետ և սկսեց լսել Ութսունինին: Բայց Ութսունինը դեռ չեր խոսում: Նա կասկածանքով նայում եր հավաքվածներին:

Քարտուղարը հասկացավ:

— Համարձակ յեղիր, — բացականչեց նա. — սրանք բոլորը մերոնք են...

Ութսունինը գրպանից թղթերը հանեց:

— Յես յեկել եմ սկառաւանոցի գաղտնի բջիջի կողմից: Յես բջիջի քարտուղարն եմ...

— Բջիջ...

— Բջիջ ասեցիր...

— Այո... բջիջ... Ահա մեր յերեք ժողովների արձանագրությունները...

Բայց քարտուղարը թղթերը մի կողմ դրեց, տեղից վեր կացավ և մոտեցավ Ութսունինին:

— Ապրե՛ք, տղաներ, — բացականչեց նա: — Ապրե՛ք...

Իսկույն գումարվեց արտակարգ խորհրդակցություն, վորտեղ Ութսունինն ամեն ինչ պատմեց, սկզբից մինչև վերջ: Նա սկսեց իր այնտեղ գնալու որից և վերջացրեց արձանագրություններով:

Ձայն վերցրեց մի կոմյերիտական:

— Ընկերներ, — ասաց նա, — մենք վողջունում ենք սկառաւանների բջիջը: Յեվ ինչպես Ութսունինն ասաց, հարկավոր ե առաջժամ ամեն ինչ գաղտնի պահել, վորովհետև, յեթե ամերիկական կոմիտեն նրանց վճռի, մենք հնարավորություն չենք ունենա նրանց պահել: Կպահենք մեկին, յերկուսին, տասին, բայց յերկու հարյուր քառասունին կամ վեց հազարին՝ չի կարելի:

Ապա դառնալով սկառաւին, ասաց.

— Սիրելի Ութսունինն, այժմ տեսնենք, թե ինչ պիտի լինի ձեր անելիքը... Իմ կարծիքով, դուք պիտի առաջժամ տանեք դաստիարակչական աշխատանք: Նրանց կրոնին դուք պիտի հակադրեք ձեր հակակրոնական պարապմունքները, նրանց դաշնակցական մտքերին՝ ձեր կոմունիստական գրույցները:

Հետո, խորհուրդ տվեց:

— Միք վիճի նրանց հետ, ինչ ել վոր ասելու լինեն: Լսում ես, Ութսունինն, բոլորովին միք վիճի: Ինչ վոր կասես՝ հալած յուղի տեղ ընդունեցեք: Իսկ տակից, արեք ձեր գաղտնի հակաագիտացիան...

Քարտուղարն ու մյուսները գլուխները դրականորեն շարժեցին: Կոմյերիտականը շարունակեց.

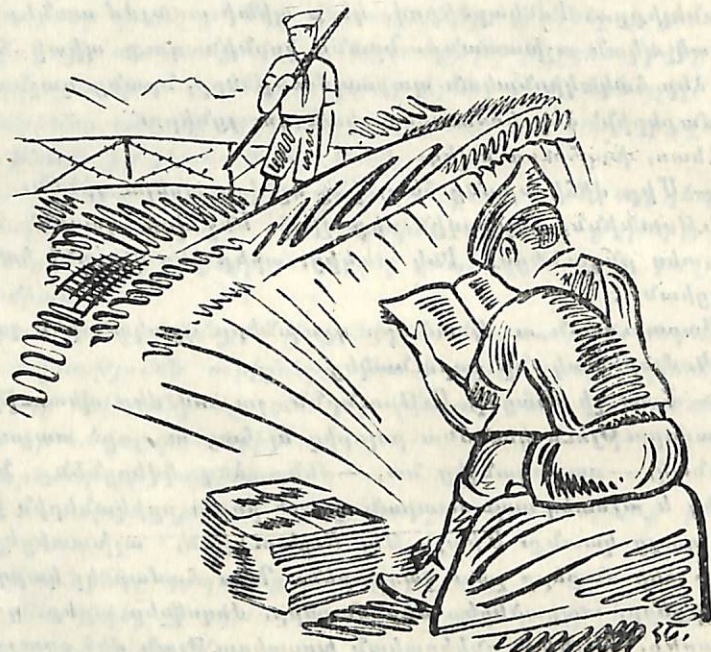
— Շատ չի մնացել, Ութսունինն, շուտով մեր պետությունը հնարավորություն կունենա բոլորիդ ել հաց ու գործ տալու: Այն ժամանակ, — բացականչեց նա, — մենք ձեզ կվերցնենք նրանց ձեռքից և այնտեղ ապաստարան գտած բոլոր սրիկաներին իրենց տեղը ցույց կտանք: Միայն թե, Ութսունինն, աշխատեցեք վոր նրանք ձեր մտքերը շատ չպղտորեն: Դրա համար ել կարդացեք մեր գրքերը, տարածեցեք մեր մտքերը, ժողովներ արեք, գրույցներ արեք, նույնիսկ ընկերական խոսակցություն մեջ զգույշ կերպով ձեր ագիտացիան տարեք...

Նա նստեց: Խոսեցին մյուսները և բոլորն ել համարյա նույնն ասացին: Քարտուղարը խորհուրդ տվեց չսահմանափակվել սկառաւանոցով և վորքան կարելի յե շատ վորբուհիներ հավաքել իրենց շուրջը:

Նիստը վերջանալուց հետո, այն առաջին խոսող կոմյերիտականն Ութսունինին տվեց քառասուն կտոր զանազան գրքեր, սկառաւանների ու վորբուհիների մեջ տարածելու համար: Հետո խոստացավ ելի տալ և խնդրեց Ութսունինին, վորքան կարելի յե շուտ շուտ հանդիպել իրենց: Դրանից հետո նորից բոլորը գո-

վեցին նրան, ժպտացին, փաթաթվեցին, ուսին խփեցին և նա մնաս բարե ասաց ու գնաց:

Վերադարձին, վտանգը դառավ կրկնակի: Ինչպես մտնել Կաղաչի Պոստ, քառասուն կոմունիստական գիրք թևի տակին... Ձմեռվ արդյոք այնքան ժամանակ, մինչև վոր պահակ կանգնեն միլիցիոներները... Բայց նրանք հո պետական միլիցիոներներ չեն: Նրանք ել ամերիկացիների հավատարիմներն են: Այո, ներս չեն թողնի... Ո՞վ գիտե ինչքան դաշնակցականներ կան նրանց մեջ...

...հասնելով իրենց դպրոցի դռանը, նստեց այնտեղ ու բաց արավ գրքերից մեկը:

Ձշտապել արդյոք, քանի դեռ Վարդանն է կանգնած պոստի վրա... Նա լավ տղա յե: Նա դրոշակախոսություն սովորեցրեց Ութսունինին: Բայց արդյոք նա եւ չի մատնի իրեն: Ձե վոր կոմունիստական գիրքն այնքան վտանգավոր բան է...

Հանկարծ, անսպասելի կերպով Ութսունիններ գտավ լուծումը: Մոտենալով Կաղաչի Պոստին, նա կիսաշրջան արեց և հասնելով իրենց դպրոցի պոստը, նստեց այնտեղ ու բաց արավ գրքերից մեկը:

Քիչ հետո, պահակ սկառուրը նրան նկատեց:

— Ութսունինն... Դու յե... Յերբ յեկար, վոր հետեա, — հարցրեց նա:

— Վաղուց ե, վոր այստեղ եմ, — ասաց Ութսունինն անփույթ տոնով:

— Այդ ինչ ես կարդում:

— Դաս եմ սովորում, բայց արդեն մութն է, Հետաքրքիր ե՞ ընթերցի ժամանակ չի...

Այս ասելով նա վեր կացավ և մտավ Կաղաչի Պոստ:

Այժմ մի նոր մտահոգություն. — Դու պահել գրքերը... Բարձի տակ՝ անհնար ե: Թեկուզ կողպած արկղի մեջ՝ վտանգավոր ե: Կարող են խուզարկել... Դեռ լավ ե, վոր այդ ուր Վաղգենն է հեռախոսակայանի յերեկոյան հերթապահը: Վտանգավոր բեռը կարելի յե ժամանակավորապես նրա մոտ պահել, մինչև մի հարմար տեղ գտնելը...

Յեվ նա գողեգող շուրջը նայելով, քայլերն ուղղեց դեպի հեռախոսակայանը:

38. ԿՈՍՅԵՐԻՏԱԿԱՆ ԲՁԻՁ

Հեռախոսակայանում կայացավ կոմյերիտական բջիջի հերթական ժողով: Այս անգամ արդեն, Ութսունիննից, Հրաչից, Վաղգենից ու Միրանից զատ՝ կար նաև Սմբատը, Ութսունիննը զեկուցեց նրանց իր բերած գրքերի մասին և պատմեց գավառային կոմիտեյի նիստում տեղի ունեցածի մասին:

— Իհարկե, ճիշտ են ասել, — համաձայնվեց Միրանը: — Հարկավոր ե դաստիարակչական աշխատանք տանել: Ժողով, զրույց... Պարապմունք... Հետո՝ թերթ... Ինչ կասեք թերթի մասին:

— Թերթ...

— Այո, պատի թերթ...

— Լավ ես մտածել, — վոզեվորվեց Հրաչը:

Ութսունիննը լսում եր:

— Կգրենք, — բացատրեց Միրանը, — կպատրաստենք, հետո փածուկ կախ կտանք դպրոցի միջանցքում... Լավ կլինի:

— Լավ կլինի, — համաձայնվեց Ութսունիննը, — բայց հարկավոր ե այնպես անել, վոր վոչ վոք մեկ վրա չկասկածի: Իսկ յեթե պիտի կասկածեն, ավելի լավ ե առանց թերթի: Միայն ժողովներով ու զրույցներով յուր կգնանք...

— Ձեռն կասկածի, — վատահեցրեց Վաղգենը. — համենայն դեպս, մինչև հիմա մեզանից վոչ վոք կասկածի տակ չի...

— Տղաներ, — խառնվեց խոսակցության Սմբատը, — հետո հարկավոր ե այնպես անել, վոր մեր ձեռագրից մեզ չճանաչեն: Հարկավոր ե թերթը գրել կեղծ ձեռագրով:

— Յես հիանալի կեղծում եմ, — հայտնեց Հրաչը:

— Ապա փորձիր...

Նա վերցրեց թուղթ, թանաք և սպասողական նստեց:

— Ի՞նչ գրեմ...

— Գրիր, — թելադրեց Ութսունինը, — գրիր վերնագիրը. — կղզու վրա: Գրեցիր: Դե հիմա շարունակիր. — Վեց հազարից ավելի վորբուհիներ գտնվում են Կաղաչի Պոստում, ինչպես մի կղզու վրա: Շատ լավ: Հիմա գրիր. — Համարյա նույնքան տղաներ գտնվում են Պոլիգոնում... Ապրես, Հրաչ, լավ ես կեղծում: Յեթե կարողանաս այդ կերպ յերկար գրել, — հիանալի կլինի: Հիմա շարունակիր. — Յերեք հազար վորբուհիներ գտնվում են Արփաշայի ափին, Սևերսկի կոչվող գորանոցներում, վոր նույնպես մի կղզու տպավորութունն ե թողնում: Հրաչը, զգուշ կաց. «վ» տառը նմանեցնում ես քո ձեռագրին: Ուրեմն ինչ գրեցինք. — տպավորութունն ե թողնում: Հիմա գրիր. — Մի քանի հազար տղա և աղջիկ վորբեր ել գտնվում են քաղաքի վորբանոցներում, բայց նրանք ել են կտրված քաղաքից և նույնպես կղզիացած են...

— Յեվ այդ կղզիներում հավաքված. — շարունակեց Ութսունինը, — կոմունիստների թշնամիներն իրենց ուզածի պես դատարակում են այդ բազմահազար պատանիներին: Սրիկաներ... Սրիկաները ջնջիր: Թեև ամերիկական կոմիտեն պետության հետ պայմանավորվել ե, վոր նրանց մեջ վոչ կոմունիստական, վոչ ել հակակոմունիստական ագիտացիա չտարվի, այնուամենայնիվ վորբերն ու վորբուհիները դատարարակվում են դաշնակցական վարժապետների կողմից և նրանց ուզածի պես...

Հրաչն արագ արագ գրում եր: Ութսունինը վոզեորված շարունակեց:

— Քանի վոր այդպես ե, քանի վոր ամերիկական կոմիտեյի ու պետության պայմանը միշտ խախտվում ե, քանի վոր մի կողմից միշտ ագիտացիա յե տարվում, մյուս կողմից ինչո՞ւ չտարվի... Թող վորբերը նրանց ել լսեն, մեզ ել: Տեսնենք ո՞ւմ կհավատան նրանք. — իրենց խաբողներին, թե՞ իրենց աչքերը բաց անողներին:

— Գրիր, Հրաչ. — Ու թող ամերիկական կոմիտեն չնեղանա պետությանից, քանի վոր մենք մեր բջիջը կազմել ենք ինքնագլուխ կերպով և նախ քան վորեն մեկից խորհուրդ լսելը, մենք ինքներս ենք դեմ դուրս յեկել մեզ խաբողներին...

— Բավական ե, — բացականչեց Միհրանը, — մեր թերթի առաջին հոդվածն արդեն պատրաստ ե...

Ութսունինը զարմացավ:

— Այո, — հաստատեց Վաղգենը, — դա կլինի թերթի խմբագրականը: Դե հիմա թող, յես ել թելադրեմ: Գրիր, Հրաչ. — Ի՞նչ պիտի լինի այն սկառտների ապագան, վորոնք վոչ մի արհեստ չեն սովորում, բացի պահակ կանգնելուց...

— Հսեք, — ընդհատեց Հրաչը նրան. — յեկեք այսպես անենք. — դուք ցրվեցեք, պատահաբար մարդ կարող ե գալ: Հետո հերթով կգաք և ձեր հոդվածները կթելադրեք...

Սկառտները վոտքի կանգնեցին:

— Սպասեցեք, — դիմեց Սմբատը նրանց. — դուք մի խնդիր մոռացաք. — Ի՞նչպես ցրել գրքերը... Յես առաջարկում եմ յուրաքանչյուր հուսալի սկառտի բարձի տակ ծածուկ կերպով մի գիրք դնել: Յեթե աղմուկ բարձրացրեց, նշանակում ե նրա հերն ել անիծած, իսկ յեթե ձայն չհանեց, պարզ ե, վոր հուսալի տղա յե և նրան կարելի յե նույնիսկ ընդունել մեր բջիջը...

Բոլորը զարմացան այս հնարքի վրա:

— Քննութունը բռնեցիր, — բացականչեց Ութսունինը:

Հրաչը խփեց Սմբատի ուսին և ժպտաց: Վոչ վոք չեր հիշում, վոր նա ջոկատապետ ե: Ձեր սխալվել ուրեմն Ութսունինը. — Սմբատը լավ մարդ եր:

Նայելով շուրջը, նրանք հեռախոսակայանից մեկ առ մեկ դուրս յեկան:

Դուռն մոտ, նրանց ապշեցրեց այն անավոր աղմուկը, վոր լսվում եր հեռվից: Յերկիրքը կարմրել եր և դեպի այդ կարմիրն եյին բարձանում բոցի լեզուներ ու ծխի բոխչաներ:

— Հրդեհ, — գոռաց Ութսունինը:

— Հրդեհ, — կանչեցին մյուսները և վաղ տվեցին դեպի աղմուկի կողմը:

— Հեղափոխության հրդեհն ե, — կատակի տվեց Միհրանը, — շարունակելով վազել:

— Ձահրուժար ե, — յենթադրեց Սմբատը. տեսնելով, վոր պահեստն եր վառվում...

Յեւ իրոր: Հագուստեղենի պահեստը կրակի մեջ եր... Տեղ հասնելով Սմբատը, Միհրանը և Ութսունինը տեսան համարյա իրենց բոլոր սկաուտներին, վորոնք ճգնում էին հրդեհը մարել: Ճեղքելով վորբուհիների, պարապ նայող ծառայողների և նրանց կանանց ողակը, Ութսունինը, Սմբատն ու Միհրանը նետվեցին առաջ:

— Սրիկա, — մոմոաց Սմբատը, — թալանեց, թալանեց, իսկ վերջում, հետքը կորցնելու համար տես թե ինչ արավ...

— Ո՛վ, — հարցրեց Ութսունինը:

— Պահեստապետը, ո՛վ: Գլխավոր հաշվապահը, ո՛վ:

Կտուրի մի մասում, ուր ծխի խիտ ու թանձր մուժ եր կանգնած, հանկարծ բոց յերևաց և դուրս ժայթքեց կրակի հախուռն մի հորձանք: Սմբոջ շենքը կորել եր բոցերի մեջ: Տաքությունը խփում եր մարդկանց դեմքին և նրանք, խրտնած ձիերի նման յետ ելին թեքում իրենց գլուխները: Յերբեմն բոցերի միջից յերևում եր պահեստի ներսը, ուր այրվում էին հազարավոր կիսամաշ պինջակներ ու շալվարներ: Յերբեմն, կտուրի քանդված տեղերով դեպի յերկինք էին թռչում մի քանի բոցավառված գլխարկներ և նորից յետ թափվում կրակի մեջ:

Փրկել անհնար եր: Առանց մեքենաների, առանց ջրախողովակների, սկաուտները դուրսերով ջուր էին դատարկում շենքի վրա, բայց ջուրը գոլորշիանում եր բոցի թևերին, դեռ նրա հիմունքին չհասած: Սկաուտներից շատերն արդեն հուսահատվել էին և այժմ կանգնած դիտում էին ավերումը:

Հանկարծ կոկորդ պատռող մի ձայն հնչեցրեց իր ահազանգը:

— Ոգնեցե՛ք... Մազութի պահեստը վտանգի տակ ե...

Մի վարկյանում բոլորը նետվեցին դեպի ձայնը և վառվող պահեստը փնաց մեն-մենակ:

Մազութի ամբարները գտնվում էին հիսուն քայլ հեռավորության վրա, բայց այնտեղ դրված բենդինի տակառները հեղից ծծում էին հրդեհի ջերմությունը: Այժմ նրանք չափացանց տաքացել էին և յուրաքանչյուր վարկյան կարող էին պայթել:

Մոռանալով ամեն տեսակ վտանգ, սկաուտները նետվեցին դեպի տակառները և սկսեցին սառը ջուր թափել նրանց յերկաթե կողերին: Բայց հազիվ ջուրը յերկաթին հասած՝ տակառն անմիջապես չորանում եր հեղուկի վերջին նշույլից: Հարկավոր եր ելի լցնել, ելի լցնել, շարունակ լցնել:

Ութսունինը մի տակառի վրա կանգնած՝ վերցնում եր սկաուտների բերած սառը ջուրը և լցնում նրա վրա:

Այրվող պահեստը բոլորովին մոռացվեց: Ութսունինը մի տակառի վրա կանգնած՝ վերցնում եր սկառուների բերած սառը ջուրը և լցնում նրա վրա: Յերբ այդպիսով տակառները բավական հովացան, աղաներն սկսեցին նրանց հրել հրդեհից հեռու, ապահով տեղեր: Հենց այդ ընթացքին լավեց հոնդոց և ոգնության հասավ քաղաքի հրդեհաշիջ խումբն իր յերկու ավտոմոբիլներով: Իսկույն հրշեջները ցած թռան, մի քանի վարկյանում կարգի գցեցին գործիքները և սկսեցին ջրի նեղակներով ծածկել կրակի պատը: Նրանց վոսկեփայլ սաղավարտները փայլում էին բոցերի տակ և նրանք նման էին յերրորդ դասարանի դասադրքից վերցրած հոռմեացիների:

Մտա, կեղտոտված, հոգնած Սմբատը մոտեցավ Ութսունիններին: — Յես գնում եմ հեռախոսակայան, — հայտնեց նա. — պիտի մի հոգված թելադրեմ այս հրդեհի իսկական պատճառի և իսկական հեղինակների մասին...

Քիչ հետո լուր տարածվեց, վոր Քիրազը կանչում է հրդեհ հանգցնելուն լավագույն կերպով ոժանդակող սկառուներին, շուտով ավարդեալորեալ համար: Կանչվածների մեջ եր նաև Ութսունինը:

39, ՖՈՒՏԲՈԼ

Վերջապես յեկավ սարսափելի որը: Յերբ Ութսունինը մոտեցավ իրենց միջանցքում կախված գրատախտակին, տեսնելու համար, թե վոր ջոկատներն են այդ որն իրենց հետ ֆուտբոլ խաղալու, նա կարդաց. «Առյուծներ և վագրեր»... այդ անմեղ կենդանիների անունով Քիրազն անվանել է տարրինակ ֆուտբոլ խաղացողներին:

Մինչդեռ բոլոր մյուսները ծիծաղում էին և իրենց էին ուտում անհամբերությունից, քսանյերկու դատապարտվածները շրջում էին սկառուտանոցում ինչպես ուրվականներ:

Այդ որը, հատուկ խնամքով մաքրեցինք ֆուտբոլի դաշտը և տեղ պատրաստեցին սովորականից ավելի շատ հանդիսատեսների համար: Կավիճի ջրով գծեցին այն շրջանակը, վորի ներսում պիտի իրենց տանջանքը կրեյին քսանյերկու խեղճ սկառուներ:

Այդ որը թե Սիոնը, և թե բոլոր մյուս հայ արիները հատուկ սիրով էին վերաբերվում դեպի քսանյերկու դատապարտված-

ները: Նրանք չէին բարկանում, յերբ իրենց ծաղրից կատաղած նրանցից վորևե մեկը խփում եր իրենց: Սիոնը մեծ սիրով շոյում եր Ութսունինի մազերը և Ոհանը շոկոլատ եր առաջարկում Հրաչին: Նրանց համար թանգ եր քսաներկու դատապարտվածներից յուրաքանչյուրը, վորովհետև պիտի ուրախություն պատճառեր նրանց ժամ ու կիսվա տանջանքի գնով: Յեվ սոսկալի յեր նրանց փաղաքշանքը, քան թե նրանց հարվածները, յեթե խփեյին:

Այդ որը հասարակ սկառուներն ահով ու ցավակցությամբ էին նայում քսաներկու դատապարտվածների աչքերին: Նրանք վշտակցում էին առյուծներին ու վագրերին, բայց վոչնչով ոգնել չէին կարող: Նրանք պայծառ պատկերացնում էին, թե վիրջան դժվար է իրենց ընկերների վիճակը: Նրանք ատամներն էին սեղմում իրար, դուրս չթողնելու համար այն հայոյանքը, վոր պատրաստել էին սկառուապետի համար...

Ժամը չորսին մոտ, ահալի լուրեր հասան սկառուտանոց: Դեռ մի ժամ կար ֆուտբոլի սկսվելուն, բայց դաշտն արդեն շրջապատված եր հազարավոր դիտողներով... Քսաներկու գազաններն այդ լուրը լսեցին մթազնած գիտակցությամբ և սկսեցին նայել անխմաստ հայացքով: Նրանք վոչ մի բառ չէին փոխանակում վոչ միմյանց հետ, վոչ էլ ուրիշներին:

Ժամի հինգին մոտ, Քիրազը դուրս յեկավ իր սենյակից:

— Սկառուներ, արդեն ժամանակն է, — հայտնեց նա:

Իսկույն ուրախության վոռնոցը բռնեց վողջ ննջարանն ու վողջ շենքը: Սիոնն ու Ոհանը դուրս յեկան պետի մոտից, թևերի տակին սպորտային շապիկի կույտեր:

— Յեկեք, յեկեք անուշիկներ, — կանչեց Սիոնը դիվային հրճվանքով, — յեկեք հագցնեմ:

Նա ճանկեց վագրերից մեկին և աննկարագրելի հաճույքով նրա վիզն անցկացրեց սպորտային շապիկը դեղին ու կանաչ յերիզներով: Սկառուը շապիկն ընդունեց դահիճի պարանի պես և ձայն չհանեց: Նույն ընթացքին, Ոհանն Ութսունինի գլուխը կոխեց կապույտ ու կարմիր յերիզավոր շապիկի մեջ: Քիչ հետո, յերբ յերևաց Ութսունինի դեմքը, նա գունատ եր մահապարտի պես:

— Վոչինչ, կմարդվեք, կսովորեք ֆուտբոլ խաղալ, — քրքրում եր Դարեգինն իր հաստ շրթունքների միջից և անդադար ներս ու դուրս անում Քիրազի մոտ: Մի անգամ սենյակից դուրս

Նրանք հասան դիմացի բերդի մոտ այն ժամանակի յերբ գնդակն արդեն վեցերորդ անգամ ներս եր մտնում բերդի միանգամայն ազատ դռներից: Սկսվեց նոր պայքար: Մի քիչ խախտելով ֆուտբոլի որենքները, նրանք գնդակը ձեռք ձեռք եյին անցկացնում: Վերջապես մեկին հաջողվեց բռնել գնդակը: Նա դրեց նրան իր թևի տակ, թևով քիթը սրբեց և սկսեց փախչել: Արդեն բավական հեռացել եր իրեն հետևողներից, յերբ իր առաջը կտրեց մի այլ սկաուտ:

— Տո՛ւր գնդակը:

— Չեմ տա:

— Քեզ ասում եմ՝ տո՛ւր:

— Ասեցի, վոր չեմ տա:

— Տո՛ւր: Թող մի քիչ ել յես գլորեմ...

Այս խոսքերով նա դուրս քաշեց գնդակն ընկերոջ թևի տակից, բայց ուժեղ ցնցումից, գնդակը դուրս պրծավ իր ձեռքից ու գնաց: Նրան տարավ Ութսունիններ: Գազազած սկաուտը հարձակվեց ընկերոջ վրա և սկսեց ծեծել: Նա ևս յետ չմնաց: Ու մինչդեռ հեռվում, քսան հոգի պայքարում եյին գնդակի համար, դաշտի ամայի մի ծայրում կանգնած, յերկու սկաուտներ, յերկուսն ել դեղին ու կանաչ շերտավորներ, սկսեցին տուր ու դմիոցը:

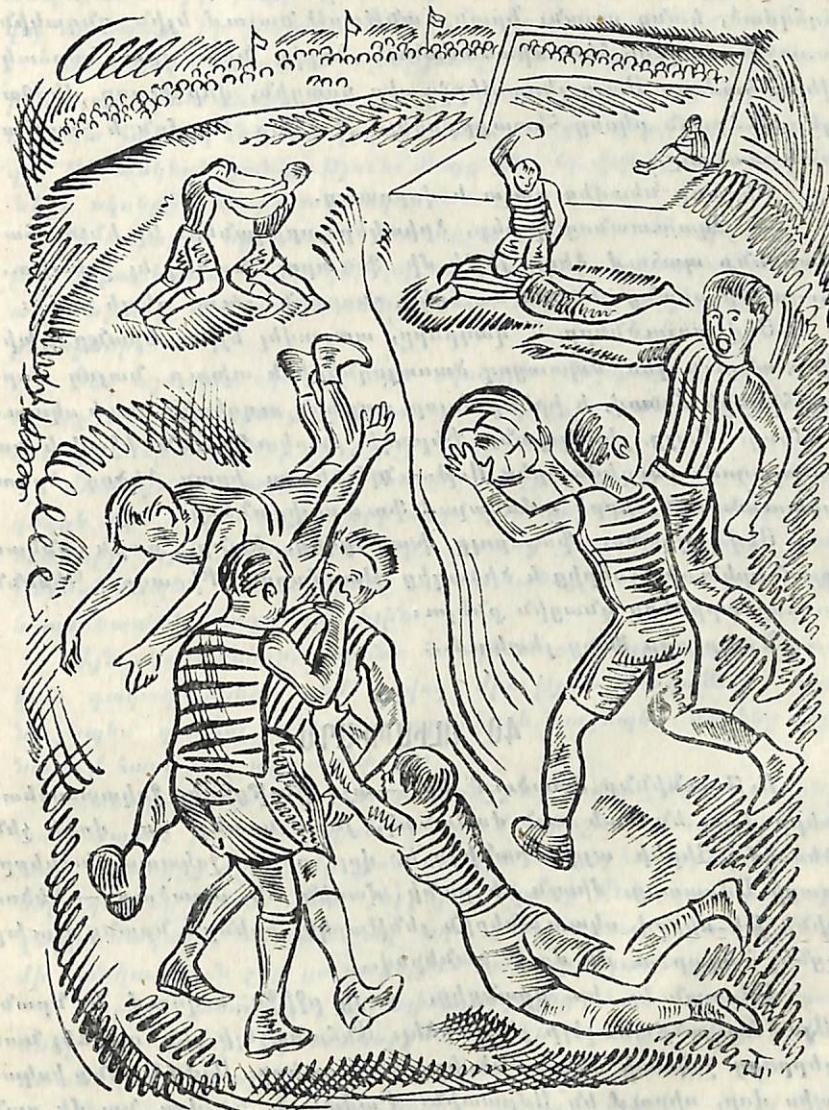
Ութսունիններ գետնի վրայով գլորում եր գնդակը իսկական ֆուտբոլիստի պես: Վոչ վոք չեր կարողանում նրան խել իրենից: Բոլորը վազում եյին նրա յերկու կողմերով անթարթ հետևելով գնդակի ընթացքին: Ամենայն հեշտությամբ Ութսունիններ գնդակը գլորեց մինչև վերջ, ձեռքի մի հարվածով նրան ներս շարտեց իրենց սեփական բերդի դռներից:

Իսկ դաշտի ամայի մի անկյունում, սկաուտը դեռ գնջսում եր իր ընկերոջը:

— Գնդակը չե՞ս տալիս, հա՛: Բերդս թողել յեկել եմ գնդակի յետևից, իսկ սա չի տալիս: Դե կեր:

Մի քանի հազար կոկորդներ դողդողում ելին սոսկալի քրքիլից: Յերկու վարժապետներ ծիծաղեց ուշաթափվեցին: Հայ արիների աչքերը լցվել եյին հրնոցի արցունքով և նրանց կրծքներից դուրս եյին գալիս ուրախության ահուկի ձայները: Մի ձեռքով իր արյունոտ քիթը բռնած, Քիրազը մյուս ձեռքով սուլիչը բերնին եր մոտեցրել: Նրա դեմքը կարմրել եր, նրա վզի ու ճակատի յերակներն ուռել եյին, իսկ քսաներկու հերոսներից վոչ մեկը չեր կարող լսել նրա ձայնը:

Դրությունը փրկեց քսան նվազող սկաուտը: Նա վազեց դեպի դաշտի կենտրոնը, վտանգի յենթարկելով իր կյանքը և իր վիթ-

Տալիս եյին, ջարդում, փշրում, խփում, քաջքում...

խաղի նվազարանն սկսեց աշխատեցնել: Յերբ աններդաշնակ յեկվեջների հրոսակախումբը հասավ քսաներկուսի ախանջներին,

նրանք հասկացան, վոր հարցն իրենց ե վերաբերվում: Նրանք դադարեցին պատերազմելուց և քրտնած, արյունոտած, փոշոտած, ճղճղված, կանգ առան: Նրանք անթարթ նայում էին գնդակին, առաջին սուլոցի հետ միաժամանակ նորից նրա վրա հարձակվելու համար: Բայց յերբ վերջապես զգացին, վոր խաղը վերջացել է, Հրաչն սկսեց հետաքրքրվել, թե վոր խումբն է հաղթանակ տանողը...

Քիրազը նետվեց դաշտ և վորոտաց.

— Սկառտանոց կորեք, ձրիակեր սրիկաներ: Ել ինչո՞ւ համար ենք պահում ձեզ, յեթե մի ֆուտբոլ խաղալ ել չգիտեք... Հալա մի սրանց շենքին նայեցեք, շնորքին: շոտ, դեպի տուն:

Յեվ առյուծները, և՛ վազրերը, պարտվել էին: Նրանք գլխիկոր անցան դեռ ժպտացող ծառայողների և տխուր նայող վորժուհիների մոտով, և իրենց մոլոր քայլերն ուղղեցին դեպի սկառտանոց: Բայց յերեկոյան, Քիրազի բարկությունն իջավ և նա շոկոլադով պարգևատրեց Ութսունինին ու իրար ծեծող յերկու սկառտներին, իբրև ամենալավ ֆուտբոլիստների:

Յեվ այդպես, ֆուտբոլը խաղացվեց, ծանր քարն ընկավ քսաներկուսի ուսերից և ծիծաղից թարմացած Քիրազը, Պիմենն ու հայ արիները գնացին քնելու:

Ծանր որը մնաց յետևում...

40. ՈՒՒՄՊԻԱԴԱ

Ութսունինը մտածում եր. — այդ ինչիցն է, ջոկատապետները վատ են նաև այդ ժամանակ, յերբ նրանք վոչ վոքի չեն ծեծում: Յերևի այդ նրանիցն է, վոր բոլոր ջոկատապետները, բացի Սմբատից, միայն մի բանի մասին են մտածում. — ծեծով լինի թե սիրով, սկառտներին յենթարկել իրենց և նրանց գլուխը լցնել հազար ու մի մութ բաներով...

Սմբատն ել եր նրանցից, բայց բջիջն ուղղում է նրան: Այժմ նա անճանաչելի յե դարձել: Անճանաչելի յեն դարձել նաև յերրորդ ջոկատի սկառտներից շատ շատերը: Այժմ նրանք իսկապես վոր, սիրում են Սմբատին: Բավական է, վոր նա մի բան հրահանգի, նրանցից յուրաքանչյուրը կշտապի կատարել այդ: Առաջին ջոկատապետ Գասպարն ուղղակի նախանձում է յերրորդ ջոկատի կարգապահությունը: Իսկ Սմբատից՝ նա պարզապես արնաքվում է Ութսունինից հետո Քիրազը ջոկատապետներից

մեկին ընտրելու յե իրեն ոգնական: Գասպարն ուղղում է, վոր անպայման այդ ինքը լինի: Դրա համար ել, նա չի խնայում վոչ մի ջանք, իր ջոկատն ամենից լավը դարձնելու համար:

Տեսնելով Սմբատի հաջողությունը, Գասպարը նույնպես սկսեց իր բոլոր սկառտների հետ քաղցր վարվել, թեև զգացվում եր վոր դա հատուկ նպատակով արված քաղցր վերաբերմունք է և վոչ թե անկեղծ ցանկություն: Բայց ինչ ել վոր լիներ, սկառտներն սկսեցին ծեծից ազատվել:

Գասպարի որինակին հետևեցին Լևոնն ու Մամիկոնը: Իսկ ինչ վերաբերում է հինգերորդ ու վեցերորդ ջոկատապետներին, ասկա նրանք իրենց սկառտների հետ միշտ ել յեղել էին պարզ ընկերներ:

Յեվ այսպես, սկառտներն սկսեցին մարդավարի վերաբերմունք տեսնել իրենց ջոկատապետներից, առանց գիտենալու, վոր դա Ութսունինին ու բջիջի հաղթանակն է...

Սակայն հայ արիները մնացին անդրդվելի: Նրանք վոչ միայն դժգոհ էին ջոկատապետների մեղմ վերաբերմունքից դեպի սկառտները, այլև աշխատում էին նրանց չարածն իրենք անել: Ընդհանրապես հայ արիները սկառտանոցի ամենահասակավոր և ամենատեղի տղաներն էին:

Այն սկառտները, վորոնք հանդիսանում էին կոմունիստական գաղափարների դեմ կռվող միություն անդամներ, այժմ նույնպես դարձել էին հայ արիներ և նույնպես վերևից էին նայում հասարակ սկառտներին:

Հասարակ սկառտ... Յուրաքանչյուր խմբակավար, այսինքն տասնապետ, իրեն ընկճված եր զգում, մինչև վոր հայ արի դառնար: Նրանցից միայն մի քանիսն էին մնացել հասարակ սկառտներ, վորոնց թվում նաև յերրորդ ջոկատի Ընձուղտի խմբակավարը: Սակայն նա շատ լավ տղա յեր, և ըստ յերևույթին վոչ մի ցանկություն չեր ցուցաբերում հայ արի դառնալու:

Քիրազը խոստացել եր, ուղիմալադայից հետո հայ արի դարձնել այն բոլոր սկառտներին, ովքեր առաջին մրցանակներ կտանային, Իսկ ուղիմալադան կայանալու յեր կիրառի՞ որը:

Ութսունինը փորձեց նորից քաղաք ծղկվել, բայց մինչև կիրակի այդ անհնար եր: Յուրաքանչյուր բոլոր վորեն անթիվ հալածում էին սկառտներին և վայ նրան, ով ներկա չգտնվեր:

Ահա իրենք այդ դրություն մեջ էին, յերբ յեկավ կիրակի որը:

— Նստիր, հիմա կրեմ, — հանգստացրեց Ութսունինը ու գնաց նամակի յետևից։ Յերբ ծրարը ձեռքին ննջարանից դուրս յեկավ, նորից լսեց «չեմ խառնվի» խոսքը, նորից տեսավ ողով թռչող սկավառակը և հանկարծ՝ Աչիկի սուր ճիչը։ Նա խելագարի պես ցատկեց այն կողմը և նրա յետևից արշավեցին ուրիշները։

Աչիկը մեռել էր։ Սկավառակը դիպել էր նրա փորին։ Նա նստած էր իր նախկին դիրքով, ծալապլստիկ։ Նրա գոգում, չաղ բոջոնի պես ընկած էր փայլուն, արծաթավուն սկավառակը։

Նրա գոգում, չաղ բոջոնի պես ընկած էր փայլուն, արծաթավուն սկավառակը։

Աչիկը փակել էր իր աչիկներն ու կարծես քնել էր։ Աչիկ, Աչիկ, հեկեկաց Ութսունինը և նետվեց դեպի նա, բայց նրան յետ պահեցին... Քիրազն էր։

— Տարեք դիակը, — չնչնաց նա։ Ապա դառնալով դեպի հավաքվածները, հայտնեց։

— Վոչինչ չկա, հանգստացե՛ք։ Շարունակում ենք ոլիմպիադան...

Ուրեմն Աչիկը չկա... Աչքերից լուռ կերպով արցունքներ թափելով, Ութսունինը նայում էր իր ձեռքի ծրարին։ Ուրեմն Աչիկն այլևս չկա... Այլևս վոչինչ չի լսի իր յեղբոր մասին ու յերբեք, յերբեք չի տեսնի նրան...

Նա թևով սրբեց աչքերը, բայց նրանք չեյին չորանում։ Հետո բաց արեց նամակը և սկսեց կարդալ։

«Բժ անուշիկ քույրիկ Աչիկ։ Ձեր սկառտն ինձ տեսավ, բայց յես խաբեցի նրան, վոր Վաչիկը յես չեմ։ Յես վախենում եյի, վոր նա ինձ կըռներ ու նորից վորբանոց կտաներ։ Աչիկ ջան, յես շատ, շատ կարոտեյ եմ քեզ։ Փախիր վորբանոցից։ Յեկ ինձ մոտ։ Յես քեզ կպահեմ։ Հաց կճարեմ, խաղող, ձմերուկ... Աչիկ ջան, ազատ լինելը շատ լավ բան է։ Յեկ ինձ մոտ։ Սխր վորբանոցում քեզ ել են ծեծում ինձ նման։ Համբուրում եմ քեզ։ Աչիկ ջան։ Քո յեղբայր՝ Վաչիկ»։

Աչիկն այլևս այս նամակը չի կարդա...

41. ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՐԸ

Ութսունինն անշուշտ վեր կացավ։

Իհն ամբողջ սկառտանոցը քնած էր։ Նա հագավ իր շորերը, գրքերը դրեց իր թևի տակ և քայլերն ուղղեց դեպի դպրոց։

Չով առավոտ էր։ Ալադյադի գազաթը դեռ նոր էր վոսկե-վառվել արևի ճառագայթներով։ Բայց Ութսունինը ժամանակ չունեց նրան նայելու։ Նա շտապում էր։ Ահա Կազաչի Գոստի միջով անցնող յերկաթագիծը։ Շուտով կլինի դպրոցը։ Ահա մոտեցավ։ Ահա հասավ։ Նրա սիրտը բաբախում էր անհամբերությամբ։ Մի բուպե նա կանգ առավ շենքի անկյունի մոտ, վորպեսզի դպրոցի մաքրարարը մի կողմ գնա և իրեն չնկատի։ Բախտը ժպտաց Ութսունինին։ Հենց վոր մաքրարարը միջանցքից դուրս յեկավ և գնաց աղբը թափելու, Ութսունինն անմիջապես ներս մտավ։ Արագ բարձրացավ յերկրորդ հարկը և նրա փոքրիկ միջանցքի պատի վրա փակցրեց գաղտնի թերթի առաջին համարը։ Բայց ինչ է այս... Անդուլտները վրա վոտնաձայներ լսվեցին։ Նա շտապ մտավ իրենց դասարանը և բանալու անցքից նայեց։ Ահա բարձրացավ հավաքարարը, անփույթ նայեց պատի թերթին, մտավ դասարաններից մեկը, վերցրեց այնպիսի իր պինջակն ու գնաց։ Ութսունինը դուրս յեկավ նրա յետևից և նորից վերադառնալով սկառտանոց, հանվեց ու պառկեց իր անկողնում։

Մի քանիսն անտարրեր նայեցին նրան, յենթադրելով, վոր նա գալիս է արտաքնոցից:

Դրանից հետո, արդեն, սկսվեց իսկական առավոտը:

— Վոտքի, — բղավեց Սմբատը, մոտեցավ Ութսունինին, թեթև քաշեց նրա վերմակը և կամաց հարցրեց.

— Պատրաստ ե...

— Պատրաստ ե, — պատասխանեց Ութսունինինը ու սկսեց հագնվել: Հրաչն անջքով արեց, նույն ձևով պատասխան ստացավ ու ժպտաց:

Յերբ սկսուտները հասան դպրոց, այնտեղ արդեն հավաքվել էին ահագին թվով վորբուհիներ ու թերթն էյին կարդում: Միջանցքում տեղ չկար: Յեկել էյին նաև մյուս շենքում տեղավորված դպրոցների աշակերտուհիները: Իսկ ուսուցիչներից և վոչ մեկը, ըստ սովորության, այդ վաղ ժամին դպրոցում չեր լինում:

Ութսունինին ու Հրաչը մի կողմ կանգնած, ներքին հրճվածքով դիտում էյին իրենց գործի արդյունքները: Նրանց լարված լսողությանն էյին հասնում քաջալերական խոսքեր և «ճիշտ ե, շատ ճիշտ ե» բացականչություններ: Նրանց հաշվով, թերթն արդեն կարդացել էյին բոլոր աշակերտների կեսից ավելին:

Սկսուտները նույնպես կարդում էյին: Կարդում էյին նաև հայ արիները: Նրանք մոլորվել էյին. — պոկե՞լ թերթը պատի վրայից, թե վոչ: Նրանք կասկածում էյին, վոր թերթն այնտեղ խփված է դպրոցի վարիչի գիտությունով: Գոնե այդպես էյին փսփսում Հրաչը և Ութսունինինը նրանց քթի տակ:

— Պոկենք, — շշնջում եր Հրաչը, հայ արիներին լսելի ձայնով:

— Կարիք չկա, — պատասխանում եր Ութսունինինը. — հանկարծ կարող են մեղ մեղադրել: Ո՞վ գիտե, ո՞ւմ թույլտվությամբ ե խփված...

— Ո՞վ թույլ կտա այդպիսի բան, — զարմանում եր Հրաչը:

— Դու գիտես, — լվանում եր Ութսունինին իր ձեռքերը. — ուզում ես՝ պոկիր: Յես չեմ խառնվի...

Հրաչը նույնպես, իբրև թե վախենում եր պոկել: Նրանց հետևելով, ձեռքերը ծալել էյին նաև հայ արիները:

— Տեսնես ո՞ւմ արածն ե, — հարցնում եր մի հայ արի:

— Վորբուհիների գործը կլինի, — պատասխանում եր մի ուրիշը և իր խոսքը հաստատելու համար դիմում եր Ութսունինինին. — ճիշտ չե՞մ ասում:

Յերևի՞ ճիշտ ե, — յենթադրում եր Ութսունինինը և լռում:

Հանկարծ աղջիկների մեջ շուկ տարածվեց. — վարիչը... վարիչը... վարիչը...

Իսկույն շատերը ցրվեցին իրենց դասարանները կամ իջան ներքև: Վարիչը վեր բարձրացավ ծանրաքայլ և հարցրեց աղջիկներին:

— Ի՞նչ ե պատահել: Ի՞նչու յեք հավաքվել...

Միջանցքի պատի վրա փակցրեց դադարի թերթի առաջին համարը:

Վորբուհին լուռ ցույց տվեց պատի թերթը:

Վարիչն իսկույն մոտեցավ, ակնոցները դրեց, կարդաց մի քանի տող և սառը հարցրեց:

— Ո՞ւմ արածն ե...

Պարզ ե, վոր պատասխան սպասելը հիմարություն կլիներ: Վարիչը թերթը հավաքեց իր զույգ ձեռներով մեջ և պատից պոկեց: Հետո ձմեռ, ուզեց պատուել, բայց հարթեց, ծալեց ու դրեց գրպանը:

— Կտեսնենք, — մոմոաց նա ու գնաց:

Իսկույն բոլորն աղմուկ բարձրացրին: Այ թե ինչ... Ուրեմն այդ թերթը շատ վտանգավոր բան էր... Ափսոս, վոր նորից չկարդացին: Ամեն մի տողն ուղղակի խոսում էր իրենց սրտերից: Յեվ ինչու պոկեց այդ վարիչը: Միթե նա չի ուզում, վոր վոր-բերը ճանաչեն հրդեհի իսկական մեղավորներին կամ Քիրազի խորամանկությունը, վորն աշխատում է մարմնամարդական զբաղ-մունքներով զբաղեցնել սկառտների ամբողջ միտքը և թույլ չտալ ուրիշ, վտանգավոր բաների մասին մտածելու... Ինչու, վա-րիչը չի ուզում, վոր վորուհիներն այդ ամենն իմանան...

Հանկարծ նվարդը ձգվեց վտանների վրա և կանչեց.

— Ընկեր խմբագիր, — գիտեմ վոր դու այստեղ ես, բայց չգիտեմ ձվ ես դու: Գուցե սկառտ ես, գուցե վորբուհի: Մենք բոլոր աղջիկներս խնդրում ենք քեզանից, վոր ուրիշ թերթեր ել լույս տեսցնես: Մենք այսուհետև միշտ կանուխ կգանք դպրոց, վոր յեթե թերթը կպցրած լինի, կարողանանք կարդալ...

Բոլորը նայում էին նրանց: Իսկ յերբ նա վերջացրեց, հան-կարծ պատի վրա նկատվեց մի թղթի կտոր: Այնտեղ գրված էր. «Ապասեցեք հետևյալ համարին»...

Ձանգը մի քիչ ուշացավ: Յերկու վորբուհիներ ուսուցչանոցի դռան ճեղքից տեսել էին, թե ինչպես վարիչը թափահարում էր ձեռքում բռնած թերթը և բարկանում էր ուսուցիչների վրա: Քիչ հետո, յերբ ուսուցչանոցի դուռը բացվեց և վարժապետները դուրս յեկան, նրանք բոլորն ել մոայլ էին ու վրդովված: Նրանց մի-ջից ջոկնվեց տրամաբանություն զասատուն և յեկավ դեպի յեր-րորդ դասարանը:

— Բնց արեք սուրբ գիրքը, — հրամայեց նա իր սովորական խոսքերը, բայց այլևս խիստ տոնով: — Լուսթյուն: Հիսուս Քրիս-տոսի հերթական հրաշքների մասին պատմելու յե նվարդը:

Նվարդը վեր կացավ և սկսեց պատմել: Մինչդեռ նա խոսում էր, Արշալույսը ծածուկ քաշեց Ութսունինի բլուզից և նրա ական-ջին շնջաց.

— Կսպասենք:

— Ո՛ւմ, — զարմացավ Ութսունինը:

Արշալույսը ժպտաց.

— Հետևյալ համարին:

Ութսունինը արագ նայեց նրա աչքերին և ձայն չհանեց: Իսկ զասածիջողին, նա մի կողմ աստավ Արշալույսին և հարցրեց.

— Ասա, դու ինձ սիրում ես իբրև ընկեր...

— Այո... Յեվ իբրև ընկեր... Յեվ իբրև... Ամեն տեսակ...

— Ինչ վոր սիրում ես, — յեզրակացրեց Ութսունինը, — խնդրում եմ վոչ վոքի վոչինչ չասես: Հենց վոր ասեցիր՝ ինձ կվռնեն:

— Ձե՛ս ամաչում, — հանդիմանեց Արշալույսը. — Յե՛ս ու՛մ պիտի ասեմ, վոր...

— Ձե, համաձայնվեց Ութսունինը, — Նվարդին կարող ես ասել... Իսկուհուն ել... Ուրիշ վոչ վոքի: Ի՞նչ է, դու համաձայն ես թերթի հոդվածների հետ...

— Մենք բոլորս ել համաձայն ենք, Ութսունին, ի՞նչ ես խոսում: Դու խո նոր չե՛ս ճանաչում ընկերուհիներդ...

— Լավ, — վճռեց Ութսունինը և ձայնը ցածրացնելով, շնջաց աղջկա ականջն ի վար: — Այսոր յերեկոյան ժամի ութին, դու, Նվարդը, Իսկուհին, կգաք հեռախոսակայան, բջիջի նիստի... Նայեցեք... միասին չեք գա, այլ մեկ առ մեկ...

Ձանգը տրվեց: Աշակերտներն սկսեցին մտնել դասարանները: Ութսունինն ել էր ուզում ներս գնալ, բայց հանկարծ վարիչը տեսավ նրան և ձայն տվեց.

— Ութսունին, գնա սկառտանոց. պետք քեզ կանչում ե...

— Ի՞նչ...

— Պետք կանչում ե...

Միթե ամեն ինչ բացվել է...

Իսկ ձվ ե մատնիչը...

Ութսունինը գլխարկը դրեց ու դուրս թռավ: Այժմ, յերբ կոմսոմոլի գավառական կոմիտեն կարող էր իրեն հաց տալ և աշխատանք, այժմ ինքը չէր ուզում հեռանալ Կազաչի Պոստից: Ի՞նչպես թե: Մեր բջիջը, ընկերներին, աղջիկներին և պայքարի դաշտը... Ի՞նչպես հեռանալ... Նա կմեռնի կարոտից, յերբ այլևս վոչ մի որ իրեն ներս չեն թողնի Կազաչի Պոստի սահմաններից: Նա կկատաղի բարկությունից, յերբ այլևս հնարավորություն չի ունենա կազմակերպելու իր գաղտնի զրույցները կամ կախ տալու թերթի հերթական համարը: Ձե՛ վոր դեռ նա պիտի լուծի: Սա թիկի անհետանալու պատմությունը...

Սակայն սկառտանոցում ամեն ինչ պարզվեց: Նրանց ըն-տանիքից ինչ վա՛ր մեկը, կամ յերկուսը, հիվանդանոցի պոստի մոտ նրան կանչում էին: Ութսունինը հանգիստ չունչ քաշեց և սլացավ դեպի հիվանդանոց:

Այնտեղ, դետնի վրա փռված եր մի փալաւ: Նրա մոտ նստած եր իր աւադն ու լալիս եր: Ութսունիննը նետվեց դեպի նա:

— Ի՞նչ ե պատահել, — գոռաց սարսափահար:

Տատը յետ տարաւ փալասի ծայրը: Նրա տակ պառկած եր նրա տաս տարեկան Արտաշես յեղբայրը, վոտից դուրս քոսոտված... Նա վերքոտ դեմքով ժպտաց մեծ յեղբորն ու նրա աչքերն արցունքից փայլեցին:

— Ի՞նչ ե պատահել, Արտաշես ջան, — հարցրեց Ութսունիննը, կռանալով դեպի նա:

— Քոսոտվել եմ...

Յեւ Արտաշեսը հեկեկոցից ծռմեց բերանը և նրա ծնոտը դողդողաց:

— Ախր ի՞նչպէս յեղավ...

— Բաթումից... մեզ պիտի տանեյին... տերտեր դարձնելու... — փորձեց պատմել Արտաշեսը, արցունքը զսպելով: — Հետո կոմունիստները չթողեցին... Մեր տերտերին բռնեցին... Իսկ մեզ ուղարկեցին յետ... Ճանապարհին քոս ընկա...

— Բալա ջան, — մղկտաց տատը. — Ընդունել տուր յեղբորդ հիվանդանոց...

Ութսունիննը չքցեցաւ Մի քիչ անց, նա ներս մտավ հիվանդանոցի գրասենյակը, մի դիմում ձեռքին բռնած: Միտար Նոնսը նայեց նրան և իրենց լեզվով ինչ վոր բան ասեց:

— Ի՞նչ ես ուզում, — բացատրեց Թարգմանը:

Ութսունիննը թուղթը մեկնեց նրան: Թարգմանը կարդաց և դառնալով դեպի ամերիկացին, սկսեց բացատրել:

— Յեղբայրդ վճիւր վորբանոցից ե ուղարկված, — հարցրեց Թարգմանը:

— Յեղբայրս վորբանոցում չի...

Միտար Նոնսը թուղթը վերցրեց, մակագրեց յերկու տառ, ստորագրեց և տվեց Ութսունիննին:

«Նո», — գրված եր այնտեղ:

— Չեմ հասկանում, — շշմաց Ութսունիննը, նայելով Թարգմանին:

— Շատ իզուր չես հասկանում: Դպրոցական չեմ: Անգլերեն չեմ սովորում: «Նո»՝ նշանակում ե՝ «վոչ»:

Ութսունիննը նետվեց դեպի միտար Նոնսը և արցունքն աչքերին, սկսեց աղաչել:

— Խնդրում եմ, միտար Նոնս... Մի՛ մերժիր...

Նոնսն իր ծխամորճը դրեց վար, կտրուկ շարժումով կանգնեց, վերցրեց իր ճիպոտն ու կոտրտված հայերենով գոռաց.

— Յերբորդին կխփեմ: Դուրս գնա: Մեկ...

Ութսունիննը դեռ լալիս եր:

Յերկու...

Ութսունիննն աչքերը սրբեց և լուռ աղաչանքով նայեց ամերիկացուն:

— Յերեք...

Ութսունիննը ցատկեց դուրս, սակայն ողում չվաց ճիպոտը և վոնց վոր նրա մեջքը յերկու կես անեյին...

Դրսում տատն ու յեղբայրն անհամբեր նրան եյին սպասում: Արտաշեսը, հույսն աչքերի մեջ նայեց յեղբորը, բայց Ութսունիննը հեծկտաց:

— Դնա, տատի... Տար... Չընդունեցին... Մեծեցին... Լաց մի լինիր, Արտաշես, մի կերպ կառողջանաս...

Հանկարծ մի միտք փայլեց:

— Տատի ջան, կտանես այս թուղթը, կտաս կոմսոմոլի գավկոմի քարտուղարին: Նա ընդունել կտա իրենց հիվանդանոցը:

Այս ասելով, նա իր դիմումի հակառակ յիրեսի վրա գրեց մի այլ դիմում: Տատն ու յեղբայրը հեկեկալով և ուրորվելով գնացին: Իսկ հետեյալ որն Ութսունիննը հեռախոսակայանից դանդահարեց քաղաքի հիվանդանոց և տեղեկացավ, վոր իր յեղբայրը պառկած ե այնտեղ և սկսում ե առողջանալ:

42. ՅԱՄՐԱՑԻՐ, ՅԱՄՐԱՑՈՒՐ

Մի առավոտ, յերբ դեռ բոլորը քնած եյին, Գասպարը կիսատ հագնված դուրս յեկավ արտաքնոց, բայց իսկույն վերադարձավ, ձեռքին թղթի մի կտոր:

— Սկառտներ, — գոռաց նա, — ո՞վ ե ձեր մեջ այն սրիկան, վոր կատարել ե այս բանը...

Սկառտներից շատերը վեր թռան տեղերից և հավաքվեցին Գասպարի շուրջը: Զոկատապետը ձեռքում բռնել եր արտաքնոցում գործածված մի թուղթ, վորի վրա նկարված եր հայ սկառտների նշանը և նրա շուրջը գրված եր. — «Ճածրացիր, ցածրացուր»:

Ավելի մեծ վիրավորանք հասցնել սկառտական պատվին՝ չեր կարելի: Բոլորը քարացան:

— Ո՞վ ե արել, — կրկնեց Գասպարը: — Յեթե չխոստովան-
վեք, յես ինչս կգտնեմ: Իմ ձեռքով և կսպանեմ...

Սկառտները ցրվեցին իրենց մահճակալների մոտ և լուռ
սկսեցին հագնվել: Գասպարը գնաց Քիրազի սենյակը:

— Դձև յես արել, Հրաչ, — հարցրեց Ութսուներինը վրդով-
մունքով:

— Մեր բջիջովն եմ յերդվում, վոր վոչ: Ախր դա հիմարու-
թյուն են արել, Ութսուներին...

— Յեկ հենց հիմա մեր տղաներին հավաքենք...

— Յեկ հավաքենք: Յերևի նրանցից մեկն ու մեկն ե...

Քիչ հետո բոլորը վտառի վրա եյին: Վոչ մեկն այդ որը
մարզանք չեր անում: Բոլորն անհամբեր սպասում եյին, թե ինչ
լուր պիտի լսվի պետի սենյակից:

Ընթերցարանում, մարզարանում, ննջարաններում, շենքի
դիմաց, խումբ խումբ հավաքվել եյին սկառտները և լուռ զրու-
ցում եյին: Ուստի և, այդ պայմաններում բոլորովին աչքի չեր
ընկնում այն, վոր Ութսուներինը, Հրաչը, Սմբատը, Միհրանն ու
Վաղգենը նույնպես, Արի շան ցանկապատի մոտ կանգնած խո-
սակցում եյին:

— Տղաներ, — խոսեց Ութսուներինը խիստ տոնով, — ռվ ե
արել այդ հիմար ու ֆլասակար գործը...

Վոչ վոք՝ ձայն չհանեց:

— Սմբատ, — ասաց Ութսուներինը դառնալով սկառտապե-
տին. — իբրև սկառտ յես յենթարկվում եմ քեզ, իբրև մեծ ընկե-
րոջ՝ նույնպես: Բայց իբրև կոմյերիտական, դու պատասխանատու
յես իմ առջև, բջիջի առջև. — դու չե՞ս արել...

Սմբատը կարմրեց, գլուխը կախեց ու շշմջաց:

— Վոչ, յերդվում եմ կոմունիստական գաղափարների անու-
նով:

— Իսկ դու, Միհրան...

— Վոչ, Ութսուներին, վոչ: Յերդվում եմ:

— Վաղգեն...

— Յերդվում եմ:

— Հրաչ...

— Ձեմ արել: Յես ել եմ յերդվում:

— Լավ, — վճռեց Ութսուներինը. — յես իրավունք չունեմ
ձեզ չհավատալու: Մենք չենք արել: Ուրեմն սպասենք, տեսնենք:
Զգույշ կացեք, տղաներ, շատ եմ խնդրում...

Սկառտանոցի շեմքի վրա յերևաց Գարեգինը:

— Սկառտներ, — կանչեց նա. — գիշերային հերթապահները
թող ներս գան: Պետք կանչում ե:

Ներս մտան վեց սկառտներ, վոր դույզ գույգ, յերեք հեր-
թով գիշերը հսկել եյին սկառտանոցին: Ըստ ընդունված կարգի,
նրանցից յուրաքանչյուրը մի ջոկատից եր:

Սկառտներն սկսեցին անհամբեր սպասել նրանց դուրս գա-
լուն: Իսկ յերբ նրանք դուրս յեկան, բջիջի անդամները վազեցին
դեպի առաջին ջոկատի Վարդանը և շրջապատեցին նրան:

— Պատմիր, — շտապեցրեց Ութսուներինը:

— Ի՞նչ պատմեմ: Ներս մտանք թե չե, Քիրազը հարցրեց:

— Ո՞վ ե այս գիշեր դուրս գնացել:

— Պարոն Պետ, — պատասխանեց յես, — ինչպես յերևի
կդիտենաք, յերեկոյան մեր ընթրիքը ձեթով եր պատրաստված,
հետևաբար և, համարյա ամբողջ սկառտանոցը գիշերը դուրս
գնաց...

Մյուս հերթապահներն իմ խոսքերս հաստատեցին և Քիրազը
մեզ բաց թողեց, առանց վորևէ արդյունքի հասնելու: Զարմա-
նալի յես: Վերջերս մեր սկառտանոցում տարորինակ բաներ շատ
են պատահում...

— Իսկապես վոր, — համաձայնվեց Հրաչը: — Մի անգամ ել
իմ գլխիս տակից մի բան վերցրին և հետո նորից վերադարձրին:
Մինչև հիմա յեկ չգիտեմ, թե ով եր անողը...

Վարդանն ուշադիր նայեց Հրաչի աչքերին, բայց վոչինչ չա-
սաց: Հետո՝ հեռացավ: Հրաչին դարձանալի թվաց նրա հայացքը,
բայց մտածելով այդ մասին, նա վոչ մի յեղրակացություն
չհանեց:

Հանկարծ, այլայլված դուրս յեկավ իր սենյակից Վահան Քի-
րազը: Նա մոտեցավ գրատախտակին, այնտեղ ամրացրեց յերկու
թուղթ ու նորից ներս գնաց: Նրա դեմքի արտահայտությունից
թուղթ ու նորից գիտեմ, թե ով եր անողը...

Առաջին թղթում գրված եր.

«Սկառտներ. հենց այս ըոպյիս յես իմ սենյակից գտա
այն թուղթը, վոր փակցնում եմ սրա կողքին: Մեր սկառտանո-
ցում բուն դրած մի քանի լակոտներն այնքան են լիտիացել,

վոր թռուցիկներ են գցում նույնիսկ իրենց պետի սենյակը: Մպանել այդ շներին՝ այդ քիչ կլինի: Այն սկառուտը, վոր գտնի նրանց, կատանա հայ արիի կոչում և կդադնա իմ ոգնականը»: Վահան

Մյուս թուղթը հետևյալն էր.

«Քաղաքացի Վահան: Իզուր եք չարչարվում ձեր վողորմելի ուղեղով գտնել մեր հեռքերը: Մենք վողորել ենք ձեռք առնել ամբողջ սկառուտանոցը, ծիծաղել ձեզ վրա և ուտել ձեր հացը: Ցեթե տղամարդ եք, գտեք մեզ: Բաս... Ձեք գտնի... Մեր նպատակը հետևյալն է. — քայքայել սկառուտանոցը, թույլ չտալ վոր դու քո ապուշ մտքերը մեր մեջ տարածես: Մենք դեմ ենք սկառուտիզմին: Կեցցեն պատկոմները»:

Ստորագրված էր. — «Սկառուտանոցը քայքայող յեռյակ»:

Ութսունինն աչքով արավ բլիշի անդամներին: Նրանք նորից հավաքվեցին Արի շան ցանկապատի մոտ:

— Ի՞նչ վերաբերմունք ցույց տանք քայքայող յեռյակի արարքին, — հարցրեց նա:

— Նրանք ապուշներ են, — ձևակերպեց խմբակը:

— Նրանք լավ նպատակների համար են պայքարում, — ասաց Միհրանը. — բայց միթե այդպես պետք է պայքարել...

— Դրանով բոլոր սկառուտներին կխրտնեցնեն մեր գաղափարներից, — վրդովվեց Հրաչը:

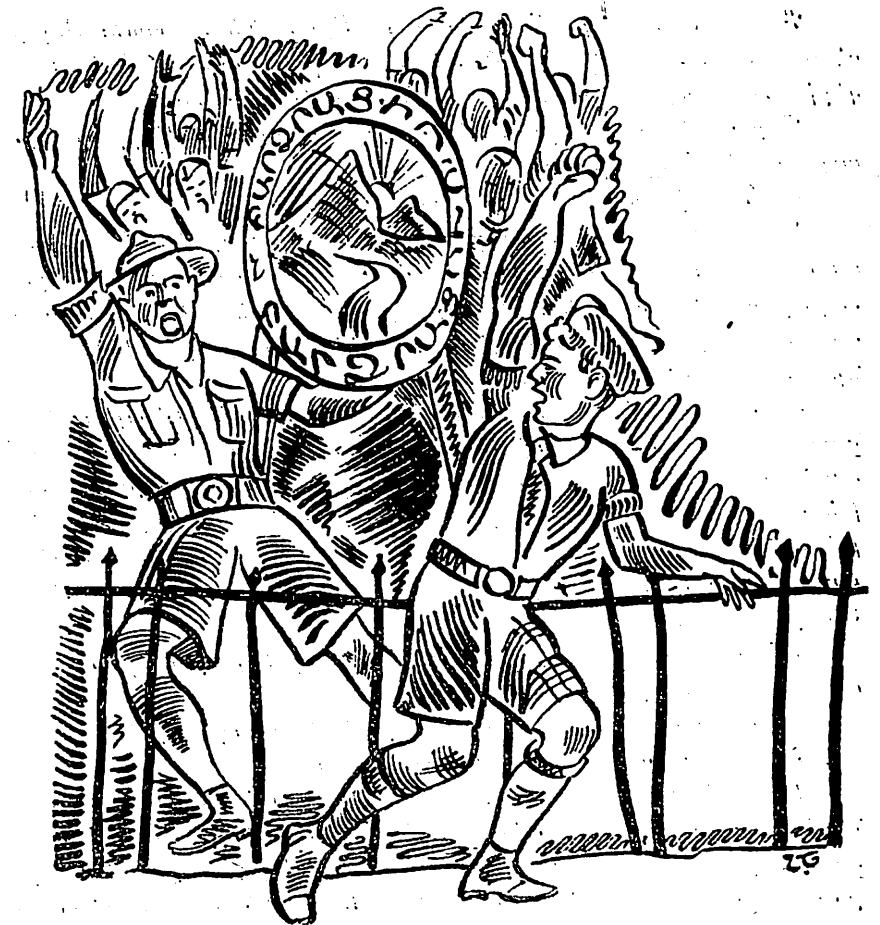
— Հենց ցավը նրանումն է, — պատասխանեց Ութսունիննը, — վոր նրանք վարկաբեկում են վոչ միայն իրենց, այլև մեզ... Բոլոր սկառուտները կխրտնեն...

— Ախր ձվքեր են այդ քայքայող յեռյակի անդամները, — սրտնեղված հարցրեց Հրաչը: — Ցեա վոչ վոքի վրա չեմ կասկածում...

— Ցեա էլ, — միացավ նրան Միհրանը: — Ուրեմն սկառուտանոցում քայքայող յեռյակ կա և մենք տեղեկություն չունենք...

— Ցեռյակ, — սկսեց ինքն իրեն խոսել Ութսունիննը. — ուրեմն յերեք հոգի: Ախր ձվքեր են... Թե կիմանայի... Հարկավոր է նրանց մի լավ հայհոյել իրենց անմիտ արարքների համար և հետո ընդունել բլիշի մեջ...

Բայց ժամանակն անցնում էր: Պետք էր պոստի կանգնել: Նախաճաշի զանգը տրվեց: Սկառուտները մտան ճաշարան և յերբ սեղան նստեցին, բոլոր հայ արիների տեղերը դատարկ գտան: Վահան Քիրազի սենյակում նորից խորհրդակցություն կար...

Նա բերանով լի թուրը շարժելով նշանի վրա, յետ ցատկեց ու դուրս թռավ բաց լուսամուտով:

Բայց որվա ամենահետաքրքիր դեպքը պահված էր յերեկոյան, յերբ բոլոր սկառուտները սկառուտանոցում գտնվեցին: Դեռ ընթերիք չարած՝ արդեն հայտարարվեց, վոր բոլորը քնելուց առաջ պետք է հավաքվեն ընթերցարանում: Իսկ ընթերցարանը՝ յերկու

հարյուր քառասուն հոգու համար շատ փոքր եր: Սկառուները նստեցին ուր վոր հնարավոր էր և դարձյալ նրանց մեծ մասը կանգնած մնաց: Ճաղերի այն կողմը — ուր գրադարանն էր, — դատարկ էր: Այնտեղ սեղանի յետևում, նստել էր Գարեգինը և սպասում էր:

Քիրազը, Պիմենը, Գասպարն ու Սիոնը ներս մտան: Բոլոր սկառուները պատիվ տվեցին պետերին, իսկ նրանք գնացին ճաղերից այն կողմ և նստոտեցին լուսամուտների մոտ:

Քիրազը նայեց դեպի լուսթյան մեջ քարացած ընթերցարանը, ապա դիմեց Գարեգինին.

— Գնա իմ սենյակից այն բանը բեր:

Գարեգինը բերեց «այն բանը»: Դա կարտոնի վրա նկարված մի ահագին սկառուտական նշան էր, յերկու փայտե փոտերի վրա ամրացրած: Քիրազը վերցրեց նշանը, ամրացրեց ընթերցարանը գրադարանից անջատող ճաղերի դռնակի վրա այնպես, վոր մարդ նրա տակից անցնել կարողանա:

— Սկառուներ, — խոսեց նա. — իմ խոսքերի ընթացքում և նրանից հետո ով վոր մի ձայն հանի կամ շարժում գործի, իսկույն դուրս կշարժվի մեր շարքերից: Արդելվում ե իրար հետ թեկուզ մի բառ փոխանակելը կամ տեղից-տեղ փոխվելը: Ուրեմն լսեցեք: Հիմա դուք բոլորդ մեկ մեկ կգաք կանցնեք այս նշանի տակով և հավատարմությամբ յերդում կտաք... Ուրեմն սկսում ենք: Առաջին նստածներ, վեր կացեք...

Մի սկառու մոտեցավ նշանին, կանգնեց, պատիվ տվեց և ասաց.

— Յերդվում եմ, վոր հավատարիմ կմնամ այս նշանին...

Հետո նրա տակով մտավ գրադարան:

Ութսունինն իրեն էր ուտում: Ի՞նչպես իմաց տալ ընկերներին, վոր անպայման պետք է յերդվել և անցնել նշանի տակով: Հարկավոր չի մատնել իրենց: Յերդվելով վոչինչ չենք կորցնի, բայց չյերդվելով կկորցնենք ամեն ինչ: Սակայն նրանց հետ նույն-իսկ մի ակնարկ փոխանակելու վոչ մի հնարավորություն չկար...

Արդեն սկառուների մեծամասնությունն անցել էր ճաղերի այն կողմը: Բշիշից դեռ վոչ վոք չեր գնացել: Ըստ յերևութին նրանք տատանվում էին և սպասում: Ուրեմն հարկավոր է վեր կենալ: Ութսունիննը առաջինը կերդվի և որինակ կտա նրանց:

Ութսունիննից հետո, հերթով յերդվեցին բշիշի բոլոր անդամները: Ընթերցարանում հազիվ մնացել էին չորս հինգ հոգի:

Ահա յերեքը մնացին: Միթե դա քայքայող յեռյակ չե... Բայց վոչ, նրանցին մեկը հայ արի յե: Ահա նա յերդվեց: Ահա մոտեցավ ու յերդվեց նաև նախավերջին սկառուը՝ ոգնող ջոկատից: Ահա և առաջին ջոկատի Վարդանը: Նա վերջինն է: Նա մոտեցավ ճաղերին, կանգնեց, նայեց վերև և բերանով լի թուքը շարժելով նշանի վրա, յետ ցատկեց ու դուրս թռավ բաց լուսամուտով:

— Բռնեցեք, — վորոտաց Քիրազն ու առաջ ցատկեց: Առաջ ցատկեցին նաև մյուս բոլորը: Ճաղերի մուտքի մոտ առաջացավ կուտակում և վոչ վոք չեր կարողանում դուրս նետվել: Մի քանիսը փորձեցին ցատկել ճաղերի վրայով, բայց յետևից սեղմում էին և շարժվելու հնարավորություն չկար: Վերջապես ճաղերը դիմացան մարդկանց գրոհին և ամբողջ ցանկապատ ճռնչալով գետին տապալվեց: Վար ընկավ նաև սկառուտական նշանը, բայց վոչ վոք ժամանակ չունեցավ վերցնելու այն: Ճաղերն ու կարտոնի այդ կտորը կոխտեղծվով, սկառուները դուրս թռան՝ վորը դռնից, վորը լուսամուտներից:

— Մինչև չգտնեք, չվերադառնաք, — լավեց Քիրազի ձայնը դրսից:

Ութսունինն արագ աչքով արավ ընկերներին.

— Այդ լավ ասեց: Ուրեմն հանգիստ կերպով կարող ենք ժողովը գումարել: Դեպի հեռախոսակայանը...

Նրանք լուսամուտից դուրս ցատկեցին յերեկոյան խավարի մեջ...

43. ՅԵՌԵՄԱԿԻ ԴԵՍ

Յերբ բշիշի անդամները մտան ներս, Վաղգենը թերթ էր կարդում:

— Այդ ի՞նչ է, — հարցրեց Ութսունիննը դռան մոտից և հարձակվեց թերթի վրա:

— Սա, — հպարտացավ Վաղգենը, — սա մի նոր ամսագիր է: Ահա նրա բանաստեղծությունը. — «Պոետ Տանգո»:

Սկառուներն իսկույն հափշտակեցին թերթը և սկսեցին կարդալ: Սակայն ժամանակ չկար: Հարկավոր է ժողովը սկսել:

— Այսոր, — շնչաց Ութսունիննը, մենք քննելու յենք միայն յեռյակի հարցը: Ի՞նչ կարծիք ունեք այդ մասին...

— Նրանք մեզ խայտառակեցին, — հառաչեց Սմբատը. — յուրաքանչյուր սկառու այժմ պատրաստ է բռնել նրանց և հանձնել պետին...

— Այո... Նրանք վատ են պայքարում: Արտաքնոցով, թքելով ու հայհոյանքներ գրելով մարդկանց չի կարելի ազդեցիկ լինել...:

— Բոլորդ դժմ եք յեռյակին, — հարցրեց Ութսունինը:

— Դեմ ենք:

— Ի՞նչ եք առաջարկում...

— Գտնել մնացած յերկուսին և խրատել:

— Լավ, յենթադրենք թե գտանք ու խրատեցինք, — համաձայնվեց Ութսունինը: — Իսկ ի՞նչ ասել մյուս սկաուտներին...

— Այսօրն:

— Այսինքն ի՞նչ անել, յեռյակի թողած վատ տպավորությունը ցրելու համար...

Միհրանն առաջարկեց մի կոչ բաց թողնել՝ սկաուտներին ուղղված: Գրել այնտեղ, վոր կոմսոմոլի բջիջը յեռյակի հետ համաձայն չէ, և դատապարտում է նրանց արածը:

Բոլորը միաբերան տվեցին իրենց համաձայնությունը և ժողովը փակվեց: Այժմ պետք էր կոչը գրել: Վորոշեցին, վոր կոչը թելադրի Միհրանը: Հրաչը վերցրեց գրիչն ու պատրաստվեց գրելու:

— Սպասեցեք, — ընդհատեց Վազգենը, — կոչը քանի հատ պետք է գրել...

— Վորքան շատ, այնքան լավ:

— Ինչպես թե, — զարմացավ Հրաչը: — Խո չենք կարող մինչև լույս այստեղ նստել... Մանավանդ վոր հիմա կգան Վազգենին փոխարինելու...

Ճիշտ եր:

— Ա՛յ, յեթե մի զրամեքենա լիներ... յերազեց Ութսունինը:

— Կա:

Բջիջի անդամները զարմացած նայեցին:

— Կա, — կրկնեց Վազգենը. — հենց մեր կողքին: Գրասենյակում: Ինչպես գիտեք, այնտեղ գիշերն էլ բաց է լինում...

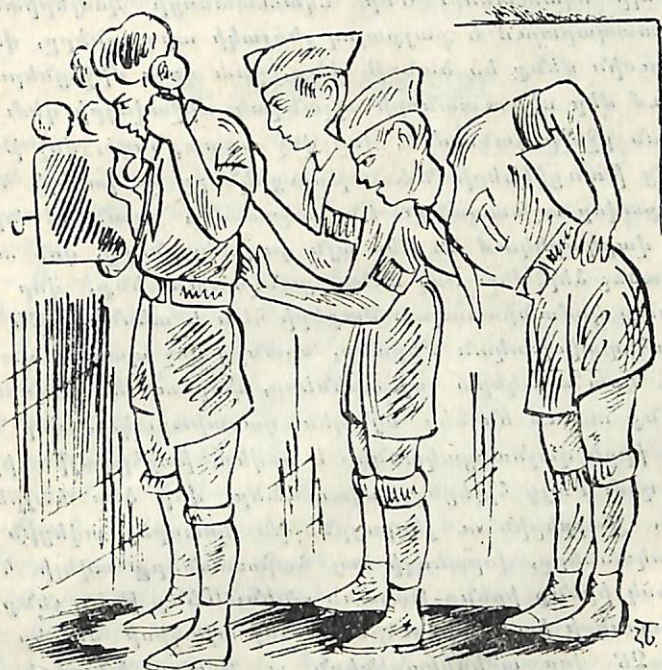
— Բա միլիցիոները, — հետաքրքրվեց Հրաչը:

Սկսեցին մտածել: Միլիցիոները... այո, այդ դժվար է: Կազաչի Պոստի միլիցիոներները ընդհանրապես վատ մարդիկ են: Յեթե Գիրազը նրանցից վորևէ մեկին մի քիչ փող տա, նա պատրաստ կլինի ամեն ինչ մատնել: Ձի լինի... Պետք է զգուշ լինել և թույլ չտալ, վոր իրենց հետքը գտնեն...

Վազգենը հեռախոսի փողը դրեց ախանջին և զանգահարեց:

— Գրասենյակն ե... Ո՞վ է լուսմ: Միլիցիոները: Խոսում ե գլխավոր պոստի պահակը: Իսկույն ձեր պոստը կես ժամով հանձնեցեք վորևէ սկաուտի, իսկ ինքներդ վազ տվեք այստեղ: Փախել ե մի սկաուտ: Հարկավոր ե նրան բռնել, քանի դեռ նա դուրս չի յիկել Կազաչի Պոստից...

Սկաուտները զարմացած լուսմ ելին Վազգենին, հիանալով նրա հնարագիտության վրա: Իսկույն Հրաչը հեռախոսակայանից դուրս յեկավ և սկսեց գրասենյակի մոտ իրր թե միամիտ, անց

— Գրասենյակն ե... Ո՞վ է լուսմ... Միլիցիոները...

ու դարձ անել: Քիչ հետո, գրասենյակից դուրս թռավ միլիցիոները և տեսնելով Հրաչին, կանչեց իր մոտ.

— Ազատ ես:

— Ի՞նչ ազատ... տղաներից մեկը փախել է: Բոլորս նրան ենք փնտրում...

— Մի կես ժամով գրասենյակում չե՞ս մնա. — խնդրեց միլիցիոները. — ինձ կանչել են: Իսկույն կգամ...

— Ձեմ մնա: Ինչպես մնամ. յերեկ շատ կուշանաս:

— Ձեռն ուշանա, սկառուտ: Կես ժամից այստեղ կլինեմ...

Հրաչը դժկամությամբ համաձայնվեց և մտավ գրասենյակ: Միլիցիոները վազեց: Հենց վոր նա անհետացավ, հեռախոսակա-
յանից դուրս յեկան մյուս սկառուտները և լցվեցին գրասենյակ:

— Շուտ, — շնջաց Հրաչը, — ժամանակ չկա:

Միհրանն իսկույն պատրաստեց գրամեքենան, դրեց նրա մեջ չորս թուղթ և սկսեց սպասել: Միհրանն սկսեց շտապ շտապ թելադրել:

«Միհրի սկառուտներ: Մեր սկառուտանոցի կոմյերիտական բջիջը դատապարտում և քայքայող յեռյակի արարքները, վորոն-
ցից յերկուսին մենք ևս ծանոթ չենք, շատ վատ միջոցներով են պայքարում մեր սկառուտանոցի այլանդակ միջավայրի դեմ: Կոմ-
յերիտական բջիջը գտնում է, վոր վոչ արտաքնոցը, վոչ թուքը, վոչ նրանց թուլցիկների նման թուլցիկները չի կարելի համա-
րել արժեքավոր աշխատանք: Ընդհակառակը, դրանցով նրանք նույնիսկ վարկաբեկում են մեր այն գաղափարները, վոր ուզում ենք տարածել ձեր մեջ: Իսկ մենք ցանկանում ենք, վոր դուք ծանոթանաք կոմունիստական մտքերի հետ և տեսնեք, թե ինչ-
պես հակահեղափոխական Բիրազը, նրանից վոչ պակաս վարժա-
պետները, նրա աշակերտ հայ արիները, փորձում են մոլորեցնել ձեզ: Նրանք ուզում են ձեզ այնպես դաստիարակել, վոր դուք մեծանաք իբրև դաշնակցականներ և կովեք խորհրդային իշխա-
նության դեմ: Բայց հիշեցեք, սկառուտներ, վոր ձեր հայրերին, մայրերին, քույրերին ու յեղբայրներին կոտորել տվեցին այդ դաշնակցականները, վորպեսզի հայ հարուստները ավելի հարս-
տանան, իսկ իրենք իրենց թալանն անեն: Մենք թույլ չենք տա, վոր սկառուտների կամ վորքուհիների մեջ այդպիսի մտքեր տա-
րածվեն: Ձեք վոր ամերիկացիներն ու նրանց խնամքի տակ պատրաստված բոլոր դաստիարակները խոսք են տվել իշխանու-
թյանը, վոր նրանք մեր մտքերը չեն պղտորի: Բայց քանի վոր նրանք պղտորում են, մենք ել կպարզենք: Մենք կոչ ենք անում ձեզ չլսել Բիրազին ու մյուսներին, այլ կարդալ մեր թերթը, թուլցիկները, մեր բաժանած գրքույկները և տեսնել ճշմարտու-
թյունը: Մենք...»

— Բավական է, — ընդհատեց Սմբատը:

— Սպասիր, կիսատ մնաց:

— Կիսատ չի: Շուտ գնանք...

— Թող վերջացնեմ...

Բայց Սմբատը թղթերը հանեց գրամեքենայից, կախեց իր գրպանը և բռնելով Ութսուներեսի ու Միհրանի թևերից, քաշեց դուրս: Հեռվից, արագ քայլերով վերադառնում եր միլիցիոները:

Սկառուտները թագնվեցին: Միլիցիոները մտավ ներս և իս-
կույն այնտեղից դուրս յեկավ Հրաչը:

— Գնանք, — շնջաց նա, — ամեն ինչ լավ վերջացավ: Մի-
լիցիոներն ինձ խնդրեց, վոր վոչ վոքի չասեմ, թե նա պոստից հեռացել է: Բանից դուրս է յեկել, վոր իրեն վոչ վոք չի կանչել...

Սկառուտները ծիծաղեցին և դիմեցին դեպի իրենց շենքը:

44. ՍՄԲԱՏԻ ՊԱՏՄԱԾԸ

Հետևյալ որը, ճաշից հետո, Վահան Բիրազի սենյակում նո-
րից տեղի ունեցավ հայ արիների հավաքույթը: Իսկ յերեկոյան, Սմբատը, բջիջի անդամներին պատմեց այդ հավաքույթում տեղի
ունեցածը:

— Յերբ ներս մտա, — սկսեց նա, — համարյա բոլոր հայ արիներն այնտեղ էին: Այնտեղ եր նաև Բիրազը, իսկ Պիմենը չկար: Չորրորդ ջոկատապետ Մամիկոնն ինձ հաղորդեց, վոր Պի-
մենն անցյալ գիշեր գնացք է նստել և գնացել է Բաթում, այն-
տեղից գաղտնի կերպով Պոլիս գնալու համար: Բանից դուրս է գալիս, վոր իշխանությունն իմացել է ոլիմպիադայի որը նրա արտասանած ճառի մասին: Բացի դրանից, նա խորհրդային իշ-
խանություն է մտել գաղտնի կերպով և անցագիր չի ունեցել...

Յերբ բոլորը հավաքվեցին, պարզվեց, վոր ոգնող և սև ջո-
կատապետները չկան: Բիրազն սկսեց խոսել:

— Տղաներ, այս վերջին ժամանակներս տարորինակ բաներ են տեղի ունենում Կազաչի Պոստում... Անցյալ որը, դպրոցնե-
րից մեկի պատին փակված է յեղել գաղտնի լքագիր: Հաստապ
կարելի չէ ասել, վոր դա արել են վոչ թե վորքուհիները, այլ մեր
սկառուտները... Նույնպես մի քանի որ առաջ, Դասպարն իր սկա-
ռուտներից մեկի բարձի տակից մի կոմունիստական գիրք է գտել:
Սկառուտն յերգվել եր, վոր չգիտե, թե ինչ ճանապարհներով է
այդ գիրքն ընկել իր բարձի տակ: Նա հավատարիմ տղա չէ և
Դասպարն իրավունք չունեք նրան չհավատալու: Արդեն առանց
այդ ել կարելի չէ հաստատ ասել, վոր սրիկաներն իսկապես
դրեքը գաղտնի ձևով են դնում սկառուտների բարձրի տակ...
Բայց այնուամենայնիվ, մենք սկառուտին պատժեցինք, վորովհետև
նա կարդացել եր գիրքը, փոխանակ մեզ հանձնելու...

Քիրազը հառաչեց և շարունակեց:
«Ծածրացիր — ցածրացուր»-ի դեպքն արդեն ձեզ հայտնի
յե... Իսկ այսօր, ննջարանում գտնվել են դրամեքենայի վրա տպ-
ված կոչերը... Բանից դուրս ե գալիս, վոր մեզ մոտ կան՝ վոչ
միայն կոմունիստական գաղափարների համար հիմար ձեռով պայ-
քաբող տաքարյուն միամիտներ, այլ մի ամբողջ կոմյերիտական
բջիջ... Նա ամենից վատն ե... Նրանք յերեկ իրենց ցուցմուն-
քներն ստանում են քաղաքից...

— Պարոն Քիրազ, — ընդհատեց Սիրունը. — մի անգամ յես
քաղաքում մի սկառւտ տեսա: Ուզեցի մոտենալ, բայց փախալ:
Անպայման թույլտվություն չունենր...

— Չճանաչեցիր, — հարցրին մի քանիսը:

— Վոչ... Անհետացալ:

— Տեսնում եք, — վրա բերեց Քիրազը: — Ահա թե ինչեր են
անում: Ափսոս, հազար ափսոս, վոր կոմունիստական թույնը
մեր սկառւտանոցն ել ե մուտք դործել... Ինչքան աշխատեցի քա-
ղաքից հեռու պահել, ամսական մի անգամից ավելի վոչ վոքի
քաղաք չթողնել, բան դուրս չեկալ: Իմ հույսը ձեզ վրա յե, հայ
արիւնք: Դուք յերեսունհինգ հոգի յեք, նրանք յերկու հարյուր
հինգ... Ձեզ վրա մեծ պարտք ե դրված. — նրանց բոլորին դարձ-
նել իսկական սկառւտներ, հայ արիւնք... Յես ինձ կիսիմ, յեթե
իմ յերկուհարյուր հինգ զավակներս բայլչեիկներ դուրս գան...
Առանց այն ել մենք սակավաթիվ ենք... Լուրեր եմ ստանում,
վոր Յերևանի պատկոմները բոլորովին փչացրել են այնտեղի սկա-
ռւտներին: Մեր լավագույն ուսուցիչներն ու ջոկատապետներից
շատերը պետութայն պահանջով վճռված են Յերևանի, Ալեք-
սանդրապոլի և Պոլիգոնի շատ վորքանոցներից: Ստեփանավանի
ե Ռիլիջանի սկառւտները միշտ ել անպետք են յեղել վորովհետեւ
այդ տեղերում չկան վոչ լավ տղաներ և վոչ ել լավ դաստիա-
րակներ: Մենք, սիրելիներս, սկառւտական շարժման վերջին
հույսն ենք: Մեր հոչակը պարածված ե ամբողջ Հայաստանում:
Բայց յերկար կտեի արդող դա... Տղաներս, սիրելի զավակներս,
դուք իմ միակ հույսն եք: Կոմունիստները փչացնում են բոլոր
հայ պատանիներին, նրանք սովորեցնում են նրանց՝ սիրել մեր
դարավոր թշնամի թուրքերին, ատել հայ ազգի մի ժառին, վորով-
հետեւ նրանք հարուստներ են և իբրեւ թե շահագործում են ժողո-
վուրդին: Տղաներս, սիրելի զավակներս, ձեզանից յուրաքանչյուրը
պիտի լինի մի ուսուցիչ, վոր դուքս գալով մեր սկառւտանոցից,

իր գաղափարները սովորեցնի բւշահապար սլատանիներին ու
պատկոմներին... Բայց յերեսուն հինգ հոգին քիչ ե: Հարկավոր
են հարյուրներ, հազարներ... Ահա թե ինչու յես թանգ եմ գնա-
հատում իմ յուրաքանչյուր սկառւտին և չեմ ուզում, վոր նա
հեռանա մեր գաղափարներից: Բայց...

Նա անհույս կերպով ձեռները թափահարեց:

Հայ արիւնքը հուզվեցին:

— Պարոն պետ, — բացականչեց առաջին ջոկատապետ Գաս-
պարը. — Ի՞նչ ե ուզում, վոր անենք: Ասա և կանենք... Մենք
պատրաստ են մեր կյանքը զոհել քո մի խոսքի համար:

Քիրազը զգացված, ձեռքը դրեց Գասպարի ուսին և հարցրեց.

— Ի՞նչ անել... Դու ավելի լավ պիտի գիտենաս, Գասպար...
Ձեք վոր ամբողջ որը դու նրանց հետ ես և ինձանից լավ գիտես
նրանց...

— Ախ, — հառաչեց յերկրորդ ջոկատապետ Լևոնը. — Յեթե
միայն գիտենայի, թե ովքեր են նրանք...

— Իմ կարծիքով, — յենթադրեց ջորրորդ ջոկատապետ Մամի-
կոնը, նրանք պետք ե վոր սե ջոկատից լինեն. ամենաանկարգա-
պահ ջոկատը նրանք են...

— Յես ել եմ նրանց վրա կասկածում, — համաձայնվեց Քի-
րազը: — Հիշում եք Միհրանի դեպքը... Նրանից հայ արիական
կոչումը վերցնելուցս հետո ամբողջ ջոկատը լարվել ե իմ դեմ...
Տեսնում եք — չի յեկել նրանց ջոկատապետը...

— Ինչո՞ւ Միհրանին չվճռեցիր, պարոն Քիրազ, — վրդովեց
աղվես խմբակավար Տիգրանը:

— Յեթե հարցը միայն Միհրանին վերաբերվեր, յես նրան
կվճռեցի, սիրելիս... Բայց ամբողջ վեցերորդ ջոկատն ե նրա
պես... Յեվ պատճառն այն ե, վոր նրանք ամբողջ որն արհես-
տանոցներում շփվում են բանվորների հետ... Ի սեր աստծո, յես
համաձայն եմ. — թող ամբողջ սե ջոկատին ոռհիկ տրվի, թող
նրանք հեռանան սկառւտանոցից և ապրեն իբրեւ բանվորներ:
Ինձ հարկավոր չե նրանց ջոկատը, սկսած ջոկատապետից մինչև
սկառւտ համար յերկուհարյուր քառասունը... Տեսնում եք, նրանք
սկսել են փչացնել նաեւ իրենց հետ ապրող ոգնող ջոկատին: Ո՞ր
ե նրանց պետը...

— Սե ջոկատը պիտի անջատել, — պնդեց Գարեգինը:

— Այո, լավ կլինի: Յեվ շուտով այդպես ել կանենք: Յես
միտար Նոնսին բոլոր հանգամանքները պարզեցի և նա ինձ հետ

համաձայնվեց: Ամբողջ ամերիկական տունը համաձայն է: Շուտով նրանց կանչատենք...

Նա լռեց և հանկարծ դարձավ դեպի Սմբատը:

— Դու ինչո՞ւ չես խոսում, — սիրելիս...

— Ի՞նչ խոսեմ, պարոն պետ, — ժպտաց Սմբատը: — Դու իմ ընավորությունը լավ գիտես: Յես խոսքի վարպետ չեմ: Իմ գործս ծեծն է: Յես սպասում եմ, մինչև վոր նրանց հետքը գտնեմ: Այն ժամանակ կխոսի վոչ թե իմ լեզուն, այլ կխոսեն մկաններս...

— Ծեծն ել չոգնեց, զավակս: Յեվ ընդհանրապես, ծեծը դաստիարակելու լավ ձև չի: Նկատել եմ, վոր վերջերս դուք բոլորդ ել համարյա վոչ վոքի չեք ծեծում: Այդ լավ է: Պետք է ուրիշ կերպ դաստիարակել...

Գասպարն ուշադիր նայեց Սմբատին և ապա դարձավ դեպի Բիրազը:

— Պարոն պետ, յես Սմբատի խոսքերից մեջ մի հակասություն նկատեցի... Նա լռում է, պատճառաբանելով, վոր իր մասնագիտությունը ծեծն է: Բայց այդ ինչպե՞ս է, վոր ծեծը վերջացնող առաջին շոկատապետն ինքն էր...

Վահան Բիրազը զարմացած և հարցական նայեց Սմբատին:

Սմբատը միայն մի վարկյան կարկամեց, պատասխան փնտրելով: Ապա հպարտ նայեց իր մշտական հակառակորդ Գասպարին և ասաց.

— Յես վերջացրի ծեծն ամեն մի հասարակ հանցանքի համար... Բայց տուր ինձ թերթի կամ կոչի հեղինակին, յես նրան վտառներիս տակ կսպանեմ և հանգիստ կերպով բանտ կնստեմ այդ բանի համար:

Գասպարը պարտված լռեց:

Նույն բողոքին սենյակի դուռը բացվեց և ներս մտավ որիորդ Սիրանուշը, վոր սպիտակ մազերով, պառված մի կլին իր: Իսկույն բոլոր հայ արիները վտառի կանգնեցին և նրան պատիվ տվին, իբրև ամերիկական կոմիտեյի գլխավոր աշխատակցուհու:

Որիորդ Սիրանուշի փոքրիկ, սուր աչքերը դաժան փայլում էին, իսկ նրա սպիտակ մազերն ավելի էին խտացնում դեմքի արտահայտությունը:

— Յես գտա կոչի հեղինակին, — հայտնեց նա:

Բոլորը մի մարդու պես վտառի կանգնեցին, զարմանքից քաղցած:

— Գամբ. — հարցրեց Բիրազը. — Դե՞հ...

— Այո, յես անձամբ: Յերբ այս հայ արիներն անընդունակ են գործ կատարելու, նրանց փոխարեն պիտի աշխատեն կանայք: Վերավորական է, բայց այդպես է...

Նրա բարձր շեշտակի ձայնն անսովոր ազդեցություն էր թողնում: Նույնիսկ Բիրազը բար չեր գտնում պատասխանելու:

— Յես այսօր ամբողջ որը թողեցի աշխատանքս գրասենյակում և հետևեցի այդ հիմար պատմությանը: Մի՞թե դուք ինքներդ չեյիք կարող անել այն, ինչ վոր յես արեցի...

— Յես գտա կոչի հեղինակին, — հայտնեց նա:

— Ո՞վ է կոչի հեղինակը, որիորդ Սիրանուշ — անվստահ հարցրեց Գարեգինը:

Սմբատն սկսեց սրտատրոփ սպասել:

— Լուսթյուն, — խիստ տոնով կարգադրեց Սիրանուշը. — Ո՞վ է կոչի հեղինակը... Այդ դուք պետք է իմանայիք առանց ինձ...

Նստելով և նոր միայն մի քիչ հանգստանալով, նա սկսեց պատմել:

— Նախ պետք եր իմանալ, թե վոր գրամեքենայի վրա յեր տպվել կոչը... Կազաչի Պոստում միայն յերկու հայերեն գրամեքենա կա. — մեկը մեր գրասենյակում, մյուսը՝ վարչութեան մեջ: Յերկուսն ել քիչ են գործածվել, վորովհետեւ մեր գրագրութեանները գլխավորապէս լինում են անգլերեն լեզվով:

— Յես նախ սկսեցի զննել մեր մեքենան, — շարունակեց նա. — և այլևս առաջ գնալու կարիք չեղավ: Սրիկաներն ոգտագործել եյին հենց այդ մեքենան...

— Ի՞նչպէս իմացաք, — այլևս չհամբերելով բացականչեց Բիրազը:

— Յես նկատեցի, վոր նրանք տառերը խփել են բավական ամուր և տառերը հետքեր են թողել գրամեքենայի ուղիներ փափուկ գլանի վրա, վորի շուրջը թուղթն է փաթաթված լինում...

— Հետո...

— Մի քանի տող կարելի յեր կարդալ շատ պարզ: Մյուս բոլոր տողերը, գլանի պտույտների ժամանակ իրար վրա եյին յեկել և աղավաղվել եյին: Բայց գլանի մի անկյունում, անաղարտ մնացել եր կոչի հեղինակի անունը, — Պոետ Տանգո...

— Պոետ Տանգո...

— Այո:

Տիրեց լռութիւն:

— Դա ծածկանուն է. — յեզրակացրեց Բիրազը:

— Ձեզ մոտ ովքեր են բանաստեղծութեաններ գրում:

Բիրազը ժպտաց.

— Ինձանից բացի, յերևի բոլորը: Բայց յես չեմ լսել Տանգո անունը:

— Պետք է փնտրել:

— Ի՞նչպէս:

— Այդ արդեն ձեր գործն է, Վահան: Հույսով եմ, չես առաջարկի, վոր այդ ել յես անեմ...

— Իսկ ինչո՞ւ յեր իր անունն այնտեղ գրել, — հետաքրքրվեց Սմբատը:

Որիորդ Սիրանուշը բացատրեց:

— Յերևի նա սկզբում իր ծածանունն ել է գրած յեղել կոչի վրա, բայց հետո նույնիսկ այդ բանը վտանգավոր է գտել և հա-

նել է... Յեւ հիմի, յերևի նա կարծում է, վոր վոչ վոքի հայտնի չէ պոետ Տանգո անունը: Հետեաբար և, յերևի շատ շուտով նա իր բանաստեղծութեանների տակ կսկսի այդպէս ստորագրել և ցույց տալ իր ընկերներին: Այդպիսով մենք կիմանանք նրա ով լինելը:

— Հիանալի միջոց է, որիորդ Սիրանուշ, — ժպտաց Սիոնը:

— Հիանալին այն կլինի, վոր լեզուդ ատամներիդ տակ առնես և միայն լսես: Հենց վոր վորեն մեկից լսեցիք այդ ծածկանունը, նշանակում է ամեն ինչ պատրաստ է:

Սմբատը, վոր մտքում ծիծաղում եր այդ ամենի վրա, մի րոպե մտածեց հայտնել նրանց, վոր պոետ Տանգոն, — դա տպված բանաստեղծութեան վերնագիր է, սակայն հետո վճռեց վոչինչ չասել: Թող փնտրեն: Լաջն այն է, վոր նրանք ընկել են սխալ հետքի վրա...

Ժողովը վորոշեց սկսուածներին քաղաք թողնել խումբ-խումբ և ըստ հնարավորի՝ գոնե մի հայ արու ընկերակցութեամբ: Վորոշվեց նաև, խիստ հսկել սկսուածների ամեն մի քայլը: Հայ արիւններից ընտրվեց տաս հոգուց մի խումբ, վորը պետք է շրջեր Կազաչի Պոստի ամեն մի ծակ ու ձեղքը, գտներ բլիթին՝ ժողովի կամ պարապմունքի ժամանակ...

Յերբ Սմբատն իր պատմութեանը վերջացրեց, Հրաչն ու Միհրանը զարմացած հարցրին.

— Իսկ ի՞նչպէս պոետ Տանգոն տպվեց գլանի վրա...

Ութսունինը ժպտաց.

— Յես այդ որն առավոտյան թույլտվութեան վերցրի գրասենյակի վարիչ պարոն Նշանից և Վազգենի յեղբոր գրվածքը արտատպեցի: Շատ լավ բանաստեղծութեան է: Հաճախ կարդում եմ...

— Լավ չես արել, — հանդիմանեց Սմբատը. — վատ բան դուրս կգա...

— Վոչինչ ել դուրս չի գա, — հանգստացրեց Ութսունինը: — Յեթե որիորդ Սիրանուշը պարոն Նշանի հետ այդ առթիւ խոսակցութեան ունենա, Նշանը կասի նրան, վոր յես իր ներկայութեամբ եմ արտատպել այդ բանաստեղծութեանը:

Սմբատը խոսք ավել, վոր հետեյալ որը, վորեն պատրվակով Ութսունինին կաղատի պահակ կանգնելուց, վորպեսզի նա գնա քաղաք, կոմսոմոլի գավառային կոմիտե...

Նորից Ութսուներկն անցավ շուկայով. չնկատելով այնտեղ վոչ Սիրունին, վոչ ել մի այլ սկաուտի, նա համարձակություն ստացավ և սկսեց փնտռել Վաչիկին: Նա ուզում է հայտնել նրան, վոր նրա փոքրիկ, սիրելի Աչիկն ազատվել է հոգսերից ու կարողացել է այժմ քնած է հողի տակ... Սրբել Վաչիկի արցունքները նրա կեղտոտ այտերի վրայից և նրա ձեռքից բռնած՝ տանել պատկոմների մոտ: Ասել նրանց, վորպեսզի նրանք ընդունեն Վաչիկին և սիրեն: Յեթե սիրեն, Վաչիկը չի փախչի: Վաչիկը փախչում է ծեծից ու պատժից, բռնադատված ազատությունից...

Բայց Վաչիկը չկար... Մի խուժան ասաց, վոր նա մեռել է, մյուսը հայոյեց առաջինին և հայտնեց, վոր նա գնացել է Թիֆլիս, փող աշխատելու: Նա ուզում է վերադառնալ հարուստ մարդ դարձած և վորբանոցից ազատել իր քույր Աչիկին...

Իսկ քույր Աչիկը... Ո՛ւմ պատմի Ութսուներկնը, վոր Արի շանը թաղեցին նվազով, ծաղիկներ ցանեցին թմբի վրա և թումբը ցանկապատեցին, բայց վոչ վոք չի կարող ասել, թե ուր է թաղված Աչիկը... Ա՛խ, յերանի Ութսուներկնը մի գիշեր հավաքե՛ր բոլոր պատկոմներին, ծածուկ մտներ Կազաչի Պոստ և ավերել տար Արի շան դամբարանը...

Ութսուներկնը ձեռքը թափահարեց: Հիմար մտքեր են: Նա զարմանում էր, վոր յուրաքանչյուր անգամ քաղաք գալիս, կարծես վերադառնում է նրա մանկությունը: Նա նորից դառնում է այն փոքրիկ տղան, վորը կար մինչև մայիսի յերեքը: Բայց չե՛ վոր Կազաչի Պոստը նրան շատ է մեծացրել և այժմ նա կատարում է կարևոր գործեր:

Ութսուներկնը զարմացավ իր վճռականության վրա: Նա արագ անցավ իրենց դռան մոտով դեպի գավառային կոմիտե. «Տուն հետո կգնամ», — մտածեց նա: Գործը վտազեցնում է նրան, իսկ ժամանակ չկա...

Գավկոմում նրան ընդունեցին հին ծանոթի պես: Լարված հեռաքրքրությամբ լսեցին նրա պատմությունը՝ Կազաչի Պոստի վերջին դեպքերի մասին:

— Ճիշտ է վարվել, — հայտնեց քարտուղարը. — քայքայող յեռակը, իսկապես վոր հիմարություն է արել: Այդ Վարդանն իզուր է մատնել իրեն...

Ութսուներկնը պատմեց թերթի, գրքերի, կոչի մասին և նոր գրքոյկներ ստացավ: Քարտուղարը նորից հիշեցրեց, վոր հարկավոր է լայն աշխատանք տանել վորբուհիների մեջ և նրանց ել գրավել բջիջի մեջ:

— Իսկապես, — հանկարծ հարցրեց քարտուղարը, — դուք կապ ունե՞ք բանվորական բջիջի հետ:

— Ի՞նչ բջիջ...

— Չգիտեմ... Կազաչի Պոստի բանվորներն ունեն իրենց կուսակցական ու կոմյերիտական բջիջները, ունեն արհեստակցական միություններ...

— Յեռ պատկոմ եմ, միայն իմ հազուստներս են սկսուտական...

Վոչ, Ութսուներկնը չգիտեր:

— Ա՛յ, դուք պետք է նրանց հետ կապ ունենաք...

Ութսուներկնը գավկոմից շուտ դուրս յեկավ: Գրքերը թևի տակ, նա իր քայլերն ուղղեց դեպի պատկոմական շտաբը: Յերե ներս մտավ բակը, բակում գտնվող պատկոմները զարմացած նայեցին նրան: Ութսուներկնն ել նրանց նայեց: Այժմ պատկոմների մեծ մասն արդեն համազգեստներ ունեն և ամենուրեք ժպտում էին կարմիր փողկապները:

Մի քանի պատկոմներ մոռեցան Ութսուներկնին և նրանցից մեկը հարցրեց.

— Ու՛մ ես ուզում, սկառւում...

— Վոչ վոքի, — ժպտաց սկառւումը, — յես յեկել եմ հենց այն-պես դիտելու: Յես ել եմ պատկում...

Պատկոյմները ծիծաղեցին:

— Դու սկառւում ես: Մեծ տարբերութիւն կա այս յերկուսի միջև: Դու պատկում չես...

— Յես պատկում եմ... Միայն իմ հագուստներն են սկառ-տական...

— Իսկ ինչո՞ւ յես հագել դրանք, — հետաքրքրվեցին պատ-կոյմները:

Ութսուներէնը ժպտաց ու ներս մտավ շտաբ: Իսկույն բոլորը գլուխները վեր բարձրացրին ու նայեցին նրան:

Ութսուներէնը նրանց պատկոյմական բարեւ տվեց, վորով ալելի մեծ զարմոնք պատճառեց: Հետո նստեց շտաբի պետի գրասեղանի մոտ:

— Ընկեր պատկոյմապետ, թույլ տվե՛ք հայտնել. — Կազաչի Պոստի սկառւտանոցում շուտով կլինեն յերկուհարյուր պատկոյմներ...

Շտապի պետը նայեց սկառւտի համարին և բացականչեց.

— Ութսուներէն... Յես գավկոմից լսել եմ ըո մասին...

— Ութսուներէն... — բացականչեցին մյուս ներկա գտնվող-ները և հավաքվեցին նրա շուրջը: Հիացմունքով նայում էին նրան ու ժպտում:

— Ա՛յ թե ինչ...

— Բա ինչո՞ւ շուտ չեկար մեզ մոտ: Մենք ձեր բլիշի մասին արդեն լսել ենք: Ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա, պատմիր տեսներդ...

Ութսուներէնը համառոտ գծերով պատմեց ամեն ինչի մասին: Նկարագրեց Կազաչի Պոստը, նրա մարդկանց, պատահած դեպ-քերը: Ի՞ր գայրութն արտահայտեց Բիրազի և մյուս դաստիա-րակների հանդեպ ու լոնց:

— Վոչինչ, Ութսուներէն, — հանգստացրեց շտաբի պետը. — շատ չի մնացել: Շուտով մեր պետութիւնն այդ մարդկանց հա-շիվը կտեսնի: Արդեն Յերեւանում մի քանի վորբանոցներ հան-ձնվել են պետութիւն և այժմ մեր մարդիկն են խնամք տալու: Նրանց վրա: Այժմ նրանք կոչվում են մանկատներ և այնտեղի բոլոր տղաներն ու աղջիկները պատկոյմներ են դարձել...

Ութսուներէն այդ լուրը լսելով ուրախացավ: Նա պատկոյմների ընթերցարանից ստացավ մի քանի թերթերի նոր համարներ և հրաժեշտ տալով դուրս յեկավ:

Սակայն դարբասի մոտ, նա ընդհարվեց ներս մտնող մի այլ սկառւտի հետ:

— Վարդան...

— Ութսուներէն... Դու յէս... Ի՞նչ ես անում այստեղ...

— Իսկ դու ի՞նչ ես անում այստեղ:

— Յես յեկել եմ պատկում ընդունվելու: Դու յե՛լ:

— Վոչ: Յես յեկել եմ նրանց հետ կապ ունենալու համար: Դու ալելի լավ ե, ըո մասին պատմես, Վարդան:

— Ի՞նչ պատմեմ, — ժպտաց նա. — աչքովդ տեսար...

— Հիմար տղա յես, Վարդան:

— Ինչո՞ւ...

— Բա այդպես բան կանե՞ն... Ալելի լավ չեր լինի, վոր չմատնեյիր քեզ, մնայիր սկառւտանոցում և շարունակեյիր գաղտնի աշխատանքդ: Վոր թքեցիր Նշանի վրա, ո՞ւմ քնաս տվեցիր:

— Դե լավ, — վերավորվեց Վարդանը, — մի նեղանա, վոր ձեր նշանը կեղտոտել եմ...

— Այդ մեր նշանը չի: Յես սկառւում չեմ:

— Ի՞նչ, չլինի իմ փոխարեն քեզ են ընդունել քայքայող յեռյակի մեջ:

— Վոչ: Իսկ վոքեր են յեռյակի մյուս անդամները:

— Ի՞նչ կարիք կա ասելու:

— Մի վախենա, չեմ մատնի, Վարդան:

— Ձեմ կարող ասել, Ութսուներէն...

— Ինչո՞ւ:

— Դադարիք ե:

— Յես սկառւտանոցի կոմյերիտական բլիշի քարտուղարն եմ: Հասկացար: Ուրեմն կարելի յե:

Վարդանը մտածեց:

— Ձեմ կարող ասել, — կրկնեց նա քիչ հետո: — Ընկերներս դժգոհ կմնան:

— Ձեր գործն ե, — ձեռները լվաց Ութսուներէնը. — սակայն իմացիր, վոր մեր բլիշից դուրս մնալով, ըո ընկերները շատ հի-մար բաներ կարող են անել:

— Մենք հիմար չենք:

— Հիմար եք, Վարդան: Դուք ել նույն բանի համար եք պայ-քար: Դոր մենք, բայց դուք սխալ ձևով եք պայքարում:

— Նրանով, վոր վախենում եք հանդես գալ:
— Ձեք վախենում, — վրդովվեց Ութսունինը, — ավելորդ ենք համարում:

— Ավելորդ չի: Գաղտնի ձեռով աշխատելը վոչ մի ոգուտ չի բերի: Հարկավոր ե յեւլոյթներ ունենալ, խոսել, հակաճառել...

— Կվոնդեն:

— Թող վոնդեն:

— Իսկ հետո:

— Հետո այն, վոր որինակ կդառնաք մյուսներին:

— Վոր նրանց ել վոնդեն...

— Ե՛հ, Ութսունինը, մենք իրար չենք հասկանում, — ծիծաղեց Վարդանը: — Յեկ նյութը փոխենք:

Ութսունինը լռեց: Վարդանը գրպանից հանեց մի ծալած թուղթ, բաց արեց ընկերոջ աչքերի առաջ:

— Գիտե՞ս ինչ ե սա, — հարցրեց նա:

— Ի՞նչ, — չգիտենալ ձեացրեց Ութսունինը:

— Գաղտնագրությունը...

— Վճրտեղից:

— Գարեգինն եր կորցրել: Փնտրում եր: Գլխի ընկա, վոր մեկը գտել ե ու չի տալիս: Գտա, արտագրեցի, նորից դրեցի տեղը: Հրաչի մոտ եր:

— Կարդացի՞ր:

— Ձկարողացա:

— Ինչո՞ւ յես ինձ ցույց տալիս:

— Վերցրու քեզ: Գուցե դու կարդաս:

Ութսունինը վերցրեց: Հանկարծ հիշեց, վոր ինքն ու Հրաչը արտագրել էին թղթի միայն կեսը: Իսկ ի՞նչ ե գրված մյուս մասում: Նա բառ առ բառ սկսեց կարդալ մտքում:

— ... Գաղտնի միություն... Բիրազի գլխավորութեամբ... և դաշնակցականների ծրագրով... Արտասահմանի դաշնակցականների հետ կապ պահողը Պոլսի սկաուտապետ... Պիմենն ե...

— Պիմենը, — բացականչեց Ութսունինը:

— Ի՞նչ, — զարմացավ Վարդանը:

— Վոչինչ, Այս թուղթն անհնար ե կարդալ:

Այս ասելով, նա թուղթը դրեց գրպանը և հրաժեշտ տվեց Վարդանին:

Սկաուտ համար Ութսունինն իրենց տանից դուրս յեկավ ամենածանր տրամադրութեամբ: Ճիշտ ե, իր միջնակ յեղբայրն առողջանում ե քաղաքի հիվանդանոցում, բայց Պոլիդոնում հիվանդացել ե հինգ տարեկան Հարությունը: Մի առավոտ, հանկարծակի ուռել եր նրա կոկորդը և այժմ նա պառկած ե հիվանդանոցում, համարյա կիսախեղդ: Որեցոր ճրա ուռուցքը աճում ե և յեթե այդպես շարունակվի, շուտով նա շնչահեղձ կմեռնի...

— Սկաուտ, բավական ե: Մի բաժակ ճանճ, կամ լոություն:

Ամերիկական կոմիտեյի ամենալավ բժիշկները գտնվում են Կաղաչի Պոստում, իսկ նրանց մոտ ընկնելու համար հարկավոր ե հատուկ միջնորդութուն:

Ի՞նչ անել... Գնա՛լ նորից միտք Նոնսի մոտ... Նորից մտրակով չի՞ պատասխանի... Լավ, թող խփի, միայն թե ընդունի... Ի՞նչ դաժան մարդիկ են այդ ամերիկացիները և նրանց հետ աշխատող հայ քեռիները...

Այնուամենայնիվ, Կաղաչի Պոստ հասնելուն պես, Ութսունինը քայլերն ուղղեց Նոնսի գրասենյակը: Այս անգամ նա վորոշեց բանավոր խնդրել: Ձե՛ վոր Նոնսը հայերեն հասկանում ե...

Նա ներս մտավ վախով ու մոտեցավ Նոնսին, վորի տրամադրությունը, բարեբախտաբար բարձր եր յերևի:

— Միստր Նոնս, — սկսեց Ութսունինը. — յեղբայրս Պոլիգոնում ծանր հիվանդ ե: Չե՞ք ընդունի ձեզ մոտ:

— Ի հարկե կընդունենք:

— Կընդունե՞ք, — միստր Նոնս...

— Այո, այո: Կընդունենք, կընդունենք:

Միստր Նոնսը ձեռքի հուսահատ շարժումով դեն քշեց մի աներես ճանձ իր դեմքի վրայից ու մինչդեռ Ութսունինը շնորհալական հայացքով նրան եր նայում, ավելացրեց:

— Բայց...

Ութսունինի սիրտը կարծես կանգ առավ:

— Բայց նախքան ընդունելը, դու ինձ համար պետք ե բռնես մի բաժակ ճանձ...

— Մի բաժակ...

— Այո: Յեղբորդ կյանքի հետ համեմատած՝ թանգ չի:

— Այո. միստր Նոնս, բայց մինչև մի բաժակ ճանձ բռնեմ, եղբայրս կմեռնի...

— Չի մեռնի մի որում...

— Մի որում պիտի բռնեմ մի բաժակ ճանձը...

— Անպայման:

— Միստր Նոնս, ընդունեցեք յեղբորս, հետո յես տասը բաժակ կբռնեմ...

— Մի բարկացնիր ինձ, սկառու: Յեթե հենց այսոր ինձ համար մի բաժակ ճանձ բերես, յեղբորդ կընդունեն: Վաղը՝ ուշ կլինի...

— Լավ, միստր Նոնս: Բայց արդեն ձմռան մոտ ե և այնքան ել ճանձ չի ճարվում:

Նոնսը կանգնեց:

— Սկառու, բավական ե: Կամ մի բաժակ ճանձ, կամ լուծթյուն:

— Միստր Նոնս, ճանձերը ձեր շենքից պետք ե բռնել:

— Վոչ: Բռնիր վորտեղից վոր ուզում ես, միայն թե Կազաչի Պոստից: Յտեսություն: Դնա:

Ութսունինը դառնացած դուրս յեկավ և գնաց սկառուտառնոց: Նա ինչպես բռնի մի բաժակ ճանձ, այն ել հենց այսոր, յերբ մինչև մութն ընկնելը մի քանի ժամ ե մնացել... Իսկ բռնել անհրաժեշտ ե...

Նա նստեց արի շան յանկապատի շոտ և սկսեց յերկար, շատ յերկար մտածել:

Սկառուը ճանձ բռնելիս... Ծաղր չե դա՞... Ծանձ են բռնում փոքրահասակ վորբուհիները, վորոնք յուրաքանչյուր լիքը բաժակի համար հիվանդանոցի պահեստից ստանում են մի փոքրիկ տիկնիկ կամ մի վորեկե այլ խաղալիք... Ծանձ եր բռնում նաև Աչիկը, վորն իր մի ամսվա աշխատանքով հազիվ կարողացավ մի ռետինե գնդակ վաստակել: Նա պատրաստվում եր նաև ձեռք բերել մի կտոր կարմիր ժապավեն իր գլխի համար, բայց մեռավ և նրա բաժակը մնաց կիսատ... Նրա մոտիկ ընկերուհիները հատա հաշվելով՝ ճանձերը բաժանեցին իրար մեջ:

Մի ձեռք իջավ Ութսունինի ուսին:

Սմբատն եր:

— Ինչո՞ւ յես տխուր, — հարցրեց նա:

Միտ չկար պատմելու. Ութսունինը մի քանի խոսքով ասաց բանի եյությունը: Սմբատի արնով լցված աչքերը սպառնադին փայլեցին և նա բոռնցքը սեղմած մրմնջաց մի ծանր հայհոյանք, — Ի՞նչ են ուզում նրանք մեզանից...

Սակայն վշտանալու ժամանակ չկար: Սմբատի նախաձեռնությամբ իսկույն բջիջը հավաքվեց, բացի Միհրանից, վոր արհեստանոցումն եր: Իսկորն սկսեցին ճանձեր բռնել, Ութսունինի յեղբոր կյանքն ազատելու համար: Ծաղարանը, վորի սեղանների վրա մնացել էին ուտելիքի մանր կտորներ, լավ բերք տվեց: Բաժակի մեծ մասը լցվեց ճաղարանում:

Բջիջի անդամներից վոչ վոք դպրոց չգնաց: Մինչև ուշ յերեկո նրանք հալածում էին այդ փոքրիկ արարածներին, ահագին բաժակը նրանցով լցնելու համար: Յերբ Սմբատն ուրախ ժպիտով լիքը բաժակը մեկնեց Ութսունինին, քիչ մնաց նա լաց լինեը ուրախությունից:

Միստր Նոնսը, իրեկ իսկական ամերիկացի, իր խոսքը պահեց: Նա իսկույն զանգահարեց Պոլիգոն և մի քիչ հետո, Ութսունինին յեղբայրը բերվեց Կազաչի Պոստ: Նա համարյա կիսամեռ վիճակումն եր: Մի աչքանի բժիշկն իր սուր աչքով դիտեց նրա կողորդի ուռուցքը և կարգադրեց քույր Սիրուշին՝ վերքի վրա դեղ դնել: Իսկ յերեք որ անց՝ նա առողջացավ ու վերադարձավ Պոլիգոն:

Այժմ արդեն Ութսունինը զգալիորեն հանգստացավ: Այժմ արդեն, նա լիովին կարող ե զբաղվել բջիջի, սկառուտանոցի, վորբանոցների և նման այլ խնդիրներով...

Քիրազը Սմբատին նշանակեց իրեն ոգնական: Առաջին ջոկատապետ Գասպարն այդ լուրն ընդունեց կայծակի նման: Նա համարյա հավատացած էր, վոր ոգնականն ինքն է լինելու: Վերավորվեցին նաև մյուս ջոկատապետները, բայց փաստը կատարված էր: Մնում էր յենթարկվել...

Ինչքան ուրախացան բլիշի անդամները: Յեվ ինչքան ծիծաղեցին Քիրազի վրա: Սկսեցին ամենալավ կոմյերիտականներից մեկը՝ պետի ոգնական... Իսկ միևնույն ժամանակ, հայ արիւններից կազմված հատուկ խումբը, մինչև ուշ գիշերը շրջում է փայտերով ու լապտերներով, բլիշը գտնելու համար:

Բլիշի անդամների միաձայն վորոշումով, առայժմ դադարեցվել էին պարապմունքներն ու ժողովները, մինչև վոր վորևե համապատասխան հավաքատեղի գտնվեր: Հիշելով գավկոմի քարտուղարի խորհուրդը, Ութսունինը գնաց բանվորական բլիշի հետ կապվելու:

Արհեստանոցում նա տեղեկացավ, վոր կուսակցական բլիշի քարտուղարը բանվոր Դամիրյանն է: Ութսունինը ճանաչում էր նրան: Նա առանձնացավ նրա հետ և շուրջով հայտնեց իրենց բլիշի մասին:

— Բլիշ... ձեզ մոտ. — հարցրեց Դամիրյանը, շունչը պահած: — Ի՞նչ ես ասում: Բա հեր էք չեք յերևում: Դանի հոգի չեք, հեր էք հավաքվում, ի՞նչ էք անում...

Ութսունինը պատմեց: Դամիրյանը լսում էր լարված հետաքրքրությամբ: Իսկ յերբ Ութսունինը տեղեկացրեց, վոր մոտ յերեսպուն վորդուհիներ նույնպես մասնակցում են իրենց պարապմունքներին, Դամիրյանը զարմացած բացականչեց և ամուր սեղմեց սկստի ձեռքը:

— Իսկ յիս, Ութսունինն, — ժպտաց նա, — քեզ պիտի հաղորդեմ մի այլ բան, վոր ինքդ չգիտես... Ձեր սև ջոկատի Գրիգորը, Ոնիկը, Ռուբենը, Պետրոսը, Ասքանազը և Միհրդատը մեր բլիշի կոմյերիտականներն են: Չեյքը իմանում...

— Վոչ... — շտեց Ութսունինը: — Ուրեմն սև ջոկատն ամբողջովին մեքն է: Ընկեր Դամիրյան, կեցցե սև ջոկատը, քոնիվ կոմյերիտականի խոսք... Գրիգորը... Ոնիկը... Ռուբենը... Պետրոսը... Յեվ ինչպես չգիտեիր: Նույնիսկ Միհրանը չգիտեր... Այ քեզ գազանապահություն...

Դամիրյանը հայտնեց, վոր կերակի որը մսի պահեստում տեղի յե ունենալու կոմյերիտական բանվորական բլիշի նիստը: Անպայման յեկեք: Հենց այնտեղ կհանդիպեք ձեր ընկերներին և հանկարծակի կբերեք նրանց...

Բայց Ութսունինը չսպասեց այդ հետաքրքիր հանդիպմանը և հենց նույն որը պարզվեց գաղտնիքը: Յերեկոյան, յերբ սև ջոկատը տուն էր վերադառնում, նա ճանապարհին հանդիպեց Ասքանազին ու Միհրանին և շնջաց.

— Կիրակի յերեկոյան... Մսի պահեստում...

— Վերադարձի գիտես, — բացականչեց Միհրդատը:

— Յես ել եմ կոմյերիտական:

— Եյ, — հպարտացավ Ութսունինը, — մեր սկստանոցում մի ամբողջ բլիշ կա, իսկ դուք տեղեկություն չունեք...

Մայր, աստիճան հետաքրքրված Ասքանազը յետ դարձավ և բղավեց հետևից յեկող ընկերներին.

— Ռուբեն, Գրիգոր, Պետրոս, — յեկեք... Հալա տեսեք Ութսունինն ի՞նչ է ասում...

Բոլորը մնացին ապշած: Իսկ յերբ տեղեկացան, վոր Սմբատն էլ է գտնվում բլիշում, նրանցից վոչ վոք չուզեց հավատար: Ութսունինը յերգվեց:

— Վաղձեց ե Սմբատը ձեր բլիշում, — հարցրեց Գրիգորը:

— Այո, վաղուց:

— Յեվ ձեզ չի մատնում...

— Նա հիանալի կոմյերիտական է, — վերավորվեց Ութսունինը:

Նրանք լուռ մտան սկստանոց: Փոքր ննջարանի մի անկյունում սև ջոկատի տղաները Սմբատի հետ ձեռք սեղմեցին և համբուրվեցին: Ներկայացան նաև Հրաչն ու Վազգենը: Իսկ յերբ լոք-լոք տալով հայտնվեց Միհրանը և Ութսունինը ներկայացրեց նրան, բոլորը բացականչություններով հարձակվեցին:

— Ոհո... Միհրան...

— Այ տղա... Մեր Միհրանն էլ...

— Այ ավագակ, բա ինչու մեզ չեյին ասում:

Պոսակցությունը տեղի յեր ունենում սև ջոկատի մյուս անդամների ներկայությամբ և վոչ վոք վոչ վոքից չեր քաշվում: Միայն թե բոլորն էլ զգուշանում էին վոր ուրիշ մեկը ներս չմտնի, թեկուզ դա լինի ոգնող ջոկատից...

Հանկարծ սե ջոկատի յերեք սկառտներ, — Սարգիսը, Շերաիշը, Գեվորգը, վոր անկյունում կանգնած խոսակցում էին, մի թուղթ ձեռներին բռնած, մոտեցան Գրիգորին:

— Վերցրու, Գրիգոր, դու բշիջի բյուրոյի անդամ ես: Մենք ել ենք ուղում ընդունվել...

— Տասնչորս, — բացականչեց Ութսունինը: — Ձեզ հետ միասին կլինենք տասնչորս հոգի: Հիանալի յե, աղնիվ խոսք...

Դուռը բացվեց և ներս մտան մի քանի այլ սկառտներ:

Բոլորը լոնցին և հետո սկսեցին խոսել ուրիշ նյութերի մասին:

— Գնացե՛ք կարդացե՛ք, — հայտնեց նոր մտնողներից մեկը. — Պատի վրա նորութունն է կայցրած...

— Մենք արդեն վարակվել ենք կոմունիստական «թուլյնով»...

Բոլորը դուրս յեկան: Գրատախտակի վրա ամրացված էր թերթի կտրվածք, իսկ նրա վերևում Քիրազի մի քանի տողը: Պետք գրում էր:

— «Սկառտներ, կարդացե՛ք այս հոդվածը և ինքներդ դատեցե՛ք, թե ով է ճշմարիտը»: Վահան:

— Իսկ հոդվածը հետևյալն էր.

«Սկառտապետ Վահան Քիրազի նամակը պատկոմապետ Մանուկ Ստեփանյանին»:

«Մեր թերթի անցյալ համարներից մեկում ընկեր Ստեփանյանը գրել էր, վոր Հայաստանի բազմաթիվ վայրերում և հատկապես Կաղաչի Պոստում, հսկայական թվով պատանիներ զոհ են գնում սկառտական զզվելի հակա-աշխատավորական մտքերին: Ստեփանյանը հատկապես մեղադրել էր սկառտապետ Վահան Քիրազին, ուղղակի հակապետական ազիտացիայի մեջ: Այս հոդվածի առթիվ, Քիրազը Կաղաչի Պոստից մեզ ուղարկել է անամոթ համարձակությամբ գրված մի նամակ, վորը տպում ենք այստեղ»...

Այնուհետև գալիս էր Քիրազի նամակը, վորը թեև յերկար էր, բայց վորի ամբողջ միտքը կարելի յեր ամփոփել նրա վերջին նախադասությունների մեջ, վորտեղ նա գրում էր.

«Ծիշտ է, յես շատ աշխատեցի, վոր կոմունիստական մտքերը մուտք չգործեն սկառտանոց, բայց ցավոք սրտի պիտի խոստովանվեմ, վոր իմ սկառտների մի մասն արդեն վարակվել է այդ թուլյնով»...

Սկառտները զարմացան այն անմիտ համարձակության վրա, վորով գրված էր պետի նամակը: Սմբատն ըստ իր սովորության թքեց ու ժրմնջաց.

— Ապահով է զգում իրեն ամերիկական կոմիտեյի թևի տակ... Զի վախենում...

— Թող չվախենա, — ժպտաց Գրիգորը. — բայց չե՞ վոր մենք արդեն վարակվել ենք կոմունիստական թուլյնով... Գնանք, տղաներ:

48. ՄՍԻ ՊԱՇԵՍԸ

Որորվում են մսերը, կախված պահեստի առջևում, ինչպես խանութում: Ներսում մի փոքրիկ սենյակ է, ուր նստել է պահեստապետն ու յերազում է: Բայց այդ սենյակում մի դուռ էր բացվում դեպի խորքի սենյակը: Նա մութն է և նրա միակ փոքրիկ լուսամուտը բացվում էր Կաղաչի Պոստից դուրս, նայում է դեպի գերեզմանոցը: Սենյակի կիսախավարի մեջ նստել են մի քանի հոգի: Մյուսները հավաքվում են: Դամբիչյանը հատկապես այդ տեղն է ընտրել ժողովի համար, վորպեսզի սկառտներն ու վորբուհիները կարողանան մասնակցել: Ահա ներս են մտնում նրանք, զգուշությամբ, մեկ առ մեկ, և նստում են աթոռների, նստարանների և մսի կոճղերի վրա: Ահա ներս մտավ Ութսունինը: Նա գալիս էր սկառտանոցից: Այնտեղ նկատել են մի շարք սկառտ-

ների կասկածելի բացակայութիւնը և այժմ հայ արիւնների հատուկ խումբը վոտքի տակ և առել վողջ կազաչի Պոստը... Իբրև հաստատութիւն նրա խոսքերի, քիչ հետո ներսում հավաքվածները կախված մանրի արանքով տեսան պահեստի առջևով անցնող տասնյակը, վորոնց բոլորի գլխարկների վրա պսպղում էին արևով լուսավորված հայ արիական նշանները... Հիանալի տեղ եր ընտրել Դամիրչյանը: Ո՞ւմ մտքով կանցներ մտնել մի պահեստը...

Նա վողջունեց սկառաւանոցի բլիշը...

Կիսախավար սենյակը հետզհետե ավելի և ավելի յեր լցվում մարդկանցով: Կազաչի Պոստում յերիտասարդ բանվորներ շատ քիչ կային և նրանցից ել միայն վեցն էին կոմյերիտական: Այժմ նրանք բոլորը յեկել էին: Նստած էին նաև սկառաւանոցի տասնըմեկ կոմյերիտականները և յերեք դիմում տվողները: Յեկել էին քսանից ավելի աղջիկներ՝ տարբեր վորբանոցներից: Ներկա էին սև ջոկատի մի քանի այլ սկառաւաններ:

Դամիրչյանը ժողովը բաց արեց: Նա նախ վողջունեց սկառաւանոցի բլիշին, ապա ժամանակ չկորցնելու համար իսկույն անցավ գործնական աշխատանքներ: Հարկավոր եր վճռել կազմակերպչական խնդիրներ:

— Յես կարծում եմ, — ասաց նա, — վոր սև ջոկատի կոմյերիտականները պիտի շարունակեն մնալ արհեստանոցի բլիշում, ի հարկե սերտ կապ ունենալով սկառաւանոցի բլիշի հետ: Իսկ սկառաւանոցի բլիշը պիտի շարունակի մնալ իբրև ինքնուրույն բլիշ և իր մեջ գրավի բոլոր հուսալի սկառաւաններին...

Այս հարցը վիճաբանութեան առիթ տվեց, — ձուլվել մի բլիշի մեջ թի՞ վող... Վոմանք գտնում էին, վոր միատեղ գործելու համար պետք է ձուլվել, իսկ մյուսները պնդում էին, վոր առանց ձուլվելու ել, կարելի յե միատեղ աշխատել, և վոր հիմք չունի արհեստանոցի կոմյերիտական բլիշը դատարկել սկառաւ բանվորներից: Վերջում բոլորը յեկան այդ յեզրակացութեան և վորոշումը քվեարկեցին միաձայն:

Հետո ծագեց մի այլ հարց. — վոր բլիշում պիտի ընդունվեն Մկրտիչը, Սարգիսը, Գեվորգը և հետագայում դիմում տվող սկառաւանները: Վորոշվեց, վոր նրանք ընդունվեն սկառաւանոցի բլիշում: Ու քանի վոր արդեն խոսք եր յեղել նրանց մասին, քննեցին դիմումները և յերեքին ել ընդունեցին կոմյերիտականութեան մեջ: Ամբողջ ժողովի ընթացքում աղջիկները լուռ լուռ էին: Ութսունինը նայեց նրանց: Նրանք իր ընկերուհիներն էին և իր զրույցների ու պարապմունքների հաճախողները: Նրան դուր չեկավ, վոր նրանք չեն խոսում և հարց տվեց.

— Իսկ դուք ի՞նչ կասեք, աղջիկներ...

Բոլորը նայեցին վորբուհիներին: Ու վեր կացավ Արշալույսը, — ահ, հիանալի աղջիկ ե նա, — և համարձակ շեշտով սկսեց խոսել.

— Մեր վորբանոցում յես կազմակերպել եմ կոմունիստական գրքեր կարդացող գաղտնի խմբակ...

Նրա խոսքերը ծածկվեցին ծափերի տակ: Դամիրչյանը վախեցած լոցերեց նրանց և դուրս նայեց: Սկառաւաններն զգացին իրենց սխալը և լոցեցին: Արշալույսը շարունակեց խոսել.

— Խնդրում եմ, — յերեկ այստեղ գտնվող բոլոր աղջիկներն ել նույնը կխնդրեն, — վոր մեզ ընդունեք ձեր բլիշի մեջ: Մեզանից ամեն մեկը կաշխատի իր վորբանոցի աղջիկներից կոմյերիտականներ դաստիարակել և հանձնել ձեզ...

Նրանցից հետո, խոսեցին մյուս վորբանոցներից աղջիկները: Բանից դուրս յեկավ, վոր համարյա բոլոր վորբանոցներում կազմակերպել էին խմբակներ: Նրանք սովորել էին Ութսունինից, թե ինչպես պիտի կազմակերպել, ինչպես պիտի հավաք-

վել և ինչի մասին պիտի խոսել. Ութսունինները... Նա շատ բան է սովորեցրել իր ընկերուհիներին...

Ութսունինները ամաչում էր, վոր իրեն գովում են: Նա վորեւէ բան եր փնտրում, զբաղվելու համար: Նա պատից վար առավ՝ գրամեքենայով ապված մի գրություն, վոր ամբացված էր կարտոնի վրա: Սկսեց կարդալ: Կանոնադրություն էր՝ բանվորների համար:

Ութսունիններին հատկապես չզվարճացրեց կանոնադրության այն կետը, ուր ասված էր. «բանվորներն իրավունք չունեն կապ ունենալ սկաուտների ու վորբուհիների հետ և նրանց քարոզել զանազան մտքեր: Սույնը խախտելու դեպքում՝ կվճռվեն»:

Մթնեց: Արդեն ուշ է: Պետք էր գնալ, կասկածներ չհարուցելու համար: Ժողովականներն սկսեցին մաս-մաս դուրս գնալ և հալվել խավարի մեջ:

Ութսունինները, Հրաչը, Սարգիսը, Գեվորգը, Վազգենն ու Միհրանը գնում էին միասին, սկաուտանոցի մոտերքում իրարից բաժանվելու համար: Բայց նախքան սկաուտանոց հասնելը, հանկարծ յերևացին մի քանի լապտերներ և հայ արիների խումբը շրջապատեց նրանց:

— Վթրտեղից եք գալիս, — հարցրեց Սիոնը:

Հանկարծ Ութսունինները զգաց, վոր ինքը ծնված չէ միայն զգուշանալու, թազնվելու և ձևացնելու համար: Զգաց, վոր նա-յած տեղին ու դեպքին, կարելի չէ և հարկավոր է համարձակ լինել: Նա ուժ զգաց վոչ միայն իր մեջ, այլև իր թիկունքի յետևում և Սիոնից ավելի խիստ տոնով պատասխանեց նրան.

— Գո թնչ գործն է, թե վորտեղից ենք գալիս:

— Ի՞նչպես թե... — ապշեցին հայ արիները:

— Բա թնչ, — ավելի տաքացավ Ութսունինները. — ձեզ ով է նշանակել մեր գլխին տեր: Ուշացել ենք պոստից, — վոչ: Բացակայել ենք պարտականություններից. — վոչ: Մեր ազատ ժամանակն անց ենք կացրել այնպես, ինչպես քեֆներս և ուզեցել: Բա մենք ինչո՞ւ չենք հարցնում, թե դուք ո՞ւր եյիք...

Հայ արիների խումբը լուռ լսեց նրան, իսկ յերբ նա վերջացրեց, Գասպարը, լապտերը ձեռքին առաջ յեկավ:

— Ուրեմն այդպէս, Ութսունիններ...

— Այո, Այդպես:

Գասպարը շուռ յեկավ դեպի հայ արիները:

— Գնանք տղաներ:

Խումբը շարժվեց: Բայց Գասպարը չհամբերեց: Նա յետ դարձավ և դեմքի կապտած յերակներով, սպառնաց.

— Սպասիր դու: Յես կգտնեմ ձեր բունը...

Ութսունինները փորձեց լռել, բայց չկարողացավ: Թեև զգաց, վոր անզգույշ բան է անում, բայց և այնպես մոտեցավ Գասպարին, արհամարհանքով ծիծաղեց նրա յերեսն ի վար և շեշտակի պատասխանեց.

— Ձեռ գտնի:

Ու մինչդեռ հայ արիները սառած նայում էին, սկաուտները զվարթ յերգելով հեռացան:

49. ՊՈՒՏ ՏԱՆԳՈՆ

Գասպարի յենթադրությամբ, պոետ Տանգոն, դա՛ սկաուտ համար Ութսունիններ: Մնում էր հաստատել ճշմարտությունը: Բայց նախ քան այդ, արդեն ամբողջ սկաուտանոցում տարածվեց, վոր սկաուտ Տանգոն՝ դա Ութսունինն է... Բազմաթիվ սկաուտներ գալիս դիտում էին նրան, ուշադիր գնում, կարծես նոր էին տեսնում: Ոհանը ջղայնությունից շրթունքներն էր կծում, վոր դեռ չբռնի Ութսունինների Տանգո լինելու անժխտելի ապացույցը, թեև նա հավատացած է դրանում:

Քիրազը, վոր վերջին ժամանակներն իրեն շատ ճնշված էր զգում, մի անգամ հանդիպեց Ութսունիններին շենքի դիմաց, բայց վոչինչ չասաց: Նա միայն տխուր նայեց և գլուխն որորեց: Ութսունինն անցավ, չտեսնել ձևացնելով:

Ամբողջ սկաուտանոցը խոսում էր բջիջի մասին: Արդեն ամեն մարդ գիտեր նրա գոյության մասին, բայց նրան չեր տեսել: Կոմյերիտականներն անփույթ ձևով շրջում էին շենքով, լսում էին խոսակցությունները, ճանաչելու համար թշնամիներին և նրանց, ովքեր կարող էին լինել բջիջի անդամ:

Մարգարանի լուսամուտի մոտ հավաքված, յերկրորդ ու չորրորդ ջոկատի մի քանի սկաուտներ, զրուցում էին.

— Խոսում եմ քեզ հետ, — ասում էր մեկն իր ընկերոջը, — և մտածում. — Թնչ գիտենաս, — թե սա յեւ բջիջի անդամ չի... Ախր յեթե այդ բջիջը դու չես, սա չի, նա չի, բա ով է...

— Իսկ յես կասկածում եմ, վոր այդ դու յես և դիտմամբ ես այդպես խոսում, — պատասխանում էր ընկերը:

— Մի բոլորս յենթադրենք, թե յես ուզում եմ կոմյերիտական դառնալ: Ի՞նչպես և ո՞ւմ հայտնեմ իմ ցանկությունս, հարցնում եր յերրորդը:

— Հայտարարիր...

— Բղավիր...

— Բոլորին ասա...

— Վոչ վոքի յել մի ասա: Բջիջն ինքը կգտնի քեզ: Նա ամեն ինչ լսում և ու տեսնում...

— Տարրինակ ե...

— Այդպես ե:

Ութսունինը, Հրաչն ու մյուսներն իմացան, վոր Քիրազը դիտմամբ և Գասպարի հակառակորդ Սմբատին իրեն ոգնական նշանալի, վորպեսզի դրանով վիրավորի Գասպարի ինքնասիրությունը և դրդի նրան՝ անպայման գտնել սկառտանոցի խռովարարներին: Իսկ այժմ, յերբ բոլորը նրան ճանաչում էին վորպես պոետ Տանգո, նկատի ունենալով նրա յերրորդ ջոկատից լինելը՝ կասկածի տակ էին առնում նաև նրա ջոկատապետ Սմբատին: Գասպարն ամենայն յեռանդով աշխատում էր ապացուցել, վոր Սմբատը նույնպես կոմյերիտական է: Քիրազն իհարկե չէր հավատում այդ բանին և գիտեր, վոր այդ լուրերի պատճառը Գասպարի հակամարտությունն և Սմբատի հետ...

Դառնում եր վտանգավոր: Պետք և պոետ Տանգոյի հեքիաթը ցրել և դուրս գալ կասկածի տակից: Ութսունինը սպասում եր հարմար առիթի, հայտնելու համար, վոր պոետ Տանգոն սկառտի ծածկանունն չէ, այլ բանաստեղծության վերնագիր: Յեթե կասկածողը միայն մի հոգի լիներ, նա կբռներ նրա ոձիքից, կտաներ գրասենյակի վարիչի մոտ և կապացուցեր, վոր այդպես կոչվում և Վազգենի յեղբոր բանաստեղծությունը... Բայց հարկավոր եր ապացուցել վոչ թե մեկին, այլ յերկու հարյուր հոգու...

Շաբաթ յերեկոյան, սկառտները հավաքվել էին ըստ սովորականի տողանցք անելու համար: Բայց փոխանակ տողանցքի հրահանգի, իր սենյակից դուրս յեկավ Քիրազը և հայտնեց:

— Այսօր պիտի գնանք Սևերսկի գորանոցները՝ Արփաշայի ափին: Մեր վորբուհի քույրերը մեզ հրավիրել են յերեկոյթի: Դուրս յեկեք բոլորդ առանց փայտերի...

Սևերսկի գորանոցները, ուր վորբուհիներ էին ապրում, այնքան ել հեռու չէր: Հարկավոր եր Կազաչի Պոստի բարձրավանդակից իջնել դեպի բոստանները, գնալ նրանց միջև ձգվող ճանա-

Սկառտներից վոմանք շրջապատել էին Քիրազին և նրա հետ էին քայլում:

պարհով, անցնել փոքրիկ առուն և մանգաղաձև պտույտ գործելով քաղաքի շուրջը, հասնել Արփաչային, վոր հոսում եր քաղաքի արևմտյան կողմում: Նրա ափին, մի քանի տասնյակ մեծ զորանոցներում տեղավորված էին հազարավոր աղջիկներ: Զորանոցները յերեք հարկանի էին և նրանց միջև անցնող փողոցները տնկված էին գեղեցիկ ծառերով: Շենքերի յետևում, արձակ դաշտով հոսում եր գեղեցիկ Արփաչայը, հանդարտ՝ վեհարար: Նրա մյուս ափը, ընդհակառակը, դաշտավայր չեր, այլ հետզհետե ավելի և ավելի բարձրացող բլրաշարք: Նրա լանջին, ուղիղ Սեվերսկիի դիմաց, գտնվում եր հայկական Ոջուղուլի գյուղը: Սեվերսկին քաղաքից հեռու յեր մեկ և կես կիլոմետր: Սևերսկիյի և քաղաքի միջև ընկած եր ևս մի լրաշարք և քաղաքը չեր յերևում: Սևերսկին մենակ եր ու վորք՝ իր մեջ ապրող վորքերի նման...

Սկառտները գնում էին ազատ քայլերով, խումբ-խումբ, առանձին-առանձին: Նրանցից վոժանք շրջապատել էին Քիրազին և նրա հետ էին քայլում: Սկառտապետն ուրախ տրամադրությամբ մեջ եր և կատակներ եր անում սկառտների հետ:

— Մեծացել ես, — ասաց նա տղաներից մեկի վզակոթին խփելով և զվարթ ծիծաղելով. — քեզ պետք է ամուսնացնել: Կընտրենք մի լավ վորքուհու: Ձեր արհեստանոցի վարպետը կդառնաս... Փող կվաստակես...

— Ե՛, ձեռ ես առնում, պարոն Քիրազ, — վիրավորվեց սկառտը, — իսկ լուրջ կերպով մեր մասին վոչ վոք չի մտածում...

— Ինչո՞ւ, տղաս, — լրջացավ պետը:

— Բա ի՞նչ... Բանվորներին հավասար աշխատում ենք, բայց վոչ ռոճիկ եք տալիս, վոչ բնակարան: Իսկ վաղը կասեք. — արդեն մեծացել ես, դուրս յեկ սկառտանոցից, ապրիր քեզ համար...

— Յեվ այն ժամանակ ել ռոճիկ կստանաս, տղաս: Հիմա փողն ինչի՞ք ե պետք: Դժգոհությամբ ունես: Կարի՞ք ունես...

Սակայն նրա փոխարեն պատասխանեց մի այլ սկառտ.

— Պարոն պետ, յերբ մեզ ուղարկեցիր արհեստանոցներում աշխատելու, պետությունը քեզանից և ամերիկական կոմիտեից պահանջել եր, վոր մեզ ռոճիկ տան: Դուք ասել էիք, վոր յերբ դուրս գանք սկառտանոցից, մեր ամբողջ ռոճիկը միանգամից կստանանք: Զիշտ ե արդյոք: Կտմք...

— Վերադից գիտես այդ, — հարցրեց Քիրազը:

— Լսել եմ: Բռնավորներից:

— Իհարկե կտանք, տղաս: Շուտով կտանք:

— Ի՞նչպես թե շուտով...

— Այո: Շուտով ձեզ բնակարան ու փող կտանք, դուրս կգաք սկառտանոցից, կմտնեք կյանքի մեջ, կսովորեք ապրել ինքնուրույն...

— Բա մե՞նք...

Քիրազը նայեց Հրաչին:

— Բա մե՞նք, — կրկնեց նա: — Միթե միշտ պիտի պահակություն անենք: Ախր ի՞նչ պիտի լինի մեր ապագան: Մեծանում ենք առանց արհեստի, առանց գիտություն: Վաղը վոր դուրս գանք սկառտանոցից, ի՞նչ պետք է լինի մեր վիճակը...

— Զիշտ ե ասում, պարոն պետ, — հաստատեց մի ուրիշը: — Քանի մտածում եմ այդ մասին սիրտս տխրում ե: Վերջապես մի արհեստի յեկ մենք պետք է տիրանանք, թե վոչ:

Սկառտների մի ամբողջ խումբ հավաքվեց Քիրազի շուրջը, վորն սպասում եր պատասխանի:

— Ձեր մասին ել կմտածենք, — խոստացավ նա:

— Յեղձով, պարոն՝ պետ, — ժպտաց չորրորդ շոկատի մի սկառտ: — Կմտածենք... Մի՞նչ և մտածեք, մենք կմեծանանք...

— Բա ի՞նչ անեմ այս ըոպելիս, ջանիկս: Կարո՞ղ եմ ոգնել... Պիտի հարցը քննենք, ամերիկացիների հետ համաձայնություն գանք...

— Այն դեպքում, պարոն Քիրազ, — խոսակցության խառնվեց փականագործ Գրիգորը, — մի շտապի մեզ սկառտանոցից հեռացնել: Մեր հարցը լուծեցեք մյուս շոկատների հետ միասին: Քիրազը նայեց նրան, բայց վոչինչ չասաց:

— Վոչ, պարոն պետ, — պնդեց յերկրորդ շոկատի մի սկառտ, — տղաները լավ են ասում: Յես գտնում եմ, վոր անպայման պետք է անգատեք մեզ պահակ կանգնելուց: Բավական կանգնեցինք... Հերիք ե...

Քիրազը մռայլվեց: Նա հուսահատ աչքերով նայում եր շուրջը և կարծես իր հավատարիմ հայ արիներին եր փնտռում: Բայց նույն ըոպելին լսեց Արծիվ և Նապաստակ խմբակավարների, — յերկուսն ել հայ արիներ, — խոսակցությունը:

— Քիչ է մնում, թողնեմ սկառտանոցը, — դժգոհում եր Արծիվ խմբակավարը:

— Յես ել, — համաձայնվում եր Նապաստակի խմբակավարը: — Վերջի վերջու, վոչ մեր փողկապը մեզ հաց կտա, վոչ գլխարկի նշանը: Տխրում եմ, ազնիվ սկառտական խոսք...

Քիրազը նայեց հեռու հորիզոնին, վորի յետևում մայր եր
մտել արեգակը: Այժմ թանձր խավարի մեջ մնացել էին նրա
վերջին տխուր շողերը: Մեռնում էր սկառավորում... Փրկել նրան,
հնարավոր չէր: Շատ լավ գիտեր Քիրազը, վոր յերբ յուրաքան-
չյուր սկառավոր վար դնի իր փայտը և նրա փոխարեն վերցնի
մուրճ ու բրնձ, այլևս սկառավորացի կմնա միայն նրա անունը...

Նա նորից նայեց իր շուրջը, հաստատ բարեկամ գտնելու
հույսով: Յեւ դառը տխրությամբ նա տեսավ Գարեգինին, վոր
կարեկից հայացքով նայում էր իրեն:

Հասկանալով արեւի հայացքը, Գարեգինը մոտեցավ:

— Պարոն պետ, — ասաց նա նրան. — դու ամեն շարաթ
կարդում ես իմ հիշատակարանն ու քու նկատողություններն ես
գրում այնտեղ: Այս նկատողությունները մի-մի գոհար են ինձ
համար, բայց դու, պարոն պետ, անփույթ ես վերաբերվում այդ
գոհարների հետ: Հիշում ես արդյոք, վոր գրել ես. — «Սկառավոր
յերկու բանով կարող ե փոխարինել իր փայտը, — զենքով կամ գոր-
ծիքով»... Դու զենքը չտվեցիր, ուստի և նա գործիք և վերցնում...

Քիրազը թեւ դրեց Գարեգինի ուսին, Գարեգինը գրկեց նրա
մեջքը և նրանք քայլեցին միասին: Սկառավորացի հառաչեց և
նրա առողջ կուրծքը ծանր բարձրացավ և իջավ ճնշող հոգսի տակ:

— Յես յերկրորդ լողորդն եմ յերկրագնդի վրա, — ասաց նա
մեղմ ձայնով: — Համալսարանային յերեք ոլիմպիադաներում յես
յերկաթյա կամքով ճեղքեցի ջրերի տարերքը... Սակայն կոմու-
նիզմի ասարեքը, տղաս, յես ճեղքել չեմ կարող... Յես գիտեմ,
տղաս, վոր յերեսուն հինգ սկառավոր սիրում են ինձ և պատ-
րաստ են իրենց կյանքը զոհել գաղափարի համար... Բայց մեր
դիմաց միլիոններ կան, տղաս... Նրանք չեն ել ճգմի մեզ, վո-
րովհետեւ մենք չափազանք չնչին ենք: Նրանք մեզ կդատապար-
տեն խելագար անգործության... Խնչ կարող են անել յերեսուն
հինգ հոգի...

Յեւ խավարի մեջ Վահան Քիրազը լաց չեղավ իսկական ար-
ցունքներով...

— Նրանք իմ յերեսուն հինգին ել կխլեն... Վաղ թե ուշ՝
այսպես կլինի...

Գարեգինն ուժ չգտավ հակաճառելու և նույնպես ասաց.

— Այդպես կլինի...

Դիմացը, հանկարծակի յերևացին Սևերսկիի լույսերը: Զորա-
նոցները գտնվում էին մի քանի քայլի վրա...

Ապրում էին Սևերսկիում նույնպիսի վորրուհիներ — ախուր
ու սիրելի: Զանապարհի վրա կանգնած՝ նրանք այժմ նայում
էին իրենց բաղդակից յեղբայրներին, չհամարձակվելով մոտե-
նար: Սակայն սկառավորներն իրենք էին մոտենում և խոսում
նրանց հետ: Կային այնպիսիները նրանց մեջ, վոր վաղուց ծանոթ
էին միմյանց: Նրանք հանդիպում էին բուռն բարենքով, վո-
րովհետեւ Կազաչի Պոստից Սևերսկի գնալ կարելի չէր տարեկան
միայն մի քանի անգամ... Խնչ դառն է, վոր նրանց պահում են
միմիանցից հեռու, միմյանցից կտրված...

Ութսունինը գտավ, վոր պոետ Տանգոյի ամենահարմար
առիթը արդեն հասել է: Յեւ յերբ յերեկոյթի բեմի վրայից,
Սևերսկիի կառավարչուհին հրավիրեց սկառավորին՝ նույնպես
վորեն բան արտասանել, Ութսունինը բարձրացավ բեմ:

— Պոետ Տանգո... — ասաց նա:

Սկառավորների շարքերում շուկներ, աղմուկ:

— Այս բանաստեղծութունը, — շարունակեց Ութսունինը, —
գրել ե Գուրգեն Պարսկունին... Տպագրված է «Չաքուն» ամսա-
գրում...

Սկառավորների շարքերում զարմանք, բացականչություններ:

Ութսունինը բանաստեղծութունն արտասանեց և ծափա-
հարությունների տակ վար իջավ բեմից:

Այ թե կկատաղի որիորդ Սիրանուշը...

50. ԽՈՒԺԱՆ

Զմեռը սովորություն դարձավ, վոր սկառավորները պահեստնե-
րից կարտոֆիլ էին վերցնում, վորը յերեկոյան տանում էին
դրասենյակի, խորովում վառարանի մեջ և ուտում: Մինչդեռ կար-
տոֆիլը կխորովվեր, նրանք նստում էին միլիցիոնների մոտ և
զրույց անում: Մենակությունից ձանձրացած միլիցիոններն ուրա-
խանում էր այդ այցելությունների համար և հաճախ ինքն եր
կանչում սկառավորներին:

Հայ արիների հատուկ խմբի հալածանքներից ձանձրացած՝
բջիջը վորոշեց ոգտագործել զրասենյակը: Պայմանավորված որը,
բջիջի արդեն տասնութ անդամները մի քանի կարտոֆիլ ձեռք-
ներին մտան զրասենյակ: Բարեկցին միլիցիոններին, նստոտեցին
վառարանի շուրջը, կրակը թեժացրին: Սկսեցին զրուցել: Յերկար
զրուցեցին, բայց միլիցիոնները չէր հեռանում: Նրան հաճելի յեր
լինել սկառավորների հետ:

Հանկարծ Սմբատը հարցրեց.

— Դու կուսակցական ես...

— Չե, ցանրմ...

— Կոմյերիտական...

— Չե,

— Ուրեմն ամուսնացած ես, — յեղրակացրեց Սմբատը.

Սկաուտները ծիծաղեցին:

— Ամուսնացած ել չեմ:

— Ինչո՞ւ:

— Ի՞նչ իմանամ: Հարմար ընկերուհի չեմ գտնում:

— Միթե, — զարմացավ Սմբատը: — դե ուրեմն յեկ այս կողմ, յեա քեզ մի խորհուրդ տամ...

Նա քաշեց միլիցիոներին մի անկյուն և սկսեց նրա հետ յերկար զրուցել:

— Ժողովը հայտարարում եմ բացված, — հայտնեց Ութսունինը: — Ներկա յեն բոլոր անդամները: Բացակայում ե Սմբատը՝ հարգելի պատճառով և Վաղգենը՝ վոր հերթապահ ե հեռախոսակայանում...

Ժողովը ընդհատվում եր ներս մտնող սկաուտներով, վորոնք ներս եյին մտնում կարտոֆիլը ձեռքներին, բայց տեսնելով, վոր վողջ վառարանը շրջապատված ե, մի քիչ տաքանում եյին ու դուրս գնում: Իսկ յեթե նրանցից վորեւ մեկը մնում եր յերկար, Սմբատը նրան կանչում եր իր մոտ, հետաքրքիր խոսակցութեանը մասնակից դարձնելու համար:

Ութսունիննի, Միհրանի և Բջիջի մյուս անդամների համար քաղաք ծլկվելը սովորական բան եր դարձել: Այժմ նրանք այլևս չեյին վախենում ճանապարհին վորեւ սկաուտի հանդիպել, վորովհետեւ ում ել վոր տեսնեյին, նա ևս առանց թույլտվութեան փախած եր լինում:

Հնարել եյին պոստից դուրս գալու հաղար ու մի ձևեր: Ութսունինը, որինակ, այսպես եր անում: — Գնում եր գլխավոր պոստի մոտերքը, սահնակ խաղալու: Այնտեղ բազմաթիվ սկաուտներ եյին լինում, վորոնք նույնպես զվարճանում եյին սահնակով: Սառցապատ զառիվայրով սահնակները սլանում եյին դեպի ներքև, — բոստանների մոտ, տանելով իրենց վրա նստած սկաուտներին: Ութսունինն իր սահնակով մի քանի անգամ իջնում եր ներքև, ապա վեր բարձրանում: Հետո մի անգամ ել եր իջնում և այլևս չեր վերադառնում: Սահնակը թևի տակ դրած՝ նա

բռնում եր քաղաքի ճանապարհը: Այնտեղ վերադառնում եր առանց սահնակի, իսկ հետևյալ անգամ գնալիս, մի նոր սահնակ եր շինում...

Այժմ ևս, նա վերադարձել եր քաղաքից և Բջիջին հաղորդում եր իր նտացած հրահանգները: Սկաուտները կարտոֆիլ եյին ուտում և լսում եյին նրան: Զգուշութեան համար, նրանք արձանագրութեան չեյին կազմում:

Ժողովի ամենատաք կեսին, հանկարծ դուռը շրխկալով բացվեց և ներս մտավ հայ արիների տասնյակը, լապտերներով ու փայտերով:

— Քիրազի հրամանով, բոլորդ ձերբակալված եք, — հայտնեց Գասպարը հենց դռան մոտից: — Գնանք...

— Ո՞ւմ եք ձերբակալում, — հարցրեց Ութսունինը, — սկաուտներին...

— Շատ մի խոսիր: Վեր կաց:

Բջիջը վեր կացավ:

Գասպարը նայեց միլիցիոների կողմը և կանչեց.

— Գնանք Սմբատ...

— Ո՞վ, — գոռաց Սմբատը, — յի՜ս... Իրավունք չունենաս այդպես խոսելու պետի ոգնականի հետ...

Սակայն Գասպարը հանգիստ կերպով հանեց գրպանից մի թուղթ և հանձնեց Սմբատին: Գրում եր Քիրազը. —

«Ձերբակալել և ինձ մոտ բերել հավաքույթ կազմակերպող բոլոր սկաուտներին, թեկուզ դրանց մեջ լինի իմ ոգնականը Վահան»:

Սմբատը հայեցեց քթի տակ և միացավ ձերբակալվածներին:

Խումբը քայլեց:

Այժմ Ութսունինը չեր վախենում: Այժմ նա մենակ չեր: Նրանք գնում են տասնութ հոգով, իսկ նրանց հետևում կանգնած ե ամբողջ սև ջոկատը: Կանգնած են յերկու հարյուր սկաուտներ՝ բոլոր ջոկատներից:

Գասպարն անսահման ուրախ եր: Այժմ ինքը կլինի Քիրազին ոգնական... Նա անհանբեր առաջ անցավ, բաց արեց սկաուտապետի դուռը և բացականչեց.

— Պարոն Քիրազ, յես բերում եմ նրանց բոլորին...

Քիրազը, գիշերային խալաթը հագին, նստել եր գրասեղանի մոտ: Նա լուռ նայեց իր առջև կանգնած տասնութ ձերբակալվածներին ու ցնցվեց:

— Դձույթ, Սմբատ...

— Յես ել...

— Սարգիս... Կարո՞... Իմ ամենալավ սկաուտները...

Պետը մի անգամ ել ընդհանուր հայացք գցեց նրանց վրա և հարցրեց.

— Ո՞ւմ հետ պատիվ ունեմ խոսելու... Բջիջի՞ք...

— Վո՛չ, — պատասխանեց Ութսուներեքը, — սովորական սկաուտներին, վոր գնացել էյի կարտոֆիլ ուտելու...

— Ա՛... Այդ դձույթ, Ութսուներեք... Բարև... Ի՞նչ է, դու նորից ուզում ես ծածկվի՞լ...

— Ի՞նչ ենք արել, վոր ծածկեմ, — դարձացավ Ութսուներեքը:

— Լո՛ր... Լո՛ր... Այդ դու յես հանցավորը... Յերեկ դու քաղաք էյիր գնացել... Ո՞ւմ թույլտվություն բռնեց...

— Յես քաղաք չեմ գնացել...

— Գասպար, կանչիր Գարեգինն...

Յերեք Գարեգինն յեկավ, հաստատեց, վոր իրոք տեսել է նրան քաղաքի ճանապարհին. —

— Տուր տետրդ, — հառաչեց Քիրազը, կարծես զգալով, վոր անգոր են այդ բոլոր միջոցները:

Ութսուներեքը իր սկաուտատետրը տվեց պետին, Իսկույն խմբակն առաջ յեկավ և հարցրեց.

— Պարոն Քիրազ, դուք ուզում եք յերկու հարյուր հոգու վճարել...

Քիրազը հասկացավ, բայց չպատասխանեց:

Սմբատը շարունակեց.

— Թող գան յերկուհարյուր քառասուն սկաուտներն ու վեց շոկատապետները և քվեարկեն: Այն ժամանակ Ութսուներեքին կարելի յե վճարել...

Քիրազը գրչակոթը գցեց սեղանին:

— Այդպե՛ս, Սմբատ... Իսկ յես քեզ Պիմենի աստիճանը տվեցի, քեզ դարձրի իմ ոգնականը... Ն՛հ, Սմբատ... Ամոթ...

— Ամեն մարդ իր համոզմունքներն ունի, պատասխանեց Սմբատը:

— Վարն է քո համոզմունքները:

— Վո՛չ թե իմ, այլ մեր բոլորի, — ուղղեց Սմբատը: — Մեր համոզմունքն այն է, վոր պետք է ջախջախել սկաուտական շարժումը և բոլոր վորքերին ու վորքուհիներին դարձնել պատանի կոմունիստներ...

— Պատանի կոմունիստներ... — կրկնեց Քիրազը ցրված կերպով: — Իսկ յես կարծում էյի, թե դու իմ ամենահավատարիմ սկաուտն ես...

Ապա դառնալով ձերբակալվածներին, հայտնեց.

— Ազատ եք, տղաներ... Գնացե՛ք...

Իր համազգեստից մնացել էր միայն ութսուներեք համարը:

Այնուամենայնիվ, նա բաց արեց Ութսուներեքի սկաուտատետրը և սև եջում գրեց.

«Հակասկաուտական տարրերի համար մի ամսով զրկել սկաուտական կոչումից, վերցնել փողկապը, համազգեստը և համարել խուժան»: Վահան:

Հետեյալ առավոտյան, Ութսունինն իր անկողնի մոտ գտավ մի յերկարափող շավար, մի սև բլուզ, մի կապույտ պինջակ և ամերիկական բանվորի կիսամաշ կեպի: Իր համադրեցությունը մնացել էր միայն ութսունինն համարը...

51. ՈՒՄ ՓԱՐՈՍՆ Ե ԴԱ

Ութսունինն յեղբոր կոկորդը բոլորովին լավացել էր: Նրան արդեն պետք է դուրս գրեյին հիվանդանոցից, յերբ նա աչքացավ ընկավ: Ութսունինն ապշեց: Հիվանդանոցում պառկում են առողջանալու, թե՞ հիվանդանալու համար... Բայց յերբ աչքացավից հետո Հարությունը վարակվեց քոսով, վախեցած Ութսունինն խնդրեց դուրս գրել իր յեղբորը, վորովհետև քոսը կարելի չէր բռնել նաև Պոլիգոնում: Նրան դուրս գրեյին և Ութսունինն, այդ հոգսից ազատված՝ իրեն ամբողջովին նվիրեց գաղտնի թերթի յերկրորդ համարի աշխատանքներին: Աշակերտներն սպասում էին, հարկավոր էր շտապել...

Յեվ ահա, մի օր, յերբ Ութսունինն, իբրև թե բանից անտեղյակ գնաց դպրոց, այնտեղ, միջանցքի պատի վրա խփված էր յերկրորդ ձեռագիր թերթը: Մկառունները մի քանի անգամ արգելել էին հայ արիներին՝ վար առնել թերթը պատի վրայից: Անդոր էր գտնվել նաև հերթապահ ուսուցիչը, վորը չէր կարողացել նույնիսկ ձեռքի հավաքվածների խումբը և մոտենալ պատին:

Նորից ուսուցչանոցում խորհրդակցություն չեղավ, նորից ուշացավ դասի դանդը, բայց այս անգամ, փոխանակ դասերն սկսելու, բոլոր սկառսներին ու վորբուհիներին հավաքեցին ամենամեծ դասարանում, ժողովի:

— Աշակերտներ, — սկսեց խոսել ուսուցիչ Պոլսեյյանը — ահա յերկրորդ անգամն է, վոր մեր լավագույն աշակերտներից մի քանիսը, իրենց նախաձեռնությամբ թերթ են հրատարակում: Այդ, ի հարկե, վողջունելի քայլ է...

Ութսունիննը և հրաչը զարմացած իրար յերեսի նայեցին:

— Այդ քայլը մենք քաջալերում ենք, — շարունակեց Պոլսեյյանը: — Սակայն թերթ հրատարակելու նման մի դժվար գործ շարունակ թողնել մի քանի աշակերտների, — այդ մեծ անարդարություն կլինի մեր կողմից...

Տեսուչը, ուսուցիչները և Գարեգինը գլուխները թափահարեցին, իբրև համաձայնության նշան:

— Բոլոր լավ գործերը փոքրից են սկսվում, — բացատրեց Պոլսեյյանը. — նույնը կարելի չէ ասել նաև մեր թերթի մասին: Այժմ արդեն ժամանակ է, վոր այդ փոքր գործը մեծացվի...

Նա հազաց:

— Ընդառաջ դնալով աշակերտների և աշակերտուհիների ցանկությունը, մենք վորոշեցինք ոժանդակել ձեզ, վոր ձեր թերթը լույս տեսնի ավելի կանոնավոր, ավելի հաճախ և մի քանի որինակով: Յերեկի պատի լրագրից մենք նրան դարձնենք ամսագիր և փոխենք անունը: Բայց դրանից թերթը վոչ թե կտուժի, այլ կշահի... Այժմ, սիրելիներ, խնդրում եմ խոսեք այս մասին, ապա կանցնենք խմբագրական կոլլեգիայի ընտրությունը: Յես հատկապես խնդրում եմ, վոր խոսեն այսօրվա թերթի խմբագիրներն ու աշխատակիցները, իբրև արդեն վորոշ փորձ ձեռք բերած աշակերտներ...

Ութսունիննը լեզուն կծեց: Ահա թե ինչ... Նա կամացուկ մոտեցավ Հրաչին և նստեց նրա մոտ: Նրանք սկսեցին սպասել դեպքերի վերջավորությանը:

Վեր կացան սկառսները, վորբուհիները և սկսեցին խոսել: Նրանք բոլորն էլ վողջունում էին ուսուցիչներին վորոշումը՝ աշակցել իրենց թերթին: Նաև նրանք զարմանում էին, թե այդ ինչ պատճառով թերթի առաջին համարը պատից պոկեցին...

Ութսունիննը զգաց, վոր հարկավոր է խոսել...

— Ինչպես յերևում է, — ասաց նա, — թերթի խմբագիրներն այստեղ չեն: Ապա թե վոչ՝ նրանք կխոսեյին և շատ արժեքավոր բաներ կհաղորդեյին ձեզ: Բայց փորձենք առանց նրանց քննել մի քանի կարևոր հարցեր և լուծել... Առաջին. — Ի՞նչ բնույթ պիտի ունենա նոր թերթը...

— Այդ խմբագրական կոլլեգիայի գործն է, — Ժպտալով ընդհատեց Պոլսեյյանը:

— Սխալվում եք, պարոն վարժապետ: Յես զարմանում եմ, թե ինչպես եք այդպիսի միամիտ բաներ ասում... Թերթը մերն է և մենք էլ պիտի վորոշենք նրա բնույթը:

— Նա կլինի գրական-գեղարվեստական և աշակերտական...

— Ուրիշ...

— Ուրիշ էլ ի՞նչ է պետք...

— Իսկ քաղաքական...

— Պետք չի...

— Պետք է, — բղավեց Հրաչը:

— Պետք է, — միացան Արշալույսը, Իսկուհին, Նվարդը և շատ ուրիշ վորբուհիները:

— Պետք է, — կրկնեց Ութսունինը: — Ուրեմն թերթը կլինի քաղաքական, հասարակական, աշակերտական և գրական...

— Յես քեզ պետք է ընդհատեմ, — հայտնեց վարիչը:

— Ինչո՞ւ...

Վորովհետև դու խոսում ես ընդունված կանոնների դեմ: Աշակերտը քաղաքականությամբ չպետք է զբաղվի...

— Այդ ի՞նչպես, — բացականչեց Ութսունինը: — Իսկ այն, վոր դուք մեզ կրոն էք դասավանդում, դա քաղաքական խնդիր չէ...

— Դուք կրոն չեք սովորում:

— Սովորում ենք:

— Տրամաբանության մասին ե խոսքը, — հարցրեց Պուսեցյանը:

— Այո, խոսքը կրոնի մասին է, վորին դուք տրամաբանություն եք անվանում, զգուշության համար...

— Լո՛ր, — բղավեց վարիչը և աղնոցները թռան նրա աչքերից:

— Խոսի՛ր, — ձայն տվեցին վորբուհիները:

— Այդ ի՞նչ տրամաբանություն է, վոր սուրբ գրքից և աստվածաշնչից դենը չի գնում, — շարունակեց Ութսունինը:

Պուսեցյանը զանգահարեց:

— Ութսունին, դու նյութից շատ շեղվեցիր... Խոսի՛ր թերթի մասին...

— Յես թերթի մասին արդեն ասացի, պարոն Պուսեցյան: Պետք է ավելացնեմ նաև այն, վոր մեզ հարկավոր է շուտ-շուտ լույս տեսնող շաբաթաթերթ և վոչ թե ամսագիր, վորի մեջ չի կարելի գրել առույթա հոգսերի մասին:

— Ծիշտ է, — բացականչեցին չորս կողմից:

— Ծիշտ է:

— Համաձայն ենք...

— Չես սխալվում...

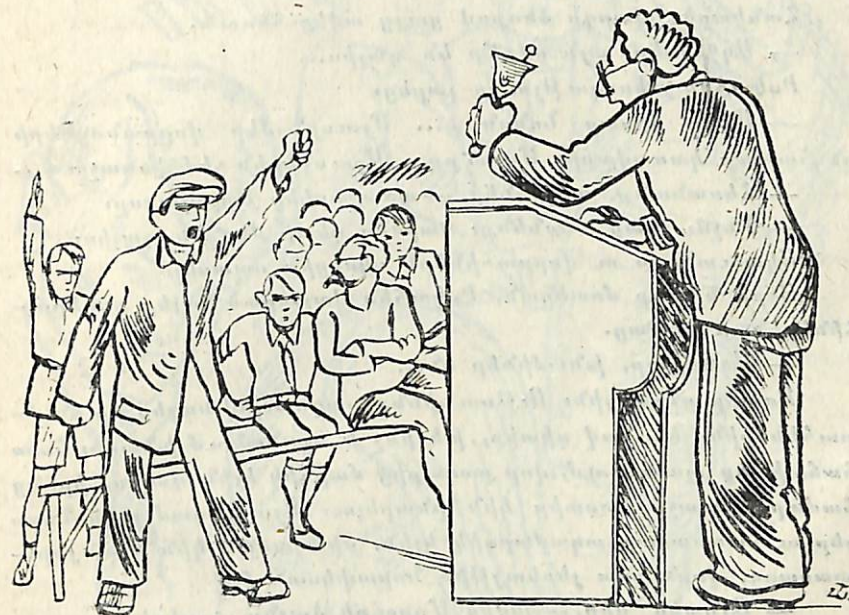
— Այժմ թող ուրիշները խոսեն այս խնդիրների մասին, — առաջարկեց Ութսունինը, իր տեղը նստելով:

— Այդ խնդիրների մասին այլևս վոչ վոքի ձայն չի տրվի, — հայտնեց Պուսեցյանը: — Թերթը կլինի գրական-գեղարվեստական աշակերտական ամսագիր: Յես առաջարկում եմ «Փարոս» անունը: Ո՞վ է համաձայն...

— Այդ ձեր փարոսն է, վոչ թե մերը — բղավեց Ութսունինը: — Մենք այդպիսի թերթ չենք ուզում:

Պուսեցյանը կանգնեց ամբողջովին կարմրատակած և կորցնելով իր հանգիստ տոնը, ձեռն ահարկու շարժումով խփեց սեղանին:

— Լո՛ր, խանգարիչ խուժան: Մենք թույլ չենք տա, վոր պղտորեա աշակերտների մտքերը: Ուրիշ վոչ մի խոսք: Իսկ վիճաբանությունները փակված են: Անցնում ենք խմբագրական կոլլեգիայի

— Այդ ձեր փարոսն է և վոչ թե մերը, — բղավեց Ութսունինը:

ընտրությունը հինգ հոգուց: Ուսուցչական կազմից, ձեր աշխատանքներին աջակցելու համար պատրաստվածություն ենք հայտնել յես և պարոն վարիչը: Ձեզ մնում է ընտրել մնացած յերեքին:

— Այդ մեր փարոսը չէ, — նորից բացականչեց Ութսունինը, տեղից վեր կենալով: — Գնանք, աշակերտներ: Մենք կխնդրենք հին խմբագիրներին, վոր շարունակեն հրատարակել իրենց պատի թերթը...

Դուրս գալով դպրոցից, Ութսունինը, Հրաչն ու մի քանի սկաուտներ սկսեցին զբոսնել դպրոցի դիմացի բաց տարածության վրա:

Նրանց հետ միասին ժողովից դուրս ելին յեկել նաև Արշալույսը, Իսկուհին ու Նվարդը: Նրանք բոլորը զայրացած էին ուսուցիչների վրա և մտածում էին թեթի հետեյալ համարում մերկացնել նրանց արարքը:

Հանկարծ Նվարդը ձեռքով ցույց տվեց հեռուն.

— Աղջիկներ, այն ովքեր են գալիս...

Իսկուհին տեսողությունը լարեց:

— Մեկը միտոր նոնան ե... Մյուսը՝ մեր վորբանոցների ընդհանուր կառավարիչ Մորուքը... Մյուսներին չեմ ճանաչում...

— Հեռանանք, աղջիկներ, — առաջարկեց Արշալույսը:

— Ինչո՞ւ, կաց տեսնենք: Կարծես դեպի մեզ են գալիս:

Սկաուտներն ու վորբուհիներն սկսեցին սպասել:

Յերբ նրանք մոտեցան, Իսկուհին վախեցած նայեց ընկերուհիներին ու շշնջաց.

— Աղջիկներ, խնամիներ են...

Բոլորը ցնցվեցին: Ութսունինը տագնապով նայեց իր ընկերուհիներին: Նա լավ գիտեր, թե ինչ է նշանակում խնամի: Շատ հաճախ եր պատահում, վոր քաղաքից մարդիկ էլին գալիս, իրենց համար Կաղաչի Պոստից կին ընտրելու: Այս անգամ յեկողները յերկու հաստափոր տղամարդիկ էլին, մի պառավ կին և մի յերիտասարդ, վորն ըստ յերևույթին նորափեսան էր:

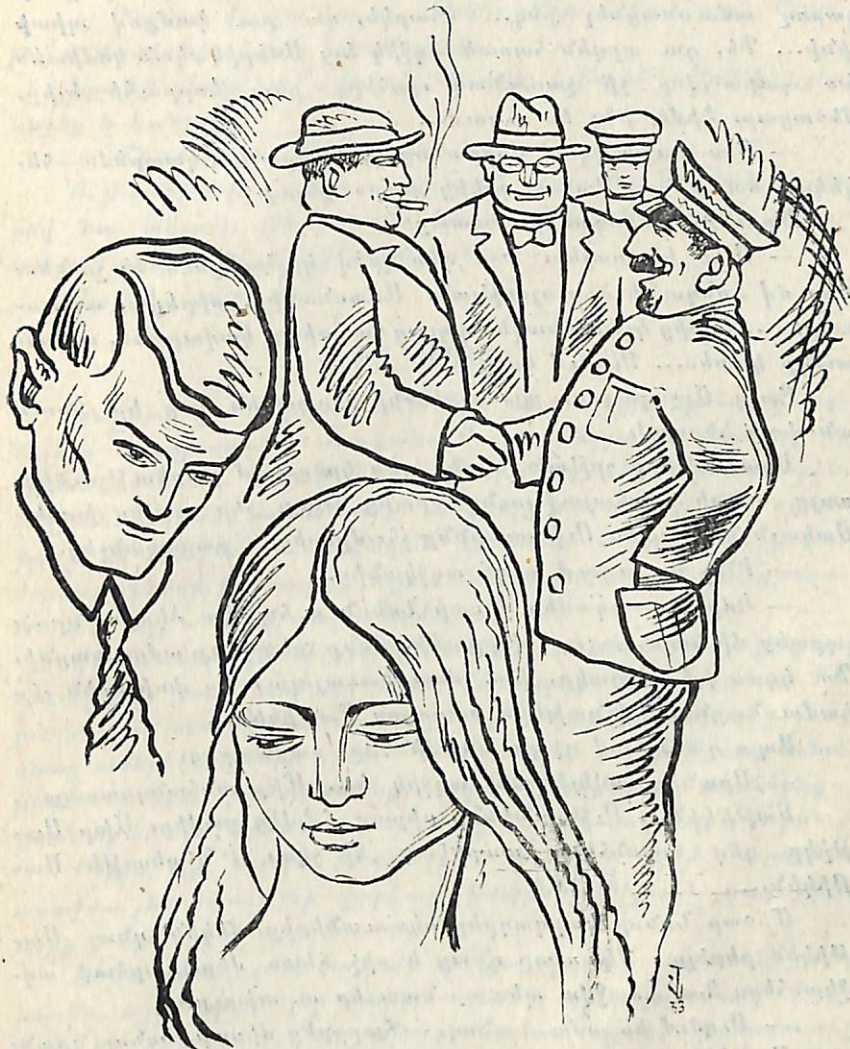
— Այնպես վոր, — լավեց Մորուքի ձայնը, — սիրելի քաղաքացիներ, խնդրում եմ վատ կարծիք չհայտնել իմ վորբուհիների մասին: Սևերսկի, հա՛ Սևերսկի... Մեռանք լսելով... Ի՞նչ կա Սևերսկում: Մեզ մոտ աղջիկներ չկան... Ա՛յ, որինակ սրանք... Ինչո՞վ են պակաս... Ապա, Նվարդ, յեկ այստեղ... Նայիր, մայրիկ, լավը չի... Տես ինչ լավ աչքեր ունի: Պահ...:

Արշալույսն ու Իսկուհին սաքսափով նայում էին, իսկ Նվարդը կարծես պատրաստ էր ուշաթափվելու:

— Ուզո՞ւմ եք՝ մյուսին վերցրեք, — առաջարկեց Մորուքը: — Ճիշտ է, նրա աչքերը սրա պես լավ չեն, բայց մազերը հիանալի յեն... Մի խոսքով, վորին վոր կուզեք... Յերեք — չորս հաղար հասած աղջիկ ունենք...

Պառավը բռնեց Իսկուհու թևերից, զննեց, քայլել տվեց, խոսեցրեց: Հետո՝ հավանեց:

— Իսկ նրան չի կարելի, — հարցրեց նորափեսան, ցույց տալով Արշալույսին:

Ապա դառնալով դեպի խնամիները, բացատրեց. — Նա սրանից լավ աղջիկ է: Մի՛ք անհանգստանա...

Արշալույսը ճչաց: Միտոր նոնսը վրա հասավ և գրկեց նրան, վորպեսզի վայր չընկնի:

— Ինչու չի կարելի, — ժպտաց Մորուքը: — Վորին կամենաք...

— Ախր յես սովորում եմ, — լացեց Արշալույսը: — Յես չեմ ուզում ամուսնանալ: Ի՞նչ եք ուզում ինձանից...

— Սիրելիս, — ժպտաց Մորուքը, — մենք խո գոռով չե՞նք կարող ամուսնացնել քեզ... Իհարկե, դա քու կամքով պիտի լինի... Դե, դու արդեն հասած աղջիկ ես: Ամերիկական կոմիտեն խո պարտավոր չի՞ շարունակ պահելու քեզ: Վորբուհի էյիր, մեծացար: Հիմա ի՞նչ ես ուզում...

— Յես դուրս կգամ վորբանոցից, կծառայեմ, կապրեմ, — հեկեկաց նա, միտոր Նոնսի գրկից դուրս գալով:

Մորուքը ներդաժիտ ժպտաց.

— Ո՛ւր կծառայես: Դու դեռ լրիվ կրթություն ել չունես: Քեզ ո՞վ կընդունի ծառայության: Ամասնացիր, սիրելիս, ամուսնացիր... Նորից կշարունակես դպրոց հաճախել, կավարտես, աշխատանք կանես... Ուզո՞ւմ ես...

Բայց Արշալույսը, պատասխանի փոխարեն լաց ել լինում անսփուփ կերպով:

Սկառտները շրթունքներն էյին կրծոտում բարկությունից, բայց Նոնսի ներկայությունը նրանց թույլ չեր տալիս խոսել: Սակայն վերջապես Ութսունիննը չհամբերեց և բացականչեց.

— Ի՞նչ եք ուզում խեղճ աղջկանից...

— Կորիր, — բղավեց միտոր Նոնսն ու հուժկու ձեռքով նրան չպրտեց մի կողմ. — լավ, վորբուհի. մենք քեզ չենք ամուսնացնի: Դու կգաս իմ սենյակը, ինձ մոտ ծառայելու: Քո փոխարեն յես կամուսնացնեմ իմ նախկին ծառայող Սաթիկին...

Ապա դառնալով դեպի խնամիները, բացատրեց.

— Սրանից ավելի լավ աղջիկ ե... Միք անհանգստանա...

Սաթիկին... Ութսունիննի սիրաը ճմլվեց ցավից: Ախր Սաթիկը դեռ տասնհինգ տարեկան ել չկա: Ի՞նչպես թե Սաթիկին...

Միտոր Նոնսը կարգադրեց սկառտներից մեկին՝ գնալ Սաթիկին բերելու: Սկառտը գնաց և քիչ հետո վերադարձավ աղջկա հետ: Նա առաջվա պես գունատ եր ու տխուր:

— Ուզո՞ւմ ես ամուսնանալ, — հարցրեց միտոր Նոնսը նրան: Սաթիկն ատելություն լի աչքերով նայեց Նոնսին և հանդարտ պատասխանեց.

— Ինձ համար միևնույն ե...

— Ինչպես թե միևնույն ե, Սաթիկ, — ճչաց Ութսունիննը:

Սաթիկը նոր միայն նկատեց Ութսունիննին: Նրա աչքերն արցունքով լցվեցին, բայց նա վռնեց չասաց: Նոնսը ծիծաղեց Ութսունիննի վրա և նույնիսկ չխփեց ել: Արհամարանքով նայեց նրան և դիմեց խնամիներին.

— Գնանք վարչություն, ձեռքեր պահենք... Իսկ դու, Արշալույս, վաղվանից կգաս իմ սենյակը:

Նրանք գնացին: Բավական հեռացել էյին, յերբ Սաթիկը յիտ նայեց և կանչեց.

— Մնա՛ս բարե, Ութսունինն...

Ութսունիննի աչքերն արցունքով լցվեցին: Թրջված աչքերով նա տեսավ, թե ինչպես իր փոքրիկ ընկերուհին ձեռքը տարավ գրպանը և թաշկինակը հանեց:

Սաթիկը լալիս եր:

53. ԱՊՏԱԿ

Գարնան դեմ բոլոր սկառտներն ազատվեցին պահակ կանգնելուց և աշխատանք ստացան: Յուրաքանչյուրն ընտրեց իր սիրած արհեստը: Յեկավ Դամիրչյանը, հավաքեց սկառտներին, վողջունեց նրանց աշխատանքի անցնելը և պատմեց, թե ի՞նչքան ջանք են թափել կուսակցական կոմիտեն և արհեստակցական միությունների խորհուրդը՝ սկառտներին պահակությունից ազատելու և աշխատանք տալու համար...

Սկառտները Դամիրչյանին ձոճեցին ձեռներ լրա և շնորհակալության խոսք ասելուց հետո ճանապարհ դրին: Վահան Քիլալը, վոր լուռ դիտում եր վողջ անց ու դարձը, միտինգից հետո գնաց ամերիկացիների տուն և հրաժարական տվեց: Միտոր Նոնսն ընդունեց նրա հրաժարականը, սակայն խնդրեց մի տասնհինգ — քսան որ ևս մնալ իր պաշտոնում, մինչև նոր սկառտապետ ճարեն...

Բջիջն այդ մասին իմացավ Գարեգինից: Այժմ Գարեգինն առաջվա յեռանդով չեր փորձում թաղցնել Քիրազի գաղտնիքները և ամեն ինչ պատմում եր:

Յեթե առաջ, գոնե որը մի անգամ կարելի յեր տեսնել Քիրազին, այժմ նրան չեր կարելի տեսնել որեր շարունակ: Փակված իր սենյակում, նա տխուր նայում եր իր լուսամուտից դուրս: Մտածո՞ւմ եր նա արդյոք իր Արի շան մասին, թե ուրիշ վորևե բանի — վոչ վոք չեր կարող ասել:

Հայ արիներից քչերն էյին մնացել Քիրազին հավատարիմ: Նրանք կլինեյին մոտ քսան հոգի: Բայց չնայած իրենց սակավ

Թվին, նրանք մնացել էյին նույն հայ արիւնները, Վահան Բիրազը մոլեռանդ աշակերտները: Նրանք յերբեք մենակ չեյին թողնում իրենց պետին: Ու յեթե պատահում եր, վոր պետն ուզում եր մենակ մնալ, նրանք իրենք էյին ներս մտնում առանց թույլտւոյի, միասին կրելու համար Բիրազին կրծող վիշտը:

Ութսունինը ընտրեց կազմարարական արհեստը: Նրա հետ միասին, նույն արհեստն ընտրեց նաև Հրաչը: Այժմ նրանք կապույտ խալաթները հագած, կարում էյին կազմվելիք գրքերի առանձին պրակները: Իսկ նրանց փոխարեն, այժմ պոստերի վրա հսկում էյին միլիցիոներները:

Ընդհանրապես շատ բան եր փոխվել Կազաչի Պոստում: Այժմ վոչ վոք չեր ել ծածկում, վոր ինքը կոմյերիտական ե, կամ համամիտ ե կոմունիստական գաղափարների հետ:

Բաղաքից գալիս էյին կուսակցականներ, կոմյերիտականներ, վորոնք բանվորների համար զեկուցումներ էյին տալիս, խորհրդակցութեաններ, ժողովներ կազմակերպում: Սկսումները մասնակցում էյին այդ հավաքութեանին և Գասպարն անդոր եր վորեւե բան անելու, թեև այժմ նա կրում եր սկստապետի ոգնականի կոչում:

Մի որ, արհեստանոցներից մեկում մի դեպք պատահեց: Բանվորներից մեկը, չգիտես ինչ պատճառով, ընդհարվել եր միստր Նոնսի Թարգմանի հետ: Թարգմանն սպառնում եր նրան վռնդել տալ, յեթե իրենից ներողութեան չխնդրի, իսկ բանվորն ապացուցում եր, վոր ինքը մեղավոր չի և յեթե ներողութեան հարց ե դրվում, ապա այդ պետք ե խնդրի ինքը — Թարգմանը:

Հանկարծ արհեստանոցում յերևաց միստր Նոնսը, սովորականի պես ծխամորճը բերանին:

— Ի՞նչ ե պատահել, — հարցրեց նա հայերեն:

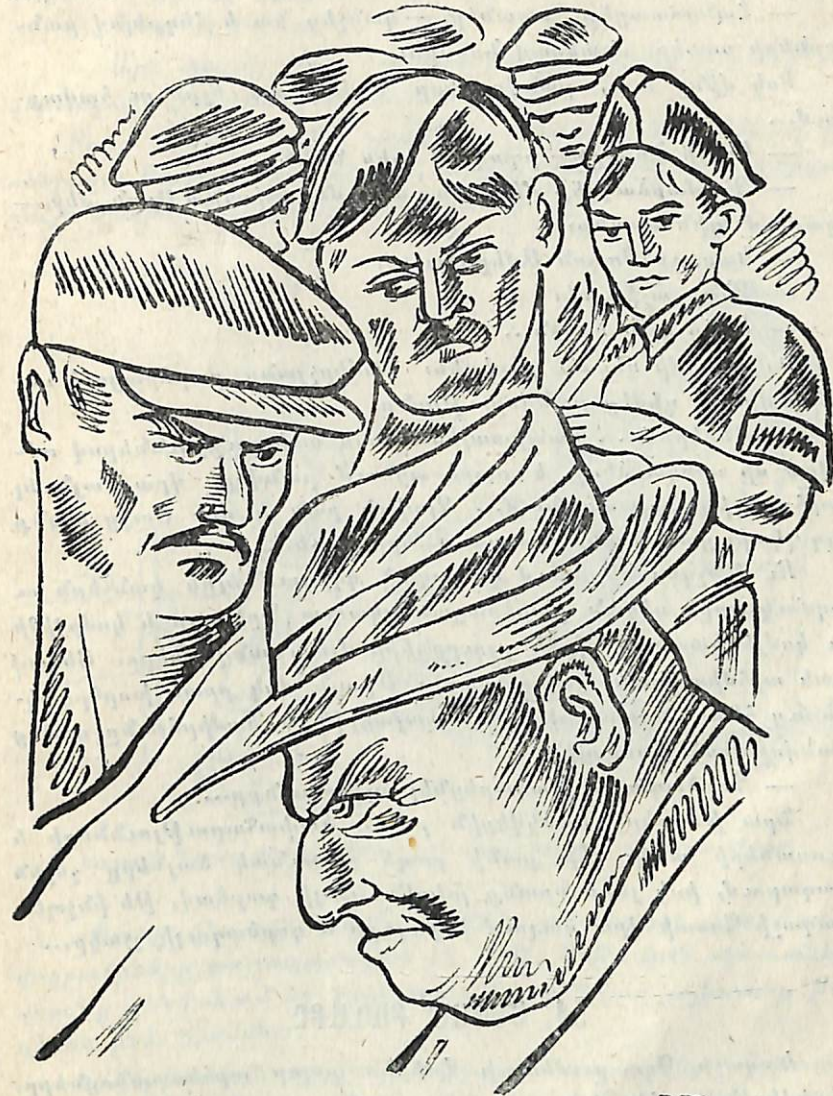
Թարգմանին անգլերեն լեզվով ինչ վոր բան բացատրեց նրան, վորից հետո Նոնսը մոտեցավ բանվորին:

— Միստր Նոնս, — սկսեց խոսել բանվորը: Ահա այս բոլոր հավաքված մարդիկ վկա յեն ճշմարտութեանը: Յես...

Սակայն Նոնսը թույլ չտվեց նրան շարունակել: Իր ահագին ձեռքով նա մի ուժգին ապտակ հասցրեց բանվորի դեմքին:

— Այդ ինչ ես անում, սրիկա, — գոռաց մի այլ բանվոր և թևերը վեր քաշելով ձեռքը տարավ բերեց, տարավ բերեց ու մի ծանր բռնեց իջավ Նոնսի դեմքի մեջտեղը:

— Որը ցերեկով, խորհրդային իշխանութեան մեջ բանվորի յե ծեծում, հա՛, — գոռաց նա նորից:

ՀԵ.

— Զհամարձակվե՛ք մեկ ձեռք տալ մեր իշխանութեան մեջ...

Իսկույն արհեստանոցներից դուրս Թափվեցին հարյուրավոր բանվորներ և Նոնսին շրջապատեցին: Վոմանք սեղմած բռունցք...

ներով հարձակվեցին ամերիկացու վրա և ուժով դիտե թե ի՞նչ կանեյին նրան, յեթե հանկարծ չերևար Դամիրճյանը:

— Հանգստացե՛ք, տղաներ, — կանչեց նա և ձեղքելով բանվորների ողակը, մոտեցավ Նոնային:

Իսկ մինչ այդ, բանվորները հավաքվում էին ու հավաքվում...

— Կորչի՛ Նոնա, — բղավում էին նրանք:

— Չհամարձակվե՛ք մեզ ձեռք տալ մեր իշխանություն մեջ, — բղավում էին նրանք:

— Կաղաչի Պոստը Ամերիկա չի:

— Չենք աշխատի:

— Տվե՛ք դրա դնչին...

Իսկույն մի սեղան բերեցին: Դամիրճյանը բարձրացավ սեղանի վրա և դիմեց բանվորությանը.

— Ընկերներ... կապիտալիստական սովորություններով ուսուցված մի սրիկա ձեռք ե բարձրացնում բանվորի վրա, այն ել խորհրդային Հայաստանում... Չլսված բան ե սա: Յույց տանք այդ լկտիացածներին, վոր սա Ամերիկա չե...

Ու մինչդեռ ներքևում գաղաղած զորդում էին կանչերն ու աղմուկները, սեղան բարձրացան սկառու Դրիգորը և կոմբիլի ու կոմյերիտական բլիշի բյուրոների մյուս անդամները: Յեկավ նաև արհմիություն քարտուղարը: Միայն մեկ բոլակ խորհրդակցելուց հետո նրանք վորոշում կայացրին և Դամիրճյանը դիմեց բանվորական մասսային.

— Գործադու՛... Դադարեցնել աշխատանքը...

Նրա խոսքերը ծածկվեցին բուռն ծափահարությունների և ուռույթների տակ: Մի քանի բոլակ շարունակ ձայները չեյին դադարում, իսկ յերբ նրանք լռեցին, լսելի դարձավ, թե ինչպե՞ս Կաղաչի Պոստի վրա սուլում ե բողոքի և գործադուլի շփակը...

54. ՄԵՌԱԾ ՔԱՂԱՔԸ

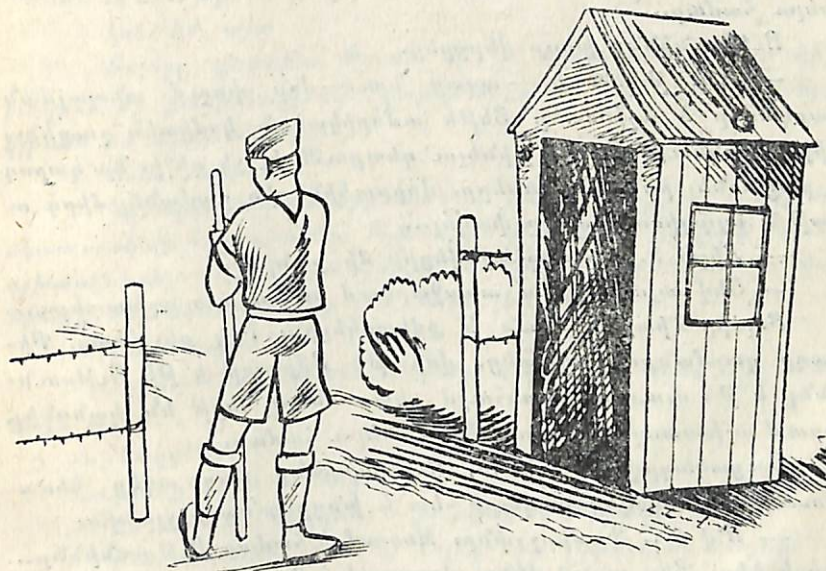
Կաղաչի Պոստը մեռավ: Լռեցին բոլոր արհեստանոցները, փակվեցին պահեստները, կանգ առան ապրանքատար դնացքների չդատարկված վագոնները... Ամայացան փողոցներն ու ճանապարհները: Համատարած անշարժություն և անդորություն մեջ միայն վորբուհիներն էին, վոր հանդարտ սահում էին ճամբերով և անհետանում իրենց վորբանոցների շենքերի մեջ...

Լուռ եր նաև սկառուանոցում: Յերբ սկառուները վերադարձան, Գիրազը բաց արեց իր սենյակի դուռը և հարցրեց.

— Դուք ե՛լ յեկաք...

— Այո, պարոն պետ, — պատասխանեց մի հայ արի.— յեթե գործադուլն ընդհանուր ե, ապա ուրեմն...

Բայց Գիրազն այլևս չլսեց: Նա անխույթ ներս մտավ իր սենյակը: Սակայն շատ չանցած, նորից դուռս յեկավ և վարդապույն կավիճը ձեռքին, զրեց տախտակի վրա.

Կաղաչի Պոստը մեռավ: Ամայացան փողոցներն ու ճանապարհները:

«Փուռը չի աշխատում: Անմիա գործադուլի պատճառով վորբուհիները դատապարտված են սովի: Յեթե կան սկառուներ, վորոնք ցանկանում են կամավոր կերպով փուռում աշխատել, թող դիմեն ինձ: Վահան»:

Կոմյերիտական բլիշն անմիջապես գումարվեց: Աշխատե՛լ թե վոչ... Մի քանիսը, վորոնց թվում նաև Ութսունինը, պընդում էին, վոր փուռում, միայն փուռում պետք ե աշխատել: Իսկ մյուսները գտնում էին, վոր վոչ, պետք ե չաշխատել, վորպեսզի ամերիկացիներն ստիպված լինեն անմիջապես զիջելու գործադուլավորների պահանջներին...

Բոլորն զգում էին, վոր խնդիրը չափազանց պատասխանատու է: Բոլորը զգում էին, վոր ճիշտ լուծել այդ խնդիրը — նշանակում է կոմյերիտականի քննություն բռնել: Յեվ վոր ամենագլխավորն էր, հարցը պետք էր լուծել շտապ, իսկույն:

— Միևնույն է, ամերիկացիները չեն զիջի, իսկ վորքոհիները սոված կմնան, — յենթադրում էր Միհրանը:

— Կզիջեն, — պնդում էր Հրաչը:

Յեվ այսպես, ժողովը յերկարում էր: Իսկ մինչ այդ, դուցե սկառտներին շատերն արդեն ցուցակագրվել էին փուռում աշխատելու համար...

Ութսուներեք խոսք վերցրեց.

— Ինձ թվում է, — ասաց նա, — վոր փուռում անսլայման հարկավոր է աշխատել: Յեթե ամերիկական կոմիտեն չուզենա զիջել, միևնույն է՝ հաց չլինելու դեպքումս ել չի զիջի: Նա կարող է բաց անել իր պահեստները, վորքոհիներին բաժանել միրգ ու կաթ և այդպիսով հարցը փակել...

— Ճիշտ է, — համաձայնվեցին մի քանիսը:

— Յեվ այսպես, յես առաջարկում եմ հոգուտ աշխատելու...

Բոլորը միացան նրան և քվեարկեցին: Իսկ քիչ հետո, Քիրազը զարմանքով նկատեց, վոր թե Սմբատը և թե Ութսուներեքը և թե մյուս անբարեհույս սկառտները հերթ են կանգնել, փուռում աշխատողների ցուցակը մտնելու համար:

Ցուցակագրվելուց հետո, Ութսուներեքը վաղ տվեց հեռախոսակայն: Կապվեց քաղաքի հետ և խնդրեց ԴամիրՅանին:

— Ո՞վ է... ԴամիրՅանը: Խոսում է համար Ութսուներեքը... Բարե ձեզ: Քիչ առաջ մենք վորոշում հանեցինք՝ փուռում աշխատել: Ի՞նչ է ձեր կարծիքը...

Խոսափող ճպճպաց.

— Ճիշտ եք արել: Սակայն մյուս արհեստանոցներում վոչ մի դեպքում: Թույլ չտաք վոչ մի դազդյահ շարժվի...

— Շատ լավ... Ուրիշ...

— Մենք Կազաչի Պոստի շուրջը բանվորական պիկետներ ենք կանգնեցրել, վորպեսզի շտրեյկերիսներն չմտնեն Կազաչի Պոստ և գործադուլը վիժեցնեն: Դուք ել հետևեցեք...

— Շատ լավ: Ուրիշ...

Բայց նույն րոպեյին զանգահարեցին: Վազգենը խոսափող լսեց և պատասխանեց.

— Կենտրոնը լսում է...

— Տուր Պոլիգոնը, Վազգեն, — լսվեց Քիրազի ձայնը:

Վազգենը միացրեց Պոլիգոնի հետ, բայց խոսափող վայր չգրեց: Յեվ նրա ականջներին լսելի դարձավ հետևյալ խոսակցությունը.

— Պոլիգոնն է...

— Այո:

— Ո՞վ է խոսում...

— Յես եմ, պարոն Քիրազ...

— Ա՛... Բարե... Լսել ես:

— Լսել եմ, այո:

— Բոլորը գնացին: Փուռն ել չի աշխատում: Ուղարկիր խնդրեմ մի քանի հացթուխ վարպետներ: Մյուս աշխատողները կլինեն իմ սկառտներից:

— Շատ բարի:

— Կընտրես ամենայերիտասարդ վարպետներին: Կհագցնես սկառտական հագուստներ: Գլխներին թող դնեն Կազաչի Պոստի գլխարկներից: Յեթե բանվորական պիկետները նկատեն, վոր նրանք մեր սկառտներից չեն, ներս չեն թողնի...

— Շատ բարի:

— Լսիր, — բացականչեց Քիրազը և հանկարծ լռեց: Քիչ հետո ձայն տվեց.

— Վազգեն...

Վազգենը ձայն չհանեց:

— Ձե՛ս լսում, Վազգեն, — բարկացավ Քիրազը:

— Ի՞նչ Վազգեն, — լսվեց Պոլիգոնից զարմացած ձայն:

— Վոչինչ: Յես ստուգում եյի, թե մեզ ականջ դնող չկա:

Հիմա լսիր...

Քիրազի ձայնը ցածրացավ:

— Մոտ յերկուհարյուր հասակավոր տղաների, հայ արիների կհագցնես մեր սկառտների նման հագուստներ ու գլխարկներ, մեր համարները կկախես նրանց կրծքերից և կուղարկես այստեղ: Ներս կմտնեն խումբ-խումբ, տարբեր պոստերից: Հարկավոր է անմիջապես բռնաթափ անել ապրանքատար վագոնները...

— Շատ բարի...

— Ձգույշ յեղիր... Ձմռանս մեր համարները, գունավոր ծաղավենները և գլխարկները...

Հազիվ Քիրազի ձայնը լռեց, յերբ Վազգենն ամեն ինչ պատմեց Ութսուներեքին: Նրանք զանգահարեցին քաղաք:

— Դամիրչյանն ե...

— Այո:

— Խոսում ենք սկառուական բջիջից: Ամրացրեք պիկետ-
ները: Պոլիգոնից սպասվում են մեծ թվով շտրեյկերիսերներ սկա-
ռուական զգեստներով: Ներս չթողնեք վոչ վոքի...

— Շնորհակալություն, Ութսունինն...

— Մեզ հետ կապվելու համար դանդահարեցեք ամեն ուր այս
ժամերին. հեռախոսի կենտրոնի հերթապահը կոմյերիտական ե...

— Շատ լավ, Ութսունինն:

Մի ժամ հետո Ութսունիննը շտապեց դեպի այն սահմանա-
մասը, ուր չկար վոչ մի ճանապարհ և միայն սև քարերից շին-
ված պատն էր, վոր անջատել էր Կազաչի Պոստը դրսից: Այնտեղ,
պատի յետևում, իրենց պոստն եյին հսկում միլիցիոները և
նրանցից մի քիչ հեռու՝ յերեք բանվորներ:

Ծառայողների շենքերի մոտի պոստում նորից նույնն էր:
Յերկաթե ճաղերով դարձած մոտ, ուր նստել էր միլիցիոները,
կանգնել եյին չորս բանվորներ: Ծառայողներն ու վարժապետ-
ներն առաջիկա պես շրջում եյին իրենց հրապարակում և քննում
ստեղծված կացությունը: Կազաչի Պոստի բոլոր մասերից միայն
դա յեր, վոր մնացել էր իր նախկին յեռուղեովի մեջ:

Բոլոր պոստերի վրա Ութսունիննը տեսավ միլիցիոներներ
և բանվորական պիկետներ: Ամերիկական տան պոստի մոտից նա
աղմուկ լսեց ու մոտեցավ:

Յոթ-ութ սկառուներ կանգնել եյին այնտեղ և կռվում եյին
բանվորների հետ:

— Ինչո՞ւ չեք թողնում ներս գնանք, — բողոքում էր մեկը:

— Բա ո՞ւր գիշերենք...

— Ձեր վորբանոցում...

— Մեր վորբանոցն այստեղ է: Մենք Կազաչի Պոստի սկա-
ռուներ ենք:

— Սնու եք ասում:

Տեսնելո՞ւ! Ութսունիննին, սկառուները բացականչեցին.

— Ահա թող նա ասի: Սկառու, յեկ այստեղ...

Ութսունիննը ծանր ու հանդարտ քայլերով մոտեցավ.

— Ի՞նչ եք ուզում...

— Ներս չեն թողնում... Ասում են՝ դուք այստեղի սկառու-
ներից չեք:

— Ծիշտ են ասում:

— Ի՞նչպես թե ճիշտ են ասում: Ուրեմն դ՞ու՞յն ես ուրա-
նում մեզ: Ներս թողեք, մի՞ք հավատա նրան, նա լարված է
մեր դեմ: Նա սուտ է ասում:

Հանկարծ Ութսունինն ինչ վոր բան նկատեց նրանցից մեկի
կրծքին և հարցրեց.

— Բոլորդ Կազաչի Պոստից եք:

— Ի հարկե... Բոլորս ել... Ձե՞ք ճանաչում.

— Վո՞րն է քո համարը...

— Հարյուր մեկ:

— Քո՞նք:

— Քսան չորս:

— Տեսնեմ:

Ութսունիննը ստուգեց նրա համարը:

— Ծիշտե. — քսան չորս: Իսկ դ՞ու՞...

— Ութսունինն:

— Իսկ յե՞ս...

Ութսունիննը ցույց տվեց իր համարը:

Սկառուները պապանձվեցին:

— Յերկու Ութսունինն...

Բանվորները ժպտացին:

— Ձե, կորեք. — վնդեց Ութսունիննը, — յես մեր բոլոր սկա-
ռուներին անձամբ ճանաչում եմ...

— Լավ, — վճռեցին պոլիգոնիներն ու հեռացան: — Սպա-
սիր դու, սկառու համար Ութսունինն... Մենք դեռ քո հախից
կգանք:

55. ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Գործադուլը տեղի յոթ ուր: Յոթ ուրվա լնթացքում Կազաչի
Պոստն ամայության դատապարտվեց: Կազաչի Պոստում տնդո-
րեն աշխատում էր միայն հեռախոսակայանը, վորի բարդ պատաս-
խանատու աշխատանքը ղեկավարվում էր բջիջի կողմից: Կայանի
մյուս հերթապահներն ուրախությամբ համաձայնվել եյին ազատ
մնալ և իրենց հերթը տալ Վազգենին: Ամբողջ որերով այնտեղ
նստած, նա իրար հետ էր կապում ու՞մ վոր հարկավոր էր,
«զբաղված ե», «նրա հեռախոսը փչացել է», — պատասխանում
էր վո՞մանց և լարված հետևում, վոր հանկարծ չըռնվի և դուրս
չնետվի այդ կարևոր պոստից:

որը շքերթի ելին դուրս դալիս բոլորն առանց բացառության, ուստի և սկաուտանոցի դուռը պետք է փակվեր մի մեծ կողպեքով: Քիրազն ուզում էր, վոր բոլոր սկաուտները մասնակցեն վերջին շքերթին...

Նա ինքը հագել էր իր կանաչավուն համազգեստը, գլխին դրել էր լայնեզր գլխարկ և գոտևորվել էր լայն գոտիով:

Հանկարծ լսվեց Գասպարի հրահանգը.

— Շարքի...

Մի րոպեյում յերկուհարյուր քառասուն սկաուտներ շարք կանգնեցին: Բայց վոչ յերկուհարյուր քառասուն: Քսանհինգ հայ արիներ մնացին Քիրազի մոտ, իրր առանձին ջոկատ: Նրանք պետք է գնային առջևից, — Քիրազի հետ միասին: Բոլոր ջոկատներում կոմյերիտականներն անհանգիստ ժպտում էին և ինչ վոր բանի սպասում: Նրանք նայում էին դեպի յերրորդ ջոկատի կողմը, ուր սակայն Ութսունինը չկար:

Ջահերը վառեցին: Քիրազը բարձրացավ մի քարի վրա և անմիջապես լուռացան տիրեց:

— Մնաք բարե, սկաուտներ, — սկսեց նա: — Յես և դուք տեսնվում ենք վերջին անգամ: Ներեցեք ինձ, թե վատի համար և թե լավի...

Հայ արիները հառաչեցին:

— Վճր լավի, — լսելի ձայնով մրմնջաց մի սկաուտ:

— Իմ ճանապարհն ու ձերն իրարից անջատվեցին, — շարունակեց Քիրազը: — Ի՞նչ արած: Գնացեք ձեր ճանապարհով:

Նա նայեց դեպի իրեն ուղղված հարյուրավոր դեմքերին ու շարունակեց.

— Բայց յեթե մի որ հորից յետ դառնալ ուզենաք ձեր սխալ ուղիից, հիշեցեք ինձ... Մնաք բարե:

Նա վար իջավ: Արտասովալից հայ արիները ծափահարեցին, իսկ ջոկատներից չլսվեց վոչ մի ծպտուն: Նույնիսկ նվազախումբը լուռ մնաց:

Հանկարծ բոլորը շուռ յեկան դեպի սկաուտանոցի դուռը: Մյնտեղից դուրս յեկավ սկաուտ համար Ութսունինը կարմիր փողկապով և պատկոմական լայնեզր գլխարկով, վորի կապն ամբողջված նրա ծնոտի տակ՝ նրան տալիս էր հաղթական տեսք: Վորոտաց նվազախումբը, ծափերի և ուռանների ձայնը խլացրեց շրջապատը և տասնյակ ջահերի լույսով լուսավորված՝ Ութսունինը բարձրացավ յերկաթե ձողի տակ դրված սեղանին: Բացա-

— Գառնուներ, պատրաստ:
— Մի՛շտ պատրաստ ենք:

կանչություններն ավելի սաստկացան, ոգի մեջ սկսեցին թռչել հարյուրավոր գլխարկներ և համաչափ, վեր ու վար ճոճվել փայտերը: Նվազը խլացավ պատանիների ձայներից:

Ութսունինը ձեռքը վեր ըարձրացրեց, տիրեց լուսնուն:

Ութսունիննը հալարտ չափեց իր բանակը և վողջունեց.

— Պատկոմներ, պատրանատ!!!

— $U_{12m}!!!$

— ... պատրաստ!!!

— ... ենք!!! — վորոտաց պատասխանը յերկուհարյուր բերաններից:

— Բանվոր դասակարգի շահերի համար...

— Պատկո Դեբր!

— Գլխարկս!!!

— Միշտ պատրաստ եմք!

— Սկսառւտիղմր...

— ... ջախջախելու...

— ... համար...

— Պատկոմներ! պատրաստ!

— $U \neq 2 \text{ m!}$

— *ရှယ်ယုရယ်ယုရယ်!*

— 62 p!

— 27 m m !!!

Պատկոմները պատրաստ կանգնեցին:

Նվազախումբը պատրաստվեց նվագելու: Թմրակահարը վեր բարձրացրեց թակը, խփելու համար:

— Բայլ անաջ!!!

Յերկուհարյուր քսան հոգի պատրաստ սպասում եյին վերջին բառին:

— $\dot{U}$ ш р 2 !

Վորոտաց նվագը: Սքանչելի շարքերով, մի մարդու պես շարժեցին պատկոմական ջոկատները դեպի քաղաք: Ջահերը լուսավորում էին նրանց ճանապարհն ու նրանց շարքերը:

Քիրադն իր քսանհինգ արինների և սկառտապետ Դասպարի հետ մնացին կանգնած, մեծ կողպեքով փակված սկառտանոցի դռան մոտ:

Իսկ ճանապարհի վրայով գնում եր նոր պատկոմների բա-
նակը, նվազով ու վստահ քայլերով:

Հանկարծ Հրաչը բղավեց.

— Կեցցէ Ութսուհինը!!!

— Ուռա! ուռա! ուռա!!! — արձագանքեցին շարքերը:

— Կեցցե՛ պատկոմապետը! — կանչեց խմբակը:

— ΠΛΗΘ! ΠΛΗΘ! ΠΛΗΘ!!!

Յեւլ առաջին անգամ յերկար ժամանակից ի վեր սկսուեալ
համար Ութսունինն յսեց իր իսկական անունը:

— Կեցցե Արամ Գրիգորյանը!!!

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Քաղաքում	5
2. Կազաչի Պոստում	9
3. Սկանու համար ութունինն	12
4. Առաջին սպավորություն	15
5. Առաջին պոստ	17
6. Առաջին յերեկոն	21
7. Մարզանք	23
8. Աչիկը	26
9. Ի՞նչ է Կազաչի Պոստը	28
10. Դպրոց	30
11. Զանգակասանք	34
12. Սկանուանոցում	39
13. Առույան	43
14. Գորս	48
15. Վահան Քիրազ	51
16. Համարձակ սկանու	53
17. Խորամանկ սկանու	56
18. Փնտրումներ	59
19. Քաղաքի կարոսը	61
20. Պոստերի վրա	65
21. Տրամաբանություն	71
22. Անձանոթ լեզու	74
23. Սեվ ջակասի հայ արին	76
24. Դեպի Բաղաթ	79
25. Նորից դեպի յես	84
26. Տխուր որ	86
27. Խորհրդավոր գրությունը	92
28. Աղջիկներ	96
29. Լուծված գաղտնիք	102
30. Ամենալավ արին	108
31. Խոնարհված դրոշակ	112

32. Ժողով	117
33. Նորից խոսող գողություն	119
34. Պիմեն	122
35. Սարիկ	129
36. Սոսկալի հայտարարություն	133
37. Աղջիկների համար	138
38. Կոմերիտական բջիջ	143
39. Ֆուսբոլ	148
40. Ոլիմպիադա	154
41. Առաջին համարը	159
42. Ցածրացի՛ր, ցածրացո՛ւր	165
43. Յեռյակի դեմ	171
44. Սմբատի պատմածը	175
45. Քարմ լուրեր	182
46. Մի բաժակ հանք	187
47. Նոր հորձանք	190
48. Մսի պահեստում	193
49. Պոետ Տանգուն	197
50. Խուժան	203
51. Ո՞ւմ փարոսն է դա	208
52. Հրածեռ	212
53. Ապսակ	215
54. Մեռած Բաղաթ	218
55. Վերադարձ	223
56. Շփեր	225

Պատանի ընթերցողներ.

Մկրտիչ Արմենի հետեւյալ վեպը ձեզ համար լինելու յե

ՊԱՏԿՈՒՄ, ՊԱՏՐԱՍՏ!

Այսեղ հանդես են գալու «Սկանոս № 89» վեպի բոլոր դրա-
կան ու բացասական գլխավոր հերոսները, իրենց հետագա գործու-
նեւորքամբ:

Ձեր կարծիքը «Սկանոս № 89» վեպի մասին գրեցե՛ք յե՛կ ուղար-
կեցե՛ք Մկրտիչ Արմենին: Գրեցե՛ք նաե՛կ, թե ինչ արժեքներ ու քերու-
քյուններ գտա՛ք այդ վեպում: Հասկապես վո՛ր հերոսներին ե՛ք ուզում
հանդիպել «Պատկոմ, պատրաս» վեպում յե՛կ այլն յե՛կ այլն:

Նամակներն ուղարկեցե՛ք հետեւյալ հասցեյով.

— Յերեվան, Պիոներական Կենտրոնական Բյուրո,

Մկրտիչ Արմենին:

Լույս են տեսել Մկրտիչ Արմենի ինքնուրույն յե՛կ քարզամական
հետեւյալ աշխատությունները մանուկների յե՛կ պատանիների համար.

ա. ԻՆՓՆՈՒՐՈՒՅՆ

1. Կ ի ն ո — Մանկական պատմվածք. 11 էջ. Յերևան, 1932 թ.,
գինը 50 կոպ.:

2. Ս կ ա ու տ № 89. պատանեկական վեպ:

բ. ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ

3. Կ. Մ Ա Կ Ա Վ Ե Յ Ե Վ — Պ ի ո ն եր ա կ ա ն կ ե ն դ ա ն ի
լր ա գր եր. 68 էջ. Յերևան, 1927 թ., գինը 20 կոպ.:

4. Ֆ. Ն Ա Ն Ս Ե Ն — Գ ի շ եր վ ա խ ա վ ա ը ի և ս ա ո ո լ յ ց-
ն եր ի մ ե ջ. I հատոր. 99 էջ, Յերևան, 1927 թ., գինը 80 կոպ.:

5. Ն. Մ Ի Ս Լ Ա Վ Ս Կ Ի Յ — Դ ն ե պ ը ո ս տ ը ո յ. պատմվածք.
32 էջ, Մոսկվա, 1931 թ., գինը 25 կոպ.:

6. Յ Ո Ւ. Ո Լ Ե Շ Ա. — Յ եր եք հ ա ս տ լ ի կ ն եր:

գ. ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

7. Լ ե ն ի ն ը պ ա տ կ ա զ մ ու մ. զրական ժողովածու, նվիր-
ված Լենինի հիշատակին. 23 էջ, Լենինական, 1924 թ., գինը 20 կ.:

ՊԱՏՐԱՍՏՎՈՒՄ Ե ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

8. Պ ա տ կ ո մ, պ ա տ ը ո ս տ. պատանեկական վեպ:

Отв. редактор Е. Чаренц Технич. редактор Т. Хачванкян

Сдана в набор 19/IX—1933 г. Подписана к печати 20/XI—1933 г.

Бумага 61×94. Печ. л. 141/2. В 1 п. л. 46.080 знаков.

Главлит № В—41873. Заказ № 920. Тираж 3.000.

Тип. Госиздата ССР Армении. Москва, Армянский, 2.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0391708

ԳԻՆԸ 5 Ռ.

7345